

5247

JEFIMOV
ZGODOVINA
NOVEGA VERA

1789-1870

5247

A. V. JEFIMOV
ZGODOVINA NOVEGA
VEKA

A. V. JEFIMOV

ZGODOVINA NOVEGA VEKA

1789 — 1870

Tretja izdaja

LJUBLJANA 1949

AVTORIZIRAN PREVOD IZ RUŠČINE

Inv. št.: P-5247.

Prvi del

Evropa in Severna Amerika

proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja

1. poglavje

Evropa na predvečer buržoazne revolucije v Franciji

**Boj za svetovno
prvenstvo. Dvig
Anglije**

V 16. stoletju sta bili po velikih zemljepisnih odkritjih Španija in Portugalska najmočnejši državi na svetu. Imeli sta ogromne kolonije, ki so dajale mnogo zlata. To sta bili bogati, mogočni deželi, ki sta imeli nepremagljivo brodovje in zelo močno vojsko. Toda proti koncu 18. stoletja se je položaj spremenil.

Španija in Portugalska sta dobili tekmece: v Nizozemski, ki je bila pod španskim jarmom, je v 16. stoletju prišlo do revolucije. Posledica je bila, da so se trgovinsko in industrijsko razvite nizozemske province z najbogatejšo in zelo gosto naseljeno Holandsko na čelu ločile od Španije in se spremenile v neodvisno, močno državo.

Španija in Portugalska sta v zvezi z odcepitvijo Nizozemske in s preselitvijo trgovinskih središč v to deželo vedno bolj zaostajali in slabeli. Izgubili sta pomemben del svojih kolonij.

Po nizozemski revoluciji bi se zdelo, da bo prešlo prvenstvo trdno na Nizozemsko. V resnici je imela Nizozemska v prvem času po revoluciji in po odcepitvi od Španije bogatejše kolonije in vodila je izredno obširno trgovino. O nizozemskih mornarjih so govorili, da so to »pomorski izvoščki«, ki prevažajo blago vseh dežel sveta. Toda ta položaj ni dolgo

trajal. Nastopili so hkrati trije »nasledniki« Španije. V boj za svetovno prvenstvo sta stopili razen Nizozemske še Francija in Anglija.

Za okrepitev Anglije je imela ogromen pomen revolucija, ki je očistila pot za hiter razvoj industrije in kmetijstva in ki je spravila na oblast buržoazni parlament, potem ko je vrgla neomejeno oblast kralja, ki se je opiral na fevdalne zemljiške gospode.

V času angleške buržoazne revolucije je Cromwell začel vojno proti Nizozemski, ki sta jo angleška mornarica in vojska porazili. Potem se je začel dolg, trdovraten boj med Anglijo in Francijo, v katerem je bila premoč na strani Anglije. Zadnja velika vojna, tako imenovana sedemletna vojna (1756—1763) je privedla do odločilne zmage Anglije in do znatne oslabitve fevdalno-absolutistične Francije.

V 1763. letu, po miru, podpisanem v Parizu, je Francija oddala Angliji svoje najvažnejše kolonije v Indiji in Kanadi. Te pridobitve so nenavadno dvignile trgovinsko in kolonialno moč Anglije.

Anglija v 60—70-ih letih 18. stoletja

Akumulacija kapitala »Zakon o plovbi«, ki je veljal v Angliji še iz časov buržoazne revolucije 17. stoletja, je tudi pripomogel k procvitu angleške trgovine. Ogromne dobičke je dajala trgovina s sužnji. Veliki kapitali so se kopičili v rokah zemljiških gospodov, ki so pregnali kmete z zemlje in se polastili njihovih zemljišč.

Angleške kolonije so se hitro polnile z naseljenci — tja se je izseljevalo mnogo kmetov, ki so izgubili zemljo zaradi »ograjevanj«. V te kolonije je prihajalo mnogo izdelkov angleške industrije.

Na račun ropanja kolonij so nastajali v Angliji veliki kapitali. Že v 17. stoletju so začeli v Angliji ustanavljati trgovske in industrijske delniške družbe za izdelovanje platna za jadra, solitra, iz katerega so pridelovali smodnik, in družbe za izkoriščanje rudnikov.

**»Ograjevanja«
— Kmetijstvo**

Hkrati je bilo v Angliji več odvišne delovne sile kakor v kateri koli drugi deželi. Konec 15. stoletja se je v zvezi z razvojem volnene industrije začela deliti srenjska zemlja. Pašnike so »ograjevali«. »Ograjevanja« so pospeševala uničevanje kme-

tov. Angleški pisatelj Goldsmith je takole pisal o tem: »Ljubka, prijazna vas, najmičnejša v dolini, ... zapuščenost daje žalosten videz tvojemu zelenju: en sam gospod je pograbil vsa posestva ... in trepetaje umikajoč se pred roparjevo roko zapuščajo tvoji otroci rodni kraj in odhajajo daleč, daleč.«

Tisoči siromakov, pauperov, ki so izgubili zemljo in streho, so blodili po prašnih cestah in mestnih ulicah ter iskali dela. Na mesto prejšnjih malih gospodarjev (yeomenov) in malih zakupnikov so stopili sedaj veliki gospodarji, veleposestniki — gentry, ki so jim delali dninarji. Največji zemljiški gospodje — lordi — navadno niso sami upravljali posestev, temveč so oddajali velike dele zemlje farmarjem (kmetom), ki so tudi najemali dninarje.

Proti koncu 18. stoletja so bili kmetje-posestniki v Angliji skoraj v celoti uničeni.

Likvidacija maloposestniškega kmetijstva, ki se je izvršila pod kapitalizmom, je zelo težko prizadela kmete; hkrati pa je pomenila velik napredek, ker je pospešila razvoj kmetijstva. Dotlej je malo kmetijstvo, v katerem so se izmenoma obdelovali posamezni deli zemljišča po zaostalem tripoljskem sistemu¹, zaviralo uvedbo boljših načinov obdelovanja zemlje. Prej so po žetvi sneli vse ograje in na poljih po strniščih pasli živino. Vsi so sejali in želi istočasno. To ni dovoljevalo uvedbe boljšanega kolobarjenja v setvi in uvedbe novih kultur. Proti koncu 18. stoletja, po likvidaciji malega kmetijstva, je že postalo angleško kmetijstvo najnaprednejše na svetu; uporabljalo je globoko oranje, brananje, umetna gnojila, zapovrstno menjanje poljskih kultur itd. Gojili so po vsem svetu znane dorgemske krave in bike, debele yorkshirske svinje.

V 18. stoletju so mesta tako hitro rastla, da jih kmetijstvo ni moglo oskrbovati s pridelki. Proti koncu 18. stoletja začne Anglija uvažati žito.

Industrija Po osvojitvi cele vrste držav v Indiji so začeli od tam v množicah uvažati v Anglijo ročno pobarvan cenen in lep katun. Tedaj so trgovci in angleški časopisi začeli s kampanjo proti uvoženemu katunu,

¹ Po tripoljskem sistemu se deli orna zemlja na tri dele: $\frac{1}{3}$ ozimnic, $\frac{1}{3}$ jarine in $\frac{1}{3}$ trznine (prahe) in se obdeluje po sistemu triletnega žitnega kolobarjenja. — Op. prev.

ki je konkuriral z angleškim. To je dalo še več spodbude za izpopolnitev predilništva in tkalstva v sami Angliji.

V tem času so cehi v Angliji močno nazadovali. Nekateri rokodelci so delali samostojno (navadno so jim pri delu pomagale žene in otroci) in oddajali blago na trg; drugi so delali za prekupčevalca, na primer tkali sukno za trgovca — naročnika iz njegove volne, včasih kar na njegovih statvah. Čeprav so še delali na svojem domu, so se v bistvu že spremenili v mezdne delavce.

Tako je v Nottinghamu 50 trgovcev z nogavicami razdelilo po hišah 1200 pletilnih strojev.

Leta 1790 je neki James Pilgrim iz Londona imel 2000 delavcev, ki so večinoma delali na svojih domovih. A v Angliji je bila v 18. stol. razširjena kapitalistična manufaktura, posebno v volnčni industriji.

V manufakturi (beseda manufaktura pomeni ročno izdelovanje) je bilo delo mezdnih delavcev v delavnici navadno združeno z delom obrtnikov na domu, ki so se polagoma spreminjali v mezdne delavce. Manufaktura je bila kapitalistična proizvodnja, ki je temeljila na ročnem delu brez uporabe strojev. V manufakturi je obstajala značilna razdelitev dela.

Poglejmo, kako je Anglež Adam Smith, največji ekonomist 18. stoletja, opisoval razdelitev dela v manufakturi bucik: »En delavec vleče žico, drugi jo ravna, tretji obrezuje, četrti zaostruje, peti obdeluje konec, da nasadi glavico. Izdelava same glavice se spet deli na 2 ali 3 operacije. Posebno delo je nasaditi, drugo — izgladiti glavico. Celo zavijanje bucik v papir je popolnoma posebno, samostojno delo. Na ta način se deli izdelovanje bucik približno na 18. ročnih operacij.«

Manufaktura je imela to glavno pomanjkljivost, da je bila ročna tehnika premalo produktivna. Manufaktura ni mogla hitro povečati proizvodnje, dati dovolj blaga za kolonije in za samo Anglijo.

Izum strojev — Konec 18. stoletja se je v velikem razmahu obrti in trgovine, pri vedno bolj naraščajočem povpraševanju po blagu zgodil v Angliji dogodek ogromnega pomena — izumili so stroje, pojavile so se tovarne s stotinami, a potem s tisoči mezdnih delavcev. V Angliji sta se začela oblikovati nova glavna družbena razreda: razred industrijske buržoazije in njenega bodočega grobarja — proletariata.

Najprej so se pojavili stroji v mladi industriji bombaža, kjer se še niso mogle oblikovati utesnjujoče cehovske omejitve. Leta 1765 je tkalec Hargreaves izumil predilni stroj, ki ga je imenoval v čast svoji hčerki »Jenny«. Ta stroj je hkrati predel 16 niti. Delo prstov človeških rok, ki so prej raztegovali in vrteli bombažna vlakna, je sedaj opravljal stroj. Izumili so tudi mehanične tkalne statve. Zdaj je v eni tovarni, v poslopju, ki je imelo več nadstropij, delalo 200 do 300 in celo do 600 delavcev. Prvo tovarno je postavil l. 1771 brivec Arkwright, spreten, podjeten človek, ki je ukradel tuj izum. V prvih tovarnah so poganjale statve kolesa s pomočjo vode, zato so gradili tovarne samo ob bregovih rek.

Leta 1784 je laborant vseučilišča v Glasgowu, Watt, izpopolnil izum svojega parnega stroja, na katerem je delal več let. O svojem izumu je Watt napisal: »Na bregu našega kanala je treba postaviti tovarno, ki bi ves svet oskrbovala s stroji vseh mogočih dimenzij.« Zdaj so začeli graditi te tovarne ne samo ob bregovih rek, temveč na poljubnih krajih.

Malo pred Wattom je samostojno izumil in zgradil izpopolnjen parni stroj genialni ruski samouk, uralski mehanik Ivan Ivanovič Polzunov. Njegov stroj je dobro delal, toda v tlačanski Rusiji, kjer je bilo ročno delo poceni, se parni stroji niso začeli tako hitro na široko uporabljati.

V 18. stoletju so se v Angliji naučili topiti železo s koksom namesto z ogljem. Začeli so pridobivati vedno več premoga: za njegov prevoz so začeli graditi prekope. Gradili so mostove iz litega in kovanega železa.

Tako je konec 18. stoletja nastala v Angliji velika strojna kapitalistična proizvodnja. V 19. stoletju se je v Evropi odprl za angleško blago mnogo pomembnejši trg kakor poprej, čeprav so evropske države uvajale visoke carinske tarife. Znatno del industrijskih izdelkov Anglije je našel trg v njenih kolonijah. V tej dobi se nova strojna tehnika v Angliji spopolnjuje in se vedno bolj udomačuje v industriji, nekaj pa tudi v kmetijstvu.

Da so se konec 18. stoletja pojavili stroji in tovarne v Angliji, a ne v kaki drugi deželi, izvira iz tega, ker so bile tam prej kakor v drugih deželah odstranjene ovire, ki so bile na poti razvoju kapitalizma. V tem pogledu je odigrala posebno važno vlogo buržoazna revolucija v 17. stoletju. V Angliji je bilo več kapitala, delovne sile in razvite manufakturne industrije kakor v drugih evropskih deželah.

Gospodstvo fevdalno-absolutističnega reda na evropski celini

Primerjajmo Anglijo z deželami na evropski celini. V Franciji, kjer je še vedno vladal fevdalno-absolutistični red, so obstajale notranje carine in ozki cehovski predpisi. Kmetje so zašli v popolno revščino zaradi samovoljnosti zemljiške gospode in kraljevskih uradnikov; kmetijstvo je hiralo.

V fevdalnih državah »Svetega rimskega cesarstva« je razvoj kapitalizma naletel na težave posebno zaradi razkosanosti Nemčije na 300 samostojnih in več kakor 1000 na pol samostojnih držav. Oblast cesarja »Svetega rimskega cesarstva« je bila nepomembna. Dejansko sta vladali v tem cesarstvu Avstrija in Prusija, katerih vpliv je v 18. stol. pomembno zrastel.

Toda, če so imele nemške države vsaj videz nekih združujočih ustanov (cesar, državni zbor, ki se je shajal v Regensburgu), smemo Italijo še z večjo pravico imenovati »neorganizirano« ozemlje. Italijanskih držav ni nič združevalo med seboj. Največje med njimi so bile: Piemont, kjer je vladala savojska dinastija, kraljestvo obeh Sicilij, kjer so bili na prestolu Bourboni iz španske veje te hiše in papeška država, ki je bila razdeljena na »legature« (gubernije), ki so jih upravljali kardinali ali škofi. V papeški državi je divjala srednjeveška inkvizicija (duhovniško sodišče).

V fevdalni Poljski so kmete tako tlačili pani (veliki zemljiški gospodje — magnatje in mali zemljiški gospodje — šlahčiči), da se je govorilo o poljskih kmetih, da je to najbolj beraško prebivalstvo v vsej Evropi. Poljski pani so kruto zatirali nepoljsko prebivalstvo — Ukrajince, Beloruse, Jude. Od 1. 1772 dalje se je začela delitev zaostale Poljske med Prusijo, Avstrijo in Rusijo.

V Španiji in Portugalski, ki sta začeli propadati, kakor tudi v nazadnjaški Turčiji in Švedski sta bili industrija in trgovina slabo razviti.

Veliko vlogo v svetovni zgodovini je začela v 18. stol. igrati Rusija. To je bila ogromna država z mogočno vojsko. Toda razvoj Rusije so še vklepale verige tlačanstva.

V vseh evropskih državah razen Anglije je na predvečer buržoazne revolucije 18. stol. vladal še fevdalno-tlačanski red:

Anglija je bila najnaprednejša država v Evropi ne samo po svojem gospodarskem razvoju, temveč tudi po svoji politični ureditvi. Tam je v 17. stol. zmagal parlamentarni ustroj. V Angliji je kralj »kraljeval, a ni vladal«. Vladal je vse-mogočni parlament, o katerem je nastala prislovica, da »lahko napravi vse, samo moškega ne more spremeniti v žensko in ženske ne v moškega«. Poskusi angleškega kralja Jurija III. (1760—1820), da bi se boril s parlamentom, so dovedli do popolnega poraza kraljevske oblasti.

Za razliko od Anglije so bile države evropske celine večinoma absolutične, avtokratične monarhije. V Franciji, Rusiji, Avstriji, Prusiji, Turčiji, Španiji so avtokratično vladali monarhi.

Nekatere majhne evropske države so bile aristokratične republike, kjer je oblast po nasledstvu prehajala na predstavnike bogatih družin — Benetke, republika Genova, Nizozemska.

Malo pred francosko revolucijo se je na svetovnem zemljevidu pojavila mlada prekomorska republika Združenih držav Amerike. V tej republiki, ki so jo sestavljale posamezne med seboj slabo zvezane države, politična oblast ni več pripadala aristokratom, temveč kapitalistom.

2. poglavje

Vojna za neodvisnost in ustanovitev Združenih držav

Kolonije v Prve skupine izseljencev so odhajale v
Sev. Ameriki Severno Ameriko že v začetku 16. stoletja. Računali so s tem, da bodo našli tam zlato tako kakor v Srednji Ameriki.

Vendar so se zmotili. Na atlantski obali Severne Amerike v tem času niso našli zlata.

Prvim izseljencem je trda predla. Mnoge je pokosila malarija in tropične bolezni, nekateri so se pa morali vrniti v Evropo.

Konec 18. stoletja je bila večina kolonij v Severni Ameriki v angleških rokah; v začetku so Angleži izpodrinili Holandce, nato Francoze. Nizozemsko kolonijo »Novi Amsterdam« so l. 1664 zasedli Angleži. To kolonijo so podarili bratu angleškega kralja, yorškemu vojvodu in so ji dali ime New-York.

Leta 1793 so si Angleži zagotovili Kanado, ki so jo vzeli Francozom.

V kolonijah so uporabljali za delo bele sužnje, ki so jih dovažali iz Evrope. To so bili zločinci, ki so bili obsojeni na sužnost, ali tlačani, ki so padli v sužnost zaradi dolgov. Posebno na široko so pa izkoriščali v kolonijah črne sužnje — Zamorce, predvsem v južnih kolonijah, kjer so na plantažah pridelovali tobak. Z zamorskimi sužnji so ravnali po-

seбно kruto. Če je Zamorec ušel s plantaže, so šli za njim na lov s psi. Ako so ujeli sužnja, so mu odsekali roke, štrclje pa vtaknili v vrelo smolo. Po tem strašnem mučenju so Črnca obesili.

V severnih državah, kjer je prevladovalo gospodarstvo kmetov-farmerjev, sta se hitro razvijali industrija in trgovina. Tudi ribolov je mnogo prinašal. Iz lesa, ki ga je bilo v izobilju, so gradili ladje.

Boj Anglije proti razvoju industrije v ameriških kolonijah

Varujoč angleško buržoazijo pred prekomorsko konkurenco, je angleški parlament na vse načine skušal omejiti razvoj industrije in trgovine v svojih ameriških kolonijah.

Leta 1750 je parlament prepovedal graditi v Ameriki železarne. Leta 1754 je zabranil izdelovanje kakršnih koli tkanin v Ameriki in odredil, da jih morajo uvažati iz Anglije. Revne kmete in delavce je zelo razburilo to, da je angleški kralj l. 1763 prepovedal preseljevanje v zahodne dežele. Kolonisti so si že prej samovoljno prisvajali zemljo veleposestnikov in ponovno nastopili proti kolonialnim oblastem. Zdaj je postala nezadovoljnost splošna.

Leta 1763 so izdali zakon o taksah. Takse so naložili na vse trgovske izdelke; še celó, za vsako številko časopisa so določili visoko takso. Te davščine bi pomenile težko breme za naseljence. Poskus uvedbe taks je povzročil upor naseljencev v Bostonu in drugih mestih. Uradnike, ki so prodajali taksne kolke, so namazali s smolo, jih povaljali v perju in na dolgih drogovih med oglušujočim ropotanjem ponev in pokrovov nosili po ulicah Bostona. Nasprotovanje je bilo tako enodušno, da je angleška vlada umaknila zakon o taksah. Toda parlament je kmalu uvedel nove davke in poslal v ameriške kolonije še več vojaštva.

Vojna za neodvisnost

Ko so angleški trgovci pripeljali v Boston veliko količino čaja, ki je bil obdavčen, so bostonski prebivalci navalili na ladje in pometali zaboje s čajem v morje. Ta dogodek se imenuje »bostonska čajanka« (december l. 1773).

Leta 1774 je za kazen za upor angleška vlada sklenila, da zapre bostonsko pristanišče za trgovino. To je zbudilo vihar ogorčenja v kolonijah.

V istem letu 1774 so ameriške kolonije poslale svoje odposlance na kongres v Filadelfijo. Ta kongres je spoštljivo prosil kralja, da preneha omejevati trgovino in industrijo

in da ne nalaga kolonistom davkov brez njihovega privo-
ljenja. Kralj je odgovoril z zahtevo, da se morajo kolonije
popolnoma podrediti, in razglasil, da so v stanju upora.

Leta 1775 so se začeli boji med vojsko angleškega kralja
in ameriškimi kolonisti.

Spočetka so kolonisti mislili, da vojne, ni začel kralj,
temveč njegovi uradniki v Ameriki. Vsako jutro so Ameri-
čani, ko so vstali, molili za kralja, nato so pa šli v boj proti
kraljevim četam. Vojna pa se je nadaljevala. Dne 4. junija
1776 je kongres sprejel »Deklaracijo neodvisnosti«, ki jo je
sestavil napredni demokrat tedanje dobe Jefferson, ki je dal
svobodo svojim sužnjem. Ta deklaracija je proglasila odce-
pitev od Anglije in govorila: »Vsi ljudje so ustvarjeni enaki.
Vse je njihov stvarnik obdaril z nekaterimi neoddajnimi
praviciami, med katere spadajo: življenje, svoboda in strem-
ljenje po sreči.« Ta deklaracija je bila manifest revolucio-
narnega razreda tiste dobe — buržoazije.

Leta 1781 je bila sprejeta prva ustava nove republike, ki jo je
tvorilo trinajst med seboj slabo povezanih držav (bivših kolonij).
Kongres predstavnikov držav, ki je deloval na podlagi ustave iz
l. 1781, je samo sprejmal resolucije s priporočilom; toda njihovo
izvajanje je bilo neobvezno. Slabost centralne oblasti je otežkočala
vojevanje z Anglijo.

Vojna z Anglijo se je nadaljevala do leta 1782. Vrhovni
poveljnik vojske kolonistov je bil navdušen rodoljub in od-
lični organizator George Washington (1732—1799).

Vojskam kolonistov je trda predla. Angleži so zavzeli
prestolnico odcepivših se kolonij — Filadelfijo. V hudem
mrazu so prezimovali ameriški patrioti pod milim nebom.
Primanjkovalo je orožja, denarja, obutve, obleke. S težavo
je ustvaril Washington disciplino v vojski, ki so jo tvorili
hrabri, toda neizurjeni farmerji in rokodelci. Vrh tega so
dobili Angleži zaveznike v samih ameriških kolonijah. Proti
kolonistom, ki so se borili za svobodo in neodvisnost, so na-
stopili Angleži — bogati veleposestniki, gospodarji sužnjem
in kraljevi uradniki, ki so živeli v Ameriki.

Da bi povečal svojo vojsko, je angleški kralj Jurij III.
najel pri nemških knezih okrog 30.000 vojakov - tlačanov,
ki jih je poslal v Ameriko. Tudi v Rusiji je hotel najeti še
20.000 vojakov od Katarine II., ki je spočetka privolila v
to. Toda zaradi napetih odnosov med Rusijo in Anglijo in
nedavnega kmečkega upora pod Pugačovom se je carica pre-
mislila poslati vojake v Ameriko.

Napredni, ruski možje — Radiščev in drugi — so pozdravljali Američane, ki so se borili za neodvisnost in republiko.

Istočasno je hitelo na pomoč ameriškim naseljencem mnogo prostovoljcev iz Evrope; med njimi sta bila 20-letni francoski častnik Lafayette, ki je na svoje stroške opremil ladjo z oddelkom prostovoljcev, in mladi Saint-Simon, ki se je kasneje proslavil s svojimi načrti o preobrazbi človeške družbe.

V prvih letih vojne je poskušala angleška vlada obkoliti, izčrpati in potem zavzeti glavno žarišče-upora — severne kolonije. Toda ta načrt se ni posrečil: angleška vojska, ki je bila poslana za obkolitev, je bila premagana. Tedaj so Angleži prenesli vojne operacije iz demokratičnih severnih kolonij na jug, kjer so gospodarili angleški aristokrati — gospodarji sužnjev. Toda tudi tu niso Angleži imeli uspeha. Posebno uspešno se je razvijala vojna za Američane potem, ko so izkoristili staro sovražstvo med dverna kolonialnima državama — Anglijo in Francijo in dobili oboroženo pomoč od Francije (1778). Kolonisti so uspešno uporabljali taktiko partizanske borbe in s pomočjo francoskih čet razbili najemniško kraljevo vojsko.

Leta 1781 so se glavne sile Angležev predale Washingtonu pod Yorktovnom, v državi Virginija. Naslednje leto so v Versaillesu izdelali mirovne pogoje (dogovor sam je bil potrjen l. 1783). Angleži so priznali neodvisnost kolonij. Tako se je končala vojna za neodvisnost, ki jo je Lenin imenoval vojno »ameriškega naroda proti razbojnikom Angležem, ki so zatirali Ameriko in jo držali v kolonialnem suženjstvu.«¹

**Chaseova vstaja
(1786)**

Za časa vojne so pristašem Angležev — bogatim posestnikom — zaplenili zemljo. Sto tisoč Angležev so izgnali iz Združenih držav. Vendar je vojna uničila tudi mnogo farmerjev. Vojna je pustila velike državne dolgove, ki jih je sklenila vlada prevaliti na farmerje s tem, da je zvišala davke. Zadolženim kmetom so za zaostala plačila začeli prodajati živino, hiše in zemljišča. V odgovor na to so začeli farmerji in revni prebivalci mest, v glavnem rokodelci cele vrste severnih kolonij z vstajo, ki jo je vodil udeleženec vojne za neodvisnost, Daniel Chase. S težavo so čete Združenih držav zadušile to vstajo. Polet demokratičnega gibanja je prisilil buržoazijo Severa in lastnike plantaž — gospodarje sužnjev na Jugu, da se tesneje združijo. Sklenili so spremeniti ustavo v tem smislu, da se okrepi centralna oblast.

¹ Lenin, Zbrana dela, XXIII. zv., str. 176.

Leta 1787 so izdelali novo ustavo, ki v bistvu velja še danes.

Ameriška ustava

Poprej je bila vsaka država samostojna, s svojimi oboroženimi silami, s svojimi financami, s svojimi carinskimi mejami.

Zdaj je bila centralna oblast nekoliko okrepljena, vrh tega je bila državam prepuščena znatna samostojnost v krajevnih vprašanjih. Na čelu izvršilne oblasti je predsednik, ki se voli na štiri leta. On je vrhovni komandant vojske in mornarice, namešča uradništvo, skratka, ima ogromna polnomočja. Za prvega predsednika so izvolili Washingtona.

Ameriški parlament — kongres — sestoji iz dveh domov. V spodnji dom — dom predstavnikov — volijo poslance po številu prebivalcev vsake države. Gornji dom — senat — tvorijo predstavniki držav (po dva iz vsake).

Z novo ustavo so bile pravice delovnega ljudstva bistveno omejene. Skoraj v vseh državah je bilo za dosego volivne pravice potrebno imeti lastnino — zemljo ali kapital. Ženske niso dobile volivne pravice. Ohranilo se je suženjstvo. Sužnji in Indijanci niso imeli državljanskih pravic. Bistveno omejitvev je pomenila tudi zahteva, da mora volivec preživeti določen čas v nekem okraju (census naseljenosti), kar je jemalo volivno pravico mnogim, ki so se v zadnjem času naselili.

Velika polnomočja je dobilo vrhovno sodišče, sestoječe iz dosmrtno imenovanih članov. To sodišče lahko ovrže kateri koli ameriški zakon s tem, da izjavi, da nasprotuje ustavi.

Pri republikanski ureditvi konec 18. stoletja je bil v Severni Ameriki na krmilu blok trgovsko-industrijske buržoazije Severa in lastnikov plantaž-gospodarjev sužnjev Juga.

V obdobju vojne za neodvisnost in izdelavo ustave Združenih držav je bilo rešeno za Ameriko zelo važno vprašanje o zahodnih deželah, kjer so prebivali Indijanci. Ogromne pokrajine na Zahodu, ki še niso bile naseljene s kolonisti, so proglasili za državno last. Indijance, ki so živeli na teh ozemljih, so podili z njih in jih odganjali v notranjost kontinenta, če pa so se upirali, so jih iztrebljali. Ta zemljišča so prodajali v velikih parcelah in za visoko ceno, ki je revni niso zmogli. Buržoazija in lastniki plantaž-gospodarji sužnjev — so proti koncu 18. stoletja rešili agrarno vprašanje v skladu s svojimi interesi.

Kljub temu sta imeli vojna za neodvisnost in ustava ZDA, ki je utrdila glavne pridobitve te vojne, velik progresivni pomen. Američani so si izvojevali neodvisnost; bivše angleške kolonije so se iz dela monarhije spremenile v samostojno državo — republiko. Angleški parlament in kraljeva oblast zdaj nista mogla več zavirati razvoja ameriške industrije in trgovine, niti preprečiti naseljevanja zahodnih dežel. Odpravljene so bile carine med prejšnjimi kolonijami, ki so bile zdaj države. V severnih državah je bilo odpravljeno tudi suženjstvo.

3. poglavje

Francoska buržoazna revolucija 18. stoletja (1789—1794)

Kriza fevdalno - absolutistične Francije

Kmetje — Propadanje kmetijstva

V Franciji je bilo konec 18. stoletja 25 milijonov prebivalcev, od teh je bilo več kakor 23 milijonov kmetov.

Francoski kmetje konec 18. stoletja so se močno razlikovali od angleških. V tej dobi so v Angliji kmetje-lastniki (yeomen) skoraj povsod izgubili zemljo in postali večinoma dninarji ali delavci v mestih. V Franciji so pa kmetje vodili malo gospodarstvo na zemlji, ki je pripadala zemljiškemu gospodu, in izpolnjevali fevdalne obveznosti.

Res se je tlačansko pravo v Franciji proti koncu 18. stoletja malokje ohranilo, vendar so kmetje ostali v mrežah številnih fevdalnih obveznosti.

Kmet je oddajal del pridelka zemljiškemu gospodu (navadno četrtno) ali plačal njegovo vrednost v denarju. Drugi del pridelka (desetino) je pobirala od kmeta požrešna duhovščina. Ako je kmet umrl, je prišel upravnik zemljiškega gospoda in zahteval visoko pristojbino za predajo nasledstva. Za prevoz žita in drugih pridelkov čez most, čeprav so ga postavili sami kmetje, je zemljiški gospod — senior — zahteval posebno pristojbino za mletje žita v gospodovem mlinu, za peko kruha v gosposki peči je bilo treba plačati posebej. Celó v primeru, da gospod ni imel peči za peko

kruha, so od kmeta vseeno zahtevali nekoč določeno pristojbino za okoriščanje s to pečjo. Most in mlin sta se lahko podrla, toda letne pristojbine za prevoz in za mletje so natanko pobirali.

V Franciji se je ohranilo mnogo drugih srednjeveških bremen za kmete. Senior, ki se je zabaval z lovom, je imel pravico teptati kmečke njive z družbo svojih gostov na konjih in krdeli psov. Vsak zemljiški gospod je imel golobe. Golobi so poškodovali kmetom polja, toda kmet, ki bi ubil goloba, bi se hudo pregrešil. Ohranilo se je mnogo, čeprav ne toliko težkih kakor poniževalnih obveznosti. Ponoči je bilo treba po graščinskih pristavah plašiti žabe v ribnikih, da je gospod laže spal. Če je srečal zemljiškega gospoda ali njegove uradnike, se je moral kmet globoko prikloniti, poljubiti roko ali ramo.

Pritožiti nad gospodom se ni mogel nikamor. Sodil je zemljiški gospod sam ali po njem določeni sodnik. Pri sodiščih so tudi mučili.

Kmet pa ni bil odvisen samo od svojega gospoda. Obremenjen je bil s težkimi davki v prid kraljevi oblasti. Kmet je plačeval davek na premoženje (taille), razen tega še dohodnino (dvašestino) — tako imenovani kraljevi davek. Pa še to je bilo premalo: bil je še davek na glavo (kapitacija). Razen neposrednih so davili kmeta tudi še posredni davki.

Visoka davščina je bila določena tudi za porabo soli. Da bi se kmetje ne odrekli čezmerno dragi soli, so bili obvezani, da je kupijo na leto najmanj po 7 funtov na osebo »za lonec in šolnik«, t. j. za kuhinjsko porabo. Za nasolitev in za živino so morali kmetje kupovati sol še posebej. Da bi kmetje ne kupovali tihotapske soli, so trgovce-tihotapce obsojali na 9 let galeje, t. j. na prisilno delo kot veslače, ki so bili z verigami prikovani na klopi. Če so ponovno založili tihotapca s soljo, so ga obesili. Hudo so kaznovali tudi kmete, ki so kupovali sol, ki ni bila obdavčena.

Posebni oddelki oboroženih nadzornikov so gonili kmete od krajev, kjer bi lahko sami pridelali sol.

Visoko je bilo obdavčeno vino. Za Francijo, kjer je mnogo vinogradov in ki je postala s svojimi vini slavna po vsem svetu, je bil ta davek posebno važen. 27.000 davčnih preglednikov je stikalo po kmečkih kleteh, merilo sode, štelo steklenice. Pri mitnicah so preiskovali potnike.

Nič manj kakor poldrug milijon kmetov je v Franciji padel na stopnjo beračev. Ti so prosjačili in kradli. Velike ceste v Franciji niso bile varne pred razbojniki.

Neki škof je malo pred revolucijo zapisal:

»Ljudstvo po naših vasch živi v strašni bedi, v praznih sobah brez postelj in miz. Večina nima niti za pol leta dovolj ržene moke in ovsa, ki je njihova glavna hrana. Pa še to hrano morajo kmetje pritrgovati od ust sebi in otrokom, da bi plačali davke.«

Če kmet ni mogel plačati davkov, so mu za dolžno vsoto prodali živino ali orodje. Zaostala plačila so vedno bolj rastla.

V takih okoliščinah je moralo propadati kmetijstvo. Lakota je bila stalna, še celo v letih dobre letine. Kmečki upori so se ponavljali iz leta v leto. Vojaški poglavarji v provincah, guvernerji, so dušili te vstaje s pomočjo vojske, toda preprečiti jih niso mogli.

Razpadanje kmetov na posamezne sloje

Ob splošnem propadanju in osiromašenju kmetov so se iz njihove srede izločili bogataši - oderuhi. Bogatini so izkoriščali težak položaj večine kmetov in dajali posojila za visoke obresti in nato kmetom za dolgove odvzeli živino in zemljišča. V osrednjih okrajih Francije so našli povprečno 17% kmetov brez zemlje, v nekaterih okrajih jih je pa bilo brez zemlje nad polovico.

Obrt je v svojem razvoju v Franciji tudi močno zaostajala za angleško. Njena glavna oblika je bilo cehovsko rokodelstvo.

Cehi, reglementacija

Rokodelci so živeli v posameznih mestnih okrajih — zidarji, mesarji, pleskarji, krojači. Mojster je sedel v delavnici na posebnem vzvišenem mestu in opazoval pomočnike in učence.

Delo v cehovski delavnici se je začinjalo in končavalo z zvonjenjem v bližnji cerkvi.

Ko je nekdo vstopil kot učenec v delavnico, je moral plačati davke: za cerkev, za ceh, za hrano, za dokument — vsega skupaj do 500 liver (1 livra približno 1 dinar v zlatu). Učenec ne samo da sedem let ni prejemal nikakega plačila za delo, temveč je še sam plačeval mojstru učnino. Nato je postal pomočnik in prejemal skromen zaslužek. Če je hotel postati mojster, je moral napraviti vzoren izdelek (chef d'oeuvre), tesar na primer — izrezljane krožne stopnice. Razen tega je bilo treba plačati velike takse za mojstrsko spričevalo, kraljevsko takso, policijsko takso in drugo — skupaj do 500 liver.

Več kakor enega ali dveh učencev mojster ni smel imeti.

Cehi so v Franciji že zdavnaj imeli v glavnem za vir dohodkov kraljeve vlade. Cela vojska inšpektorjev, nadzornikov je nadzirala pobiranje davkov po cehih. Cehi so pa spet zahtevali vedno večje dajatve od učencev in pomočnikov.

Cehovsko rokodelstvo ni moglo zadovoljiti trga, kajti v njem so bili določeni vsem izdelkom gotovi vzorci in bila

je strogo določena količina izdelkov. Cehi so postali cokla za razvoj industrije.

Ozka pravila so preganjala rokodelca tudi na trgu. Mnoge izdelke nepotrjenih vzorcev so uničevali. Nekdo od trgovinskih nadzornikov je opisal, kako so se uničili izdelki, ki so bili izgotovljeni proti določbam pravil, ki so jih predpisovali kraljevski ukazi:

»Videl sem, kako so zjutraj na koščke rezali 100 kosov platna in sukna. Take prizore sem opazoval vsak dan skozi nekaj let. Vse to so počeli na podlagi pravil in po ministrovih odredbi. Zakaj? Samo zaradi tega, ker blago ni bilo enako ali, ker je bilo nepravilno tkano.«

Cesto so uničili tudi dobro izdelano blago. To se je dogajalo, če rokodelec ni dal nadzorniku podkupnine.

Pariške obrtnike, pomočnike in vajence, revne prebivalce pariških predmestij, so dušila, vsa ta bremena in omejitve. Tako je bilo tudi v drugih industrijskih središčih.

Spričo tega, da so v mestih obdržali ceha s strogimi pravili, so začeli trgovci naročati izdelke po vaseh. Kmečki revščini so dajali surovine in prejeli od nje gotove izdelke. Podobna vaška obrt se je v predrevolucionarni Franciji silno razširila.

Velika podjetja V Franciji so bila tudi velika podjetja. V anzemskih premogovnikih blizu Lilla, na meji avstrijske Nizozemske (Belgije), je delalo več kakor dva tisoč delavcev. V kraljevih manufakturah porcelana in gobelinov (svilenih preprog) je delalo na stotine izkušenih mojstrov-umetnikov.

V Sedanu so velike manufakture izdelovale sukno za vojsko. Vendar so bila taka podjetja izjeme. Pomembno se je razvila industrija v glavnem v okrajih, ki so težili k obmorskim trgovskim mestom južne Francije, v Girondi z velikim trgovskim središčem Bordeaux in prav tako v okolici Marsella. Tu so proizvajali sukno, platno, steklo, milo za notranji trg in za trgovino z Vzhodom.

Kljub temu, da so obstajala posamezna velika podjetja, je v Franciji še vedno prevladovala mala proizvodnja.

Trgovina V 18. stoletju je Francija vodila veliko zunanjo trgovino. Njen promet je zrastel v tem stoletju od 130 na 1080 milijonov liver. V Anglijo in Belgijo je Francija izvažala surovine — žito, volno, živino; v vzhodni del Sredozemskega morja, v turške dežele, in tudi v zahodnoindijske kolonije (San Domingo i dr.) pa industrijske izdelke in živila. Ogromne dohodke je prinašala trgovina s sužnji:

V Evropi so našla mnogo odjemalcev izbrana vina in predmeti razkošja (čipke, porcelan, bronasti okraski, dragoceno pohištvo i. dr.).

Širši razmah zunanje trgovine je pa zaviral notranji carinski sistem. Omejitve v notranji trgovini so bile velike. Država, seniorji, škofi, samostani so imeli svoje carine, ki so jih pobirali za prevoz blaga čez svoje ozemlje. Petdeset tisoč vojakov je stražilo notranje carinske meje, ki so delile pokrajine drugo od druge. Reklo se je, da je ceneje poslati žito iz Kitajske v Francijo kakor prepeljati ga iz južne v severno Francijo. Fevdalni red v Franciji je bil ovira za razvoj industrije, trgovine in kmetijstva.

**Kralj,
duhovščina,
plemstvo**

Leta 1774 je po smrti Ludvika XV. zasedel francoski prestol Ludvik XVI.

To je bil trmast, hudoben lisjak. V politiki je bil pod močnim vplivom svoje žene — oblastne, lepe, ponosne Marije Antoinette, rodne sestre avstrijskega cesarja.¹

V kraljevem svétu je Ludvik XVI. navadno dremal. Tožil je; da ga umsko delo utruja. Medtem ko je malo časa posvečal politiki, se je kralj zato toliko bolj razumel na lov. To so zapiski iz njegovega dnevnika:

»14. julija l. 1789² — nič.

4. avgusta — lov na jelene v gozdu, enega zadeli; tja in nazaj jahal na konju.

5. oktobra — na lovu s puško pri Chatillonskih vratih, ubil 81 živali, lov prekinili dogodki, ki so se pripetili.

7. oktobra — nič, h kosilu so se pripeljale moje tete.

V kraljevi konjušnici je bilo 1857 konj, pri njih 1400 slug. V provinci je bilo za rezervo še 1200 konj. Za vožnje je imel kralj 217 kočij.

Dvor je tratil bajne zneske. Samo za hrano lovskih psov so porabili 54.000 liver na leto. V velikih gozdovih pri Parizu je množica lovecev varovala za kraljeve love tisoče jelenov. O ogromnih izdatkih za dvor priča takole, čeprav nepomembno dejstvo, da sta na primer v enem letu kraljevi teti požgali sveč za 216.000 liver. Štiri tisoč plemiških družin, ki so bile v tesnih zvezah z dvorom, je prejemale od kralja milostne dohodke v obliki pokojnin in daril.

**Privilegirani
stanovi**

Absolutistično vladajoči kralj je bil tesno zvezan z zemljiško aristokracijo in vrhovi denarne buržoazije — zakupniki, bankirji-oderuhi. Prvi stan v Franciji je bila duhovščina, drugi — plemstvo. Oba ta stanova sta bila privilegirana. Oproščena sta bila skoraj vseh davkov. Vsi višji položaji v državi, vsa

¹ Cesarja »Svetega rimskega cesarstva«.

² V tem kakor v naslednjih primerih omenja kralj dneve, v katerih so se odigrali najvažnejši dogodki v prvih mesecih francoske revolucije. (Pisatelj).

poveljniška mesta v vojski so bila v rokah plemičev. Toda tudi med samimi duhovniki in plemiči so bili različni sloji. Bogati, vplivni plemiči, ki so živeli na dvoru v Parizu, so imeli sebe za mnogo višje od nepremožnih, slabo izobraženih podeželskih plemičev. Del zemljiške gospode je izkoriščal delo mezdnih delavcev. Ti plemenitaši so bili blizu buržoaziji.

Tudi duhovščina se je delila na več slojev.

Višja duhovščina — škofi (navadno mlajši sinovi plemičkih družin¹) — je imela ogromna posestva in prejemale od cerkve dohodke, ki so dosegali milijone liver. Hkrati pa so imeli vaški duhovniki sorazmerno majhne dohodke. Včasih so se vaški duhovniki po načinu življenja malo razlikovali od premožnih kmetov.

Tretji stan Vsi tisti, ki niso spadali v sestav prvih dveh privilegiranih stanov, so pripadali tretjemu stanu. Pretežno večino tretjega stanu so tvorili kmetje. Sem so spadali tudi rokodelci, delavci in revni prebivalci. Vodilni položaj v tretjem stanu je pa imela buržoazija: trgovci, bankirji, zakupniki, posestniki manufaktur.

V sestav mladega francoskega delavskega razreda so spadali delavci v manufakturah, obrtniški delavci (pomočniki, vajenci), del podeželskih poljedelcev in končno veliko število sezonskih delavcev. Položaj vseh teh slojev je bil skrajno težak. Delovni dan je trajal od ranega jutra do pozne noči. Delavce so obremenjevale težke kazni. Pogosto je prišlo do uporov delavcev v manufakturah. Vendar tedanji delavci in sploh mestni »nižji«, »plebejski elementi« v političnem pogledu še niso bili samostojni, hodili so še za revolucionarno buržoazijo.

Obogateli buržuji so tekmovali v razkošju z uglednimi francoskimi plemiči. Gradili so dvorce in prirejali sijajne sprejeme. V zadnjih desetletjih pred revolucijo so si buržuji že v znatnem obsegu začeli prilastati zemljo od propadlih plemičev.

Toda politično je bila buržoazija brezpravna. V državnem aparatu in pri sodiščih so gospodarili kralj in plemiči.

Najbogatejši del buržoazije — zakupniki, bankirji, ki so posojali denar državi, trgovci, ki so trgovali s kolonijami, zemljiški posestniki, ki so pobirali od kmetov letne obroke — je bil tesno zvezan s fevdalno-absolutističnim redom. Ven-

¹ Po francoskih zakonih je vse očetovo premoženje prešlo po nasledstvu na starejšega sina.

dar je tudi ta buržoazija stremela po reformah: hotela je urediti finance in pridobiti zase politične pravice.

Kar se pa tiče trgovsko-industrijske buržoazije, ki je trpela zaradi omejitve v trgovini in industriji, je šla še dalje in zahtevala ustavo. Pred njenimi očmi je lebdel zgled Anglije in Amerike. Buržoazija, ki je stopila v boj s fevdalno-absolutističnim redom, je bila revolucionarni razred.

Ideologija razvijajoče se buržoazije in ljudskih množic

Voltaire, Buržoazija je postavljala svoje zahteve že
Montesquieu dolgo pred revolucijo. Ogromen vpliv v prvi polovici 18. stoletja sta imela Voltaire in Montesquieu, ki sta pripadala starejšemu pokolenju francoskih buržoaznih političnih pisateljev.

Voltaire (1694—1778), slavni pisatelj, priznani »gospodar misli« naprednih ljudi svoje dobe, avtor mnogih dramskih del, zgodovinskih spisov in političnih pamfletov, se je proslavil s svojimi srditimi, strastnimi napadi proti tlačanskemu redu in cerkvi. »Udarjal in užigal je kot strela,« je dejal o njem Hercen. »Podriže staro zgradbo prevare!« »Poteptajte kačo!« je klical Voltaire. »Kačo« je imenoval Voltaire v Franciji gospodujočo katoliško cerkev. Voltaire je zahteval versko strpnost, svobodo govora, tiska, nedotakljivost osebnosti. Že zaradi verzov, ki jih je napisal v mladosti, je prišel v Bastiljo. Komaj je prišel iz nje, je že moral bežati v Anglijo. Večkrat se je moral v svojem življenju potikati po tujini. Pri tem pa ni bil Voltaire niti demokrat niti revolucionar. Bil je mnenja, da »je treba drhal držati v strogi pokorščini«, da je vera za preprosto ljudstvo celo koristna, na svojem posestvu pa je postavil spomenik z napisom »Bogu — Voltaire«.

»Če bi ne bilo boga, bi si ga bilo treba izmisliti,« je izjavil Voltaire. Pri tem je trdil, da se bog, potem ko je ustvaril svet, ne vmešava več v njegovo početje.

Spremembe reda ni Voltaire pričakoval od revolucije, temveč od »prosvetljenega vladarja« — filozofa. Voltaire si je živahno dopisoval s pruskim kraljem in z rusko carico Katarino II.

Montesquieu (1689—1755), po rodu plemič, ki je nastopal istočasno z Voltairom, je bil član parlamenta (tako se je v Franciji imenovalo sodišče) v Bordeauxu. Svoje glavno

delo »Duh zakonov« je pisal 30 let. Njegov uspeh je bil tak, da je v sledečih dveh letih izšlo 22 izdaj te knjige.

Kako naj si razložimo ta uspeh?

Montesquieu je idealiziral angleški politični ustroj in razvijal teorijo o razdelitvi oblasti. Bil je mnenja, da je glavno kraljevo delo v tem, da bdi nad izpolnjevanjem zakonov, da uresničuje izvršilno oblast. Zakonodajna oblast mora pripadati predstavnikom posedujočih razredov.

Sodniki pa morajo biti neodvisni i od kralja i od parlamenta.

V Franciji 18. stoletja je pomenila teorija o razdelitvi oblasti zahtevo po omejitvi kraljeve oblasti v korist buržoazije. S tem, da je hvalil angleški parlamentarni ustroj, je Montesquieu odpiral pred francosko buržoazijo perspektivo, da bo dosegla isti vpliv, kakor ga je imela buržoazija v Angliji.

Enciklopedisti

Leta 1751 so izšli v Franciji prvi zvezki znamenite »Enciklopedije znanosti, umetnosti in obrti«. To delo sta vodila filozof Diderot in matematik d'Alambert. Pri »Enciklopediji« so sodelovali Voltaire, Rousseau in mnogi drugi odlični pisatelji.

Izdaja te Enciklopedije je bil velik dogodek. V njej so bili najpodrobnejši opisi različnih panog proizvodnje v Franciji — različnih manufaktur, kmetijstva in pri tem so se opisovali najboljši vzorci. Francoska buržoazija je hotela pokazati svoje uspehe.

Toda »Enciklopedija« je imela še drug, neprimerno večji pomen. To ni bila samo enciklopedija obrti, bila je tudi enciklopedija znanosti. Vsebovala je velike spise, cele znanstvene razprave, ki so dajale odgovore na ta ali druga vprašanja tedanje znanosti. Enciklopedisti so sistematizirali vse znanje, ki se je nakopičilo sredi 18. stoletja.

Glavno pa je bilo to, da je imela vsa »Enciklopedija« bojevit političen značaj. Diderot in d'Alambert sta napovedovala nepomirljiv boj katoliški veri in podvrgla neizprosni kritiki ustanove fevdalno-absolutističnega reda. Kraljevi svet ni brez vzroka sklenil, da uniči že prve zvezke »Enciklopedije«. Njeno izdajo so večkrat ustavili in preprečili. Vendar je na predvečer revolucije izšel njen zadnji zvezek.

Enciklopedisti so sicer odločno kritizirali absolutistični ustroj, nastopali za omejitev kraljeve oblasti, vendar nikakor niso zahtevali, da bi se odpravila.

Za razliko od Voltaira in Montesquieuja so bili mlajši francoski buržoazni pisatelji, enciklopedisti materialisti. Pravilno so trdili, da je svet gibanje materije.

Kakor so bili materialisti v razlaganju naravnih pojavov, so enciklopedisti ostali idealisti v razlaganju zakonov razvoja človeške družbe. Zmotno so domnevali, da je ves razvoj družbe odvisen samo od uspehov razuma. Niso razumeli odločilnega pomena materialnih pogojev gospodarskega razvoja, razrednega boja.

Rousseau

Zahtevo po republiki, nauk o tem, da je vir oblasti ljudstvo samo in da ljudstvo ne more nikomur drugemu zaupati oblasti, je postavil predstavnik maloburžoazne demokracije — Rousseau (1712 do 1778). Jean Jacques Rousseau je bil sin švicarskega obrtnikararja. Rodil se je v Ženevi in je bil priča stalnega boja med uglednimi bogataši — patriciji mesta Ženeve in demokratičnimi sloji — rokodelci in kmeti.

V svoji knjigi »O izvoru neenakosti« je Rousseau pisal: »Prvi, ki mu je šinila v glavo misel, da je ogradil del zemljišča, rekel ,to je moje' in ki je našel toliko prostodušne ljudi, da so temu verjeli, je bil resnični ustanovitelj buržoazne družbe. Koliko zločinov, vojn, umorov, nesreč in strahot bi prihranil človeškemu rodu tisti, ki bi izdril kol, zasul rov in zakričal: pazite se, ne verujte temu goljufu; propadli boste, če pozabite, da pripada zemlja vsem.«

Čeprav ima Rousseau nastanek privatne lastnine za zlo, vendar priznava to zlo kot neizbežno. Z njim se je pomiril. Mnenja je, da ga je treba samo omejiti — da je treba napovedati nepomirljiv boj velikim posestnikom in na vse načine zavarovati male.

»Za izboljšanje družbenega stanja je treba, da ima vsakdo dovolj in nihče preveč,« razglša Rousseau.

Glavno Rousseaujevo delo je njegova »Družbena pogodba«. Po Rousseaujevem mnenju nastaja družba in država iz sporazuma, ki ga sklenejo med seboj posamezniki v svojem skupnem interesu. Nosilec oblasti — »suveren« — je ljudstvo samo. Rousseaujev ideal je demokratična republika malih posestnikov, v kateri proizvajajo vse potrebno vsaka družina zase.

Rousseaujeve teorije so odraz hotenja maloburžoaznih slojev, posebno demokratičnih kmečkih množic, ki so stremele po uničenju fevdalizma, se pa vendar bale stisk kapitalizma ter naivno sanjarile, da jim bodo že kako ušle, da se jim bodo ognile s tem, da se omeji velika lastnina.

J. Mellier V času razkošnega vladanja Ludvika XIV., konec 17. in v začetku 18. stoletja je živel v Franciji reven vaški duhovnik Jean Mellier. Bil je tkalčev sin, toplo je sočustvoval s trpljenjem kmetov, ki jih je zatiral njihov senior. Čeprav je oznanjal krščanski nauk o pokornosti in ponižnosti, je bil Mellier kot duhovnik vendar prisiljen sodelovati pri zatiranju kmetov. Ko se je Mellier odločil nastopiti proti cerkvi, ni našel v sebi dovolj moči za boj in je končal samega sebe s smrtjo od glada.

Za Mellierom je ostal njegov »Testament«. V tem delu je napovedal boj bogu, kralju in bogatašem. Mellier je predlagal, naj se zemlja izroči v skupno izkoriščanje. To je zahteval v imenu blaginje človeštva.

Ko se obrača na ljudske množice, piše Mellier: »Vi ne vzdržujete samo svojega kralja in svojih princev, vi vzdržujete vrhu tega še vse plemstvo, vso duhovščino, vse menihe... vse lenuhe in nekoristne ljudi, kar jih prebiva na svetu.«

Mellier je izražal težnje revnih vaščanov, siromašnih kmetov in dninarjev.

To so bile ideje s katerimi so stopile različne razredne skupine Francije v revolucijo.

Francoski prosvetitelji 17. stoletja — Voltaire, Rousseau in drugi — so bili borci za kulturo, za napredek. Zaradi tega so sovražniki kulture in napredka — nemški fašisti — po zasedbi Francije v maju in juniju l. 1940 prelili znamenite bronaste spomenike Voltaira in Rousseauja v granate, knjige njih in drugih velikih mož pa sežgali.

Zaostritev krize. Sklicanje generalnih stanov. Začetek revolucije

Zaostritev krize V Franciji so že zdavnaj v samem fevdalno-absolutističnem redu dozorevale — »... bolj ali manj gotove oblike kapitalističnega ustroja...«¹ V manufakturi se je uporabljalo mezdno delo. Rokodelci, ki so delali na domu, so vedno bolj postajali sužnji prekupčevalca-manufakturista. Ker često niso imeli svojih proizvodnih sredstev (ročne statve, surovine), so se razlikovali od mezdnih delavcev samo po tem, da so delali na svojem domu.

¹ Stalin, Vprašanja leninizma, 11. izd., 1939, str. 111.

Tudi v kmetijstvo so vedno bolj prodirali blagovni odnosi. V mnogih okrajih je nastal precej znaten sloj dminarjev. Često so dajali zemljo v zakup za denar.

Močno narastla zunanja trgovina je povezovala Francijo z oddaljenimi deželami. Kljub vsem omejitvam je napredovala tudi notranja trgovina.

Nadaljnji razvoj kapitalizma je pa seveda zahteval uničenje fevdalno-absolutističnega reda. To je bil temeljni vzrok revolucije. Bila pa je še cela vrsta drugih vzrokov, zaradi katerih se je približal njen izbruh. Proti koncu 18. stoletja se je v Franciji zlasti povečalo zatiranje s strani zemljiške gospode.

V 18. stoletju so veliki zemljiški gospodje navadno živeli v Parizu pri dvoru. Ker so se začeli udeleževati zabav kraljevega dvora, ki so jih drago stale, so zahtevali od svojih kmetov vedno več denarja. Najemali so posebne uradnike, ki so stikali po graščinskih arhivih ter iskali stare dokumente o davno pozabljenih kmetijskih obveznostih, da bi jih zdaj zahtevali od kmetov.

To je poslabšalo položaj in povzročalo pri njih hudo nezadovoljstvo. Množili so se kmečki upori. Stiska kmetov se je povečala s slabo letino leta 1788, ko je bila suša. Nato je nastopila lakota. Začeli so se množični kmečki upori; elementarni gladovni nemiri po mestih kar niso hoteli prenehati.

V trgovini in industriji je prišlo do zastoja. Uničena dežela ni mogla porabiti mnogo blaga. Hud udarec za trgovino je bil to, da je Francija po sedemletni vojni izgubila skoraj vse svoje kolonije.

Leta 1786 je Ludvik XVI. sklenil z Anglijo trgovinsko pogodbo, ki je bila ugodna za francoske vinogradnike in izdelovalce predmetov razkošja, toda neugodna za obrtnike. S to pogodbo je bila olajšana prodaja vina in predmetov razkošja v Anglijo, hkrati pa so bile znižane uvozne carine na angleško blago. Ceneni angleški izdelki so preplavili Francijo. Francoski trgovci in lastniki manufaktur so godrnjali. Nad dve sto tisoč francoskih obrtnikov in delavcev je ostalo brez zaslužka.

Finančna kriza K vsemu temu moramo prišteti še hudo finančno krizo.

Francoski kralji so ne samo obdržali svoj dvor in si kupovali nove gradove iz državnih sredstev, temveč so še celo dolgove svojih sorodnikov plačevali iz državnega zaklada.

Država je najela ogromna posojila — do štiri in pol milijarde liver. Toda denar so potratili, obresti posojil pa plačevali z velikimi zamudami. Ker niso prejeli obresti, so se bankirji branili dajati nova posojila. Toda kljub finančnim težkočam, kljub temu, da so državni izdatki znatno presežali dohodke, ni prenehala ogromna potratnost dvora. Kraljev brat grof d'Artois, eden od najbogatejših zemljiških posestnikov v Franciji, se je zadolžil za 32 milijonov liver. Kralj je odplačal ta dolg iz državnih sredstev. Kralju se je zahtevalo kupiti še en grad v Rembouillettu — za to je šlo deset milijonov liver. Kraljica ni hotela odnehati in je zahtevala zase tudi nov grad nedaleč od Pariza. To je zneslo šest milijonov liver. Medtem je bilo iz izčrpanih kmetov kljub najostrejšim ukrepom nemogoče izžeti mnogo denarja, a buržoazija ni več posojala denarja.

**Turgot in
Necker
poskušata
z reformami**

Kraljeva vlada je morala nujno iskati izhod iz nastalega položaja. Znani ekonomist Turgot, ki ga je Ludvik XVI. v začetku svojega kraljevanja postavil za energičnega generalnega kontrolorja (bil je mini-

ster financ pa tudi notranjih zadev), je že l. 1774 predlagal naj se odpravi glavni privilegij plemiškega in duhovniškega stanu, ki naj ju prisilijo, da bosta tudi plačevala del davkov. Turgot je uvedel svobodno trgovino z žitom, odpravil prisilno delo za gradnjo cest in razglasil razpust cehov. A komaj je Turgot objavil te ukrepe, je bil že prisiljen, da odstopi (l. 1776) na zahtevo razburjenih plemičev in duhovščine, ki so branili svoje privilegije. Večina njegovih reform je bila odpravljena.

Ženevski bankir Necker, ki ga je kmalu nadomestil kot finančnega ministra, je izvajal reforme manj odločno. Osvoobodil je tlačane na kraljevih posestvih. Da bi vsaj nekoliko zmanjšal razsipavanje državnega denarja, je objavil seznam pokojnin in državni proračun. Toda tudi njega je doletela ista usoda kakor Turgota — po prizadevanju plemstva in duhovščine je kralj Neckerja razrešil dolžnosti.

Leta 1787 je Ludvik XVI. sklical predstavnike plemstva in duhovščine — notables — in jim predlagal, naj privolijo v obdajenje svoje zemlje. Toda plemstvo in duhovščina nista ugodila kralju. Tedaj je kralj razpustil neposlušno skupščino, ki je trdovratno branila svoje fevdalne privilegije.

Denarna kriza se je vedno bolj zaostrovala. Davke na vino in sol so prodali zakupnikom za nekaj let naprej. Od

njih so prejeli in potratili 235 milijonov liver, vmes pa je prišel še ogromen izdatek dveh milijard liver, ki so jih porabili za podporo severnoameriških kolonij v njihovi vojni z Anglijo, največ pa za udeležbo same Francije v tej vojni.

Kraljevi ministri so nezakonito trošili denar, ki je bil namenjen za invalide, in prispevke za bolnice. Končno je l. 1788 državna blagajna ustavila izplačila. Država je bila pred bankrotom.

Tedaj se je spet z vso ostrostjo pojavilo vprašanje o obdavčenju plemstva in duhovščine.

Sklicanje generalnih stanov

Zaradi obupnega položaja je bil kralj leta 1788 prisiljen privoliti v sklicanje generalnih stanov, ki se niso zbrali že od leta 1614. Generalne stanove so tvorili predstavniki treh stanov. Ludvik XVI. je upal, da bodo generalni stanovi privolili v novo posojilo in v nove davke.

Ker plemstvo in duhovščina nista marala dati denarja, je bil kralj prisiljen, da se opre na buržoazijo. Zaradi tega je poklical nazaj v vlado Neckerja, ki je bil priljubljen med buržoazijo, in se odločil, da da tretjemu stanu dvojno predstavnitvo. Duhovščina in plemiči so dobili pravico, poslati po 300 zastopnikov, tretjemu stanu pa so dali 600 mest. Vendar kralj ni razglasil, kako bodo glasovali generalni stanovi — po stanovih ali imensko. Če bi glasovali ločeno po stanovih, bi plemiči in duhovščina dobili dva glasova t. j. večino, ker bi imel vsak stan po en glas. Pri skupnem glasovanju bi pa imel tretji stan 600 glasov, t. j. polovico celotnega števila glasov. Pri tem bi mogla buržoazija pritegniti na svojo stran podeželske duhovnike in del plemstva.

Začele so se volitve. Predstavniki stanov so sestavljali navodila svojim poslancem.

Plemiči in visoka duhovščina so z lepimi govori dokazovali, da je treba ohraniti njihove privilegije. Buržoazija pa je nasprotno zahtevala v svojih naročilih, da je treba odpraviti stanovske privilegije, zahtevala je, da se trgovina in industrija osvobodi vseh omejitev, zahtevala je politične pravice.

Predlogi kmetov so bili polni pritožb nad težino fevdalnih obveznosti in davkov, nad visoko zakupnino, nad krivičnostjo pri sodiščih, nad krutostjo gospodov, ki grabijo kmečko zemljo.

Volitev so se udeležili samo davkoplačevalci, ki so stalno živeli v nekem kraju. Poslanci tretjega stanu so bili seveda predstavniki buržoazije, pa tudi buržoazne inteligence — advokati, zdravniki. Niti en kmet, niti en delavec ni prišel v generalne stanove.

Med poslanci tretjega stanu je zavzela vodilni položaj velika denarna in trgovska buržoazija.

Na listi tretjega stanu sta bila izvoljena tudi dva, ki nista spadala v tretji stan: Mirabeau, rojen, ¹ toda propadel plemič, in častihlepni opat Sieyes, znan po svoji brošuri o tretjem stanu.

»Kaj je tretji stan?« je izpraševal Sieyès v tej brošuri in odgovarjal: »Ves narod v okovih in pod jarmom.«

»Kaj je bil doslej v političnem pogledu? — Nič. — Kaj želi postati? — Nekaj.«

Sredi globoke krize fevdalno-absolutističnega sistema, sredi splošnega nemira, kmečkih uporov, vstaj delavcev v manufakturah in revnih prebivalcev po mestih se je začela skupščina generalnih stanov.

V tem času, da govorimo z Leninovimi besedami, v Franciji »nižji sloji niso hoteli«, a »višji sloji niso mogli živeti po starem.«¹

Od generalnih stanov do Narodne skupščine

Začetek zasedanja generalnih stanov so določili na 5. maj 1789. Da se ne bi za dalj časa odrekel ljubemu lovu, je kralj sklical generalne stanove ne v Pariz, temveč v Versailles. Razen tega ni hotela dvorska stranka zborovanja generalnih stanov v Parizu, ker se je bala revolucionarno razporejenih množic prestolnice.

Slovesno so otvorili skupščino generalnih stanov. Na dan otvoritve je bila duhovščina razkošno oblečena — v svilenih bele in vijoličaste plašče. Plemiči so bili v dolgih, svečanih haljah z bogatimi zlatimi vezeninami. Tretjemu stanu so pa naročili, naj bo v skromnih črnih oblekah. Ko je kralj sedel na prestol in si po običaju nadel klobuk, so se poslanci plemstva in duhovščine po starem privilegiju pokrili. Na splošno začudenje so se poslanci tretjega stanu, ki bi morali pozdraviti kralja z upognjenimi koleno in gologlavi, tudi pokrili in poslušali kralja stojé.

Kraljev govor je bil kratek. Naročal je, da je treba dati denarja, obžaloval je razburjenost duhov in svaril pred novotarijami.

Drugi dan so se plemiči in predstavniki duhovščine zbrali (vsak stan v ločenih prostorih) in obravnavali notranjo organizacijo. Predstavniki tretjega stanu so povabili zastopnike obeh drugih stanov, da bi skupno zborovali.

¹ Lenin, Zbrana dela, XVIII. zv., str. 244.

Buržoazija je od vsega začetka zahtevala skupna posvetovanja in poimensko glasovanje. Toda prva dva stanova sta to odklonila. Več kakor mesec dni je preteklo v brezplodnih pogajanjih. Ko se je prepričal, da ne bo prišlo do soglasja, je začel tretji stan 12. junija samostojno pregledovati pooblastila poslancev vseh treh stanov. Drugi dan so se pri klicanju imen javili trije župniki, za njimi še šestnajst in kmalu so se jim pridružili skoraj vsi predstavniki duhovščine.

17. junija se je klicanje po imenih končalo. Tretji stan se je na Sieyčsov predlog proglasil za predstavnika vsega naroda, za Narodno skupščino, in sklenil, da preneha plačevati davke, če bi ga prisilili, da se razide. Opat Sieyès je utemeljil ta predlog s tem, da spada v tretji stan 96 % vsega naroda. Narodna skupščina je tudi sklenila, da kralj nima pravice izpodbijati njene sklepe.

Na ta način so predstavniki tretjega stanu na revolucionarni način proglasili sebe za najvišjo oblast v deželi. Ko se je čez tri dni, 20. junija, hotela Narodna skupščina zbrati, je našla vrata svoje dvorane zaprta: Ludvik XVI., ki je želel onemogočiti delo skupščine, je dal pod pretvezo prenovitve zgradbo zapreti. Poslancev to ni motilo: zbrali so se v najbližjih prostorih — v dvorani za igre z žogo (starinska igra, podobna tenisu) — in si z velikim navdušenjem zaprisegli, da se ne razidejo, dokler ne izdelajo ustave.

Tedaj se je kralj odločil za resne ukrepe. Določil je zborovanje v svoji prisotnosti z namenom, da razveljavi vse te sklepe. Zborovanje se je začelo 23. junija. Zgradba Narodne skupščine je bila obkrožena s številnimi stražami. Globok molk poslancev je sprejel kralja. Spregovoril je kratek govor z grožnjami in ukazal poslancem, naj se razidejo in zberejo po stanovih. Duhovščina in plemstvo sta bila poslušna, ljudski predstavniki so pa ostali na svojih mestih v molččem ogorčenju. Ko je kralj zvedel, da se skupščina ne razide, je prišel ceremonialni mojster in ponovil kraljev ukaz. »Pojdite in povejte svojemu gospodu,« je z gromovitim glasom odgovoril Mirabeau, »da smo mi tukaj po volji naroda in da nas je mogoče spraviti od tod samo s silo bajonetov.«

»Začnimo debato!« je predlagal Sieyès. Narodna skupščina je nadaljevala svoje delo.

Od tega dne dalje so se kljub kraljevi prepovedi začeli pridruževati Narodni skupščini tudi zastopniki plemstva, ki je začutilo moč tretjega stanu. Dne 9. julija je Narodna

skupščina začela obravnavati ustavo in se proglasila za ustavodajno skupščino.

Kralj se je na videz delal, kot da se je pomiril z obstojem Narodne skupščine, in naročil plemstvu in duhovščini, naj se mu pridružita. Toda to je storil samo na videz.

Skrivaj se je kralj odločil, da uporabi silo. Versailles je dobil sliko vojnega taborišča. Skupščinska dvorana je bila spet obkoljena s stražami. Pariz je obkrožil z dvajset tisoč vojaki. Pristaš buržoazije Necker je bil iznova razrešen dolžnosti generalnega kontrolorja.

Vse to je vzbudilo silno ogorčenje v prestolnici. Središče zbiranja Parižanov je postal vrt pri dvorcu Palais-Royal. Množica na vrtu se je stalno obnavljala; za govorniški oder je bila miza, govornik je bil lahko vsak državljan. Tu so razpravljali o nevarnostih in si dajali poguma v odločnosti za upor.

Ko so v Parizu zvedeli, da je Necker odstavljen, se je zbrala velika protestna demonstracija. Polk najetih nemških dragoncev je navalil na neoboroženo množico. Razlegel se je klic »K orožju!« Polk francoske garde se je tedaj pridružil ljudstvu. Zvečer 12. julija se je začel splošen upor. Udarilo je plat zvona. Ljudstvo, ki se je zbralo v mestni hiši, je sklenilo, da pošlje delegate v posamezne okraje, da se oborože njihovi prebivalci. Drugi dan je množica vdrla v arzenal in razbila skladišča orožja. Da bi povečali količino orožja, je odbor, ki se je sestavil v mestni hiši, naročil okovati 50.000 sulic. Na vso moč so delali. Vso noč je bilo mesto razsvetljeno.

Zavzetje Bastilje

V Parizu so se pripravljali, da sprejmejo kraljevo vojsko z bojem. 14. julija 1789 so se raznesle govorice, da so topovi na starinski kraljevi trdnjavi-ječi, Bastilji, namerjeni na mesto. Razlegel se je krik: »Na Bastiljo!« Štiri ure je trajalo krvavo obleganje Bastilje, tedaj so prišli na pomoč gardisti s topom. Ko je videl, da se mora vdati, je poveljnik Bastilje z gorečo zažigalno vrstico planil k skladišču smodnika, da bi pognal trdnjavo v zrak. Zadržali so ga vojaki. Ti so odprli vrata Bastilje. Poveljnika so ubili. Po vseh ulicah in trgih so odmevali kriki: »Zmaga! Zmaga!«

V noči od 14. na 15. julij ni v Parizu nihče spal. Zdaj ni nihče več dvomil, da bo kraljeva vojska naskočila prestolnico. Vsi prebivalci so začeli utrjevati mesto. Postavljali so barikade, razdirali so cestni tlak, kopali okope; kovali so pike

(sulice) in vlivali krogle. Ženske so vlačile na strehe kamne, da bi jih od tam metale na vojake. Oboroževali so se s puškami, kopji, drogovi. Narodna garda, ki jo je organizirala buržoazija, je zasedla s svojimi oddelki vse važnejše točke.

V mestni hiši se je na revolucionaren način ustvarila samouprava mesta Pariza, v kateri je zavzela vodilno vlogo velika buržoazija. Že za časa boja za Bastiljo so nekateri sloji velike buržoazije izdajalsko nastopili proti ljudstvu. Ko je trgovski starešina mesta Pariza Flesselles poslal oblegovalcem Bastilje zaboje, na katerih je bilo napisano »Orožje«, se je izkazalo, da so bile v njih stare cunje. Ljudstvo je ubilo izdajalca Flessellesa.

Ludviku XVI. so povedali, da se je Pariz uprl in da je padla Bastilja; začudeno je vzkliknil: »Pa to je upor!« — »Ne, veličanstvo. To ni upor, to je revolucija,« mu je odgovoril dvorjan.

Ker se ni več zanesel na vojsko, si kralj ni upal ukazati, naj napadejo Pariz. Osebnost je prišel v Narodno skupščino in sporočil, da bo ukazal vojski, naj se oddalji iz Pariza in Versaillesa. Neckerja je ponovno imenoval za generalnega kontrolorja. Poveljnik narodne garde v Parizu je 15. julija postal ugledni poslanec Narodne skupščine, markiz Lafayette, ki se je udeležil bojev ameriških kolonij za neodvisnost.

Tako se je prvi nastop ljudskih množic pod političnimi gesli, ki so pomenila začetek revolucije, končal z zmago. To zmago je izkoristila velika buržoazija, ki je začela izdajati zakone, ki naj utrde njeno oblast.

Velika buržoazija na oblasti

Zavzetje Bastilje je bilo signal za ljudsko gibanje na deželi. Po zgledu Pariza prevzema buržoazija po vseh mestnih središčih oblast in iz premožnih meščanov organizira nacionalno gardo.

Na vasi so se dotlej ločeni kmečki upori zlili v revolucijo. Po vsej Franciji je bilo plat zvona. Kmetje so zagrabili za kose, vile, cepce. Zažigali so gosposke gradove.

Na grmadah so sežigali dokumente, v katerih so bile zapisane fevdalne obveznosti kmetov. Za zemljiške gospode so nastali dnevi »velikega strahu«, kakor so tedaj govorili. Nekateri so pospravili svoje stvari in zbežali v tujino.

Vznemirili so se tudi predstavniki plemstva in duhovščine v ustavodajni skupščini. Sklenili so, da je treba dati

kakršne koli koncesije, da rešijo sebe. V noči na 4. avgust 1789 je grof de Noailles predlagal, da je treba odpraviti nekatere fevdalne obveznosti. Skupščina je razveljavila zastarele, manj važne privilegije plemstva (pravico rediti golobe in loviti po kmetskih zemljiščih).

Obdržali pa so vse glavne obveznosti, ki so ležale na kmetiski zemlji. Te bi morali kmetje odkupiti pod skrajno težkimi, neizpolnjivimi pogoji. Zaradi tega so se upori po vaseh nadaljevali, začasno sicer potihnili, pa spet izbruhnili z novo še hujšo silo.

**Zarota dvora —
Dogodki 5.—6.
oktobra l. 1789**

Ludvik XVI. se ni mislil odreči temu, da uduši revolucijo s silo. V začetku oktobra l. 1789 so pritegnili v Versailles in k Parizu spet močne oddelke vojske. Najbolj so se zanašali na najemniške nemške in švicarske polke. V središču zarote kraljeve stranke je stala »Avstrijanka« Marija Antoinetta, ki jo je ljudstvo sovražilo.

Vedno ponosna Marija Antoinetta se je to pot tako ponižala, da je sama pritrjevala gardnim častnikom in vojakom bele značke na klobuke (bela barva je barva kraljevske hiše Bourbonov). Za to so zvedeli v Parizu. V tem času so pariški prebivalci stradali: l. 1789 je zaradi izredno hude toče, slabe letine in hude zime nastopila lakota, ki je bila ena najhujših v 18. stoletju. Ko so zvedeli, da pripravlja kraljeva stranka krvav obračun, so se pariški rokodelci, delavci in mala buržoazija z ženskami na čelu podali v Versailles s kriki: »Kruha! Kruha!« Govorilo se je, da je kralj ukazal, naj se žito skrije. Ko je ljudstvo prišlo do Versaillesa, je videlo, da so zaprežene kraljeve kočije, v katerih so bile naložene razne stvari. Raznesla se je govorica, da hoče kralj bežati v tujino, da bi od tam z vojskami intervencionistov šel na Pariz. Ljudstvo je pograbilo kralja in kraljico ter ju kot talca prepeljalo v Pariz.

Kralj, ki je postal ujetnik ljudstva, je začel zdaj polagati vse nade v intervencijo tujih fevdalnih držav — Avstrije, Prusije, pa tudi Rusije.

Ustava l. 1791

Ustavodajna skupščina, ki je pripravljala ustavo za Francijo, je v začetku izdelala »Deklaracijo človeških in državljanskih pravic« (26. avgusta 1789), v kateri je v slovesni obliki razglasila načela, ki morajo biti temelj ustave: pravico vsakega, da je svoboden, odpravo stanov, enakost vseh pred zakonom. »Deklaracija«

je izjavila, da izhaja vsa oblast iz ljudstva samega. »Ljudje se rode svobodni in enakopravni,« je govorila »Deklaracija«.

V zadnji točki »Deklaracije« so bile naslednje besede: »Lastnina je neuničljiva in sveta pravica.« Tako je »Deklaracija pravic« utemeljila buržoazni red.

Za tisti čas je pomenil sprejem »Deklaracije človeških in državljanskih pravic« velikanski napredek. »Deklaracija pravic« je zadala udarec fevdalnim privilegijem, fevdalni samovolji. Proglasila je enakost vseh pred zakonom. S tem, da je zavarovala buržoazno lastnino, je pa ustvarila novo neenakost v premoženju, je ustvarila novo odvisnost enim ljudi od drugih, kapitalistično izkoriščanje.

V tem je korenita razlika med buržoazno revolucijo leta 1789 in našo Veliko oktobrsko socialistično revolucijo leta 1917, ki je odpravila vsakršno izkoriščanje.

Francoska buržoazna revolucija je v svoji »Deklaraciji« razglasila nedotakljivost privatne lastnine in na ta način potrdila razredno zatiranje. »Deklaracija pravic delovnega in izkoriščanega ljudstva« l. 1918 je proglasila odpravo privatne lastnine proizvodnih sredstev, proglasila zemljo, gozdove, tovarne in rudnike za družbeno lastnino, razglasila odpravo vsakršnega izkoriščanja človeka po človeku, uničenje izkoriščevalcev in ustvaritev brezrazredne družbe. Čeprav je Deklaracija l. 1789 razglasila »človeške in državljanske pravice«, ni zagotovila, niti ni mogla zagotoviti delovnim ljudem, da bi jih uživali. V nasprotju z njo je dala Stalinska ustava resnična poročila pravic sovjetskega državljana. Socialistični red in posebni državni ukrepi nam jamčijo pravico do dela, do oddiha, do izobrazbe, svobodo besede, tiska in druge pravice.

V Stalinski ustavi zmagovitega socializma so zapisana že dosežena izvojevanja — popolna zmaga socialističnega načina proizvodnje, popolno uničenje izkoriščanja človeka po človeku, ustvaritev novo socialistične ekonomike; ki ne pozna kriz in brezposelnosti, ne pozna revščine in bede in daje »državljanom vse možnosti za bogato in kulturno življenje.«¹

Sovjetska država je uničila buržoazno lastnino, pri tem pa z vsemi ukrepi varuje kolektivno socialistično lastnino.

Ustava ZSSR pravi: »Vsak državljan ZSSR je dolžan varovati in utrjevati družbeno, socialistično lastnino kot sveto in nedotakljivo osnovo sovjetskega ustroja, kot vir bogastva in moči domovine, kot vir bogatega in kulturnega življenja vsega delovnega ljudstva.«

Osebe, ki se pregreše nad družbeno, socialistično lastnino, so sovražniki ljudstva.«²

¹ Stalín, Referat o projektu Ustave ZSSR, Part. izdat, 1937, str. 15.

² Ustava ZSSR, člen 131.

Leta 1791 je francoska buržoazna ustavodajna skupščina sprejela ustavo. Monarhijo so v Franciji obdržali, kralju je ostala celo pravica »veta«,¹ pravica, da za nekaj časa zabrani zakone, ki jih je sprejela skupščina. Uveden je bil enodomni sistem. Po tej ustavi so se namesto pravne enakosti, ki jo je razglasila »Deklaracija« l. 1789, delili državljani na »aktivne«, t. j. tiste, ki imajo volivno pravico, in na »pasivne«, t. j. tiste, ki je nimajo. Ženske sploh niso imele volivne pravice.

Med aktivne so spadali samo državljani, ki so imeli premoženje in ki so plačevali davke. Takih aktivnih državljanov se je na 25 milijonov francoskih prebivalcev nabralo samo štiri milijone. Samo aktivni državljani so volili v zakonodajno skupščino in organe mestnih samouprav. Samo ti so lahko stopali v nacionalno gardo.

»Kdo vam je dal pravico, da vzamete ljudstvu njegove pravice?« se je zgražal ob tej ustavi mlad advokat iz Arrasa, trdni demokrat Maksimilijan Robespierre.

Ko je buržoazija prišla na oblast, je odpravila cehe, vladne predpise o izvrševanju obrti. Za temelj davčnega sistema je določila zemljiški davek.

Prejšnjo delitev Francije na province, ki so ustrezale starim fevdalnim kraljestvom in kneževinam, so odpravili. Deželo so razdelili na 83 po površini približno enakih departementov, ki so jih imenovali po imenih rek in gora. Odpravili so vse notranje carine. Pripravljali so enoten metrski sistem, ki naj bi zamenjal neskončno število krajevnih mer. Sodišče seniorjev so zamenjali s porotnim sodiščem. Uvedli so enakopravnost Judov.

V mestih so ustanovili novo upravo, ki so jo volili aktivni državljani in ki je bila potemtakem v rokah velike buržoazije.

Ker je absolutna monarhija privedla Francijo do popolnega propada in izpraznila državno blagajno, je bilo treba poiskati nove vire dohodkov.

Buržoazija je zaplenila posestva duhovščine, jih proglasila za narodno imovino in jih dala naprodaj. Izdelali so denarne obveznice — »assignate«, ki so jih sprejemali za vplačila pri prodaji zaplenjene zemlje duhovništva. Ti assignati so se vedno bolj uporabljali v prometu. Z njimi so nadomestili kovani denar in ti so postali priznано plačilno

¹ Latinska beseda »veto« pomeni zabranjujem.

sredstvo. Toda asignate so izdali v tolikšni količini, da jim je cena kmalu padla. Njih izdajanje je pripomoglo k povečanju draginje.

Hud udarec so zadali katoliški cerkvi. Cerkvam in samostanom so jemali zemljo in jo izročali državi.

Duhovnikom so zdaj kakor uradnikom izplačevali plače. Duhovščina ni mogla odpustiti izgube svojih donosnih posestev in se je začela srdito boriti za to, da bi obnovila oblast kralja in plemstva ter da bi dobila nazaj svojo posest.

Medtem ko je buržoazna ustavodajna skupščina izvedla vrsto progresivnih ukrepov, je hkrati izdala cel niz odredb proti ljudskim množicam. Že v oktobru l. 1789, po pohodu pariških množic na Versailles, je bil izdan zakon, ki dovoljuje oblastem, da streljajo v neoboroženo množico, če se noče raziti. Leta 1791 so se v zvezi z velikimi stavkami začeli delavci združevati v zveze po poklicih: tesarji so organizirali društvo za vzajemno pomoč, tiskarji zvezo grafičnih delavcev. Tedaj je ustavodajna skupščina izdala zakon, ki ga je predložil poslanec Le Chapelier. Ta zakon zabranjuje delavske organizacije. Inicijatorje in aktivne udeležence stavk so kaznovali s težkimi kaznimi in ječo.

Tudi kmetov niso zadovoljili, saj niso bile odpravljene njihove glavne fevdalne obveznosti. V kolonijah je velika buržoazija ohranila suženjstvo.

Kraljev beg Kralj je komaj čakal na ugodno priložnost, da bi zbežal iz Francije in dobil pomoč od fevdalnih držav. Konec l. 1791 se je zbralo nedaleč od meje v Koblenzu okoli dvajset tisoč kontrarevolucionarnih emigrantov, ki so pobegnili iz Francije in pričakovali signal za udar.

Kralj si je izposodil denar pri pariških bankirjih, dobil ponarejen ruski potni list in se 20. junija z družino skrivaj v kočiji pomikal proti belgijski meji, kjer so bile že prej zbrane čete, katerih poveljstvo je bilo vdano kralju. Med potjo, nedaleč od mesta Varennes, je kralja spoznal upravnik poštnih postaje. Rodoljubi so zagnali hrup. Kralja so ob spremstvu ljudstva poslali v Pariz.

Pariške množice so zahtevale, naj postavijo kralja pred sodišče. Ustavodajna skupščina se je pa bala, da bi se v primeru, da vržejo kralja, začelo ljudsko množično gibanje proti zemljiški gospodi in buržoaziji, in je zato sprejela kralja pod svojo zaščito in ga skušala prikazati kot nedolžnega. Objavili so, da kralj ni bežal, da »je bil odveden«.

Ko je ogromna ljudska demonstracija 17. julija na Martovem polju zahtevala, da je treba vreči kralja in ustanoviti republiko, je buržoazija poslala proti demonstrantom narodno gardo z Lafayettom na čelu. Garda je s salvami iz pušk razgnala neoborožene rodoljube. Tako je velika buržoazija stopila na kraljevo stran, proti ljudstvu.

Pretežno večino ustavodajne skupščine so tvorili predstavniki velike finančne in trgovske buržoazije in zemljiških posestnikov. Demokratov je bilo tu vsega skupaj samo nekaj ljudi, z malim advokatom Robespierrom na čelu. Vztrajno je branil ljudske pravice in se boril proti kralju, aristokraciji in velikim lastnikom. Njegovi besedi so prisluškovala revolucionarna predmestja.

Neprimerno več demokratov je bilo po političnih klubih. Vedno večji vpliv si je pridobival klub jakobincev (ki se je imenoval po tem, ker se je shajal v bivšem samostanu sv. Jakoba). Od začetka je prevladovala v tem klubu velika buržoazija; toda čim dalje se je razvijala revolucija, tem več vpliva so pridobivali v njem revolucionarni buržoazni demokrati z Robespierrom na čelu. Predstavniki velike denarne buržoazije in liberalnega plemstva, pristaši ustavne monarhije so se odcepili od jakobincev in ustanovili svoj lasten Club de Feuillants.¹

Zakonodajna skupščina

Ustavodajna skupščina je menila, da je svojo nalogo izvršila, ko je (l. 1791) izdelala ustavo. Ko je prepustila svoje mesto zakonodajni skupščini, izvoljeni na podlagi nove ustave, je ustavodajna skupščina sklenila, da nima noben njen član pravice priti v sestav nove skupščine.

V zakonodajno skupščino so volili samo »aktivne« državljanje. Od 766 poslancev so bili samo trije kmetje in štirje obrtniki. V tej skupščini je večino mest dobila velika buržoazija, povečalo se je pa tudi število demokratov, čeprav Robespierre kot član ustavodajne skupščine ni prišel v zakonodajno skupščino. Feuillanti so imeli v skupščini 264 poslancev. Feuillanti so predstavljali denarno buržoazijo, bankirje, zakupnike. Med njimi so bili plemiči — zemljiški gospodje. Levo krilo skupščine je tvorilo 136 poslancev, ki so se delili na dve skupini: jakobince-demokrate in girondiste.

¹ Ta klub je imel sedež v ogromni stavbi bogatega samostana Feuillants, ki je bil v času revolucije zaprt. Od tod ime tega kluba — Club de Feuillants.

Girondisti so dobili v zakonodajni skupščini znaten vpliv. Njihovi najvidnejši voditelji — sijajni govornik advokat Vergniaud in drugi — so bili izvoljeni v departementu Gironde (od tod tudi ime njihove stranke — girondisti). Vidno vlogo v vrstah girondistov je igral pariški poslanec, časnika Brissot.

Girondisti so bili predstavniki trgovsko-industrijske buržoazije.

Nekateri girondisti so bili zvezani s podeželsko obrtjo. Izkoriščali so kmete. Med girondisti so bili zemljiški posestniki, ki jim je bilo tudi na tem, da bi bili kmetje brezpravni, zabiti in da bi še naprej nosili svoja bremena. Girondisti so imeli podjetja, ki so trgovala s kolonijami, in del njih je bil zainteresiran na ohranitvi suženjstva v kolonijah.

Kralj in zakonodajna skupščina Kralj je bil sovražno razpoložen nasproti novi skupščini. Ko je zakonodajna skupščina sprejela zakone o zaplembi premoženja in smrtni kazni za kontrarevolucionarne emigrante in odvzela plače duhovnikom, ki so odrekli prisego na zvestobo ustavi, kakor jo je od njih zahtevala zakonodajna skupščina, je kralj uporabil pravico »veta« in izpodbijal te zakone.

V marcu l. 1792 se je Ludvik XVI., čigar upornost je vzbujala srd in resne grožnje girondistov, odločil, da sestavi vlado iz girondistov z Rolandom na čelu.

Pomladi 1792 so se povečali nemiri po mestih zaradi prehrane. Zahtevali so, da se določijo takse na žito. Vrednost denarja je silno padla, draginja je naraščala. Na deželi se je okrepilo kmečko gibanje za zemljo. V tem času je začela Franciji groziti vojna.

Fevdalna koalicija proti revolucionarni Franciji Že l. 1791 sta se v Pielnitzu sešla avstrijski cesar Leopold II. in pruski kralj Friderik Viljem II. s predstavniki francoskih emigrantov. Podpisali so sporazum o skupnih akcijah za obnovitev absolutizma Ludvika XVI. in sklenili, da bodo imeli vojske v pripravljenosti.

Istočasno so se francoski kontrarevolucionarni emigranti obrnili na Katarino II. in ji pisali: »Verujemo, da se pod Vašim pokroviteljstvom monarhija (v Franciji) spet dvigne iz prahu in povrne sebi prejšnji sijaj.« Na te prošnje je odpisala Katarina II.: »Zaščita francoskega kralja je za-

deva vseh vladarjev. V sedanjem trenutku zadošča armada 10.000 ljudi, da prehodi Francijo od konca do kraja.« Carica je izjavila, da je zakonodajna skupščina »kača s 1200 glavami«. Do pravega vojnega vmešavanja Rusije pa v letih francoske revolucije ni prišlo, ker je bila Rusija zaposlena z vojnami s Švedsko in Turčijo in z udeležbo pri delitvi Poljske.

V času, ko je bila Katarina II. na strani francoske kontrarevolucije, so gojili napredni ljudje ruske družbe vroče simpatije do revolucije, ki se je začela v Franciji.

Leta 1790 je v Rusiji prvi ruski republikanec, častilec francoskih materialistov A. N. Radiščev, izdal svoje znamenito »Potovanje iz Peterburga v Moskvo«. V tej knjigi je pogumno razgalil strahote tlačanskega prava. O tej knjigi je govorila Katarina II. da pomeni širjenje francoske kuge«, o samem Radiščevu pa, da je »hujši upornik od samega Pugačova«. Radiščev je bil obsojen na smrtno kazen, spremenjeno na pregnanstvo v Sibirijo, kamor so ga odpravili vklenjenega v verige.

Leta 1792 se je avstrijski cesar pripravljaj na vojno s Francijo, hoteč izkoristiti njen težki položaj in želeč obnoviti absolutizem Ludvika XVI. in svoje sestre, kraljice Marije Antoinette. Zakonodajna skupščina je sklenila, da ga prehiti, in je pomladi 1792 napovedala vojno Avstriji.

Leta 1792 je stopila Francija v vrsto vojn, ki so trpele več kakor dvajset let.

»Domovina v nevarnosti«

Vojna s Francijo in Rusijo se je začela s porazi. Plemiško poveljstvo je bilo leglo izdajstva in sabotaže. Vojaki so izgubili zaupanje v častnike in generale. Disciplina je bila omajana. Vojni položaj Francije se je poslabšal s tem, da je Marija Antoinetta izdala Avstrijcem vojni načrt. Avstrijska in pruska vojska sta se bližali francoskim mejam in vsak dan so pričakovali njunega vdora.

Pod pritiskom delavskih predmestij je tedaj sklenila zakonodajna skupščina, da skliče z dežele v Pariz dvajset tisoč prostovoljcev in da napravi pri Parizu vojno taborišče. Na ta odlok je dal kralj svoj »veto«. To je povzročilo vihar ogorčenja po vsej deželi. Rolandovo girondistično vlado, ki je podpirala sklep o ustanovitvi taborišča federirancev, je kralj razrešil.

Kljub kraljevi prepovedi so se po vsej deželi zbirali oddelki, ki so hiteli na pomoč Parizu. Oboroženi oddelki

Marsejcev so korakali z novo revolucionarno pesmijo-marseljezo, ki se začne:

Naprej, sinovi domovine,
prišel je slave dan za nas!
Nasilje vstaja iz temine,
da bi zadalo nam poraz...

Orožje vsi v roko!
Zberite se v pohod!
Naprej, naprej!
Naj to zemljo sovrag poji s krvjo!

11. julija je zakonodajna skupščina razglasila, da je domovina v nevarnosti. Parižani so delili orožje. Na novo stvorjene oddelke so odpravljali na fronto.

Ta čas je vrhovni poveljnik pruske vojske, ki se je pridružila Avstriji, vojvoda Braunschweigski izdal oklic, v katerem je zagrozil, da bo z revolucijo neusmiljeno obračunal. Pretil je, da ne bo pustil v Parizu kamna na kamnu, ako se ne bo obnovila prejšnja absolutistična vlada Ludvika XVI. Hkrati je vojvoda Braunschweigski z vojsko in krdeli emigrantov začel od Koblenza prodirati proti Parizu.

»Vojna l. 1792,« piše tovariš Stalin, »je bila dinastična vojna neomejenih kraljev-fevdalcev proti republikanski Franciji, vojna kraljev, ki so se prestrašili revolucionarnega požara v tej deželi. Namen vojne je bil zadušiti ta požar, obnoviti v Franciji stari red in s tem zavarovati prestrašene kralje pred revolucionarno kugo v njihovih lastnih državah. Prav zaradi tega so se revolucionarji Francije tako požrtvovalno spoprijeli s kraljevimi vojskami.«¹

Strmoglavljenje monarhije — Boj girondistov in »gore«

Vstaja
10. avg. 1792.
Strmoglavljenje
monarhije
v Franciji

V tem času so se za obrambo pridobitev revolucije proti armadam emigrantov in fevdalnih držav dvignili delavci in roko-delci pariških predmestij. Robespierre je razvil silno delavnost, zahteval je odstavitev kralja in sklicanje narodne skupščine — Konventa, izvoljenega s splošnim glasovanjem, brez delitve državljanov na aktivne in pasivne.

¹ Stalin, Na poteh k Oktobru, 1925, str. 4.

Marat, ki je bil priljubljen med malo buržoazijo in delavstvom v Parizu, je v svojem časopisu »Prijatelj ljudstva« opozarjal, naj ne zaupajo niti kralju, niti zakonodajni skupščini.

»Zakonodajna skupščina — to je vaša najhujša sovražnica« — je neprestano ponavljal Marat v svojih člankih, »ta se bo maščevala nad vami in vas skušala uspavati z lažnimi obljubami. Zahtevajte sklicanje Konventa, da sodi kralja in revidira ustavo.«

Jean Paul Marat (1744—1793) je bil po poklicu zdravnik. Učil se je v Londonu, kjer se je družil z radikalnimi demokrati, nato se je preselil v Pariz. Od začetka revolucije je Marat objavljajal v časopisih ostre, strastno pisane članke, v katerih je branil interese revnih prebivalcev po mestih in kmetov. Napadel je Mirabeauja, dolžeč ga (kakor se je potem pokazalo, popolnoma upravičeno), da se je prodal dvoru. Izdan je bil nalog, da je treba Marata zapreti, in več mesecev se je moral skrivati po predmestnih luknjah. Ker je delal podnevi in ponoči v kleti, kjer ni bilo dnevne svetlobe, si je Marat nakopal očesno bolezen. Toda ni prenehal pisati člankov s pozivi, da je treba revolucijo nadaljevati. Marat je začel izdajati časopis »Prijatelj ljudstva«. Povsod med reveži je imel prijatelje — in njega samega so imenovali »prijatelj ljudstva«. Klical je na boj proti kralju, plemstvu in nato proti girondistom, vendar ni postavljajal svojega posebnega programa, ki bi se razlikoval od programa jakobincev.

Marat je sočustvoval z revnimi rokodelci in v želji, da zboljša njihov položaj, je predlagal, naj se obnovi že preživeli srednjeveški sistem cehov.

V dnevih, ko je revoluciji grozila nevarnost, je Marat razvil velikansko delavnost po sekcijah. V vrsti pariških okrajev so se v začetku ustanovile sekcije za volitve v generalne stanove, potem so pa postale stalne organizacije državljanov po okrajih in so že prej sprejemale v svoje vrste ne samo aktivne državljanje, temveč vse, ki so želeli. Zdaj so sekcije, ki niso zaupale zakonodajni skupščini, proglasile svoje seje za nepretrgane in izvolile centralni odbor, revolucionarno pariško Komuno, ki naj vodi revolucionarno gibanje.

Naraščanje draginje in pomanjkanje živilskih potrebščin sta prispevali k prebujenju množic.

V noči od 9. na 10. avgust 1792 so se oboroženi pariški meščani na plat zvona začeli zbirati v mestni hiši. Razdeljene po oddelkih, oborožene s puškami, pištolami in sulicami so

ljudske množice skupaj s prostovoljci, ki so prišli z dežele ob jutranji zarji napadle kraljevi grad Tuileries. Kralj je bil že zdavnaj pripravljen na tak napad in zato so bili v gradu zbrani oddelki najemniške švicarske vojske, plemiči, ki so bili vdani kralju, častniki in nekaj topništva.

Prvi napad ljudstva je bil odbit. Na trgu pred dvorcem so obležali mrtvi in ranjeni.

Šele po drugem napadu so zavzeli grad, toda kralja niso našli v njem. Ludvik XVI. je zbežal v zakonodajno skupščino ter jo prosil, naj ga zaščiti.

Zakonodajna skupščina je vzela kralju oblast in določila, da bo živel kralj v enem pariških dvorcev. Toda revolucionarna Komuna je vztrajala na tem, da je treba kralja zapreti. Kralja z družino so zaprli v ječo Temple.

Tako je bila v Franciji 10. avgusta 1792 vržena monarhija. Rolandova girondistična vlada se je vrnila na krmilo. V to vlado je vstopil tudi jakobinec Danton kot pravosodni minister. Tedaj pa se je pariška Komuna prglasila za revolucionarno oblast, ki lahko spreminja odloke zakonodajne skupščine.

Organizacija obrambe in zavrnitev sovražnika

Svoj vpliv je Komuna izkoristila predvsem za organizacijo obrambe. Nobenega obotavljanja ni smelo biti, kajti Prusi so prišli že do Verduna. Pariz je odpravljajal borce na fronto, v prestolnici sami so pa kontrarevolucionarji odkrito pripravljali vstajo. Monarhisti so sklenili razbiti ječe, izpustiti v njih zaprte kontrarevolucionarje, osvoboditi kralja in napraviti pokolj v prestolnici. Tedaj je Komuna zaprla vrsto ljudi. V začetku septembra je ljudstvo vdrlo v ječe in obračunalo s kontrarevolucionarji, ki so se pripravljali na beg.

Tiste dni je jakobinec Danton izrazil voljo množic, ko je izjavil z govorniškega odra zakonodajne skupščine: »Kadar je domovina v nevarnosti, nima nihče pravice odkloniti služiti ji, ne da bi si nakopal prezira in si zaslužil ime izdajalca domovine. Da premagamo sovražnike, nam je potrebna smelost, smelost in še enkrat smelost — in Francija bo rešena.«

Gesla Robespierrea, Marata, Dantona o obrambi domovine je sprejela vsa revolucionarna Francija. In zgodilo se je nekaj za Evropo čisto nepričakovanega. Francoska revolucionarna vojska — lačna, slabo oblečena, deloma neobuta, slabo oborožena, toda polna revolucionarnega navdušenja — je pregnala izvežbane armade fevdalne koalicije.

20. septembra 1792 je prišlo do odločilnega spopada pri Valmyju. Prusi niso vzdržali silnega topniškega ognja in nepričakovanega navala revolucionarne vojske in so se spustili v beg. Pariz je bil rešen. Bitka pri Valmyju je pomenila prelom v poteku vojne. Po tej zmagi je revolucionarna armada prešla v napad. V kratkem času je francoska vojska prekoračila mejo in osvojila vso Belgijo.

Konvent — Boj girondistov in jakobincev

Istočasno z zmago pri Valmyju se je otvoril v Parizu Konvent, ki je zamenjal zakonodajno skupščino. Prvi ukrep Konventa je bil proglasitev Francije za republiko (septembra 1. 1792). Čeprav je bil izvoljen s splošnim glasovanjem brez delitve državljanov na pasivne in aktivne, so Konvent vseeno tvorili pretežno predstavniki buržoazije. Zanje so glasovali kmetje in široki sloji mestnih prebivalcev, ki še niso bili sposobni, da bi nastopili kot politično samostojna sila. Demokrati-jakobinci, ki so zasedli gornje klopi v dvorani, so dobili ime »gora«. Na spodnjih klopeh Konventa so sedeli girondisti, predstavniki trgovsko-industrijske buržoazije. Tam spodaj so se razvrstili tudi buržoazni poslanci, ki so tvorili tri četrtine Konventa in ki niso pripadali ne tej ne oni stranki. Podpirali so tisto stranko, ki je bila v danem trenutku močnejša. Spočetka so šli za girondisti, kasneje za jakobinci. Za njihovo nestalnost in kolebajočo politiko se jih je prijelo ime »močvirje« ali »ravnina«.

Že od vsega začetka se je v Konventu vnel boj med jakobinci in girondisti. Girondisti so bili mnenja, da je revolucija končana. Jakobinci so pa menili, da jo je treba poglobiti, da je treba nadaljevati boj proti fevdalnemu jarmu.

Girondisti so hoteli rešiti kralja. Jakobinci so pa s pomočjo Komune dosegli, da je Konvent sodil kralja in ga obsodil na smrt. Dne 21. januarja 1793 je bil kralj obglavljen; pozneje je bila obglavljena tudi Marija Antoinetta, ki je bila inspiratorka dvorne stranke.

Medtem se je položaj na fronti močno poslabšal. Že v času zmagovitega vdora v Belgijo (1792) je Konvent razglasil, da bo nudil bratovsko pomoč vsem narodom, da bo vojska francoske republike poskrbela za uničenje fevdalnega prava v deželah, ki se ji pridružijo. Revolucionarni generali so razglasili svoje geslo: »Mir kočam, vojno graščinam!«

Girondisti so pa imeli vojno za sredstvo, s katerim bodo podredili nove dežele francoski buržoaziji. Njihovi generali so ropali prebivalce zasedenih krajev. Girondistični minister Roland je raz-

kril pravi namen velike buržoazije. »Teba je odpraviti tisoče ljudi na mejo,« je govoril. »Damo jim puške in jih pošljemo tako daleč, kolikor jih le morejo nesti noge. V nasprotnem primeru bi se vrnili in nam prerezali grla.« Z odpravljanjem vojaštva na fronto so se hoteli girondisti znebiti najrevolucionarnejših elementov, sansculotov (tako so se imenovali reveži, ki niso nosili kratkih hlač do kolen, obrobjenih s čipkami kakor aristokrati in bogataši, temveč dolge hlače iz surovega blaga).

Pod vodstvom girondistov se je vojska Konventa že drugič branila boriti se, ker ni zaupala poveljnikom. Začel se je umik pod hudim pritiskom armad fevdalne koalicije, ki se ji je razen Avstrije in Prusije malo pozneje pridružila tudi Španija. Blokadi Francije se je pridružila tudi carska Rusija. 1. februarja l. 1793 je zaradi sovražnih dejanj Anglije, ki je začela pleniti francoske ladje, Francija napovedala vojno Angliji.

Isti dan je napovedala vojno Holandski. Fevdalne dežele so predvsem nameravale zaдушiti francosko revolucijo, da bi se požar ne razširil v druge evropske dežele.

Tudi angleški buržoaziji je bilo na tem, da zaduši gibanje ljudskih množic v Franciji. Glavni namen Anglije pa je bil, da uniči njeni industriji nevarnega — in hkrati najvažnejšega — tekmeca v boju za kolonije. Anglija je igrala glavno vlogo kot organizatorica vojne proti revolucionarni Franciji. S tem, da je gmotno podpirala svoji zaveznici — Avstrijo, Prusijo i. dr., jih je Anglija prisilila, da so pošiljale vojaštvo proti Franciji.

Položaj se je zamotal s tem, da se je začela kontra-revolucionarna vstaja v Franciji sami, posebno v Vendeji. Zaostali kmetje v tej pokrajini so šli za kontrarevolucionarno duhovščino in zemljiško gospodo. Angleški vohuni in diversanti so pošiljali v Vendejo velike vsote denarja in orožje za organizacijo upora.

Hud boj se je razvnel med »goro« in »girondo« v zvezi z vprašanjem prehrane. Draginja je naraščala z vsakim dnem in hudo pritiskala na množice. Girondisti so pa dosegli, da se je izdal zakon o popolni svobodi trgovine z žitom, kar je povzročilo velikansko nezadovoljstvo med revnimi meščani. Po pariških sekcijah so nastopili pristaši skrajnih ukrepov; buržoazija jih je imenovala »obsedene«. Največji vpliv med njimi je imel revni župnik Jacques Roux.

»Svoboda je gola prevara, dokler en razred lahko ne-kaznovano z gladom mori drugega,« je izjavljal Roux. »Ali je mar lastnina falotov dražja od človeškega življenja?«

»Obsedenci« so nastopali proti oderuhom in bogatašem.

Jakobinci so pod vplivom množic in agitacije »obsedencev« začeli zahtevati uvedbo določenih cen za žito in druge pridelke. Končno je Konvent 4. maja 1793 sprejel zakon o maksimu za žito. (Določene najvišje cene za blago so takrat imenovali »maksimum«.)

Deželi je grozila nevarnost od zunaj in od domače kontrarevolucije, a tedaj je glavni poveljnik severne armade, girondistični general Dumouriez, postal izdajalec in prešel na stran Avstrijcev. Girondisti so postavili pred sodišče »pri-jatelja ljudstva« Marata, toda pod pritiskom množic so ga oprostili. Iz sodnega poslopja je ljudstvo na ramah odneslo Marata v Konvent, ga radostno pozdravljalo, mu vzklikalo in ga obsipalo s cvetjem.

Girondisti so sklenili, da obračunajo s Komuno in revolucionarnimi sekcijami; v ta namen so izbrali posebno »komisijo dvanajsterih«. Vest o tem je povzročila velikansko razburjenje v predmestjih. 31. maja 1793 so bile pariške ulice spet polne oboroženih upornikov.

Vstaja 31. maja Toda ta dan so dosegli samo to, da je Konvent odpravil »komisijo dvanajsterih«.
— 2. junija 1793 Boj se je nadaljeval. Zjutraj 2. junija je Marat sam dal z mestne hiše znak za plat zvona. Predmestja so se dvignila. Štirideset tisoč ljudi je šlo proti Konventu. Ko so oboroženi oddelki sekcij obkolili Konvent, je ta pod njihovim pritiskom odredil aretacijo girondističnih voditeljev. Vodilna stranka v Konventu so postali jakobinci, ki so bili najodločnejši predstavniki »buržoazije — revolucionarnega razreda svojega časa«.

Jakobinci so predstavljali revolucionarno buržoazijo, ki se je borila proti fevdalno-absolutističnemu redu. Za revolucionarno buržoazijo so šli plebejci: najmanj preskrbljeni in hitro propadajoči sloji male buržoazije, rokodelci, delavci.

V boju s fevdalno-absolutističnim redom so jakobince podpirale (in često tudi spodbujale) te plebejske množice, ljudje z dna, sans-culoti. Kmetje, ki so se borili proti zemljiški gospodi na vasi in proti zunanjemu sovražniku na frontah, so bili najštevilnejša in glavna bojna sila francoske buržoazne revolucije.

V dneh od 31. maja do 2. junija 1793 so v Franciji upostavili revolucionarno-demokratsko diktaturo, ki je pod pritiskom mestnih in vaških »nižjih« plasti izvedla cel niz izredno važnih ukrepov v njihovo korist.

Obdobje jakobinske diktature

Jakobinska diktatura

Za časa francoske buržoazne revolucije v 18. stoletju je bila dežela dvakrat v silni nevarnosti. Prvič je bilo to poleti 1792 pred vstajo 10. avgusta. Ko je vrgla monarhijo, je revolucionarna Francija našla v sebi dovolj moči, da je zavrnila sovražnika in da je prešla celo v napad. Druga, še strašnejša nevarnost, je nastopila pomladi 1793, v zadnjih mesecih gospostva izdajalcev-girondistov. Ko so jih strmoglavili, so jakobinci prevzeli oblast v trenutku najhujše nevarnosti. Francijo je oklepal obroč sovražnih fevdalnih držav, ki se jim je pridružila najnaprednejša industrijska dežela v Evropi — Angija.

Ko so prišli jakobinci na oblast, so Angleži začeli z intervencijo v Franciji. Njihova vojska in mornarica sta ob sodelovanju izdajalcev-girondistov zasedli najvažnejše vojno pristanišče v južni Franciji — Toulon.

Kontrarevolucionarni upor v Vendeji in Bretagni se je s podporo Angležev vedno bolj širil. Vendeja se je kopala v krvi, bila je posejana s trupli, njeni domovi so goreli.

Girondisti, ki so pobegnili iz Pariza, in njihovi pristaši po posameznih krajih so skupaj z monarhisti-plemiči uprizorili kontrarevolucionarne upore v Bordeauxu (departement Gironde), v Lyonu, Marseillu.

Prišlo je tako daleč, da je od 83 francoskih departmajev ostalo Konventu zvestih samo 23.

Veliko nevarnost so predstavljali vohuni in diversanti v departmajih, ki so ostali zvesti Konventu. 13. julija 1793 je kontrarevolucionarka Charlotte Corday, ki je bila blizu girondističnim krogom, prišla pod pretvezo uradnega posla v Maratovo stanovanje in mu zadala izdajalski sunek z bodalom. Ves revolucionarni Pariz je objokoval Marata, prijatelja ljudstva.

Vohuni in diversanti v Franciji

Angleški ministrski predsednik Pitt je izdal pet milijonov funtov sterlingov za vohunsko in diversantsko delo v Franciji. Konec julija 1793 so na trdnjavskega nasipu Lilla našli listnico, ki jo je izgubil neki angleški vohun. Iz najdenih dokumentov je bilo razvidno, da je imel ta vohun v Franciji številne agente. Nekaterim od njih je plačeval po 2500 liver na mesec. Organiziral je požige v celi vrsti mest, v vojnih tovarnah in ladjedelnih, kopicil je najnujnejše potrebščine, da bi povečal lakoto in stisko. Diversanti so zažgali tovarne nabojev v Bayonnu, pognali v zrak topniške zaloge v Chemillu.

Angleški agent, bančnik Boyd, je kupil celo vrsto poslancev Konventa. V jakobinski klub se je vtihotapil avstrijski vohun Proli in zvedel za mnogo tajnih sklepov. Robespierre se je čutil prisiljenega zapisati v svojo beležnico, da »je treba imeti dva načrta: enega za — pisarniške uslužbence«, drugega — pravega — je pa bilo treba skrivati celo pred nekaterimi najožjimi sodelavci. Dva avstrijska vohuna sta se izdajala v strassburškem klubu za preganjana rodoljuba in pod izmišljenim imenom Frey (frei svoboden) opravljala vohunsko službo. Duhovniki in plemiči, ki so se vtihotapili v aparat jakobinske diktature, so žahrbtno vodili podtalno delo.

Položaj francoske republike se je zamotal tudi zaradi izrednih prehranjevalnih težav in nezadovoljnosti kmetov, ki so jih še vedno tiščala razna fevdalna bremena.

V Parizu so se začeli gladovni nemiri pozimi l. 1791. V gručah so vdrali v trgovine, jih plenili in zahtevali znižanje cen kruhu in sladkorju. Ob rekah so kmetje, oboroženi z vilami, ustavljali ladje, natovorjene z žitom in ga delili. V srednji in južni Franciji so se revni prebivalci polaščali zemlje emigrantov in zažigali njihove graščine.

Revolucionarna oblast

Jakobinci so našli izhod iz najhujših težav s tem, da so upostavili trdno revolucionarno oblast in neizprosno obračunavali

s sovražniki revolucije.

Ustava, ki so jo izdelali jakobinci junija 1793, spada med najnaprednejše demokratične buržoazne ustave. Toda ta demokratična ustava se zaradi državljanske vojne ni izvajala.

O vzrokih, zaradi katerih se ustava iz l. 1793 ni izvajala, je Robespierre pisal sledeče:

»Revolucionarna vlada mora pokazati izredno energijo prav zaradi tega, ker je v vojnem stanju. Zanj niso porabne stroge enolične določbe prav zaradi tega ne, ker so okoliščine, v katerih deluje, silno resne in spremenljive. Prisiljena je, da neprestano izbira nova in hitra sredstva proti neodložljivim nevarnostim, ki se vedno na novo pojavljajo... Revolucionarna vlada mora biti pokroviteljica dobrim državljanom, za ljudske sovražnike pa mora poznati samo eno — smrt.«

Čeprav se ta ustava ni izvajala, je pomenila ogromen korak naprej v primeri z monarhistično ustavo iz l. 1791.

Po ustavi l. 1793 je bila Francija proglašena za demokratično republiko: glasovalno pravico je imel vsak državljan, ki je dosegel 21 let. Uvedla se je neposredna volivna pravica. Ko se je izdelovala ta ustava, je Robespierre zahteval celo omejitev lastnine, tako, da ne bi mogla »škodovati niti varnosti, niti obstoju, niti lastnini bližnjih«. Izjavil je, da »je

družba dolžna skrbeti za obstoj vseh svojih udov«. Toda Robespierre se ni povzpел dalje od nejasnih, nedoločenih pozivov, naj se lastnina omeji. Ni se odločil in ni mogel zahtevati odprave privatne lastnine proizvodjalnih sredstev. »Umazane duše, ki cenite samo zlato,« je govoril Robespierre, »ne maram stikati po vaših skrivališčih.« V ustavi l. 1793 se lastnina imenuje »naravna in neodvzemljiva človekova pravica«.

Ustava, ustvarjena v času največjega poleta francoske revolucije, ena najbolj demokratičnih buržoaznih ustav, je potrdila privatno lastnino in razdelitev na razrede. Ni jamčila, niti ni mogla jamčiti ljudstvu kruha in dela, kajti to je bila buržoazna ustava.

Jakobinci so odložili realizacijo ustave in organizirali svojo diktaturo, krepko oblast, ki je imela nalogo, rešiti revolucijo nevarnosti, ki so jo ogrožale.

Državni aparat buržoazno - demokratične jakobinske diktature je bil organiziran na sledeč način: Vsa oblast je od poletja 1793 dalje pripadala Odboru za javno blaginjo; ta Odbor je volil Konvent, načeloval pa mu je odločni in neuklonljivi Robespierre. Mirni, hladnokrvni, vedno skrbno oblečeni Robespierre je bil zgled močatosti v najtežjih trenutkih. Nasprotniki so ga sovražili, toda med množicami je bil priljubljen. Pravičnega Robespierra so imenovali »nepodkupljivega«. Temu Odboru so bili na razpolago pooblašteni komisarji Konventa, ki so jih pošiljali v departmaje in na fronte. Ti so delovali odločno in revolucionarno. Ko je Odbor poslal kot komisarja v rensko armado Saint-Justa, človeka velikega razuma in močne volje, najbližjega Robespierrovega pomočnika, je ta obdavčil bogatine. V eni svojih odredb je pisal:

»V armadi je deset tisoč bosih mož. V enem dnevu morate sezuti vse strasburške aristokrate in odrediti, da bo jutri ob desetih dopoldne deset tisoč parov čevljev poslanih v glavni stan.«

Razen na komisarje se je Odbor opiral na jakobinski klub in na nekaj tisoč njegovih oddelkov (»ljudskih odborov«) na deželi, na revolucionarne komune in sekcije (okraje) v mestih. Komune in sekcije so povsod volile revolucionarne odbore, ki so odločno in hitro delali. Svojo moč je jakobinska vlada črpala iz podpore množic.

Ena najvažnejših nalog je bila, neusmiljeno obračunati s sovražniki revolucije — s plemiči in monarhistično duhov-

ščino, s kontrarevolucionarno girondistično buržoazijo, z diversanti in vohuni, ki jih je kar mrgolelo v Franciji, z dobičkarji in špekulanti, ki so bogateli od bede množic.

Ljudski odbori, revolucionarni komiteji in končno posamezni državljani so na terenu pomagali Odboru za javno varnost in revolucionarnemu tribunalu razkrivati kontrarevolucionarje in obračunavati z njimi. Revolucionarni tribunal je hitro sodil in strogo kaznoval kontrarevolucionarje, špekulante, vohune in izdajalce.

Jeseni 1793 se je revolucionarni teror jakobinske diktature na široko razmahnil. Izdali so odlok o »sumljivih« — h katerim so pripadali vsi tisti, »ki so se s svojim vedenjem ali s svojimi zvezami ali s svojimi besedami in izjavami izkazali kot pristaši tiranije in sovražniki svobode«. Vse sumljive je bilo treba takoj pripreti. Za sumljive so razglasili tudi duhovnike, ki so odklonili prisego na ustavo. Plemičem-emigrantom, ki bi se tajno vrnili, je grozila smrtna kazen. Kontrarevolucionarje, ki so se udeležili uporov, so streljali. Voditelje girondistov so usmrtili.

Z odločnimi ukrepi proti vsem sovražnikom revolucije se je posrečilo zadušiti upore, zlomiti sabotažo in priboriti zmago na frontah.

Ljudske množice — kmetje, mestna mala buržoazija, »plebejci« so podpirali jakobince, ki so odločno obračunavali ne samo z nasprotniki revolucije, temveč tudi s fevdalnim redom.

Odprava fevdalnih obveznosti

Dne 17. julija 1793 so jakobinci izdali odredbo o popolni in brezplačni odpravi vseh fevdalnih obveznosti. Pri tem je Konvent naročil, naj se sežgo vsi dokumenti, v katerih so bile zapisane pravice plemičev. Konvent je uvedel razprodajo zemljišč emigrantov na majhne parcele. Srenjska zemljišča, ki so jih prej pograbili seniorji, so bila vrnjena kmetom. Hkrati je Konvent dovolil, da se na zahtevo tretjine vaških gospodarjev razdeli srenjska zemlja tako, da dobi vsakdo enak delež. V kolonijah je Konvent odpravil suženjstvo, čeprav šele potem, ko so si uporniški črnici-sužnji v francoski koloniji Haiti priborili osvobojenje.

Splošni maksimum

Pod pritiskom množic, ki so trpele zaradi razdejanja in draginje, je Konvent jeseni 1793 sprejel odredbo o splošnem maksimumu, t. j. o trdno določenih cenah za vse vrste blaga. Za prekrške je zakon določal najstrožje kazni, tudi smrtno. Oboro-

žene oddelke so poslali v vasi, da rekvirirajo žito zemljiški gosposdi in bogatim kmetom.

Ko so določili trdne cene pridelkom in proizvodom množične potrošnje, so jakobinci določili tudi maksimalne plače, kar je hudo prizadelo delavce.

Boj proti cerkvi

V času, ko je Konvent odločno obračunaval s kontrarevolucionarno duhovščino, je pariška Komuna skušala odpraviti cerkev. Vedno bolj pogosto so opravljali obrede — krst, poroke, pogrebe — brez duhovnikov. Cerkve so zapirali. Komuna je poskušala nadomestiti vero s »kultom razuma« in je prirejala slovesne praznike v čast prosvetljenosti. Prirejali so praznovanja tudi v čast glavnim momentom v življenju narave, v zgodovini človeštva in francoske revolucije, ob začetku in koncu poljskih del, na primer ob žetvi ali trgatvi. Povsod so revoluciji na čast postavljali zmagoslavne slavožoke in prirejali obhode, pri katerih so prepevali revolucionarne pesmi. Mračna leta fevdalno-absolutističnega režima je zamenjala burna radost revolucionarnih let svobode.

Proti koncu jakobinske diktature je na predlog Robespierra, ki ni bil zadovoljen z bojem proti veri, Konvent spet obnovil religijo, čeprav v drugi obliki. Na Robespierrov predlog so uvedli čaščenje »višjega bitja«, t. j. boga, pri čemer je Konvent razglasil, da človek najbolje služi »višjemu bitju« s tem, da izpolnjuje svoje državljanske dolžnosti. »Višjemu bitju« na čast so določili posebne praznike.

Uvedli so nov koledar. Mesece so imenovali po posebnostih letnih časov. Tako so na primer enega letnih mesecev imenovali thermidor — vroči mesec, enega jesenskih brumaire, t. j. mesec megle. Pomladanski meseci so se imenovali: ventôse — mesec vetrov, germinal — mesec klitjā, prairial — mesec travnikov. Vsak mesec je bil razdeljen na dekade (deset dni).

Nova organiza- cija vojske in revolucionarna taktika

Medtem ko so energično obračunavali s sovražniki revolucije doma in odločno odpravljali vse fevdalne odnose, so jakobinci reorganizirali tudi vojsko. Uporabili so novo revolucionarno taktiko in izvojevali zmage na frontah. Težko je bilo zmagati z bosimi vojaki, ki so bili često oboroženi samo s sulicami. Toda ti vojaki so varovali revolucionarne pridobitve — med petjem marseljeze so šli nad dobro oboroženega in često mnogo številnejšega sovražnika in ga premagali.

Revolucionarna armada se je borila na nov način. Pri fevdalnih vojskah so uporabljali »linijsko« taktiko, ki jo je najbolj izpopolnil Friderik II. Pri tej taktiki se je vsa pehota razvrstila v velikanski »linije«; njena konca sta družili kratki poprečni koloni. Ta nerodna množica se je počasi gibala in še to samo po ravnem.

Castniki-plemiči so se bali, čeprav samo na kratko, izpustili vojake izpred oči.

Revolucionarna armada je pa lahko uporabila drugo taktiko. Francoskim vojakom je manjkalo izkušenj, toda v nasprotju z najetimi vojaki so vedeli, za kaj se bore. Spremenjena sestava vojske je rodila tudi nov način vojevanja, kakor je poudarjal Engels — raztreseno fronto stelcev in gibanje v kolonah. Kolone, ki so imele spredaj goste verige strelcev, so se lahko borile na poljubnem, za »linijo« neugodnem kraju, in potem, ko so prodrle sovražno črto, so lahko pritegnile vojaštvo iz rezerve, da so dokončno uničile sovražne sile. Vojska je bila razdeljena na samostojne zборе, ki so imeli vseh vrst orožja.

»Zmaga ali smrt!« — tako je bilo geslo revolucionarne vojske. Vojaki republikanske armade, večinoma kmetje in rokodelci, delavci svobodne Francije, ki se je otrsela bremen fevdalnega reda, so bili vzor požrtvovalnosti in junaštva.

Že avgusta 1793 je Konvent izdal novo odredbo o množičnem naboru. Vsi državljani v starosti od 18 do 25 let so se šteli kot mobiliziranci za obrambo domovine. »Mladeniči,« je govorila odredba, »pojdejo v boj na fronto. Možje morajo kovati orožje in dovažati potrebščine. Ženske bodo pripravljale obleke in šotore ter služile v bolnicah. Otroci bodo strigli obveze iz starega perila, Starčki bodo hodili na trge, da bodo hrabрили vojake, jim vcepljali sovražstvo do kraljev in misel o enotnosti republike.«

Organizatorji zmag so bili komisarji in armadni generali, ki so često izhajali iz najrevnejših ljudskih plasti. Med generali se je s posebno hrabrostjo odlikoval mladi Hoche, sin odsluženega vojaka, v mladosti hlapec, ki se je potem aktivno udeležil napada na Bastiljo. Veliko vlogo v novi organizaciji vojske je imel vojaški inženir, jakobinec Lazar Carnot.

Revolucionarna vojska je potolkla prvovrstne avstrijske in angleške armade. Konec leta 1793 so pregnali Angleže iz Toulona. Tu se je prvič odlikoval tudi mladi topniški kapetan Napoleon Bonaparte.

Vendejce so krepko namlatili. Proti girondistom, ki so se polastili Lyona, so komisarji Konventa mobilizirali okoliške kmete. Plaz kmetov, oboroženih s sulicami, vilami in kosami, je z okoliških gričev navalil na mesto. Zavzeli so Lyon, hiše bogatašev pa porušili.

Jakobinska vojska je izvojevala zmago nad Avstrijci ob Renu na Alzaškem. Končno so armade Konventa 26. junija 1794 v bitki pri Fleuryju zadale najhujši udarec koalicijski vojski. Vojna se je prenesla iz Francije na sovražnikovo ozemlje.

Vzroki francoske revolucije je razložil Lenin:

»Neprestano se sklicujejo na junaški patriotizem in čuda vojaške slave Francozov v letih 1792—1793. Pozabljajo pa na materialne, zgodovinsko-ekonomske pogoje, ki so ravno omogočili ta čuda, Revolucionarni obračun s preživelim fevdalizmom, prehod vse dežele, in sicer po hitrosti, odločnosti, energiji, požrtvovalnosti zares revolucionarno-demokratični prehod k višjemu načinu proizvodnje, k svobodni kmečki zemljiški lastnini — to so dejansko tisti materialni, ekonomski pogoji, ki so s »čudežno« hitrostjo rešili Francijo, potem ko so prerodili, obnovili njeno gospodarsko osnovo.«¹

Boj struj v jakobinski diktaturi

Boj proti fevdalni in buržoazni kontra-revoluciji in proti zunanjemu sovražniku je povezoval sile, ki so šle za jakobinci. Ko se je pa jeseni 1793 začel prelom na zunanjih frontah, ko so bili domači uporniki premagani, so se povečala notranja trenja v taboru buržoazne revolucije.

Revno prebivalstvo je stradalo. Delavci so bili nezadovoljni z določenimi maksimalnimi mezdami. Bogati kmetje so, izkoriščujoč odredbo Konventa, prisilili revno ljudstvo, da jim je v času žetve delalo na njihovih poljih. »Obsedenci« in jakobinci, ki so se grupirali v Komuni, pristaši Héberta (pomočnika državnega tožilca Komune) so zahtevali obračun z vaškimi bogataši in celo z malimi trgovci, ki so prekupčevali s sočivjem in zelenjavo.

Konvent je dal pozapreti »obsedence«. Njihov voditelj Jacques Roux se je zabodel z nožem, ko je zvedel, da bo izročen sodišču revolucionarnega tribunala.

Marca 1794 so zaprli in usmrtili Héberta in njegove pristaše, ki so se hoteli polastiti oblasti. Potem so odkrili zaroto Dantona in njegovih pristašev v jakobinski stranki in v »močvirju«. Danton je zahteval spravo z buržoazijo, konec terorja in odpravo maksima. Prizadeval si je, da bi sklenili mir z Anglijo. Ugotovili so, da je Danton razsipaval ljudski denar. Govorili so, da ga je podkupila Anglija.

Nekaj dni po Hébertovi obsodbi so zaprli Dantona in ga kmalu usmrtili s celo vrsto njegovih pristašev vred.

Kljub odpravi fevdalnih bremen je ostal položaj množic še vedno težak. Revnim vaškim prebivalcem nikakor ni bilo mogoče, da bi si kupili zemljišča, ki so jih razprodajali. Posebna odredba jakobincev je grozila s smrtno kaznijo za samo predložitev »agrarnega zakona«, t. j. splošne enake raz-

¹ Lenin, Zbrana dela, XXI. zv., str. 189.

delitve zemlje. Jakobinci so obdržali Le Chapellierov zakon, prepovedovali delavcem, da bi se združevali v zveze, razpuščali njihove organizacije in kaznovali delavce, če so stavkali.

Robespierrovci bi laho izdali niz novih revolucionarnih ukrepov — da bi vzeli zemljo vsej zemljiški gospodi, ne samo emigrantom ali tistim, ki so bili obsojeni zaradi kontrarevolucionarnega delovanja — toda niso se hoteli dotakniti lastnine, razen kadar je bilo to neizogibno zaradi politične ali vojne stiske (zaplemba premoženja kontrarevolucionarjev, uvedba maksima, rekvizicije). Robespierre in njegovi pristaši bi lahko odpravili določbe o maksimu delavskih plač, zboljšali položaj revnih vaških prebivalcev — pa tega niso storili. S tem so odbili najrevnejše sloje množic, ki so jih prej podpirale. V tem se je pokazala buržuazna omejenost jakobincev.

Ker niso poglobili revolucije še bolj in so izgubili podporo revnih mestnih in vaških prebivalcev, so se Robespierre, Saint-Just in drugi jakobinci znašli pred nevarnostjo kontrarevolucionarnega prevrata s strani buržoazije, ki se je okrepila in zagrizeno borila proti maksimu.

Prav v tem času je nastalo mnogo novih podjetij. Kljub maksimu se razvija špekulativna trgovina.

**Kontrarevolucionarni prevrat
9. termidorja v
II. letu republike
(27. julija l. 1794)**

Med buržoaznim »močvirjem« in nekim delom jakobincev je dozorela zarota proti Robespieru in njegovim pristašem. Robespierre je zvedel za to. Sklenil je prehiteti zarotnike in jih sam napasti.

Ko je prišel v Konvent, je Robespierre zahteval, naj zarotnike zapro. Nasprotniki mu niso dali govoriti. Robespierra so aretirali v Konventu in ga zaprli v ječo. Toda Komuna je priskočila na pomoč in osvobodila Robespierra, ki je odšel v mestno hišo, kjer je bil sedež pariške Komune. Tedaj so kontrarevolucionarni zarotniki obkolili mestno hišo z vojaštvom. Predmestja so premalo podprla Robespierra, in je bil aretiran. Ob aretaciji so ga ranili. To se je zgodilo 9. termidorja II. leta po noyem revolucionarnem koledarju (27. julija l. 1794).

Drugo jutro so bili Robespierre, Saint-Just in njuni pristaši proglašeni izven zakona in obglavljeni.

Oblast so prevzeli termidorci — kontrarevolucionarna buržoazija, ki je pričela z besnim terorjem proti ljudskim množicam.

Pomen francoske buržoazne revolucije 18. stoletja. Temeljna razlika med buržoazno in proletarsko revolucijo

O zgodovinskem pomenu francoske buržoazne revolucije je Lenin pisal: »Za svoj razred, za katerega je delala, za buržoazijo, je napravila toliko, da je vse 19. stoletje, tisto stoletje, ki je dalo civilizacijo in kulturo vsemu človeštvu, poteklo v znamenju francoske revolucije. To stoletje v vseh deželah sveta ni delalo nič drugega, kakor da je izvajalo, po malem uresničevalo, dokončavalo to, kar so ustvarili francoski buržoazni revolucionarji, ki so služili interesom buržoazije, čeprav se tega niso niti zavedali, ko so se skrivali za gesli o svobodi, enakosti in bratstvu... Francoska revolucija, četudi so jo premagali, je vseeno zmagala, ker je dala vsemu svetu take stebre buržoazne demokracije, buržoazne svobode, da jih niso mogli več odstraniti.«¹

Revolucija v Franciji je prinesla ogromne spremembe v vsa področja družbenega življenja. Do revolucije so tlačile kmete fevdalno obveznost. Plemstvo in duhovščina sta imela privilegije pred buržoazijo in kmeti, vsi sloji so pa bili brezpravni pred kraljevo oblastjo. Vsak kraj je imel svoje sodstvo, svoje carine, svoje mere. Razvoj industrije, kmetijstva in trgovine je bil vkovan v fevdalne verige.

Vse te verige so jakobinci odločno razbili. Jakobinci so upostavili revolucionarno diktaturo in dali zgled, kako je treba neizprosno zadušiti kontrarevolucijo in obraniti domovino zunanjega sovražnika. Kmete so osvobodili izpod tlačanskega jarma predstavniki napredne, revolucionarne buržoazije, ki jo je podpiralo ljudstvo. Velikanske ljudske množice so se aktivno udejstvovale v francoski revoluciji 18. stoletja. Kakor jo je označil tovariš Stalin, je bila ta revolucija »... ljudska in je zmagala s tem, da je dvignila ogromne ljudske množice proti fevdalizmu in branila interese tretjega stanu...«²

»Vendar,« pravi Lenin, »ni bilo usojeno jakobincem, da bi izvojevali popolno zmago, v glavnem zaradi tega, ker je bila Francija 18. stoletja obdana na celini s preveč zaostalimi deželami in ker v Franciji sami ni bilo materialnih osnov za socializem, ni bilo bank, kapitalističnih sindikatov, strojne industrije, železnic.«³

Zgodovinski pomen jakobincev je v tem, da so odprli pot kapitalizmu, gospodstvu buržoazije. Namesto fevdalnih verig je buržoazija nadela delavcem in kmetom nove verige, verige buržoaznega izkoriščanja. Stanovi so bili odpravljene, toda plemiško-aristokratski jarem je nadomestil jarem bogatašev-kapitalistov.

¹ Lenin, Zbrana dela, XXIV. zv., str. 304.

² Stalin, Vprašanja leninizma, izd. 10., 1936, str. 603.

³ Lenin, Zbrana dela, XX. zv., str. 566.

Vendar je bilo kapitalistično izkoriščanje naprednejše od fevdalnega. Pod kapitalizmom raste in se razvija hkrati z buržoazijo proletarijat, njen bodoči grobar.

Dokler so se jakobinci borili s fevdalno-absolutističnimi razredi so, jih ljudske množice podpirale. Toda, kakor pravi tovariš Stalin, »buržoazna revolucija ne more strniti okrog buržoazije na kolikor toliko daljšo dobo milijonov delovnih in izkoriščanih množie prav zaradi tega ne, ker so delovne in izkoriščane...«¹

Samo v socialistični revoluciji je mogoča za daljšo dobo zveza množie s proletariatom, ki jih vodi za seboj.

Bistvene razlike so tudi že v samih osnovnih pogojih buržoazne in proletarske revolucije. V fevdalni Franciji so že pred revolucijo močno dozorele »... več ali manj gotove oblike kapitalističnega reda...«² V Franciji je bila kapitalistična manufaktura. Mezno delo in najemniina v denarju, sta se v kmetijstvu na široko uporabljali. Hitro se je razvijala trgovina.

Drugače je v socialistični revoluciji. »... Proletarska revolucija,« pravi tovariš Stalin, »se začneja v času, ko ni ali skoraj ni gotovih oblik socialističnega reda.«³

V Rusiji je šele po uspostavitvi diktature proletariata nastala možnost izgradnje socializma. Kakor se vidi iz tega, so bile naloge Velike proletarske revolucije neprimerno bolj zamotane in težke.

Temeljna razlika med buržoazno in proletarsko revolucijo je v temle: »Buržoazna revolucija se omejuje na to, da zamenja na oblasti ena izkoriščevalna skupina drugo izkoriščevalno skupino...«⁴ Velika socialistična revolucija pa je odpravila vsako izkoriščanje človeka po človeku; s tem, da je odpravila privatno lastnino proizvodjalnih sredstev, je izruvala same korenine izkoriščanja. V zvezi z nalogami buržoazne revolucije buržoazija ne uniči, ne zdrobi izkoriščevalnega fevdalno-absolutističnega državnega aparata, temveč ga samo usposobi za buržoazno ekonomiko, ki je že do neke stopnje dozorela.

Proletarska revolucija, ki je uničila vse in vsakršne izkoriščevalske razrede, izvršuje gigantsko delo — uničuje in razbija izkoriščevalski državni stroj, ki je zatiral množice v interesu neznatne manjšine. Proletariat ustvarja državo novega tipa, ki uresničuje voljo množic, diktaturo proletariata. Ta država zatira kontrarevolucionarni odpor neznatne manjšine kljubujočih ostankov izkoriščevalskih razredov, organizira socialistično izgradnjo in varuje meje Sovjetske Zveze.

¹ Stalin, Vprašanja leninizma, 11. izd., 1939, str. 112.

² Stalin, isto, str. 111.

³ Stalin, isto, str. 111.

⁴ Stalin, isto, str. 111.

V zvezi s temeljito razliko med buržoazno in proletarsko državo je bil tudi potek revolucije različen.

Socialistična revolucija se je začela s prevzemom oblasti po proletariatu. V buržoazni francoski revoluciji so pa jakobinci — napredni elementi buržoazije, ki jih je podpiralo ljudstvo in ki so stopili v zvezo s plebejci — prišli na oblast šele na zadnji etapi revolucije.

Buržoazna francoska revolucija v 18. stoletju in Velika socialistična revolucija v 20. stoletju, ki sta nastali v povsem različnih dobah in se razvijali po povsem različnih zakonih, se bistveno razlikujeta druga od druge.

V 18. stoletju ni bilo osnovnih pogojev za ostvaritev socializma, za strmoglavljenje buržoazije. Nasprotno, ko je buržoazija vrgla fevdalni red in prihajala na oblast, je bila razred, ki je imel bodočnost. Drugače je zdaj. V naši dobi, v obdobju razpadanja in poloma kapitalizma, je buržoazija v stanju ravsula, razred, ki ima bodočnost, pa je proletariat.

O Veliki oktobrski socialistični revoluciji pravi tovariš Stalin, da »ni niti nadaljevanje niti završitev Velike francoske revolucije. Cilj francoske revolucije je bila likvidacija fevdalizma za utrditev kapitalizma. Cilj Oktobrske revolucije pa je likvidacija kapitalizma za utrditev socializma.«¹

4. poglavje

FRANCIJA OD 1794. DO 1815. LETA

Kontrarevolucionarni termidorski Konvent in Direktorij

Termidorski Konvent

Po kontrarevolucionarnem termidorskem prevratu je prišla na oblast nova buržoazija, ki je obogatela s špekulacijami za časa revolucije. Med termidorci je bilo mnogo poslancev, ki so pripadali prej »močvirju«. Zdaj so igrali vidno vlogo špekulanti — poslovni ljudje. Prva naloga termidorcev, ki so prišli na krmilo, je bila razbiti aparat jakobinske diktature in namesto njega ustvariti aparat kontrarevolucionarne diktature velike buržoazije. Predvsem so vzeli Odboru za javno blaginjo njegova prejšnja velikanska polnomočja. Spre-

¹ Stalin, Razgovor z nemškim pisateljem Emilom Ludwigom, Partizdat, 1937, str. 47.

menili so ga v enega od šestnajst obstoječih odborov. Ostale so mu samo zunanje zadeve in vodstvo vojske. Notranje zadeve so izročili zakonodajnemu odboru. Važnejša je postala vloga novega Odbora za javno varnost, ki so ga tvorili termidorci.

Jakobinski klub so zaprli, njegove prostore zapečatili. Oddelke kluba po posameznih krajih, »ljudska društva«, so razpustili. Buržoazni kontrarevolucionarji so razgnali tudi pariške sekcije, ki so imele tako pomembno vlogo v revoluciji.

Revolucionarna pariška Komuna je bila razpuščena in nadomestila jo je komisija, ki jo je imenovala vlada. Razgnali so revolucionarne odbore po posameznih krajih. V Konvent so se vrnili girondisti. Vse te ukrepe je spremljal najhujši kontrarevolucionarni teror. Povsod so zapirali revolucionarne jakobince. Drhali »zlate mladine«, mladih postopačev so po ulicah s palicami napadale delavce, vdirale v stanovanja jakobincev in počele nasilstva nad njimi.

Tudi v ekonomski politiki so termidorci odpravljali dediščino, ki jim jo je pustila jakobinska diktatura.

24. decembra 1947 je termidorski Konvent odpravil maksimum. Spekulanti so takoj navili cene.

Odprava maksima je izredno težko zadela siromake, sansculote. V zvezi z izdajo velikanske množine papirnatega denarja je draginja vedno bolj rastla, »Zaradi neizmerne draginje morajo trpeti in umirati od gladu ubogi delavci s štirimi livrami¹ ali sto souji na dan,« je pisal časopis »Ljudski tribun«. Množice so stradale, stiska je dosegla vrhunec. Istočasno je ostro bodlo v oči razkošje bogatih razredov, njihove zaloge, zlätina, briljanti.

Draginja in lakota sta posebno narastli na pomlad l. 1795. »Po ulicah lahko vidite uboge ljudi, ki padajo od slabosti in izčrpanosti,« so poročali časopisi. »Poglejte po ulicah nekaterih okrajev ob vzhodu sonca na te shujšane postavbe, na te dolge vrste, ki se gnetejo pri vratih,« je pisal drug časopis.

Vojaki so dobivali čevlje s podplati iz lepenke in plašče iz gnilega blaga, vojni dobavitelji so pa služili ogromne vsote.

Pomladi leta 1795 so množice dvakrat poskusile z vstajo. Prva vstaja pariških ljudskih množic, ki so jih spravili do obupa, je izbruhnila v aprilu (germinalu) pod geslom: »Kruha in ustavo iz 93. leta!« Gladne množice, ki so vdrle v termidorski Konvent, so zahtevale, naj se vrnejo jakobinci na oblast in naj se uveljavi ustava iz leta 1793. Proti ljudskim množicam je nastopil ves buržoazni Pariz. Delavce so najprej.

¹ Funt kruha je stal takrat 16 liver, par čevljev — 120 liver.

z oboroženo silo potisnili v predmestja, potem so se pa pričele aretacije, izgoni, pobijanja.

Drugič so se dvignile ljudske množice 20.—23. maja (v prairialu). Tokrat je bila vstaja še resnejša. Delavci so se polastili celo nekaj topov. Vendar gibanje ni bilo organizirano. Močno vladno topništvo je razdejal delavske okraje. Po zadužitvi druge (prairialske) vstaje je teror kontrarevolucionarne buržoazije dosegel vrhunec.

Jakobince so streljali in pobijali po ječah.

Po zadužitvi revolucionarnih uporov je termidorski Konvent izvedel cel niz ukrepov za okrepitev osrednje oblasti.

Avgusta 1795 je Konvent sprejel novo ustavo. Odpravljena je bila splošna volivna pravica. Glasovalno pravico so imele samo osebe, ki so plačevale neposredni zemljiški davek ali glavnino.

Direktorij · Zdaj so predstavnike posedujočih volili v dva doma. Spodnji dom — »svet petstotih« — je predlagal zakone. Zgornji dom — »svet starešin« — jih je potrjeval. Oba doma sta volila pet direktorjev, tako imenovani »Direktorij«, ki so mu dali izvršilno oblast. Termidorska ustava l. 1795 je okrepila diktaturo velike buržoazije. Leta 1795 ustanovljeni Direktorij je obstajal štiri leta do leta 1799.

Oktobra 1795 (vendémiaire IV. leta republike) se je začel v Parizu samem oborožen upor rojalistov,¹ ki so sanjari o tem, da bodo popolnoma uničili republiko in da se bo vrnil predrevolucionarni red. Vodstvo vojaških operacij proti upornikom je bilo izročeno generalu Bonaparteju. Umno je razmestil topništvo in hladnokrvno s topovskim ognjem pobil najnevarnejše skupine rojalistov. Konvent je bil dolžen hvaležnost Bonaparteju za svojo rešitev. 25. oktobra se je Konvent razšel in v veljavo je stopila nova ustava.

Leta Direktorija so ostala zapisana v zgodovini kot leta največjega procvita špekulacije, borznih kupčij in hkrati strašne bede in stiske množic. Vrednost denarja je še nadalje padala. Cene najnujnejšim potrebščinam so narastle za 230-krat, delovna mezda pa samo za 63-krat.

Gospodarski razvoj Francije pod Direktorijem sta Marx in Engels ocenila s sledečimi besedami: »Revolucija je osvobodila buržoazno družbo fevdalnih vezi... Toda pravo življenje buržoazne družbe se sprosti na zunaj in vzkipi šele pod vlado

¹ Rojalisti — pristaši kraljeve oblasti.

Direktorija. Mrzličen razvoj trgovinskih podjetij, strast po obogatitvi, opijanjenje z novim buržoaznim življenjem, prvo razgibanje osvobojene industrije — vse to so bili posebni življenjski znaki pravkar rojene buržoazne družbe.¹ Tako stopa buržoazija na pot svojega gospodstva. Marx in Engels sta ugotovila tudi začetek razmaha v poljedelstvu, ki se je osvobodilo fevdalnih vezi.

Okrog 300 poslancev zakonodajnih domov je bilo odkritih rojalistov, ki so komaj čakali na ugoden trenutek, da bi obnovili monarhijo. Okoriščujoč se s terorjem, naperjenim proti revoluciji, so monarhisti začeli z akcijami. V Vendeji je spet izbruhnil upor.

Babeuf in Zaradi skrajnega nezadovoljstva s politiko
»zarota enakih« vlade Direktorija je nastala proti njej ve-
lika zarota med malo buržoazijo in delavci.
Zaroto je vodil Babeuf.

Babeuf se je rodil l. 1760 v severni Franciji, v revni družini. S šestnajstim letom je začel delati. Stiska ga je prisilila, da je stopil v službo nekega zemljiškega gospoda. Po ukazu svojega gospodarja se je Babeuf zakopal v arhive in stikal za dokumenti o že pozabljenih privilegijih zemljiške gospode, da bi na podlagi teh dokumentov lahko gospodar zahteval od kmetov dajatve. To delo je v Babeufu povečalo sovraštvo do fevdalnega reda. Leta 1789, prav v letu, ko se je začela revolucija, je Babeuf izdal brošuro, v kateri predlaga, naj se odpravi fevdalna lastnina zemlje in naj se zemljišča razdele med potrebne.

Pod Direktorijem, v času, ko se je razredni boj zaostрил, se je Babeuf odpovedal svojemu prejšnjemu načrtu.

»Plodovi zemlje pripadajo vsem,« izjavlja Babeuf, »zemlja pa nikomur; komunistična ureditev je edino pravična, edino normalna.«

Zdaj meni Babeuf, da je treba ustanoviti komuno. Za lastnike, ki ne bi hoteli izročiti svojega premoženja Komuni, predlaga, naj jim vzamejo državljske pravice in jih razglase za »sumljive«.

V komuni se mora po Babeufovem mnenju uvesti enakost. »Nam je dejansko potrebna enakost in ne, da je samo zapisana v ‚Deklaraciji človeških in državljskih pravic‘. Hočemo, da je enakost med nami, pod streho naših bivališč.«²

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, III. zv., str. 151.

² Babeuf, Manifest enakih.

Babeuf je bil za grobo izenačenje vseh državljanov. Po Babeufovi zamisli odda vsak član družbe izdelke svojega rokodelskega dela v družbena skladišča. Posebna »uprava za preskrbo« vodi evidenco o izdelkih vseh delavcev in o dajatvah v naturi ter »deli predmete po načelih popolne enakosti med državljanje«. Na ta način je Babeuf predlagal, da se delé vsi proizvodi po načelih popolne enakosti ne glede na to, koliko je izdelal vsak član družbe. Na prvi stopnji komunizma, v socializmu, bi to izpodkopalo družbeno proizvodnjo, ker bi dajalo potuho lenarjenju, zabašantstvu.

Proglasil je geslo revolucionarne diktature in predlagal, da se upostavi diktatura revnih, da bi zlomili odpor bogatih. Babeuf je skušal svoj načrt uresničiti v praksi. Ni še ločil delavcev kot posebno skupino v množici delovnega ljudstva, ker ni razumel pomena proletariata, ki se je v tem času že oblikoval, in njegove vodilne vloge. Leta 1796 je organiziral zaroto, toda provokator ga je izdal. Babeufa so zaprli in čez leto dni obglavili. Kmalu po Babeufovi aretaciji so njegovi pristaši poskusili zanetiti upor med vojaki grenelskega taborišča (v pariškem predmestju), pa se jim ni posrečilo.

Babeufova zarota je bil prvi poskus doseči komunizem z oboroženo vstajo in upostavitvijo revolucionarne diktature. Ni se mu posrečilo, ker se je proletariat v Franciji šele začel oblikovati in zato ni mogel podpirati Babeufa.

Vojne termidor- skega Konventa in Direktorija

Leta 1795 so nastala v fevdalni koaliciji trenja. Ta trenja so bila v zvezi z razdelitvijo Poljske med Rusijo, Prusijo in Avstrijo. Francija je izkoristila medsebojno nezadovoljnost, ki je nastala v taboru njenih sovražnikov v zvezi z delitvijo dobička, in je sklenila ločen mir s Prusijo, ki se je izneverila svojim zaveznicam. Po tej mirovni pogodbi, sklenjeni 1. 1795 v Bazlu, se je Franciji posrečilo dobiti plodove zmag, ki so jih izvojevale njene armade še v dobi revolucije. Franciji so bile priključene dežele ob levem bregu Rena.

General Bonaparte

Vojna z Avstrijo in Anglijo se je medtem nadaljevala. V tej vojni je stopil v ospredje mladi general Bonaparte.

Napoleon Bonaparte je bil rojen leta 1769 na otoku Korziki, ki je šele tri mesece pred Napoleonovim rojstvom postala francoska. Napoleonov oče, advokat, obubožan plemič, se je pridružil francoski stranki in sklenil, da pošlje sina v francoske šole. Napoleon se je učil na vojaški šoli v majhnem

mestu Brienne. Mrki, nerodni mali Napoleon, s slabo francosko izgovorjavo je vzbujal pozornost sošolcev. Dražili so ga in se norčevali iz njegovega korziškega rodu. Toda učil se je Napoleon sijajno. S petnajstim letom je že šel na pariško vojno akademijo, ki jo je dovršil z odličnim znanjem, posebno v matematiki in zgodovini. Mladi Bonaparte je napisal posebno razpravo o balistiki, t. j. o streljanju s topovskimi krogli.

V času obleganja Toulona l. 1793 je Bonaparte razpostavil topništvo po svoji zamisli. Obstreljevanje je bilo uspešno, intervencionisti — Angleži so bili premagani. Toulon je padel. Za to zmago je Konvent povišal 24-letnega Bonaparteja v generala.

Leta 1795 je Bonaparte z uničujočim topniškim ognjem potolkel rojaliste, ki so se hoteli polastiti oblasti v Parizu.

Potem je bil Bonaparte imenovan za vojaškega poveljnika Pariza, kjer pa je prebil malo časa. Kmalu je odšel v vojno kot poveljnik armade, ki je bila določena za pohod proti Avstrijcem v severni Italiji.

Bonapartejev italijanski pohod

Nihče ga ni zavidal za to imenovanje — najboljše sile francoske vojske, dobro opremljene in oborožene, so bile na Renu.

Italijansko bojišče so imeli za postransko: armada, ki je bila na italijanski meji, je bila slabo oblečena, vojaki so bili obuti v cikle (sabots). Ne samo vojakom, še celo generalom niso plačevali plač. Bili so mnenja, da ta armada ne more prodirati, da v najboljšem primeru lahko samo odtegne del avstrijskih sil ob Renu.

Armada je bila v razkroju, disciplina je padala, ropanje in pohajkovanje je postalo nekaj običajnega. Toda Bonaparteja ni zbegalo, ko je videl, v kakšnem stanju je ta armada, ki ji je postal poveljnik; zasnoval je velikopotezen, daljnosežen načrt. Odločil se je, da napravi iz Italije bazo za zavojevanje Evrope in Vzhoda in lotil se je uresničenja tega načrta.

Najprej se je Bonaparte lotil dela za obnovo discipline in redno oskrbo armade. Dosegel je popolno pokorščino poveljnikov.

Svojemu pomočniku, generalu Augerauju, ki je bil za glavo višji od majhnega Napoleona, je Bonaparte zagrozil: »General, vi ste za glavo višji od mene; toda če ne boste izpolnjevali mojih ukazov, boste izgubili to prednost.« Augerau je pripovedoval potem, da ga je Bonaparte »navdal s strahom«.

Ko se je pripravil na pohod, se je Bonaparte obrnil na vojake in jim obljubil, da jim dá Italijo, da jo izropajo. »Vojaki! Niste oblečeni, slabo ste hranjeni,« je pisal Bonaparte v povelju, »po-

vedem vas v najrodovitnejše dežele na svetu.« Hkrati je Bonaparte v drugem povelju lažnivo izjavljal, da gre v Italijo zato, da osvobodi italijanski narod Avstrijcev in jarma fevdalnih vlad.

Bonapartejeva vojska je z vsem zaletom vdrla v Italijo. Avstrijci so doživljali poraz za porazom. Kakor hitro je general Bonaparte vdrl v Italijo, je postala za vse očitna njegova laž, češ da vojuje vojno zato, da osvobodi italijansko ljudstvo. Bonaparte je vedno gledal na ljudstvo z zaničevanjem.

To je dokazal že v Franciji.

Ze 10. avgusta 1792, na dan strmoglavljenja monarhije, je Napoleon imenoval Ludvika XVI. bojazljivca, ker se ni odločil, da bi s topovi nastopil proti ljudstvu, ki se je uprlo.

O ljudskih vstajah l. 1795 v Parizu je pisal Bonaparte: »Najslabši stan je navadno ljudstvo« in imel je za potrebno, da se ne prizanaša udeležencem teh revolucionarnih uporov.

Italijane je Napoleon izropal, ljudska gibanja v Italiji pa kruto zatrl. Kot kazen za nepokorščino je Napoleon na primer ukazal, da pobijejo vse prebivalce nekega mesteca in potem ko so njegovi vojaki z bajoneti poklali prebivalce, je dal to mesto zažgati.

Drugo italijansko mesto je izročil Napoleon svojim vojakom za 24 ur, da ga izropajo. Vasi, okrog katerih so naši francoske vojake, ki so jih ubili domačini, je Napoleon ukazal požgati.

Napoleonova armada je v Italiji dobila topove, orožje, ogromne količine živil in krme. Zasedenim krajem so nalagali milijonske kontribucije v denarju. Napoleon je plenil dragocene kipe, slike iz muzejev, dragocenosti iz cerkva, briljante, zlato in vse to pošiljal v Pariz.

Ko je zasedel skoraj vso Italijo, je Bonaparte vzel rimskemu papežu Piju VI. vladarske pravice. Malo kasneje je Pija VI. správil v ječo in ga poslal v Francijo kot vojnega ujetnika. V vatikanski knjižnici je pobral mnogo dragocenih rokopisov in jih poslal v Pariz.

Potem ko je podkupil avstrijske generale, je Napoleon zvedel za načrte avstrijskega štaba, kar mu je olajšalo zmago. Bonaparte je prekoračil avstrijsko mejo, prispel skoraj prav do samega Dunaja in razbijal prvovrstne avstrijske čete, ki so jih pošiljali proti njemu.

Na splošno zaprepaščenje je v času, ko je najboljša francoska armada na Renu doživljala poraze — Bonapartejeva armada, ki je bila v začetku pohoda strgana in neobuta

ter nedisciplinirana, premagala sijajno oskrbovano in izurjeno avstrijsko vojsko.

Premagana Avstrija je privolila v mir. Po mirovni pogodbi (sklenjeni v Campo Formiu l. 1797) so za vedno prešle v roke Francije zavojevane dežele na levem bregu Rena. Francija je dobila tudi avstrijsko Nizozemsko.

Benečijo je Napoleon izročil Avstriji. Ta italijanska pokrajina se je znašla pod avstrijskim jarmont.

Italijo je razdelil na več tako imenovanih »sestrskih« republik, ki pa so bile dejansko odvisne od Francije. Savoja je bila že prej neposredno dodeljena Franciji. Švica in Holandska sta postali od Francije odvisni republiki.

Na francosko buržoazijo in na vso Evropo so napravile Napoleonove zmage nad Avstrijo velikanski vtis. Vpliv Francije v Evropi je izredno zrastel.

Vendar se je vojna nadaljevala in ni ji še bilo videti konca. Glavna nasprotnica Francije — Anglija, ki jo je varovala mogočna mornarica in ki je dobivala surovine za industrijo iz svojih kolonij, je ostala neranljiva. Organizator in inspirator vojne proti Franciji je bil angleški ministrski predsednik Pitt (Mlajši). Zalagal je z denarjem evropske fevdalne države v vojni proti Franciji in ustvarjal »koalicije« (zveze) teh držav.

Pohod v Egipt in Sirijo

Francoska republika se je odločila, da se bo borila z Anglijo in ji zadajala udarce v najbolj občutljive točke. Leta 1796 so Francozi izkoristili to, da se je pripravljala vstaja na Irskem, in so poslali tja svoje vojaštvo pod poveljstvom generala Hoča. Toda ta poskus se ni obnesel. Tedaj je predlagal Bonaparte, da je treba začeti s pohodom na Indijo (del Indije je do l. 1763 pripadal Franciji), da bi vzeli Angliji najdragocenejši »biser angleške krone«. Sklenili so, da se začne ta pohod z zasedbo Egipta. Bonaparte je govoril: »Gospodar Egipta mora postati gospodar Indije«. Direktorij je privolil v to in maja 1798 je Bonaparte odplul v Egipt na 350 ladjah z armado 30.000 ljudi in s topništvom.

Da bi se izognil srečanju z močnejšim angleškim brodom, jo Bonaparte razširil govorico, da namerava priti skozi gibraltarsko ožino in se izkrcati na Irskem. Angleški admiral Nelson je z razpetimi jadri hitel proti Gibraltarju ter tam čakal na Napoleona. Francosko brodovje pa je krenilo iz Toulona proti Egiptu v Aleksandrijo.

Ko se je Nelson prepričal, da ga je Bonaparte prevaral, je spet razpel jadra in odrinil — tokrat v Aleksandrijo. Hitel je

tako, da je prehitel Bonaparteja ravno za 48 ur. Ker ni našel Bonaparteja ob egiptovski obali, je bil Nelson prepričan, da se je Napoleon odpravil proti Carigradu, in je krenil tja. Nelson je bil prepričan, da se tokrat ni zmotil. Medtem se je pa Bonaparte mirno izkrcal v Aleksandriji in začel prodirati v notranjost dežele.

Pohod v Egipt in Sirijo se je ponesrečil. Egipčani so bili odvisni od turškega sultana, upravljali so pa deželo fevdalci-mameluki, ki so imeli izredno močno konjenico. Ko je premagal mameluke pri piramidah, je Bonaparte prodril v notranjost dežele. Arabci, Kopti (potomci starih Egipčanov) in Sirci so se obupno upirali in zastrupljali studence. V Siriji je dal Napoleon za kazen, ker so se upirali, poklati vse prebivalce Jafe. Štiri tisoč turških vojakov, ki jih je zajel pri Jafi, je dal odvesti na morsko obalo in vse do zadnjega postreliti.

Ko je prišel do Akre, ki so jo Turki in Arabci branili s pomočjo Angležev, je Bonaparte ni mogel osvojiti in je zapovedal umik. Vojska je oslabela od neprestanih bojov, žgoče vročine in kuge. Vrh tega je bila tudi že pretrgana zveza s Francijo. Nelson je končno zvedel, kje se je izkrcal Bonaparte in je uničil ladje, s katerimi se je prepeljala francoska vojska v Egipt.

Pohod Suvorova

Medtem je Bonaparte zvedel, da je Rusija, ki je l. 1798 stopila v vojno proti Franciji, poslala vojaštvo v Italijo. Ruska vojska pod poveljstvom Suvorova je delala čudeže hrabrosti. Francoska vojska je bila razbita. Suvorovlja vojska je zasedla Italijo. L. 1799 je Suvorov med snežnim viharjem prekoračil prelaz St. Gotthard in njegova vojska je udarila v Švico. Bonaparte je videl, da so uničeni plodovi vseh njegovih zmag v Italiji. Temu so se še pridružile vesti, da je v Franciji sami položaj Direktorija nevzdržen. Tedaj je Napoleon pustil vojsko v Egiptu, se s težavo prebil skozi zaporo angleških ladij, ki so prežale nanj, in prišel oktobra 1799 v Pariz.

Državni prevrat 18. brumaira

Buržoazija je navdušeno pozdravila Bonaparteja. V tem času je Direktorij, obdan s temnimi elementi-špekulanti in tatovi državnega denarja, izgubil dokončno ugled ne samo med množicami, temveč tudi med buržoazijo. Buržoazija je potrebovala močno vlado, ki bi z železno roko zatrla tako monarhiste kakor jakobince in ki bi mogla uspešno nadaljevati vojno s fevdalno koalicijo in Anglijo. Buržoaziji je bil potreben zanesljiv meč. Njene oči so se uprle v Bonaparteja in

Bonaparte se je odločil za prevrat. Pariški bančniki so mu dali denarja. Dne 9. novembra 1799 (18. brumaira VIII. leta republike) zjutraj je Bonaparte poklical k sebi čete, ki so mu bile vdane.

Svet starešin in svet petstotih sta spričo nevarnosti tako rekoč očitne Bonapartejeve zarote na njegovo zahtevo prenesla svoja posvetovanja v Saint-Cloud, majhno mesto pod Parizom. Varstvo nad obema svetoma je bilo izročeno dejanskemu organizatorju zarote, Bonaparteju samemu.

Drugi dan je prišel Bonaparte z vojsko v Saint-Cloud in razgnal oba sveta. Direktorji so izgubili oblast, dva od njih je dal zapreti.

Pri tem je Bonaparte zapovedal, da so polovili nekaj desetih poslancev, ki so se razbežali, in jih prisilil, da so sprejeli zakon o predaji oblasti trem konzulom z Bonapartejem na čelu. Na ta način je oblast prešla na tri konzule: na Bonaparteja in na dva bivša direktorja, ki sta sodelovala pri zaroti — znanega Sieyèsa (bivši opat) in Rogera Ducosa.

Čez mesec dni, v decembru, je stopila v veljavo po Napoleonu diktirana ustava VIII. leta republike (1799).

Po ustavi VIII. leta je bila izročena oblast prvemu konzulu. Druga dva konzula sta imela samo posvetovalno pravico. Konzuli so imenovali senat, ta pa je imenoval člane drugih zakonodajnih oblasti — iz vrst več tisoč kandidatov, ki jih je izvolilo prebivalstvo.

Kot v posmeh zdravi pameti je ustava ustvarila tak red, da je zakone sestavljala ena zakonodajna oblast (državni svet), presojala druga (tribunat), sprejemala tretja (zakonodajni zbor), potrjevala pa četrta (senat). Naravno, da so bile pri takem redu vse te izvoljene ali imenovane oblasti brez vsakega pomena.

Prava oblast je prešla na izvoljenca velike buržoazije, generala Bonaparteja, ki je vladal s pomočjo vojske.

Kmalu po prevratu 18. brumaira je Bonaparte sklical pariške bančnike in jim predložil, naj podpišejo dodatno posojilo.

»Vsi bomo podpisali,« je izjavil v imenu prisotnih bančnik Malet. »Ali je sploh kak pariški bančnik in trgovec, ki bi spričo toliko prelepih nad ne pohitel, da izpriča svoje neomejeno zaupanje vladi?« Borza je odgovorila na prevrat s tem, da je zvišala tečaj državnih papirjev. Posedujoči sloji francoskih kmetov so se nadejali, da bo Bonaparte, s čigar

imenom so bile zvezane sijajne zmage v vojnah s fevdalno koalicijo, obvaroval Francijo zunanjega sovražnika in emigrantov ter zajamčil posest zemlje, ki so si jo pridobili v času revolucije.

Konzulat in cesarstvo v Franciji

Vojne Prva naloga, pred katero se je znašel
Konzulata Bonaparte po prevratu 18. brumaira, je bila odstranitev zunanje nevarnosti.

Ko je prekoračil Alpe čez najtežavnejši, s snegom zasuti prelaz Sv. Bernarda, kjer ga niso pričakovali, je Napoleon z vso silo vdrl v severno Italijo. Z Avstrijci se je srečal v veliki in hudi bitki pri Marengu (14. junija 1800). Že je kazalo, da se je zmaga nagnila na avstrijsko stran. Toda Napoleon je pritegnil v boj rezerve, ki jih je čuval, in bitka je bila odločena. Odločena je bila tudi vsa vojna. Avstrijci so zaprosili za mir, ki je bil podpisan v francoskem mestecu Lunevillu 1. 1801. Italija je prišla spet v Napoleonove roke. Franciji so potrdili pravico do Belgije in levega brega Rena.

Velikega pomena za Bonaparteja je bil izstop Rusije iz koalicije. Napoleon je dosegel mir z Rusijo in še več, da se je pridružila vojni proti Angliji. Leta 1801 je Pavel I., ki je postal Napoleonov zaveznik, poslal kozaškega atamana Piatova v Indijo z namenom, da jo osvoji. Marca 1801 je pa prejel Napoleon vest, da je Pavel I. ubit. V Rusiji je zmagala Napoleonu sovražna struja pristašev zblžanja z Anglijo. Napoleon ni niti trenutek dvomil, da je umor Pavla I. delo angleških rok, in je takoj predlagal Angliji mir.

Anglija je hitro privolila v mir, ker ji je izstop Avstrije iz koalicije izredno otežkočil vojne operacije na evropski celini

Ta mir (podpisan v Amiensu 1. 1802) se je pa pokazal kot kratkotrajno premirje, ki je trajalo komaj leto dni.

Notranja politika napoleonske vlade — Ustanovitev cesarstva Začasno zatišje na bojnih frontah je dovolilo Napoleonu, da se je posvetil notranjim zadevam. Njegovi ukrepi v notranji politiki kažejo v polni meri napoleonsko vladov kot »buržoazno vladov, ki je udušila francosko revolucijo in ohranila samo tiste plovce revolucije, ki so bili v prid veliki buržoaziji.«¹

¹ Stalin, Poročilo na plenumu CK VKP(b) 3.—5. marca 1937. Partizdat, 1937, str. 10.

Vsemogočni prvi konzul se je l. 1802 oklical za dosmrtnega konzula, l. 1804 pa za — cesarja. V Franciji je bila spet obnovljena monarhija, toda to pot ne fevdalna, temveč buržoazna.

Napoleon se je že prej pobotal z novim rimskim papežem Pijem VII. in sklenil z njim (l. 1801) konkordat. Po tem konkordatu so se katoliški duhovniki obvezali, da bodo podpirali Napoleonovo vlado, in v cerkvah so brali posebne molitve: »Gospod, nakloni srečo konzulom!« (od l. 1804 pa — cesarju).

Duhovščini niso vrnilo posestev, katera so ji vzeli za časa revolucije in ki jih je pobrala buržoazija, zato so pa začeli duhovniki prejemati plače od države. »S svojimi orožniki in s svojo duhovščino zmorem vse,« je izjavil Bonaparte. Plemiče-emigrante je pomilostil, dovolili so jim, da se vrnejo v Francijo, vrnilo so jim neprodano premoženje, vendar so nad njimi postavili nadzorstvo. Jakobince, kolikor jih je preostalo, so hudo preganjali, jih zapirali in izganjali iz Francije.

Od vsega začetka svoje vlade je Napoleon na vse načine podpiral industrijo. Ustanovila se je »Družba za oživljenje nacionalne industrije«. Največji delničarji te družbe so bili Bonaparte sam in njegovi uradniki in generali. Prirejale so se industrijske razstave.

S tem, da je Napoleon podpiral industrijo, je izvrševal voljo buržoazije. Razvoj francoske industrije je bil velikega pomena za vojno z Anglijo.

Leta 1804 so dokončali »Državlanski kodeks«. Napoleon je kasneje pisal: »Moja resnična slava ni v tem, da sem dobil 40 bitk... , temveč v tem, kar ne more biti pozabljeno in kar bo večno živelo — to je moj 'Državlanski kodeks'.« »Državlanski kodeks« je bil sistematična zbirka zakonov; njegova glavna naloga je bila ta, da zagotovi buržoaziji izkoriščanje njene lastnine.

Znameniti 544. člen Napoleonovega kodeksa se glasi: »Lastnina je najbolj neomejena pravica izkoriščanja in razpolaganja s stvarmi...« V drugem členu so bile utemeljene osnove buržoazne družine: »Mož je dolžan vzdrževati svojo ženo. Žena je dolžna ubogati svojega moža. Žena je dolžna živeti skupaj z možem in mu povsod slediti,« je bilo zapisano tam. Ti zakoni veljajo v Franciji in v nekaterih drugih buržoaznih državah do današnjega časa. Kodeks je novim lastnikom zakonsko potrdil lastnino, pridobljeno v času revolucije in proglasil enakost vsch pred zakonom.

Z Napoleonovim »Kazenskim kodeksom« je bil potrjen Le Chapelierov zakon. Delavske zveze so bile prepovedane, stavke so strogo kaznovali. Po besedah ljudi iz njegove okolice se je Napoleon »bal najmanjšega gibanja delavcev bolj kakor izgubljene bitke«. Zato je organiziral javna dela za brezposelne. Hkrati pa so bili delavci pod nadzorstvom policije. Uvedli so delavske knjižice. Če je delavec zapustil svoje delovno mesto, je moral gospodar podpisati to knjižico. Vsakega delavca, ki bi ne predložil knjižice ali ki bi ne imel knjižice podpisane po gospodarju, so imeli za potepuha in ga zaprli v ječo.

Strogo je ravnal Napoleon tudi s tiskom. Leta 1800 je bilo od 73 časopisov ustavljenih 60, ostali so prišli pod nadzorstvo policije.

Najbližja Napoleonova pomočnika sta bila zunanji minister Talleyrand in policijski načelnik Fouché.

Spretni breznačelni politik Talleyrand je bil pred revolucijo škof, potem je postal član ustavodajne skupščine, kjer je stavil predlog o zaplembi duhovniških posestev. Pozneje je postal zunanji minister Direktorija. Napoleon je cenil Talleyrandovo spretost in zvižahnost. Toda Talleyrand je lagal in varal tudi samega Napoleona. Tako si je Talleyrand kot Napoleonov zunanji minister napravil veliko premoženje s tem, da je prejemal podkupnine od tujih dvorov. L. 1808 je Talleyrand izdal Napoleona, ko se je začel tajno pogajati z Aleksandrom I., katerega je podpihoval za vojno z Napoleonom.

O drugem Napoleonovem pomočniku Fouchéju je že Robespierre govoril, da je politik brez časti. Fouché se je vidno udeleževal v kontrarevolucionarnem termidorskem prevratu. Kasneje je Fouché prav tako kakor Talleyrand izdal Napoleona in prestopil na stran njegovih nasprotnikov.

Vohunstvo in diversantska dejavnost

Leta 1803 se je obnovila vojna med Francijo in Anglijo. Od tega časa je zavzelo širok razmah vohunstvo in diversantsko delovanje fevdalne koalicije in Anglije v Franciji in podobna Napoleonova delavnost v njemu sovražnih deželah.

Tu navajamo odlomek iz tajnih navodil angleškega poslanika Drakeja pri bavarskem kralju svojim tajnim agentom v Franciji. Ta navodila se nanašajo na l. 1804.

»Glavni namen potovanja je strmoglavljenje sedanje vlade (francoske). Eno od sredstev, da se to doseže, je, da dobimo poročila o sovražnikovih načrtih.

... Po sporazumu z zavezniki je potrebno podkupiti uslužbence v smodnišnicah, da jih poženemo v zrak, kadar se za to ponudi prilžnost.

... Razume se, da je treba uporabiti vsa mogoča sredstva, da dezorganiziramo vojsko tako doma kakor v tujini.«

Napoleon I. je pa organiziral vohunstvo v deželah, s katerimi se je on vojskoval. Sam osebno se je bavil z organizacijo vohunstva po diplomatskih organih. L. 1806 je pisal maršalu Berthieru: »V prilogi boste našli odlok o imenovanju kapetana 9. dragonskega polka g. Lagrenea za drugega tajnika poslaništva na Dunaju. Pokličite ga k sebi in mu izročite mojo zahtevo, da bo vodil točen pregled avstrijskih polkov in krajev, kjer so razporejeni. Zato mora imeti v svojem kabinetu predal s predalčki: v vsakem od njih bo hranil listke, na katerih bodo zapisana imena generalov, imena polkov in garnizij. Te listke je treba menjati, kakor bi se menjali, premeščali in organizirali vojaški oddelki. Vsak mesec nam mora poslati spisek teh sprememb. Ta misija¹ je zelo važna. Nujno potrebno je, da se ji g. Lagrenga posveti in da bom jaz obveščen o premestitvi vsakega avstrijskega bataljona.«

Leta 1810 je dal Napoleon I. navodila: »Konzuli morajo biti razmeščeni tako, da bodo tvorili verigo straž, ki bi poročale o vsem, kar je važno vedeti.« Kmalu je natančneje označil dolžnosti konzulov: »Imenovati je treba take konzule, ki bodo agenti špijonske službe in ki bodo pisali šifrirano.«

O vohunih in diversantih kontrarevolucionarne Napoleonove vlade in z njo vojujočih se držav je dejal tovariš Stalin sledeče:

»Dokazano je, kakor je dvakrat dve štiri, da buržoazne države pošiljajo druga k drugi za hrbet vohune, saboterje, diversante, včasih tudi morilec, jim dajejo naloge, da se vtihotapijo v ustave in podjetja teh držav, da razpredejo tam svoje mreže in še je potrebno, razkrojijo njihovo zaledje, da jih oslabe in spodkopljajo njihovo moč. Tako je tudi danes. Tako je bilo tudi v preteklosti. Če vzamemo na primer evropske države v dobi Napoleona I., je v Franciji kar mrgolelo vohunov in diversantov iz ruskega, nemškega, avstrijskega, angleškega tabora. In, nasprotno, Anglija, nemške države, Avstrija, Rusija niso imele takrat v svojem zaledju nič manjšega števila vohunov in diversantov iz francoskega tabora. Angleški agenti so dvakrat poskusili atentat na Napoleona in so nekolikokrat nahujskali vendejske kmete v Franciji, da so se dvignili proti Napoleonovi vladi. A kaj je predstavljala napoleonska vlada kot taka? Buržoazno vlado, ki je zadušila francosko revolucijo in ohranila samo tiste plodove revolucije, ki so bili v prid veliki buržoaziji. Odveč je govoriti o tem, da napoleonska vlada ni ostala dolžna svojim sosedom in da je prav tako razvijala svojo diversantsko dejavnost. Tako je bilo v preteklosti, pred 130 leti. Tako je danes, 130 let po Napoleonu I.«²

**Trafalgar —
Austerlitz**

Vojna, ki se je obnovila leta 1803, se je razvnela z vso silo jeseni 1805. V tem času so bile glavne nasprotnice Francije Anglija, Avstrija in Rusija. Vlada Pitta Mlajšega je dajala velikanske vsote denarja za pomoč svojim zaveznicam in za

¹ Misija — tukaj v smislu naročila.

² Stalin, Poročilo na plenumu CK VKP(b) 3.—5. marca 1937. Partizdat, M. 1937, str. 9—10.

vohunstvo v Franciji. Napoleon je pripravljajl izkrcanje proti Angliji ter zbiral velike sile v severnem francoskem pristanišču Boulogne (bulonjsko taborišče). V Boulogni in drugih pristaniščih ob Rokavskem prelivu se je zbralo nad 2300 francoskih ladij, toda v južni Angliji je bilo pripravljenega mnogo vojaštva, da odbije vdor, in angleške križarke so blokirale obalo. Francoskim silam je bilo poslano na pomoč veliko brodovje iz Sredozemskega morja. To brodovje je prišlo skozi Gibraltarsko ožino in potem ko je plulo pa Atlantskem oceanu, je srečalo nedaleč od španske obale pri trafalgarskem rtiču angleško mornarico pod poveljstvom admirala Nelsona (21. oktobra l. 1805). Slavni admiral Nelson je bil štiridesetkrat ranjen — ni imel desne roke in eno oko mu je bilo izbito. Bitka pri Trafalgarju je bila zanj stoinšestdeseta in zadnja. Nelson je bil v tej bitki ubit, toda francosko brodovje je bilo strahovito poraženo.

Na celinskem bojišču je Napoleon še pred trafalgarsko bitko usmeril vse svoje sile proti Avstriji in jim sam načeloval.

Dne 2. decembra 1805 je prišlo do odločilnega spopada z Avstrijci in Rusi pri Austerlitzu, 100 km od Dunaja. Napoleon je potolkel Avstrijce, obkolil s svojimi bojnimi silami kolone ruske vojske, jih potisnil na zamrzle ribnike in ukazal topništvu, naj bije po ledu. Led se je lomil in ogromno število ruskih vojakov je utonilo v ledeni vodi.

Ko je premagal Avstrijo, ki je bila na čelu »Svetega rimskega cesarstva«, je Napoleon obračunal tudi s tem cesarstvom, ki je obstajalo okrog tisoč let. Sredi leta 1806 je Napoleon iz 16 držav, ki so ležale ob Renu, ustanovil Rensko zvezo pod svojim varuštvom. Zdaj je postala Francija gospodarica na Renu. Cesar »Svetega rimskega cesarstva« se je moral odpovedati temu naslovu in postal je cesar ustanovljenega avstrijskega cesarstva. Ustanovitev Renske zveze je spodbudila Prusijo, da je stopila v vojno s Francijo.

Poraz Prusije Leto 1806 je prineslo odločilni poraz Prusije. V zgodovini vojn je težko najti še kak primer tako bliskovitega poraza. V šestih dneh po začetku vojevanja je francoska vojska dobivala bitko za bitko.

Dne 14. oktobra 1806 je prišlo do odločilne bitke pri Jeni, kjer sta se spopadli Napoleonova armada in pruska vojska. Hkrati se je razvnela bitka tudi pri Auerstädtu, 40 km od Jene. Vojski pri Auerstädtu je načeloval vojvoda Braun-

schweigski, prav tisti mož, ki je grozil, da bo uničil Pariz. V tem spopadu je pruska vojska doživela nezaslišan poraz: sam vojvoda Braunschweigski je bil smrtno ranjen. Ta poraz pri Jeni je odločil vojno proti Prusiji l. 1806. Devetnajsti dan po začetku vojne in nekaj dni po porazú pri Jeni je francoska vojska vkorakala v Berlin.

Pruska vojska je bila demoralizirana in pruske trdnjave so se vdajale brez boja. Tako se je predala najmočnejša pruska trdnjava Magdeburg z garnizijo 26.000 mož, z močnim težkim topništvom in velikansko zalogo orožja in živil. Ko se je maršal Ney, ki je imel vsega skupaj komaj tri lahke možnarje, samo približal trdnjavi in ukazal streljati iz teh možnarjev (ki niso povzročili mestu niti najmanjše škode), je že poveljnik ukazal, da se nemudoma odpro trdnjavska vrata. Kasneje se je opravljeval, da so se meščani, kakor hitro so zagrmeli topovi, zelo prestrašili in ga prosili, naj se vda.

Samo armada pruskega generala Blücherja, ki so jo Francozi potisnili k danski meji, se je upirala in se vdala šele potem, ko jo izgubila več tisoč mož v boju.

V čem je vzrok nezaslišanih, presenetljivih zmag Francozov nad prusko vojsko?

Prusija, na katero je francoska revolucija zelo malo vplivala, je bila zaostala fevdalna dežela, ki je v vojskovanju ohranila sistem Friderika II. Uporabljala je llnijsko taktiko, ki ji je bila osnova bajonetni napad na sovražnika v sklenjeni črti. Tlačanske vojake so gnali v boj s palicami. Pri tlačanskem redu niso mogli računati na nikako napredovanje. Predstavnk buržoazne Francije, Napoleon I., pa je na vojaškem polju podedoval cel niz uspehov in pridobitev revolucionarne Francije.

Vojaški strokovnjaki označujejo kot eno posebnosti Napoleoneve taktike, da je zelo redko bil naravnost v čelo, frontalno. Rajši je operiral s strani, napadal sovražnika s kril, od zadaj, povzročil med njimi zmedo, napadel potem z vrstami strelev in obspal sovražnika z ognjem iz spretno razpostavljenih topov in dobil bitko, ko je v tem trenutku vrgel v boj rezerve. Njegovi vojaki so lahko računali na napredovanje, postali so lahko celo maršali — vrsta maršalov je izšla iz preprostega ljudstva: Murat je bil kmečkl, Ney pa sodarjev sin.

Po porazu Prusije so celo njeni vladajoči krogi razumeli, da se brez reform ne bo rešila poniževalne podrejenosti Franciji. Leta 1807 je bil izdan ukaz, ki ga je sestavil minister Stein in ki je razglasil odpravo tlačanstva v Prusiji.

Celinska zapora Leta 1806 je Napoleon izvojeval mnogo zmag na evropski celini — premagal je Italijane, Avstrijce in Pruse. Toda glavna tekmovalka in nasprotnica Francije je bila Anglija. Poskus, da napade Anglijo z morja (bulonjsko taborišče) ali uniči njeno moč na morju (Trafalgar), se ni posrečil. Tedaj se je Napoleon od-

ločil, da uniči Anglijo s tem, da ji vzame evropski trg. Hotel je napraviti tako, da ne bi mogli Angleži prodati v Evropi niti kilograma svojega blaga in da bi na ta način onemogočil Anglijo.

Dne 21. novembra 1806 je Napoleon v Berlinu objavil odlok o »celinski zapori«, o tem, da se zapre angleškemu blagu dostop na evropsko celino.

Ta odlok se je glasil: »Razglašamo, da so britanski otoki pod zaporo«. — »Zunanja trgovina in vsakršni odnosi z britanskimi otoki so zabranjeni«.

Nadalje je bilo predlagano, da se pozapro vsi Angleži in da se zapleni vse angleško blago, ki se najde na ozemlju Francije ali njenih zaveznic (to se je nanašalo tudi na Rusijo, ki je bila v tem času v zvezi s Francijo).

Potem ko je premagal Prusijo, je Napoleon prodiral dalje proti vzhodu. Konec leta 1806 je njegova vojska zasedla Varšavo. Februarja 1807 je francoska vojska zadela na ruske sile pri Preussisch-Eylau (v Vzhodni Prusiji).

Rusi so se trdovratno upirali. Rusko topništvo je uničilo skoraj ves korpus maršala Augerauja in samo uspeli napad vse francoske konjenice je rešil položaj Francozov. V naslednjem spopadu pri Friedlandu je ruska vojska doživela poraz.

Leta 1807 je Napoleon sklenil mir z Rusijo in Prusijo (v Tilzitu). Napoleon je predlagal Aleksandru I., naj se razdeli Evropa na dva dela: zahod naj se prepusti njemu, Napoleonu, vzhod pa Aleksandru. Aleksander I. je priznal vse Napoleonove osvojitve in bil je primoran skleniti s Francijo vojaško zvezo, s katero se je obvezal, da bo sodeloval pri celinski zapori. Prusiji je Napoleon naložil kontribucijo in močno okrnil njene meje. Prusija se je ohranila kot samostojna država samo na željo ruske vlade, ki je bila nezadovoljna s tako narastlo močjo Francije. Iz zahodnih pruskih pokrajin in treh sosednih držav so ustanovili Vestfalsko kraljestvo, ki je bilo izročeno Napoleonovemu bratu Jeromu. Iz velikega dela pokrajin, ki so se dodelile Prusiji pri razdelitvi Poljske, so stvorili »Veliko varšavsko vojvodstvo«, ki so ga izročili Napoleonovemu zavezniku — saškemu kralju. Določili so, da Prusija ne sme imeti večje vojske kakor 40.000 mož.

**Nov poraz
Avstrije**

V zvezi z Napoleonovimi neuspehi v Španiji, ki jo je skušal zamah pokoriti, je Avstrija leta 1809 znova poskusila vojno proti francoskemu cesarstvu; toda francoska armada je v petih dneh (19. do 23. aprila) v petih velikih bitkah premagala Avstrijce. Odločilna

bitka je bila julija 1809 pri Wagramu. Ta bitka je bila ena najbolj krvavih in končala se je z zmago Francozov, toda cesar je potožil: »To niso več vojaki Austerlitz.« Najboljši kadri francoske armade so bili že pobiti. V vojski je bilo mnogo novincev, del teh novincev celo iz podvrženih dežel in ti so se neradi borili. Po zmagi pri Wagramu bi lahko Napoleon Avstrijo končno uničil; ker pa se je pripravljala na nadaljevanje vojne z Anglijo in Rusijo, se je odločil, da spremeni Avstrijo v svojo zaveznico.

S tem namenom se je oženil z avstrijsko princeso Marijo Luizo. Pri kronanju Marije Luize je nosilo njeno vlečko pet kraljev.

Napoleon in njegov dvor

Napoleon si je ustvaril razkošen, drag dvor. Ustanovil je novo plemstvo, ki se je rekrutiralo iz vrst buržoazije. Svojim maršalom je poklanjal ogromna posestva in stotisoče frankov v denarju. Ker je vladal nad ogromnim delom Evrope, je Napoleon navadno delal 14—16 ur na dan in se je zelo jezil, če so ga zadrževali pri obedu dalj kakor 15—20 minut. Cesar se je vmešaval celo v upravne malenkosti, da je sam pregledoval debele blagajniške knjige. Poslušal je mnenja vseh, od katerih je bilo mogoče dobiti kak pameten nasvet, odločal pa je vedno sam.

Odlični vojskovodja, upravnik in diplomat je užival izredno velik ugled v vojski in ga spretno dvigal in utrjeval.

Ker je ljudstvo zaničeval, je bil Napoleon daleč od ljubezni do vojaških množic. Toda spretno in preračunano je poudarjal svojo skrb za vojake. Tako je v času najtežavnjčšega umika iz Sirije v Egipt spodbudil vojake s tem, da je ukazal, naj dajo vse vozove in konje na razpolago ranjencem in bolnim, in je tudi sam šel peš ter prisilil vse svoje spremstvo, da je hodilo skupaj z vojaki.

Napoleon je rad ponavljal, da »vodi pot k vojakovemu srcu skozi želodec«, in je vselej skrbel za opremo in prehrano vojakov, ki jih je potem v tisočih pošiljal v smrt za dosego ciljev francoske buržoazije.

Povečanje francoskega ozemlja — Sistem držav, odvisnih od Francije

S podvrženimi deželami je Napoleon različno ravnal. Nekatere je kratko malo priključil Franciji in jih delil na departmaje kakor matično francosko državo. Leta 1811 Francija ni imela več 83 departmajev, temveč 130. V sestav francoskega cesarstva

je vključil Savojo, Holandsko in dežele ob Renu. Švica in Renska zveza sta bili v odvisnosti Francije (pod njenim »protektoratom«). Napoleon je bil dejanski gospodar Italije. Neapeljsko kraljestvo se je štelo za samostojno, toda vladal mu je Napoleonov brat Jožef Bonaparte. Potem je bila izročena neapeljska krona Napoleonovemu maršalu Muratu, Jožef Bonaparte je pa bil poslan kot kralj v Španijo.

V podvrženih deželah je Napoleon uvedel buržoazni red — v Forenju so na primer uvedli napoleonski kodeks,

s katerim je bila odpravljena stanovska neenakost. Za zaostale fevdalne države je to pomenilo korak naprej. Toda ljudske množice zasedenih držav so prišle pod vojni jarem — svoje buržoazije in zemljiške gospode ter tujih (francoskih) zavojevalcev.

Neuspeh

celinske zapore

Celinska zapora ni opravičila nad, ki jih je stavila vanjo francoska buržoazija. Prvič, v odgovor na zaporo so začele angleške vojne ladje pleniti na morskih poteh trgovinske ladje Francije in z njo zvezanih držav. Drugič, ko je Francija razglasila, da je vsa evropska celina zaprta za angleško blago, je začela v nizu dežel nastajati domača velika industrija. Francoskega blaga je bilo malo, bilo je drago in slabše vrste nego angleško. Začelo se je vtihotapljanje angleškega blaga, posebno čez Španijo in Rusijo. Še celo francoska vlada sama ni mogla prebiti brez angleškega blaga. Francoska vojska je bila oblečena v angleško sukno in obuta v angleške čevlje. Francoska vlada je uradno dajala dovoljenja za nakupe nekaterih vrst blaga v Angliji. Istočasno so pa francoski agenti po vsej Evropi lovili angleško tihotapsko blago, rezali kose angleškega sukna v čunje in sežigali na grmadah ceneno in trpežno angleško blago.

To je do skrajnosti razdražilo trgovce in prebivalce evropskih dežel. Kljub zapori je angleška zunanja trgovina naraščala, francoska pa padala.

Leta 1810—1811 je nastala v francoski industriji huda kriza. Bilo je mnogo brezposelnih, delavci so bili razburjeni. Ogromni davki, ki so naraščali zaradi neprestanih vojn, so hudo prizadeli tudi buržoazijo. Stalni vojaški nabori so povzročali veliko nezadovoljnost kmetov in delavcev. Velike nabore so organizirali tudi v evropskih državah, ki so bile odvisne od Napoleona. Vojaki različnih narodnosti, ki so služili prisilno in niso znali francoskega jezika, so tvorili znaten del vojske.

Ljudsko gibanje v zasedenih deželah

Najhujši udarec za Napoleonovo cesarstvo je bil odpor, ki so ga nudili francoski vojski tisti narodi, ki jih je hotel Napoleon spraviti pod tuji jarem. Za napoleonsko cesarstvo je postal poguben odpor, na katerega je naletelo v Španiji in Rusiji.

Leta 1808 je Napoleon postavil za španskega kralja svojega brata Jožefa, ki je bil na španskem prestolu od leta 1808 do 1813. Toda za časa svojega bivanja v Španiji ni bil Jožef

niti eno leto pravi kralj. Kakor hitro se je prikazala francoska vojska v Španiji, se je začela guerilla, ljudska vojna. 7. maja l. 1808 je izbruhnila vstaja v Madridu. V Baileni se je francoski general Dupont, ki so ga obkolili Španci, vdal z armado 20.000 mož. Portugalsko so zasedli Angleži in potisnili iz nje francosko vojsko.

Novembra 1808 je prišel v Španijo Napoleon sam na čelu vojske 180.000 mož, jo pustošil z ognjem in mečem in prodrl v Madrid. Toda po vsej deželi je dalje gorel ogenj partizanske vojne. Španske ljudske množice so organizirale partizanske oddelke in se borile proti tuji invaziji.

Leta 1809 je francoska vojska obkolila uporno Zaragozo. V osmih mesecih je niso mogli osvojiti. Mestni prebivalci so se poskrili po kletih, mesto je bilo skoraj čisto požgano: ko pa so topniške granate naredile razpoke v poslopjih, so pomolele iz njih puške borcev, ki so odgovarjali z ognjem. Ženske in otroci so se borili skupaj z očeti, brati in možmi. Odpor Špancev proti tujim zavojevalcem je dovedel do revolucije.

Cortesi (parlament), ki so se sešli na revolucionarni način leta 1812, so uvedli v Španiji ustavo. Temeljna načela te ustave so bila:

»Španski narod je svoboden in neodvisen in ne more preiti kot dediščina v roke dinastije ali katere koli osebe«. — »Suverena oblast pripada po svojem bistvu ljudstvu in prav zaradi tega pripada ljudstvu tudi izključna pravica, da samo postavlja svoje temeljne zakone.«

Monarhija je v Španiji ostala, toda njeno oblast so omejevali cortesi.

Ko govorimo o ljudski vstaji v Španiji, je treba oceniti njene posebnosti. Španija je bila zaostala fevdalna dežela. Kmetje so bili pod močnim vplivom katoliške duhovščine. Kmetje niso imeli voditeljev, ki bi jim pomagali braniti njihove interese. Borili so se pod vodstvom duhovnikov in zemljiške gospode, pod gesli vere in obrambe španske monarhije.

Vendar je bilo glavno to, da so se ljudske množice dvignile proti francoski invaziji, proti poskusu francoske buržoazije, da zagospoduje v zasedeni deželi, proti poskusu, da se dežela izropa, uniči in spremeni v sužnjo francoskega cesarstva.

**Pohod v Rusijo
leta 1812**

Popolna katastrofa je zadela Napoleona pri njegovem pohodu v Rusijo.

V Rusiji so bili nezadovoljni s celinsko zaporo, ker se je z njo ustavil izvoz žita v Anglijo in uvoz industrijskih izdelkov od tam.

Poraz Prusije in Avstrije je oslabil zaveznike carske Rusije v Evropi.

Leta 1812 se je Napoleon bal močne Rusije in jo je hotel premagati, da bi se okoristil z njenimi silami v boju proti Angliji. Opremil je armado 600.000 mož; to so bili vojaki, ki so govorili dvanajstero različnih jezikov, in z njimi je vdril v Rusijo. Med vojaštvom, ki je vdrlo v Rusijo, so bile nemške, italijanske in poljske čete.

Umik ruske vojske je na videz obetal zmago Napoleonovi armadi. Toda, ko je zadel na Ruse pri Smolensku, je Napoleona presenetila trdnost in sila nasprotnikovega odpora. Borodinska bitka (7. septembra 1812), dolga, trdovratna, ena najbolj krvavih, kar jih pomni zgodovina tistega časa, ni prinesla zmage Napoleonu. Znameniti ruski vojskovodja Kutuzov se je umaknil in ukazal prepustiti Moskvo, da bi ohranil svojo vojsko. Kutuzov je razumel, da ni glavna naloga, da obdrži v svojih rokah Moskvo, temveč, da uniči sovražno vojsko. Prebivalci Moskve niso marali ostati v njej v času vdora tujcev. V mestu s 300.000 prebivalci ni ostalo več kakor 30.000 ljudi, ki niso mogli oditi. Drugi dan potem, ko je Napoleon zasedel Moskvo, so se začeli požari; Moskva je gorela na vseh koncih in krajih.

Kmetje po vsej Rusiji so se rade volje vpisovali v vojsko, tisti pa, ki so bili blizu sovražnika, so stopali v partizanske oddelke.

»Moskovskije vjedomosti« z dne 21. avgusta 1812 poročajo o takem primeru: »V naselje Sičovko na meji tverske in smolenske gubernije so privedli 90 ujetih Francozov. Ujetniki so napadli spremljajoče jih stražarje, jim pobrali puške in jih začeli pobijati. Tedaj so sičovski kmetje udarili plat zvona, se urno zbrali in razorožili ujetnike. Med tem dogodkom,« poroča časopis, »se je raznesla govornica, da so prišli Francozi, zaradi tega je še isti večer priteklo v Sičovko do 900 ljudi, da se spopadejo s Francozi...« Nekateri kmetje so iz srda do Francozov požgali tudi svoje žito na poljih, rekoč: »Ne bodo ga dobili.« Vsepovsod se je zbudilo rodoljubje ruskega ljudstva.

Vojna leta 1812 proti tujemu vdoru je zapisana v zgodovini kot domovinska vojna. V času, ko se je ljudstvo žrtvovalo za osvoboditev domovine izpod tuje zasedbe, so pa hoteli car in plemiči obdržati in povečati svojo oblast.

Napoleon je poskusil z mirovnimi pogajanjmi s Kutuzovom, toda Kutuzov je odklonil kakršna koli pogajanja. Ku-

tuzov je prešel v napad proti Francozom, ki so se razvrstili okrog Moskve, in je razbil Muratov korpus.

V Napoleonovi vojski se je začelo razšulo; vojaki so ropali zapuščene hiše in razbijali vinske kleti. Napoleon je bil prisiljen umakniti se iz Moskve. Poskusil je iti po Kaluški cesti v južne kraje, ki so imeli vsega dovolj, toda kozaki Dohturova so ga odbili pri Malojaroslavcu. Osemkrat je Malojaroslavac menjal gospodarja, toda v zadnjem trenutku je Napoleon zvedel, da mu je za Malojaroslavcem zaprla pot ruska armada z 80.000 možmi in s samim Kutuzovom na čelu. Napoleon je bil prisiljen iti po razdrti cesti proti Smolensku. Partizani Davidov, Seslavin, Figner in drugi so zbrali kmete in pobijali umikajoče se Francoze. Figner se je okoristil z znanjem tujih jezikov, se pomešal med francoske vojake in zbiral važne podatke. Z junaškimi dejanji so se proslavili partizani-kmetje: Četvertakov, Kurin, kmetica Vasilisa Kožina.

Hud mraz, ki je pritisnil, je še pospešil končni poraz Napoleonove vojske. Pri počitku med potjo je sovražnik vsak dan puščal za seboj na stotine trupel.

Ko je spoznal, da je stvar izgubljena, je Napoleon zapustil ostanke propadajoče armade in na saneh s pribočniki in ordonanco v dvanajstih dneh prepotoval Nemčijo in prišel v Pariz.

Ko se je vozil skozi Varšavo, je Napoleon dejal: »Mogoče sem napravil napako, ker sem šel do Moskve, mogoče sem slabo napravil, ker sem predolgo tam ostal, toda od velikega do smešnega je en sam korak. Naj sodijo o tem potomci.«

Velikansko Napoleonovo vojsko s šest sto tisoč možmi je popolnoma uničila domovinska vojna ruskega ljudstva.

Po porazu v Rusiji je začela moč francoskega cesarstva hitro padati. V prizadevanju, da reši svojo oblast, je Napoleon s težavo sestavil novo armado iz 300.000 mož, neizurjenih novincev. Medtem je ruska vojska vkorakala v Berlin, kjer jo je prebivalstvo radostno sprejelo. V zvezi z Napoleonovim porazom v Rusiji se je začel v Nemčiji močan polet narodnega gibanja proti zavojevalcem — Francozom. Ostanki francoske vojske so se srečali z nasprotnikom pri Lipskem v »bitki narodov« (1813), kjer se je štiri dni borilo pet sto tisoč mož. Ruska, pruska, avstrijska in švedska vojska je razbila v naglici zbrano napoleonsko vojsko. Umik Francozov se je kmalu spremenil v beg. Baškirski polki, ki so bili v sestavu ruske armade, so preganjali sovražnika in streljali

nanj z loki. Pri Lipskem je bilo ubitih 125.000 mož, od teh samo Francozov nič manj kakor 65.000.

Od leta 1813 dalje je vojna z Napoleonom dobila za Rusijo značaj osvajalne vojne. V noči na 1. januar 1814 je pruska vojska pod vodstvom generala Blücherja prešla čez Ren in vdrla v Francijo. Avstrijska vojska je s Schwarzenbergom na čelu vdrla v Francijo čez Švico. Ruska armada je sledila Francozom za petami.

Dne 31. marca 1814 ob desetih dopoldne so zavezniške vojske, ki so se borile proti Napoleonu, vkorakale v Pariz z Aleksandrom I. na čelu.

Po nekaj neuspešnih bitkah se je moral Napoleon odpovedati prestolu.

Napoleona so poslali na mali otok Elbo z 223 kvadratnih kilometrov površine med Korziko in Apeninskim polotokom. Napoleona so postavili za upravnika Elbe in mu celo pustili tisoč vojakov.

Restavracija Bourbonov v Franciji

V Francijo so se s pomočjo zavezniških bajonetov vrnili Bourboni. Kralj je postal Ludvik XVIII., bivši grof Provencalski, brat obglavljenega kralja Ludvika XVI.¹

Franciji so se na zahtevo zaveznikov začrtale meje, ki jih je imela pred revolucijo; zemljiška gospoda in duhovni so organizirali beli teror. Plemiški in cerkveni krogi, ki so se vrnili v Francijo z Bourboni, so zahtevali, da jim vrnejo zemljo, ki jim je bila zaplenjena v času revolucije. To je vzbudilo nezadovoljnost novih lastnikov — kmetov in buržoazije.

Sovraštvo do Bourbonov je bilo tako veliko, da se je posrečilo Napoleonu, da je začasno (za sto dni) spet prevzel oblast. Izkrcał se je v južni Franciji in hitro prodiral proti Parizu. Vojska, ki so jo poslali proti Napoleonu, je začela prehajati na njegovo stran.

Pariški časopisi so tiste dni spočetka poročali: »Korziška zverina se je izkrcala v zalivu Juan«, »Ljudožeree se približuje Grassu«. V isti meri kot je Napoleon uspešno prodiral proti Parizu, se je časopisni ton menjal. »Bonaparte je osvojil Lyon«, so poročali. »Napoleon se približuje Fontainebleauju« (mestece pri Parizu). Končno so časopisi sporočili: »Njegovo cesarsko Veličanstvo se pričakuje v njegovem zvestem Parizu jutri!«.

---

¹ Za Ludvika XVII. so šteli Bourboni v otroških letih umrlega sina Ludvika XVI.

Dne 19. marca je Ludvik XVIII. zbežal z družino v smeri belgijske meje. Drugi dan, 20. marca 1815, je prišel v Pariz Napoleon.

Oblasti, ki jo je drugič prevzel, ni Napoleon dolgo obdržal v svojih rokah. Zavezniki, ki jih je vznemirila obnovevitev osvajalnega Napoleonovega cesarstva, so znova poslali nadenj svoje vojske. V zadnji veliki bitki pri Waterlooju, nedaleč od Bruslja (18. junija 1815), je angleško-pruska vojska dokončno premagala Napoleona.

Vendar je imel Napoleon še možnost, da zmaga. Njegova okolica mu je svetovala, naj se obrne na ljudske množice, naj dvigne kmete z revolucionarnimi, jakobinskimi gesli iz leta 1793, toda Napoleon je to odklonil. Rajši si je izbral poraz in ujetništvo kakor ljudsko vojno. Angleži so ga kot jetnika odpravili na daljni otok sv. Heleno, kjer je umrl leta 1821.

V Francijo so se spet vrnil Bourboni.

V Evropi je nastopila doba reakcije.

5. poglavje

Anglija v letih 1789—1815 — Razpad »Svetega rimskega cesarstva« — Buržoazne reforme v Prusiji

Anglija v letih 1789—1815

V Angliji je bil od leta 1783 dalje (do svoje smrti l. 1806) dobrih dvajset let nepretrgoma na oblasti torijski minister Pitt (Mlajši). Pitt je pospeševal trgovino in industrijo, s ponosom je opazoval »stalno akumulacijo kapitala v deželi«. V Angliji se je hitro razvijala strojna industrija. Kljub vojni je njena trgovina napredovala. Njena vojna mornarica je ostala gospodarica morja in oceanov. Ko se je v Franciji začela revolucija, je postal Pitt organizator in inspirator vojaških koalicij (zvez) raznih držav proti Franciji.

Toda demokratični krogi Anglije so simpatizirali s francosko revolucijo.

Napredni krogi angleške buržoazije so zahtevali reformo zastarelega volivnega prava, po katerem so gospodarili v spodnji zbornici veliki zemljiški gospodje. »Demokratično društvo«, ki se je ustanovilo v Angliji l. 1792, je poslalo Konventu pozdrav z besedami: »Ves zatirani del človeštva deli z vami vaše trpljenje in živi samo v njem ter pozablja pri tem na svoje lastno.« V istem letu 1792 — se je ustanovilo v Londonu »Časopisno društvo« z bivšim čevljarjem Thomasom Hardyjem na čelu. Kmalu je štel

društvo, v katerem je bilo mnogo delavcev, nekaj desetisoč članov. Imelo je svoje podružnice v Manchesteru, Birminghamu in v drugih velikih industrijskih središčih.

»Dopisniško društvo« je sprejelo gesla »Deklaracije človeških in državljanskih pravic« iz leta 1789 in zahtevalo, da se tudi v Angliji uvede splošna volivna pravica. Razvilo je široko agitacijo med malo buržoazijo, delavci, vojaki, mličniki in mornarji na vojnih ladjah. Hardy je nastopal in protestiral proti vojni z revolucionarno Francijo. Kongres »Dopisniškega društva« leta 1793 je pozdravil jakobinski Konvent. Tedaj je vlada Pitta Mlajšega nastopila proti Društvu s celim nizom represalij. Hardyja so zaprli in izročili sodišču, delovanje Društva je skoraj zamrlo, proti koncu 90-ih let pa popolnoma prenehalo.

Leta 1795 se je v zvezi z vojno proti Franciji in težavami dovoza poljedelskih pridelkov začela v Angliji lakota. V več mestih so izbruhnili gladovni nemiri. Pitt je razdelil Anglijo na več vojnih okrožij in poveril generalnim gubernatorjem načelstvo nad vojaškimi in civilnimi oblastmi z naročilom, da je treba ljudsko gibanje neusmiljeno zadušiti.

Leta 1797 sta se uprli dve eskadri — v Portsmouthu in v severni mornarici. V Portsmouthu so mornarji predložili ekonomske zahteve in protestirali proti nečloveškemu ravnanju z njimi. Na vseh ladjah so izobesili rdeče zastave, častnikom v strah so pa na rajnah¹ izobesili zanke iz vrvi. Zahteve mornarjev so pretehtali v kraljevi navzočnosti. Kralj je obljubil, da bo izpolnil njihove zahteve, nakar so mornarji prenehali z uporom. Tedaj so pa upornike zaprli.

V severni mornarici v Yarmouthu in na zahodu v Plymouthu se je začel upor ob prihodu delegatov revolucionarnega brodovja iz Portsmoutha. Eskadre so odplule na morje in se združile v ustju Temze. Upor je vodil »rdeči admiral«, mornar Richard Parker.

Vlada je zasedla oba bregova Temze z vojaštvom in dala ugasniti svetilnike. Pod vplivom prepričevanja agentov torijske vlade se je pričelo med upornimi mornarji, ki niso imeli političnega vodstva, razsulo. Del ladij se je predal vladi. Druge so bile razorožene. Richard Parker in drugi vodje upora so bili usmrčeni, več ko tri sto mornarjev so zaprli v ječo.

Naslednje leto 1798 se je začel splošen upor na Irskem in je bil zaduščen z izredno krutostjo. Irske kmete so obešali na drevesa, njihove domove pa požigali. Nato je bil irski parlament odpravljen in Irci so morali pošiljati svoje poslance v London, v angleški parlament.

K tem gibanjem množic moramo prišteti tudi upor delavcev — rušilcev strojev. V času, ko so začele obratovati prve tovarne, so rokodelci in delavci, ki so gmotno propadali in bili v tovarni prepuščeni težkemu izkoriščanju, mislili, da so krivi njihove bede ne gospodarji-kapitalisti, temveč stroji sami. Delavci so začeli razbijati stroje. Gibanje rušilcev strojev se je začelo v 60-ih letih 18. stoletja. Do posebno močnih izbruhov je prišlo pozneje, leta 1811—1812 v Nottinghamu, kjer so se delavci imenovali luditi po

¹ Rajna je prečni drog na jamborih, kjer so jadra pritrjena (op. prev.).

svojem voditelju, ki so mu dali ime general Ned Ludd (doslej ni ugotovljeno, ali je Ludd v resnici živel).

Vlada je kaznovala ludite s smrtjo. Leta 1799 so v Angliji prepovedali delavske zveze.

V Angliji je prišlo konec 18. in v začetku 19. stoletja do množičnega gibanja zatiranih razredov. Vendar revolucija v Angliji ni izbruhnila. Kako naj si to razložimo? Prvič, se je v Angliji že v 17. stoletju izvršila buržoazna revolucija, ki je odpravila v glavnem tiste zapreke, ki so zavirale razvoj kapitalizma, utrdila moč parlamenta, zagotovila zaščito trgovini in industriji.

Drugič so v Angliji gospodujoči razredi trdno držali oblast v svojih rokah. Ustvarila se je trdna zveza buržoazije in zemljiške gospode. Večina zemljiških gospodov v Angliji je izkoriščala mezdno delo in bila torej prav tako kapitalistična.

Tretjič, so bili angleški samostojni kmetje zaradi »ograjevanj« skoraj popolnoma uničeni in niso mogli biti borbena moč revolucije. Delavski razred se je pa šele začel oblikovati, je bil še slaboten, politično nezrel in ni našel pravih borbениh poti. Zaradi tega zatirani razredi še niso bili sposobni strinoglaviti zemljiško gospodo in buržoazijo.

Razpad »Svetega rimskega cesarstva« — Buržoazne reforme v Prusiji

Napredna inteligenca Nemčije je goreče pozdravila revolucijo v Franciji, ko je zvedela zanjo. »Sedanji dogodki v Franciji so dobra lekcija za zatiralce človeštva vseh dežel in stanov,« je pisal nemški zgodovinar Schletzer. Začelo se je kmečko gibanje. V Pfalzu niso kmetje hoteli več delati tlake, na Saškem so z gorjanci napodili vladne uradnike, ki so pobirali davke.

Leta 1792, ko so armade revolucionarne Francije zapobile v beg prusko vojsko in zasedle levi breg Rena, je Mainz postal središče demokratskega gibanja v Porenju. Pod predstvom jakobinskega pristaša Geoga Forsterja so sklicali tja rensko-nemško narodno skupščino. Desetine posvetnih in cerkvenih knezov v Mainzu in drugih mestih Porenja so izgnali. Zemljiška gospoda in duhovniki so bežali. Ko so se Francozi poleti leta 1793 umaknili, je Mainz zasedla pruska vojska, ki je vzpostavila oblast zemljiške gospode.

Ko se je leta 1803 Napoleon utrdil na Renu, je odpravil 112 malih nemških držav in jih priključil večjim.

Potem ko je Napoleon premagal Avstrijo leta 1805 in ustanovil Rensko zvezo pod svojim protektoratom (l. 1806), je razpadlo »Sveto rimsko cesarstvo« in se je izločilo iz njega avstrijsko cesarstvo. Ustanovitev Renske zveze je pomenila velik udarec za Prusijo in enega glavnih vzrokov za njen vstop v vojno, v kateri ni sodelovala od l. 1795 (Mir v Bazlu) do l. 1806.

Napoleon I. je porazil Prusijo in sklenil, da jo kaznuje s tem, da jo razkosa na več delov. Tedaj je usodo Prusije rešila Rusija. Aleksander I., ki ni želel, da bi se Francija še bolj okrepla, je zahteval milejše pogoje za Prusijo, katere meje so bile že itak močno okrnjene leta 1807.

Poraz Prusije leta 1806 je pripomogel k dvigu nacionalno-buržoaznega gibanja in ustvaril temelje buržoaznim reformam, ki jih je zemljiška gospoda izvajala plašno, neodločno.

Leta 1807 je minister Stein razglasil odpravo osebne tlačanske odvisnosti kmetov, toda svoje prejšnje obveznosti morajo izpolnjevati kmetje dotlej, dokler ne bo rešeno vprašanje odkupa.

Stein je sestavil ustavni načrt. Po tej ustavi bi se dodelila kralju posvetovalna skupščina. Stein je utemeljeval potrebo reform, da bi so mogel pričeti uspešen boj proti Napoleonu. Eno od pisem, v katerem je Stein izražal veselje nad bojem Špancev proti Napoleonu, so prestregli Napoleonovi vohuni. Na Napoleonovo zahtevo je moral Stein odstopiti. Njegov ustavni načrt je bil odklonjen.

Leta 1811 je bil v Prusiji izdan odlok, ki je določal pogoje odkupa zemljišč s strani kmetov. Po tem odloku je mogel kmet odkupiti zemljo samo s privoljenjem zemljiškega gospoda, pri tem pa je moral oddati tretjino do polovico svoje zemlje.

Kmetijsko reformo so v Prusiji dolgo zavlačevali; od zasnovanih reform so uresnili samo reorganizacijo vojske.

Ker so po porazu pri Jeni vzeli Prusiji pravico, da bi imela več vojaštva kakor 40.000 mož, je vojni minister Scharnhorst nasvetoval, naj se kljče na službovanje mladina na kratke roke, da se na hitro seznanijo z vojaškim poslom in odpusti domov. Tako so poleg kadrovske vojske ustanovili »Landwehr«, deželno brambo, ki bi jo v primeru vojne lahko vpoklicali na aktivno službovanje.

Ta reforma je olajšala Prusiji vojno z Napoleonom, ki se je začela l. 1813 po Napoleonovem porazu v Rusiji.

Toda pruska zemljiška gospoda je po zmagi nad Napoleonom izdala l. 1816 zakon, ki je za kmete še bolj oslabšal pogoje odkupa zemlje in obveznosti. Kmečka reforma v Prusiji in drugih nemških državah se je zavlačevala desetletja in se izvedla v korist zemljiško gospode; spremljalo jo je mučno in dolgotrajno propadanje zaostalih in brezpravnih kmečkih množic. V zaostali Prusiji se je zakoreninila oblast reakcionarne zemljiške gospode in militaristov.

Drugi del

Od Dunajskega kongresa do revolucije leta 1848 (všteto)

6. poglavje

Dunajski kongres — »Sveta aliansa«

Dunajski kongres

Potem ko so vrgli Napoleona, so se evropski vladarji in ministri leta 1814 sešli na Dunaju, da bi popravili zemljevid

Evrope v prid zmagovalcem. Na kongres so povabili predstavnike vseh evropskih držav. Za vladarje in poslanike, ki so prišli na Dunaj, so vsak dan prirejali plese, predstave, love in sprehode. Na delovno sejo se pa kongres ni sešel niti enkrat. Vsa dela je opravljal »odbor četvorice« iz predstavnikov zmagovitih držav — Anglije, Rusije, Avstrije in Prusije.

Seje »odbora četvorice« so bile začasno preložene zaradi Napoleonovega povratka, toda kmalu, po bitki pri Waterlooju (junija l. 1815), so objavili »Končni akt«. Po sklepih dunajskega kongresa je dobila Francija meje iz leta 1792, t. j. tiste meje, ki jih je imela pred začetkom revolucionarnih in osvajalnih vojn. Naložili so ji vojno odškodnino v znesku sedem stó milijonov frankov.

53 suhozemnih in pomorskih francoskih trdnjav je za tri leta zasedlo 150.000 zavezniških vojakov. Razen tega je morala Francija izročiti zaveznikom vojno brodoevje. Za francoskega kralja so priznali Ludvika XVIII.

Države-zmagovalke so dobile sledeča ozemlja: Rusija je dobila velik del »Velikega vojvodstva varšavskega« (tako imenovano »Poljsko kraljevino«); Rusiji so priznali pravico do Finske in Besarabije.

Anglija je dobila važno strateško točko na Sredozemskem morju — otok Malto in bivše holandske kolonije — otok Ceylon pri Indiji in Kapsko deželo v južni Afriki.

Glavni uspeh za Anglijo je pa pomenila oslabitev njene stare nasprotnice — Francije.

Prusija je dobila dve petini Saške, Westfalsko in Porenje. Tako se je ozemlje Prusije znatno razširilo.

Avstrija se je tudi povečala z Lombardijo in Benečijo.

Čeprav sta se dve največji nemški državi — Avstrija in Prusija povečali, je celotna Nemčija ostala razdrobljena, slabotna, zaostala dežela, v kateri je vladal reakcionarni red. Namesto bivšega »Svetega rimskega cesarstva«, ki ga je uničil Napoleon, je bila organizirana Nemška zveza iz 34 monarhij in 4 svobodnih (samostojnih) mest (Frankfurt ob Menu, Lübeck, Hamburg in Bremen). Za reševanje skupnih zadev so ustanovili »Zvezni parlament«, ki se je shajal v Frankfurtu ob Menu pod predsedstvom predstavnika Avstrije. Zvezni parlament, ki je bil brez moči in ni imel niti denarja niti vojske, je kmalu postal predmet zasmehovanja v očeh vse Evrope.

Italija, ki je bila za časa Napoleona dejansko združena pod francoskim gospostvom, je bila zdaj spet razkosana. V severni Italiji so z izjemo Piemonta gospodarili Avstrijci; rimski papež in neapeljski kralj sta se držala na oblasti s pomočjo najemniških švicarskih čet.

Industrijsko Belgijo so nasilno priključili Holandski. Iz obeh so ustanovili nizozemsko kraljestvo. Ta kraljevina naj bi bila ščit za severni del evropske celine v primeru nove revolucije v Franciji.

Razkosana Švica, ki se je osvobodila francoske vojske, je postala spet samostojna.

Spremembe so zadele tudi skandinavske dežele. Dansko, ki se je borila na Napoleonovi strani, so kaznovali s tem, da so odcepili od nje Norveško, ki so jo priključili Švedski za nagrado, ker se je l. 1812 pridružila sovražnikom Francije.

Razdobju po dunajskem kongresu so dali ime restavracija, t. j. obnove. Dunajski kongres si je v resnici prizadeval, da je povsod, kjer je bilo le mogoče, obnovil pred-revolucionarne dinastije in vlade. Tako je kongres obnovil (restavriral) dinastijo Bourbonov ne samo v Franciji, temveč tudi v Španiji in v neapeljskem kraljestvu. V rimski pokrajini so obnovili papeževo oblast.

»Sveta aliansa« Za boj proti revoluciji so na predlog Aleksandra I. sklenili monarhi leta 1815

»Sveto alianso«, zvezo vladarjev proti ljudstvu. Monarhi so se obvezali, da bodo pomagali drug drugemu in »v imenu vere« s skupnimi močmi zatrli revolucijó, kjer koli bi izbruhnila. Akt o ustanovitvi »Svete alianse« so podpisali vladarji Rusije, Avstrije in Prusije. Kasneje so se zvezi pridružili monarhi vseh evropskih držav razen Anglije, ki si ni hotela vezati rok z nikakimi obveznostmi, turškega sultana kot nekristjana in rimskega papeža, ki je izjavil, da nima pomena, da bi se formalno pridružil tej zvezi, ko vedno izpolnjuje njena načela.

Odločilno vlogo v »Sveti alianši« je igrala caristična vlada. »Sveta aliansa« je bila samo »krinka carjeve hegemonije nad vsemi vladami Evrope.«¹

Praktični voditelj politike »Svete alianse« je bil avstrijski zunanji minister knez Metternich,

V spletkah, prevarah in lažeh se je mogel Metternich meriti samo še s Talleyrandom. Objavljena Metternichova pisma pričajo o njegovi neverjetni domišljavosti: »Mir z vso težo počiva na mojih ramenih,« je zapisal.

Metternich je bil ne samo duša reakcije in zatiranja narodnosti v avstrijskem cesarstvu, med drugim tudi v njenih italijanskih pokrajinah, temveč je imel tudi razpredeno mrežo vohunov po vseh evropskih državah in je dal pobudo za cel niz nastopov »Svete alianse« proti revolucionarnim gibanjem.

Največja nastopa »Svete alianse« sta bila udušitev revolucije v Španiji in Italiji.

Revolucija leta 1820—1823 v Španiji   Že leta 1814, po osvoboditvi izpod Napoleona I., se je Ferdinand VII. (iz bourbonske dinastije) vrnil v Španijo. Ferdinand VII. je obnovil privilegije plemstva in duhovščine, v času revolucije zaprte samostane in cerkveno sodstvo — inkvizicijo.

Revolucionarno gibanje v Španiji sami je bilo udušeno, nadaljeval se je pa boj za neodvisnost španskih kolonij v Srednji in Južni Ameriki, ki se je začel že leta 1810.

Španska vlada je večkrat poslala vojsko v Argentinijo, Kolumbijo in druge kolonije, ki so se odcepile, toda nikakor niso mogli prisiliti kolonij, da bi se pokorile.

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XV. zv., str. 548.

Leta 1820 je bilo zbranih blizu Cadiza več španskih polkov, ki so jih hoteli poslati v Ameriko. Ti polki so se uprli. Na čelu enega izmed njih je bil polkovnik Riego.

Uporniki so zahtevali, naj se odpravi inkvizicija, ki zatira španski narod, obdavčita plemstvo in duhovščina, zaprosamostani, zaplenijo ogromna plemiška veleposestva in obnovi ustava iz leta 1812.

V začetku je kazalo, da upor, ki ga je začel Riego, ne bo uspel, saj ni našel podpore v najbližjih krajih. Potem pa se je preneslo gibanje v mnoge pokrajine in v Madrid sam. Tedaj je moral Ferdinand VII. popustiti. Sklical je cortese, prisegel na ustavo iz leta 1812 in odpravil inkvizicijo.

Po španskih mestih so slovesno nosili besedilo ustave in ga poljubljali. V vlado so bili poklicani liberalci.

Na predlog Aleksandra I., da uduše buržoazno revolucijo v Španiji, so leta 1823 poslali tja francosko armado sto tisoč mož. Ta armada je ob sodelovanju kontrarevolucionarne »verske vojske«, ki jo je organizirala španska duhovščina, obračunala z revolucionarji in obnovila absolutizem Ferdinanda VII.

Španskim kolonijam pa se je pri vsem tem posrečilo, da so v vojni s Španijo obranile svojo neodvisnost. K temu je pripomogla pomoč, ki jo je dajala bivšim španskim kolonijam Anglija; ta jih je imela za važno tržišče za angleško trgovino. Leta 1822 je angleški minister Canning celo zagrozil Franciji z vojno, če bi Francija nudila vojaško pomoč Španiji proti kolonijam, ki so se ji uprle. Iz teh bivših kolonij v Južni in Srednji Ameriki so nastale nove države: Združene pokrajine La Plata (kasneje Argentina, Buenos-Aires i. dr.), Peru, Chile, Kolumbija i. dr. Anglija je priznala odcepivše se kolonije za samostojne države. Zgledu španskih kolonij je sledila portugalska kolonija Brazilija, ki se je tudi oklicala za samostojno državo.

**Revolucija
leta 1820—1821
v Neaplju
in Piemontu**

Druga revolucija, ki jo je udušila »Sveta aliansa«, je izbruhnila leta 1820—1821 v Italiji. Po dunajskem kongresu so v Kraljestvu obeh Sicilij kakor v Španiji vladali Bourboni. Pod topoglavim in reakcionarnim kraljem Ferdinandom I. v Neaplju (kakor tudi v drugih italijanskih državah) je triumfirala divja reakcija. V Rimski pokrajini so odpravili cepljenje koz in razsvetljavo ulic z uličnimi svetilkami (dotlej si je vsakdo sam svetil s svetilko)

samo zato, ker so to uvedli Francozi. Prenehali so tudi z odkopavanjem Pompejev, s čimer so začeli Francozi.

Skoraj v vseh italijanskih državah so spet uvedli plemiške privilegije. Severno Italijo so zatirali Avstrijci. Samo Piemont je na severu ohranil neodvisnost.

Dogodki leta 1820 v Španiji so dali spodbudo za revolucijo v Italiji. Kakor v Španiji se je tudi tu začela z vojaškim uporom, ki je bil organiziran s soudeležbo tajne družbe »carbonarjev«.¹

Na zahtevo uporne vojske v Neaplju in v Piemontu so obljubili ustavo. Toda avstrijska armada 60.000 mož, ki jo je poslala »Sveta aliansa«, je udušila revolucionarno gibanje tudi v Italiji.

Revoluciji v Španiji in Italiji sta doživeli poraz ne samo zaradi intervencije armad »Svete alianse«, temveč tudi zaradi svoje notranje slabosti. Tema revolucijama so načelovali buržoazni revolucionarji Riegove vrste, ki so bili ločeni od ljudskih množic in so polagali vse nade v vojaški upor ter se opirali na tajne zarotniške organizacije — masonov v Španiji, carbonarjev v Neaplju in Piemontu. Ljudskih množic — kmetov in mestnih »nižjih slojev« niso pritegnili v ti revoluciji.

Boj grškega naroda za neodvisnost

Velika dežela v antični dobi — Grčija — je bila v 19. stoletju turška provinca druge vrste. V grških dolinah so živeli kmetje — raja, ki so ohranili krščanstvo in ki so jim turški osvojevalci naložili težke dajatve. V gorah so pa živeli bojeviti klefti — hribovski kmetje, ki so vznemirjali Turke s svojimi napadi. Na otokih je bila močno razvita trgovina; skoraj vsa žitna trgovina Rusije z zahodno Evfopo je šla preko posredovalcev — grških trgovcev.

Leta 1821 se je v Grčiji začel boj za neodvisnost. Ta boj grškega naroda je trajal osem let — do leta 1829. Grki so izkoristili nesoglasja med Turčijo in velikimi evropskimi državami (l. 1827 je združeno angleško-francosko-rusko brodogovje začelo v navarinskem zalivu vojne operacije proti Turčiji in razbilo turško-egipčansko mornarico) in dosegli,

¹ »Carbonar« pomeni oglar. Tako ime so si nadeli italijanski buržoazni revolucionarji, ki so si stavili za nalogo osvoboditve Italije izpod tujega jarma in izvedbo liberalnih reform. Pred preganjanji so se skrivali v kalabrijskih gorah pri oglarjih. Od tod ime »carbonarji«.

da so te države priznale njihovo državno samostojnost. K temu je pripomogla tudi vojna Rusije s Turčijo v letih 1827 do 1829. Boja grškega naroda za neodvisnost se je udeležil tudi veliki angleški pesnik Byron, ki je žrtvoval svoje življenje za osvobojenje Grčije (umrl je na fronti za mrzlico).

**Mednarodni kongresi —
Revolucionarno gibanje v Evropi in ruska javnost**

V razdobju od leta 1815 do 1823 je bila »Sveta aliansa« velika sila. Na pobudo te Alianse so sklicali več mednarodnih kongresov. Leta 1821 se je sešel kongres v Ljubljani, kjer so sklenili poslati avstrijsko vojsko v Italijo. Na kongresu v Veroni l. 1822 so sklenili poslati francosko armado v Španijo. Carska Rusija je bila v času »Svete alianse« »mednarodni žandar«. V tej ogromni državi so bili začetki kapitalizma sorazmerno slabotni. Kmetje so bili vklenjeni v verige tlačanskega prava; tudi delavci so bili v znatni meri tlačani in še niso bili organizirani. V prvi polovici 19. stoletja še ni bilo v Rusiji velikih buržoaznih revolucionarnih gibanj. To je dovoljevalo carski vladi, da je po svoji mili volji razpolagala z deželo in njenimi močmi. Rusija je imela ogromno vojsko; njeni spretni diplomati so v mnogih primerih dosegli, da je Rusija odločala o usodi Evrope. Veliko vlogo je igrala carska Rusija pri udušitvi revolucij v evropskih državah. Tako kot carska vlada so zatirale revolucionarna gibanja avstrijska, francoska in druge vlade.

Avstrijska vlada z Metternichom na čelu je bila v mnogih primerih na čelu reakcije.

Silna okrepitev Rusije in njena pogosta vmešavanja v evropske zadeve so vzbujala vznemirjenje v angleških vladajočih krogih. V zvezi z udušitvijo revolucije po »Sveti aliansi« v Španiji, ki je bila zelo odvisna od Anglije, so se odnosi med Rusijo in Anglijo hudo zaostri.

Medtem ko so si car in zemljiški gospodje prizadevali zatreti revolucijo v Evropi, so napredni krogi ruske družbe skušali slediti zgledu evropskih revolucionarjev. Leta 1825 se je v Peterburgu in južni Rusiji začela vstaja »dekabristov«, ki so bili pod vplivom španskih in italijanskih revolucionarjev.

V Rusiji so plemiški revolucionarji skušali priboriti ustavo, del njih pa republiko, s pomočjo vojaškega prevrata, brez sodelovanja ljudskih množic.

Vstajo dekabristov je v krvi zadušil Nikolaj I.

Revolucionarne politične teorije in reakcionarna struja v romantiki Po dunajskem kongresu leta 1815 se je mnogo pisateljev borilo proti revolueionarnim idejam. Savojski grof Joseph de Maistre je l. 1792, po priključitvi Savoje k revolueionarni Franciji, zapustil domovino in stopil v službo najprej pri sardinskem kralju, potem pa je živel v Peterburgu na carskem dvoru. De Maistre je predlagal, naj se za boj proti revolueiji obnovi v Evropi neomejena politična oblast rimskega papeža. Ogrevan se je za srednjeveški stanovski red in predlagal njegovo obnovo. Za časa bivanja v Rusiji je sestavil de Maistre »Razpravo o ljudski izobrazbi v Rusiji«, v kateri je predlagal, da se »na noben način ne sme podpreti razširjanje izobrazbe med nižjimi ljudskimi sloji«. Ta mračnjak je trdil, da so »naravoslovne znanosti naravnost škodljive«. Literaturo je imel za nevarno; predlagal je, naj se poučevanje zgodovine sploh pre-pove. »Vsak nov izum,« je izjavljal de Maistre, »je prava nesreča«.

Reakeionarne struje so se odražale tudi v leposlovju v delih nekaterih pisateljev. Tako je francoski pisatelj Chateaubriand pisal pesnitve, ki so hvalile prve čase krščanstva in srednjeveško meniško življenje. Chateaubriand je vodil bralea od sodobnih vprašanj v daljno preteklost, ki jo je slikal v lepih barvah.

Goethejev »Faust«

Medtem ko je bila reakeionarna romantika poskus, da se v literaturi bojuje boj proti idejam francoske revolueije, so se po drugi strani odra-zile v literaturi tudi revolueionarne ideje. Tako so se osvobodilne ideje francoske revolueije izrazile v genialnem delu enega naj-večjih svetovnih pesnikov — v Goethejevem »Faustu«, ki je izšel v začetku 19. stoletja. V tem delu je naslikano koprnenje po sreči, smelost misli, ki skuša odkriti skrivnostne naravne zakone, vera v to, da bo razum odkril skrivnosti narave, in veličina človeškega dela, v katerem vidi Goethe temelj človeškega napredka. Hkrati se odražajo v »Faustu« omahovanje in skrbj posedujočih razredov, ki so jih povzročile v njih množice s svojo udeležbo v velikem prevratu.

Ludwig van Beethoven

Z revolueionarno dobo je harmonirala tudi stva-ritev velikega muzikalnega genija, enega naj-večjih skladateljev in improvizatorjev vseh časov — Ludwiga van Beethovena (1770—1827). Beethoven je kot potomec belgijskega izseljenca živel spočetka v Bonnu (v mestu, ki je pripadalo kölnskemu volivnemu knezu), od l. 1792 dalje pa na Dunaju. Ko se je v Franciji začela revolueija, jo je Beethoven pozdravil in se ji odzval z zborovsko kompozicijo »Kdo je svo-boden človek«.

V glasbi je bil Beethoven naslednik Bacha in Mozarta. Ustvaril je po globini, moči in prodirnosti čudovite skladbe za glasovir, mnogo godalnih kvartetov, obdelal je desetine narodnih pesmi in romane. Zadnjih petnajst let svojega življenja je bil Beethoven popolnoma gluhi in je ustvaril nesmrtno skladbe, ne da bi mogel slišati, kako zvehe pri izvajanju.

Restavracija v Franciji in julijska revolucija leta 1830

Druga restavracija Ko se je Ludvik XVIII. s pomočjo zaveznih bajonetov vrnil v Francijo, je plemiško in duhovniško gospodo prevevala želja, da se ji vrne zemlja, odvzeta ji v času revolucije, in da se prisilijo kmetje, da bi spet nosili fevdalna bremena. O teh emigrantih, ki so se vrnil v Francijo, je izjavil Talleyrand: »Nič niso pozabili in nič se niso naučili.« V neki vasi so zaprli 23 kmetov in jih sedem obsodili na smrt samo zato, ker so v času revolucije razorožili nekega Vendejca.

Kljub belemu terorju in obračunavanju z republikanci in bonapartisti pa Ludvik XVIII. ni mogel obnoviti pred-revolucionarnega reda. Zaplenjena posestva so prešla v roke treh milijonov novih gospodarjev — buržujev in kmetov. Če bi jim vzeli zemljo, bi jih to dvignilo proti Bourbonom; v glavi Ludvika XVIII. je pa bil še svež spomin na Napoleonov povratek in na to, kako je moral on, kralj s svojo družino, nedavno bežati v Belgijo.

Zato je Ludvik XVIII. vodil primeroma zmerno politiko, čeprav je bližnja okolica z bratom Karlom, grofom d'Artois na čelu, zahtevala, da se obnove privilegiji plemstva in kraljev absolutizem (o njih so govorili, da so »večji monarhisti kakor kralj sam«). Obdržal je celo ustavo, ki jo je uvedel že l. 1814. Po tej ustavi je imenoval gornjo zbornico kralj iz sebi bližnje aristokracije. V spodnjo zbornico je od 33 milijonov francoskih prebivalcev smelo voliti samo 94.000 najbogatejših posestnikov in kapitalistov, ker so smeli voliti le tisti, ki so plačevali najmanj tri sto frankov neposrednih davkov. Izvoljeni so pa mogli biti samo tisti, ki so plačevali najmanj tisoč frankov neposrednih davkov — teh je pa bilo v deželi vseh skupaj štirinajst tisoč.

Na podlagi te ustave izvoljena zbornica poslancev je sestajala iz skrajnih reakcionarjev-monarhistov. Ludvik XVIII. jo je celo imenoval »vzorno zbornico«. Ta »vzorna zbornica« je stalno zahtevala vrnitev posestev, ki so bila zaplenjena plemstvu. V zbornici so se slišali tudi glasovi, da je treba obnoviti mučenje. Ob podpori poslancev te zbornice so se v južni Franciji začeli množiti poboji republikancev. Vse to je ustvarjalo nevarnost nove revolucije. Ludvik XVIII. je bil prisiljen, da je s težkim srcem razpustil »vzorno

zbornico« (5. septembra 1816). Nova zbornica je bila bolj zmerna.

Po smrti Ludvika XVIII. je postal kralj njegov brat, divji reakcionar, »kralj emigrantov« Karel X. Ta je izvedel zakon o izplačilu milijardne odškodnine zamljiškim gospodom — posestnikom zemljišč, ki so jim bila zaplenjena v času revolucije.

Po udušitvi revolucij v Španiji in Italiji je Karel X. v času, ko se je okrepila reakcija, podpiral jezuite. Pod njim so prišli v vlado skrajni rojalisti (pristaši obnove absolutne kraljeve oblasti).

Nekateri bataljoni narodne garde so priredili demonstracijo in kričali: »Dol z vlado, dol z jezuiti!« Kralj je ukazal razgnati narodno gardo. Na ta način se je pridružilo nezadovoljnejšem dvajset tisoč gardistov iz vrst srednje in velike buržoazije.

Julijska Leta 1830 je Karel X. razpustil zbornico
revolucija in še bolj omejil volivno pravico buržoazije. Pri tem je izdal strog zakon proti tisku. Karel X. je hotel obnoviti absolutistično kraljevsko oblast. Medtem ko je buržoazija omahovala, so v stvar posegle ljudske množice. V Parizu so se začele poulične demonstracije. 27. julija 1830 so v prestolnici postavili bari-kade. Delavci iz predmestij so skupaj s študenti in malo buržoazijo stopili v boj proti kraljevski vojski.

Tri dni so trajali boji pariških proletarcev, male buržoazije in študentov. Posebno hudi boji so bili v predmestju St. Antoine, ki se je spremenilo v vojno taborišče. Iz vsake hiše so na bourbonske vojake streljali delavci in narodni gardisti. Ženske so razdirale cestni tlak in metale s streh kamne na vojake. Z oken so obmetavali vojake s kosi pohištva, z opeko in črepinjami. 29. julija je zmagalo ljudstvo. Čez nekaj dni se je Karel X. odpovedal prestolu in zbežal v Anglijo.

Toda velika buržoazija, ki se je med uporom plašno skrivala, je izkoristila ljudsko zmago za to, da je posadila na francoski prestol svojega kandidata Louisa-Philippa iz orleanske veje Bourbonov.

Louis-Philippe je bil zelo bogat, zelo skop, zelo lakomen in zahrbtn. Da bi postal priljubljen, se je še v času restavracije prosto sprehajal po pariških ulicah v oguljeni obleki in z dežnikom (da bi varoval obleko v primeru dežja) kakor preprost varčen buržuj.

Ker je bil izredno bogat, je Louis-Philippe postal kralj vrhov buržoazije — kralj »denarnih vreč«. Ko so ga proglasili za kralja, je bančnik Laffite dejal: »Odslej bodo v Franciji gospodovali bankirji.«

Takoj za Francijo se je 25. avgusta 1830 začelo revolucionarno gibanje v Belgiji, ki se je uprla in dosegla neodvisnost od Holandske. Revolucije so se začele tudi v Italiji in v nemških državah. Ko je zvedel za to, je ruski car Nikolaj I. ugotovil, da grozi nevarnost revolucije vsej Evropi. Car je začel hitro pripravljati vojsko za boj proti revoluciji. Medtem je izbruhnila velika vstaja v ruski Poljski in Nikolaj I. ni mogel poslati vojske v zahodno Evropo.

V času, ko se je car pripravljajal na udušitev revolucije, so napredni krogi ruske družbe pozdravljali odstranitev Bourbonov v Franciji. Hercen in Puškin sta navdušeno pozdravila revolucijo, ki se je začela. Lermontov, ki je imel komaj 16 let, je posvetil julijski revoluciji pesem, ki se je začela z besedami:

Ponosni vi ste znova vstali,
za neodvisnost v boj ste šli.
In znova so pred vami pali
sinovi sile, tiranij.

Ena važnih posledic julijske revolucije leta 1830 je bila znatna oslabitev »Svete alianse«, iz katere je izpadla Francija in v kateri se ni pokazala enodušnost v vprašanju o zadužitvi revolucij 30-tih let v Evropi.

8. poglavje

Utopični socializem (Saint-Simon, Fourier, Owen)

V začetku 19. stoletja se je hitro začela razvijati velika strojna proizvodnja v Angliji in takoj za njo v Franciji in drugih deželah. Velika kapitalistična industrija je uničevala rokodelce. Delavci, ki so šli v tovarne, so pa bili podvrženi najhujšemu izkoriščanju. Zasluzek je bil malenkosten. Delovni dan moških in žensk je trajal 16—18 ur. Otroci niso delali mnogo manj. Štiri- in petletni malčki so delali in živeli v tovarni, ne da bi prišli iz nje, jedli in spali so v delavnici.

Politično so bili delavci v vseh deželah brezpravni.

Strahote kapitalističnega izkoriščanja so prislile najnaprednejše ljudi, da so se zamislili nad tem, kako bi zgradili družbo na nov način, družbo brez lastnikov, brez izkoriščanja. V Franciji sta razložila te ideje v svojih delih Saint-Simon in Fourier.

Saint-Simon

Grof Henry de Saint-Simon (1760—1825)

je bil rojen v aristokratski rodbini in je bil deležen sijajne vzgoje. Med njegovimi učitelji je bil d'Alembert, znameniti tvorec »Enciklopedije«. Že od mladih nog je Saint-Simon sanjal o velikih podvigih in naročil svojemu slugi, da ga je budil z besedami: »Vstanite, grof, velika dejanja vas čakajo.«

Ko je bilo Henryju 15 let, je dejal očetu, da se je razočaral nad vero in da ne bo opravljal verskih obredov. Oče se je razsrdil in posadil sina v ječo. Saint-Simon je s sunkom noža ranil ječarja, zbežal iz ječe in od očeta. Še čisto mlad je prišel v Ameriko kot častnik francoskega korpusa, ki je bil poslan na pomoč ameriškim kolonistom, ki so se borili za neodvisnost. V Ameriki se je hrabro boril. Po končani vojni se je triindvajsetletni Saint-Simon vrnil v Francijo kot polkovnik kraljeve vojske, s francoskimi in ameriški odlikovanji. V Franciji so mladega Saint-Simona, ki mu je bila odprta sijajna kariera, imenovali za poveljnika važne vzhodne trdnjave Metz. Toda Saint-Simon je pustil vojaško službo, mnogo potoval po Evropi in se končno, ko se je v Franciji začela revolucija, vrnil na družinsko posestvo. Saint-Simon se je sam odrekel grofovskemu naslovu, toda revolucije se ni udeležil. V tem času si je zadal za nalogo, da združi v zaokroženo celoto vse človeško znanje in da preobrazi znanost. Čuteč pomanjkljivost svojega znanja za tako veliko delo, se je Saint-Simon, štirideset let star, vpisal kot slušatelj na višjo politehnično šolo. Ves poglobljen v znanstveno delo je zapravil zadnji svoj denar. Žena ga je zapustila. Saint-Simon je postal pisar v posojilnici z malenkostno plačo. V tem času je srečal Saint-Simona njegov prejšnji sluga Diard in mu predlagal, naj se preseli k njemu. Saint-Simon je pustil mesto v posojilnici in začel živeti od miloščine svojega bivšega sluge. Ponoči in podnevi je delal na svojem načrtu o preustroju človeške družbe. Tedaj ga je zadel nov udarec. Umrl je Diard. Saint-Simon je na roko prepisoval svoje spise (tiskati jih nihče ni hotel) in jih pošiljal raznim osebam s takimile spremnimi pismi: »Milostivi gospod! Bodite moj rešitelj! Ker delam samo za obči blagor,

sem zanemaril svoje lastne osebne zadeve in sem zato prišel v tale položaj: nimam kaj jesti, delam v nezakurjeni sobi. Celo svojo obleko sem prodal za to, da bi mogel prepisati svoje delo. Hrepenenje po znanosti, po splošni blaginji, želja, da bi našel sredstva za mirno likvidacijo krize, v kateri živi evropska družba, me je privedla v tako nesrečni položaj...»

Toda bogatini niso niti brali Saint-Simonovih rokopisov. V obupu se je hotel Saint-Simon ustreliti, izbil si je pa samo oko in živel še dve leti. Kmalu je umrl na rokah učencev, ki so se zbrali okrog njega v zadnjem času. Zadnje njegove besede so bile: »Pomnite, če hočete ustvariti velika dela, vas mora voditi navdušenje... Vse moje življenje je bilo prizadevanje, da zagotovim ljudem najsvobodnejši razvoj njihovih sposobnosti.« Potem je umirajoči po kratkem molku pripomnil: »Čez osem in štirideset ur po naši drugi publikaciji se bo ustanovila stranka delavcev. Bodočnost pripada nam.«

V svojih delih biča Saint-Simon »parazitske razrede« — aristokrate in plemstvo. Za »proizvajalne razrede« šteje tiste, ki so zaposleni v industriji — delavce in tovarnarje; prve kakor druge imenuje »industrijce« in še ne razkriva nasprotij med delavci in gospodarji. Tudi delovne kmete šteje Saint-Simon med proizvajalne sloje. Saint-Simon je sprožil idejo o preustroju družbe in družbenega dela po enotnem načrtu, ki ga morajo izdelati učeni ljudje.

Ko je razkrival kapitalizem in risal sliko bodoče družbe, Saint-Simon ni razumel, da more ustvariti nov družbeni red, v katerem ne bo izkoriščevalcev, samo proletariat, potem ko upostavi svojo diktaturo. Saint-Simon ni razumel, da je pot, ki vodi v nov red, razredni boj. Mislil je, da bo zgradil novo družbo samo s pomočjo prepričevanja, samo s propagando svojih idej. Njegov socializem je utopičen, neuresničljiv.

Fourier

Življenje drugega socialista-utopista Charlesa Fouriera (1772—1837) ni bilo tako polno dogodkov. Kakor Saint-Simon se je tudi on rodil pred revolucijo; oče njegov pa ni bil plemič-aristokrat, temveč trgovec. Že v mladih letih so postavili Fouriera za trgovski pult, da je moral goljufivo tehtati in meriti kupovalcem. Fourier je zasovražil trgovino. Ko je po očetovi smrti postal dedič in začel samostojno voditi posle, je kmalu propadel in postal trgovski uslužbenec.

Fourier v svojih spisih s posebnim gnevom razkrinkava trgovce, njihove nepoštene manipulacije in špekulacije; graja konkurenco in anarhijo v proizvodnji pod kapitalizmom;

ugotavlja, da pri kapitalističnem ustroju trpijo vsi delavci zaradi brezposelnosti in gladu kljub temu, da njihove roke ustvarjajo mnogo izdelkov (kriza zaradi nadprodukcije in izobilja). Fourier opozarja, da si pod kapitalizmom interesi članov človeške družbe nasprotujejo tako med seboj kakor tudi v odnosu do interesov družbe v celoti.

»V kapitalističnem ustroju,« pravi Fourier, »želi zdravnik, da bi bilo kolikor mogoče mnogo bolezni, odvetnik pa, da bi bili sodni procesi v vsaki družini. Stavbenik sanja o požarih, ki bi uničili četrtno mesta, steklar pa o toči, ki bi pobila vse šipe...«

»Glavni vzrok vsega socialnega zla,« zaključuje Fourier, »je razdrobljenost proizvodnje ali neharmonizirano delo.«

Fourier predlaga, naj se ustanove falange (zadruge), ki naj si najamejo prostore praznih samostanov in graščin ali, še bolje, da postavijo nove zgradbe po izdelanem načrtu. Bivališča, polja, nasadi in hlevi falange, ki dela v skupinah, se morajo znatno razlikovati od naselbin in vasi, kjer žive ljudje raztreseno.

Fourier predlaga, da je treba živeti v skupnih domovih. Delo se mora opravljati po načrtu. Delati morajo vsi. Da bi bilo delo privlačno in da ne bi utrujalo delavcev, naj sedemdo osemkrat na dan prehajajo od enega dela k drugemu in pri tem tekmujejo z drugimi delavci, da se dosežejo boljši uspehi.

V falangi pa je mogoče srečati elemente kapitalističnih odnosov. Dobički podjetja se delijo tukaj med člane falange in kapitaliste. Delo in nadarjenost naj se nagradi z dvema tretjinama dohodkov, ena tretjina naj se odda kapitalistom, ki bi vložili denar v naprave falange.

Kakor Saint-Simon je tudi Fourier zanikal razredni boj. Bil je mnenja, da je v Evropi štiri tisoč bogatih ljudi, ki lahko vložijo denar za ustanovitev falang.

Pisal je Napoleonu, pisal je bankirju Rotschildu in jima določil rok sprejema v falango. Fourier je vsak dan ob določenem času sedel doma in zaman čakal, da se kdo odzove njegovemu yabilu. Do poskusov, da se v praksi uresničijo Fourierovi nauki, je prišlo v glavnem po njegovi smrti, v 40-ih letih 19. stoletja.

Owen

Tretji veliki utopični socialist — Robert Owen, je živel v Angliji, kjer je mogel od blizu opazovati bedo angleških delavcev.

Rojen je bil leta 1771, umrl je pa leta 1858, sedem in osemdeset let star.

Owen je bil rokodelčev sin. Sam je začel delati s sedmim letom, ko je pomagal nadzorovati štiri- in petletne otroke v šoli. Ko mu je bilo deset let, so ga poslali v London služiti v trgovino. Z dvajsetim letom je postal upravnik velike tovarne v Manchestru, velikem središču tekstilne in kovinske industrije. Ko se je oženil s hčerko bogatega tovarnarja v New-Lanarku na Škotskem, je postal Owen upravnik, nato pa solastnik tovarne, v kateri je bilo zaposlenih dva tisoč delavcev. Owen je v svoji tovarni skrajšal delovni čas na 10 in pol ure, briga se je za zboljšanje delavskih stanovanj in odprl prodajalno, kjer so delavci dobili cenene in dobre izdelke.

V prizadevanju, da z dobro vzgojo zgradi ljudi najpopolnejših značajev, je odprl v vasi vzorno šolo, v kateri so bile odpravljene telesne kazni. Za majhne otroke je uredil vrtce in igrišča.

Toda Owen se ni omejil samo na dobrodelnost.

Leta 1871 je nastopil z načrtom preobrazbe družbe po komunističnih načelih. Bil je mnenja, da so glavni viri zla privatna lastnina, vera in buržoazna družina, ki sloni na denarni podlagi. Mislil pa je, da je mogoče priti do socializma brez boja proti kapitalizmu. Owen je bil proti razrednemu boju. Razglašal je, da ne bodo nikomur vzeli njegovega premoženja. Predlagal je, naj se preide v komunizem z organizacijo komunističnih kmetijskih naselbin.

Owen je poskusil organizirati komunistične srenje ter je kupil v Ameriki, v državi Indiana, dobro urejeno posestvo in se napotil tja s skupino svojih pristašev. Kaj se je pokazalo? V pogojih kapitalizma so vse naselbine, ustanovljene po Owenovem načrtu, ali kmalu razpadle, ali pa so se spremenile v podjetja bogatih kmetov, ki so izkoriščali tuje delo. Owen je mislil, da je sredstvo za doseg komunizma tudi delavsko združništvo in organiziranje menjalnih tržnic. Leta 1832 je Owen organiziral v Londonu menjalno tržnico, ki je sprejemala blago od posameznih oseb in zadrug s pravico, da ga zamenja za drugo blago. Toda tudi to podjetje je propadlo.

Po poti, ki so jo predlagali utopisti Saint-Simon, Owen, Fourier, t. j. brez diktature proletariata, po poti »postopnega« vraščanja socializma v kapitalizem brez razrednega boja — po tej poti ni mogoče priti do socializma in komunizma.

Utopisti so čutili s proletariatom, vendar niso videli v njem tiste sile, ki lahko preobrazi družbo.

Utopični socializem je nastal v času, ko se kapitalistična proizvodnja in nasprotje med buržoazijo in proletariatom še nista mogli razviti. Nezrele teorije utopičnega socializma so ustrezale nezreli kapitalistični proizvodnji in prav takemu stanju razrednih odnosov.

Samo Marx in Engels, utemeljitelja znanstvenega socializma, sta pokazala proletariatu pot k osvobojenju.

Pomen utopičnih socialistov za delavsko gibanje je bil v tem, da so ostro kritizirali in razkrinkavali kapitalistični ustroj s tem, da so kazali na njegova protislovja.

Toda, čim bolj je rasel in se krepil proletariatski, tem bolj reakcionarni značaj so dobivale utopične ideje, ki so odvajale proletariatski od razrednega boja, in vedno bolj postajale ovira v boju delavskega razreda za njegovo osvobojenje.

Vpliv utopičnih socialistov v Rusiji

V 40-ih letih so se pojavili v Rusiji pristaši utopičnih socialistov, posebno Fouriera. V Peterburgu se je ustanovil krožek z literatom Petraševskim na čelu. Temu krožku je pripadal tudi Dostojevski. Krožek je imel člane tudi po drugih mestih. Petraševski sam je po zgledu utopistov odklanjal razredni boj in priznaval samo propagando socializma. V krožku so bili tudi taki člani, ki so pozivali k nasilnim dejanjem, k revoluciji. Petraševci so z gorečimi simpatijami spremljali revolucionarne dogodke v Evropi. Leta 1849 je carska vlada razgnala krožek in večino njegovih članov poslala na prisilno delo v Sibirijo.

Petraševcem blizu je bil veliki revolucionarni pesnik in umetnik ukrajinskega naroda, Taras Ševčenko, ki pa ni bil socialist. Carska vlada je preganjala Ševčenka; poslali so ga v vojsko in mu prepovedali pisati in risati.

9. poglavje

Julijska monarhija v Franciji

Prvi teden po julijski revoluciji so namesto prejšnje »Ustanovne listine« Ludvika XVIII. izdelali novo ustavo. Glavna značilnost te ustave je bila v tem, da je Ludvik XVIII. »podaril« svojo ustavo francoskemu narodu, Louis-Philippe jo je pa sprejel od poslanske zbornice.

Volivni census je bil znižan od 300 na 200 frankov neposrednega davka. Število volivcev je zaradi tega narastlo od 94.000 na 240.000. Visoki census so ohranili, da so zagotovili premoč tistim vrhovom buržoazije, ki so prevzeli oblast v času julijske revolucije.

»Niti groša za slavo!« V svoji zunanji politiki je Louis-Philippe dajal stalno koncesije Angliji in Rusiji. Deloma je privolil v nizke tarife, ki so olajšale angleškemu blagu dostop v Francijo. Bal se je vojne — »niti groša za slavo!« — je bilo njegovo geslo. Edini primer, da je privolil v vojno, je bil v Afriki, ker se po njegovih besedah »topovski strelji, ki odmevajo tam, ne slišijo v Evropi«. Pod Louisom-Philippom (l. 1847) so končali zasedbo Alžira, ki se je začela pod Karlom X. na predvečer julijske revolucije l. 1830

Zarote legitimistov Francoski zemljiški gospodje, ki so v času julijske revolucije l. 1830 izgubili oblast, niso mislili na to, da bi se kar tako brez boja za vselej podali. Organizirali so stranko legitimistov z namenom, da speč ustoličijo »zakonito« dinastijo Bourboncev (francoska beseda legitime pomeni zakonit). Uprizorili so več monarhističnih zarot v Vendeji in drugod, toda brez uspeha.

Ekonomski razvoj Francije V razdobju buržoazne monarhije, v letih 1830—1848, je Francija v svojem ekonomskem razvoju že zelo napredovala. Medtem ko je bilo leta 1820 v zaostali Franciji vsega skupaj komaj 65 parnih strojev, jih je bilo l. 1847 že okrog pet tisoč. Medtem ko je l. 1830 ves kapital, ki je bil vložen v trgovska in industrijska podjetja, štel 30 milijard frankov, je do l. 1848 narastel na 45 milijard frankov. Obtok denarja Francoske banke se je v dvajsetih letih povečal od 6 milijard frankov na 44 milijard frankov. Samo ena železniška družba, ki ji je predsedoval bančnik Laffite, je imela 36 milijonov frankov svojega kapitala in 14 milijonov frankov državnega posojila.

V razdobju julijske monarhije so bili na krmilu vrhovi buržoazije, bančniki, železniški »kralji«, lastniki premogovnih in železnih rudnikov, del bogatih veleposestnikov, ki so bili zanje, v glavnem iz vrst lastnikov bivših narodnih posestev.

Kakor je naraščala njena ekonomska moč, tako je industrijska buržoazija postavljala vedno večje zahteve. Zahtevala je znižanje visokega volivnega cenza, razširjenje kroga volivcev. Na te zahteve je minister Louisa-Philippa, Guizot, odgovoril: »Reforme ne bo. Obogatite in postali boste volivci!«

Realizem v literaturi — Balzac Rast in okrepitev buržoazije sta se odražala tudi v literaturi. Namesto romantike, ki je speljavala bralca od življenja v svet izrednih dogodkov in nenavadnih ljudi ali pa v daljno preteklost, prihaja realizem, ki opisuje resnično življenje živih ljudi tedanje buržoazne družbe.

Najvidnejši predstavnik realistične struje v literaturi je bil Balzac.

Veliki francoski pisatelj Honoré Balzac je bil rojen leta 1799. Balzac se je odlikoval po neizčrpnosti energiji in čudoviti delovni sposobnosti. Delal je po 14—16 ur na dan, večkrat je napisano popravil in dosegel veliko izrazno moč v resničnem opisovanju ljudi in strasti buržoaznega sveta. Balzac je videl svojo nalogo v tem, da opiše resničnost, da pokaže to, kar »se dogaja povsod«.

Glavno Balzacovo delo je vrsta romanov pod skupnim nazivom »Človeška komedija«, v kateri je nazorno prikazal francosko družbo.

»Uveljaviti se — to je naloga, ki jo skuša rešiti preddeset tisoč mladih ljudi,« govori eden Balzacovih junakov mlademu študentu Rastignacu. »Požirali boste drug drugega kot pajki. Ni načel, so samo okoliščine in pameten človek se jim prilagodi, da bi trgoval z njimi na nov način.«

Težak položaj delavcev in kmetov

Hkrati z razvojem kapitalizma se je poslabšal položaj delavcev in širokih kmečkih množic. Zemljišča, katerih lastniki so postali kmetje v času revolucije 18. sto-

letja, so se drobila in manjšala, ker industrija ni mogla zaposliti viška vaškega prebivalstva. Tisoče kmetij so vsako leto prodajali za dolgove.

Strašno težak je bil položaj delavcev. Ko so preiškovali delavski okraj v mestu Lille, je neka starka dejala: »Nisem bogata, toda hvala bogu imam otep slame.« Ta otep slame je bila njena postelja.

Lyonski upori

V večjih industrijskih središčih Francije — v Parizu in Lyonu — je še vedno pre-

vladovala ročna tehnika.

V Lyonu, ki je slovel po svoji svili in žametu, je delalo v strašni bedi trideset tisoč tkalcev. V lyonski industriji svile so delali poleti od pol štirih zjutraj do polnoči, pozimi pa od petih zjutraj do enajstih ponoči.

Leta 1831 so lačni delavci v skrajni stiski zahtevali zvišanje plač. Gospodarji so odklonili. Tedaj je izbruhnila vstaja.

Lyonski delavci so se borili z zastavami v rokah, na katerih je pisalo: »Živeti od dela ali umreti v boju!« Po tridnevnem boju so uporni delavci obvladali mesto in izgnali ~~iz~~ njegova vladne čete. Toda delavci, ki še niso imeli svoje partije, niso znali izkoristiti zmage. Mali gospodarji so spodkopali organizacijo delavske oblasti. Močne vojaške sile, poslane iz Pariza, so zasedle Lyon. Deseť dni je bil Lyon v rokah delavcev. Lyonska vstaja je napravila mogočen vtis

v Franciji in drugih deželah. Pokazala je, da stopa na pozornico nova politična sila — delavski razred. Prav v tem je tudi zgodovinski pomen lyonske vstaje.

V istem Lyonu se je začela leta 1834, nova delavska vstaja. Revolucionarji so izdali oklic, v katerem so pisali: »Stvar, za katero se borimo, je stvar vsega človeštva, stvar sreče naše domovine in zagotovitve bodočnosti!« To vstajo so vodile jasnejša politična gesla. Delavci so zahtevali republiko. Toda sedaj je bila vlada pripravljena. V krvavem boju, ki je trajal štiri dni, je redna vojska užugala lyonske delavce.

Socialistična društva —

Blanqui

Delavske vstaje so dale spodbudo za okrepitev socialističnega gibanja. V Franciji so Babeufovi nasledniki z Bounarottijem na čelu ustanovili tajno društvo. Drugo tajno društvo je ustanovil Auguste Blanqui.

Blanqui (l. 1805—1881) je bil pogumen in trden revolucionar, ki ga je držala francoska buržoazija polovico njegovega življenja v ječah. Ko so na enem od procesov vprašali 56-letnega Blanquija, če je kljub 25 letom ječe ohranil svoje prejšnje ideje, je Blanqui odločno odgovoril: »Popolnoma.« — »Ne samo te ideje, temveč tudi željo po dosegu zmage?« so ga vprašali. — »Da, prav do smrti,« je odgovoril Blanqui. Toda možati revolucionar Blanqui je bil slaboten v teoriji. Bil je na nepravilni poti. Blanqui je menil, da se lahko pride do komunizma z zaroto, ki bi jo organizirala majhna skupina revolucionarjev.

Blanqui je zanemarjal politično delo med množicami, ni imel zvez z delavci. Mislil je, da je treba samo prevzeti oblast in napraviti izobrazbo dostopno vsem, pa bo nastopil komunizem sam od sebe.

Leta 1839 je Blanqui organiziral zaroto v Parizu in poskusil prevzeti oblast; ker pa ga niso podpirale množice, je doživel poraz in so ga zaprli.

Luis Blanc

V Franciji so se hkrati z utopičnimi revolucionarnimi socialisti, kakor je bil Blanqui, obračali na delavce tudi maloburžoazni predstavniki. Časnikar Louis Blanc je pozival delavce, naj si prizadevajo, da podpro proizvodilne zadruga buržoazne države; zahteval je, naj država odkupi podjetja od lastnikov in jih izroči delavcem. Louis Blanc je mislil, da zadošča, če se doseže splošna volivna pravica in da bo tedaj, celo pri buržoznem redu, država ustvarila družbene delavnice in se bo socializem spre- menil iz sanj v resničnost.

Proudhon

Proti revoluciji je bil usmerjen tudi nauk drugega buržoaznega socialista — Proudhona (1809—1865). Proudhon, sin delavca in kmetice, je bil najprej tiskarski delavec, potem pa je postal lastnik majhne tiskarne. Leta 1839 je napisal knjigo »Kaj je lastnina?« »Lastnina je tatvina«, je trdil. Toda za »tatvino« je imel samo veliko posest (posest trgovca, veleposestnika, tovarnarja). Ognjevit je branil malo posest, misleč, da bo odpravljeno izkoriščanje, če si bodo lastniki — kmetje in rokodelci izmenjavali svoje proizvode brez posredovalcev, sami po svoji menjalni banki. Na podlagi te teorije je Proudhon domneval, da se bo posrečilo ustvariti družbo iz enega razreda — razreda malih posestnikov, in zanikal nujno potrebo razrednega boja, posebno političnega boja. Omejeni in nevedni Proudhon je bil za uničenje države, bil je anarhist. Reakcionarna in zmedena Proudhonova teorija se je dolgo držala v Franciji, kjer je hkrati z veliko industrijo desetletja živelo tudi rokodelstvo, mala obrt, in kjer so delavca obdajali številni mali kmetje.

10. poglavje

Anglija v letih 1815—1848

Ekonomska kriza v letih 1816—1819 »Peterloo«

Po letu 1815, po končanih vojnah, je nastopila v angleški industriji kriza. Vojaške dobave so se zelo skrčile, kupna moč množic pa je bila spodkopana s težkimi vojnimi davki. Položaj množic se je še poslabšal zaradi žitnih zakonov. Leta 1815 so dosegli angleški lordi, da je parlament sprejel zakon, ki je zabranil uvoz žita v Anglijo iz dežel evropske celine. Uvoz žita je bil dovoljen samo v primeru slabe letine v Angliji, ko so pšenico prodajali za 80 šilingov dražje za kvarter (1 kvarter je 291 l¹). To so napravili zato, da bi obdržali visoke cene žita iz vojnega časa.

V času ostre krize leta 1816 so se začele v Angliji stavke, povsod so sklicevali zborovanja, na katerih so zahtevali splošno volivno pravico. Vlada je prepovedala zborovanja, ustavila delovanje zakona o nedotakljivosti osebe in zabra-

¹ šiling je tedaj veljal približno 74 kopejk v zlatu.

nila celo vrsto časopisov. Toda kmalu se je v zvezi z novo poostritvijo krize gibanje razplamtelo s še večjo silo.

Leta 1819 se je na Petrovem polju pri Manchesteru zbralo na zborovanje 60.000 ljudi, večinoma delavcev. Delavci so nosili zastave z napisi: »Rajši umremo kot svobodni ljudje, kakor da smo plačani kot sužnji«, »Svobodno, enako predstavninstvo ali smrt«. V množico so se z golimi sabljami zapodili huzarji, zmagovalci pri Waterlooju (zato so boj na Petrovem polju ironično imenovali »Peterloo«). Huzarji so do smrti pobili več ljudi. Mnogo je bilo ranjenih. Angleška vlada je izrekla huzarjem pohvalo.

Da bi zadušila gibanje, je vlada dala izglasovati v spodnjem domu zakone, ki so dobili ime »zakoni o zamašitvi gobcev«. Te odredbe so odpravile svobodo govora, zborovanja in tiska.

Ekonomski razvoj v

Angliji v prvi polovici 19. stol.

Medtem ko so se konec 18. stoletja pojavili v Angliji prvi stroji in prve tovarne, je sredi 19. stoletja že odločilno prevladala velika strojna proizvodnja. Stroj odločno spodriva ročno delo. Število ročnih tkalcev je padlo od l. 1820 do l. 1844 z 240.000 na 60.000 (l. 1860 jih je ostalo samo še 8000); število tkalcev, ki so delali na mehaničnih statvah, je pa narastlo v teh letih z deset, tisoč na 150.000.

Z mehanizacijo proizvodnje je zelo narastla industrijska proizvodnja.

V letih 1771—1775 so predelali v Angliji samo pet milijonov funtov bombaža, l. 1841 pa že 528 milijonov. Proizvodnja litega železa se je dvignila s 193.000 ton v l. 1800 na 1.400.000 ton v l. 1840.

Leta 1844 je Engels takole opisal industrijski napredek Anglije: »Pred šestdesetimi ali osemdesetimi leti je bila to kakor druge države dežela z majhnimi mesti, z nepomembno in slabo razvito industrijo in z redko naseljenim pretežno poljedelskim prebivalstvom. Zdaj pa je to dežela, ki ji ni enake, s prestolnico, ki šteje dva in pol milijona prebivalcev, z velikimi tovarniškimi mesti, z industrijo, ki zalaga s svojimi izdelki ves svet...«¹

S 30-imi leti 19. stoletja se začne hitra gradnja železnic. Na stotine angleških parnikov je plulo po morjih vsega sveta.

Z razvojem industrije v Angliji se je spremenila razdelitev prebivalstva. Velik tok se je usmeril na sever in zahod, v nova industrijska okrožja. Prebivalstvo Manchestera,

¹ Engels, Položaj delavskega razreda v Angliji; Marx in Engels, Zbrana dela, III. zv., str. 314.

Birminghama in drugih industrijskih središč je začelo hitro naraščati. Glavna družbena razreda Anglije sta postala proletariat in buržoazija. V zvezi z napredkom industrije se je dvignil izvoz blaga iz Anglije v kolonije in v druge države. V Indiji so Angleži vedno bolj prodirali v notranjost tega ogromnega polotoka. V letih 1839—1841 so se vojskovali s Kitajsko in dosegli, da se jim je odprla za njihovo zunanjo trgovino. Angleška buržoazija je še nadalje grabila in uničevala Irce.

Položaj obrtniških in industrijskih delavcev

V sami Angliji je v zvezi z razvojem velike industrije postal položaj rokodelcev, ki so propadali, obupen. »Svetovna zgodovina,« je pisal o tem Marx, »ne daje strašnejše slike, kakor to počasno, desetletja trajajoče in končno leta 1833 zaključeno propadanje angleških bombažnih tkalcev.«¹

Teško je bilo tudi tistim, ki so prišli v tovarne. Šestnajst do osemnajst ur dela, ničeva nagrada za delo je bila njihova usoda. »Skoraj vsi,« je pisal Engels o delavcih, »so slabotni, z oglatim, toda ne trdnim okostjem, suhi, blede...«² Tifus in »tovarniška mrzlica« — jetika sta pobirali množico žrtev.

V tovarnah je žensko in otroško delo spodrivalo delo moških delavcev. Običajno je bilo, da so tri četrtine tovarniških delavcev tvorile ženske in otroci. Strašne so bile stanovanjske razmere. Vladni komisar, ki je obiskal v Glasgowu delavski okraj, kjer je živelo v strašnih, umazanih, razpadajočih hišah trideset do štirideset tisoč delavcev, je pisal:

»V nekaterih teh hiš, ki smo jih obiskali ponoči, smo našli v vsaki sobi po petnajst do dvajset ljudi, ki so ležali na tleh... Za postelje so jim bili kupi na pol segnite slame, pomešane s cunjami. Pohišтва sploh ni bilo ali pa prav malo...« »Te hiše so navadno... tako umazane, vlažne in razmajane,« je pisal isti komisar, »da noben človek niti konja ne bi postavil vanje.«³

Kapitalistična in socialistična industrializacija

Nastanek tovarn v Angliji in potem v drugih evropskih deželah je vodil v povečano izkoriščanje delavcev, v revščino ljudskih množic. Popolnoma drug značaj ima industrializacija v naši socialistični deželi. Temeljno, načelno

¹ Marx in Engels, Zbrana dela XVIII. zv., str. 473.

² Engels, Položaj delavskega razreda v Angliji; Marx in Engels, Zbrana dela, III. zv., str. 397.

³ Marx in Engels, Zbrana dela, III. zv., str. 334.

nasprotje med kapitalistično in socialistično industrializacijo je poudaril tovariš Stalin, ko je pokazal vlogo osvojitve in izropanja kolonij v razvoju angleškega kapitalizma. Tovariš Stalin je pisal: »Tako se je razvijala na primer Anglija, ki je osvojila kolonije po vseh delih sveta, črpala od tam 'dodatni kapital' celi dve stoletji za povečanje svoje industrije in se končno spremenila v 'tovarno sveta'. Veste, da je ta razvojna pot za nas nesprejemljiva, kajti osvajanje in ropanje kolonij je nezdržljivo z naravo sovjetskega ustroja.«¹

Socialistična industrializacija v ZSSR se je razvijala z notranjimi sredstvi, na račun dobička državnih tovarn in podjetij (prometa, trgovine in bank).

Medtem ko v kapitalističnem ustroju vodi uvedba strojev v povečano bedo delovnih množic, služi uvedba strojev pri nas dvigu blagostanja vsega ljudstva. Ko se je razvijala kapitalistična proizvodnja, so se začele krize. Čisto drugače je pri nas. Pri nas je oblast v rokah delavskega razreda, pri nas se vodi gospodarstvo po načrtu, pri nas ni in ne more biti kriz in brezposelnosti.

Uspahi kapitalizma so vodili v osvajaalne vojne. Ustanovitev ZSSR je ustvarila mogočen branik miru. ZSSR ne misli nikogar napasti. S tem, da krepimo obrambo naše socialistične dežele, utrjujemo stvar miru.

Reforma parlamenta leta 1832

Hitri napredek industrije v Angliji je ustvaril bogato, vplivno buržoazijo. Toda zastareli volivni sistem jo je držal proč od politične oblasti. Pri tem sistemu ni mogla buržoazija poslati svojih zastopnikov v poslansko zbornico, ki je bila v rokah zemljiške gospode. Nova velika industrijska središča, ki so nastala v zadnjem času, niso imela svojih poslancev v parlamentu. Istočasno so pa nepomembni majhni kraji, od katerih jih je v zadnjih desetletjih mnogo izgubilo skoraj vse prebivalstvo, še vedno pošiljali svoje poslance.

Te kraje so imenovali »gnile kraje«. V enem takih krajev, Old Sarum, je bilo vsega skupaj pet hiš in dvanajst prebivalcev, toda posestniki tega kraja so še vedno volili v parlament dva poslance. Drug »gnili kraj« je zalila voda, toda poslanca je še vedno volil: na dan volitev se je lord, ki je imel zemljišča ob tem bregu, odpravil s tremi volivci v čolnu tja, kjer je bila nekoč potopljena vas, in tam izvedel »volitve«. V času volitev so kandidati napajali in gostili svoje volivce in jih podkupovali z denarjem. Pijančevanje, razgrajanje in pretepanje po gostilnah — to je bila običajna slika volitev v angleški parlament.

¹ Stalin, Vprašanja leninizma, 9. izd., str. 169.

Zahteve angleške buržoazije po reformi volivnega sistema so podpirali angleški delavci, ki so s svojim poseganjem v stvar odločilno vplivali na spremembo volivnega zakona. Močno pobudo temu gibanju je dala julijska revolucija v Franciji. Leta 1832 je parlament pod pritiskom delavcev izvedel reformo. Večino »gnilih krajev« so odpravili, velika industrijska središča so dobila pravico do svojih poslancev. Znižan je bil volivni census, vendar je število volivcev narastlo komaj na 220.000.

Buržoazija je s to reformo pridobila, delavci pa niso dobili volivne pravice. Razen tega je buržoazija »izplačala« delavce za sodelovanje s tem, da je izdala zakon o delovnih hišah za tiste, ki so želeli dobiti delo. V teh domovih so ravnali z delavci, kot bi bili v ječah — bili so oblečeni kot kaznjenci; moški in ženske so bili ločeni med seboj. Delavci so morali opravljati težka dela — tolkli so kamenje in razvezovali stare, s smolo prepojene ladijske vrvi, da jim je tekla kri izza nohtov. Te hiše so imenovali »Bastilje za delavce«. Podpore, ki so jih potrebni lahko dobili poprej v svoji občini, so zdaj odpravili.

Čartizem .. Buržoazija se je zadovoljila z reformo iz leta 1832, delavci so pa nadaljevali z bojem.

V svojih zahtevah so šli dalje nego buržoazija in so zdaj nastopili tudi proti njej. Leta 1835 se je v Angliji spet začelo gibanje delavskih množic pod gesli volivne reforme.

Leta 1836 je izbruhnila trgovinsko-industrijska kriza, ki je vrgla na cesto tisoče delavcev. Tedaj se je v Londonu organizirala »Asociacija delavcev« za boj za splošno volivno pravico. Ta »asociacija« je naslednje leto izdelala ljudsko listino, da jo predloži parlamentu. Po angleško se imenuje listina »charter« in po tem so vse gibanje imenovali čartiistično gibanje.

Ta listina je vsebovala šest točk: 1. enako predstavninstvo Anglije na podlagi njene razdelitve na dve sto okrožij z enakim številom prebivalcev; 2. nove volitve parlamenta vsako leto; 3. splošna volivna pravica (za moške, ki so dosegli 21 let starosti in ki so preživeli v določenem kraju najmanj 6 mesecev); 4. odprava premoženjskega cenza; 5. tajno glasovanje; 6. nagraditev poslancev in redne seje parlamenta.

V glavnem je delavcem šlo za splošno volivno pravico. Angleški delavci so mislili: če parlament sprejme to listino

in uvede volivno pravico za vse, bo vsa ostala vprašanja rešil parlament, v katerega bodo prišli delavci, kakor so mislili.

Struje moralne in fizične sile   Že pri izdelovanju listine so se med čartisti pojavila nesoglasja. Nekateri, z voditelji londonske »Asociacije delavcev«, mizarjem Lowettom na čelu, so mislili, da se je treba za listino boriti skupaj z buržoazijo in samo z mirnimi sredstvi — z agitacijo, propagando in peticijami parlamentu. »Predvsem smo nasprotniki vsega, kar bi spominjalo na revolucionarni boj, pozivanje na fizično silo, na nasilje,« je govoril Lowett. »Potrebno je prepričati vse razrede prebivalstva in doseči listino na miren način.«

To je bila stranka moralne sile. Nasprotniki so jo ironično imenovali »stranko blagoslovljene vode«. Med pristaši moralne sile je bilo mnogo Owenovih pristašev.

Pristašem fizične sile je načeloval irski odvetnik O'Connor. Kot zadnje bojno sredstvo, ko vsa druga odpovedo, je priznaval oborožen upor. O'Connor je bil zelo priljubljen pri množicah. Bil je velikan po postavi, z močnimi rameni, prvovrsten bokсар, ki je v nekem pretepu na trgu užugal veliko množico ljudi, imel je močan glas in bil je neutrudljiv organizator. Toda socialist ni bil. »Sem za načelo ‚moje‘ in ‚tvoje‘,« je govoril. V nekem časopisu, ki so ga izdajali njegovi pristaši, je izšla pesem, ki pravi v prostem prevodu: Hočem hišico in dohodek — ne več kakor sto funtov na leto, — ovco, kravo in teleta in zelen majhen travnik — kamor bi jih gonil past.

Fozneje, leta 1845, je O'Connor ustanovil zemljiško društvo, ki si je zastavilo nemogoč in reakcionaren cilj: zbirati zemljišča, da bi se polagoma vrnilo vsi delavci k obdelovanju zemlje in postali mali posestniki. Ponekod so se pridružili gibanju tudi buržoazni javni delavci, kakor na primer v Birminghamu, kjer se je pridružila čartistom za nekaj časa »Politična zveza«, ki jo je vodil bančnik Attwood.

Toda med bojem samim se je začelo pri čartistih oblikovati revolucionarno socialistično krilo. Njegov najvidnejši predstavnik je bil Gurney, spočetka pristaš revolucionarne taktike jakobincev in častilec Marata; kasneje, od leta 1843 dalje, pa je bil pod močnim vplivom Engelsa, potem pa tudi Marxa. Gurney ni bil za razdelitev zemlje na majhne parcele, temveč za zaplembo vse zemlje, ki naj postane državna last.

Gurney je zahteval 8-urni delavnik, prepoved dela za mladoletne in druge ukrepe v prid delavcem. Leta 1838 je Gurney organiziral »Demokratsko asociacijo« iz skupine, ki se je odcepila od Lowettove reformistične »Asociacije delavcev«.

**Prva peticija
(1838—1839)**

Leta 1838 se je sešel v Londonu čartistični konvent (kongres). Ker ga je hotela policija razgnati, se je konvent preselil v Birmingham. Konvent je izdelal in poslal parlamentu peticijo, v kateri se je pritoževal nad težkim položajem delavcev. »Težki davki nam ne dajo dihati... delavci umirajo od gladu... Delavski domovi so prenapolnjeni, tovarne se praznijo,« tako je govorila peticija, ki jo je podpisalo nad milijon ljudi. Pri razpravi o bojnih sredstvih je prišlo na kongresu do razkola. Večina prištašev »moralne sile« je bila proti stavki, če parlament odkloni peticijo. Policija, ki se ji ni posrečilo razgnati čartistični kongres v Londonu, je izzvala krvave spopade s čartisti — delavci v Birminghamu. Parlament, ki ga je ohrabil razkol v vrstah čartistov in krvav spopad z birminghamskimi delavci, je zavrnil peticijo, ki je zahtevala sprejem listine. Zaprli so okoli 450 vidnejših predstavnikov čartističnega gibanja. Leta 1839 sta pristaš »moralne sile« Lowett in njegova »Asociacija delavcev« dejansko zapustila gibanje.

**Ustanovitev
čartistične
stranke in
največji razmah
gibanja**

Leta 1840 se je v Manchestru sešla konferenca čartistov, ki so sklenili, da združijo krajevne, med seboj ločene krožke v eno strankino organizacijo. Za vstop v to delavsko organizacijo so zahtevali samo pisмено izjavo, da se dotičnik strinja z načeli čartizma. Vsakdo, ki je vstopil v čartistično organizacijo, je dobil člansko izkaznico, plačal članarino in postal član pristojne krajevne organizacije.

Leta 1842 je čartizem doživel največji razmah svojega gibanja. Sestavili so drugo peticijo, v kateri so postavili že ekonomske zahteve ali »vprašanja noža in vilic«, kakor so govorili čartisti, t. j. vprašanja gmotnega položaja delavcev. Peticija je govorila o »hudi bedi, zaradi katere umira na tisoče ljudi«. Primerjali so dnevni dohodek kraljice — 197 funtov šterlingov na dan — z delavsko plačo $3\frac{1}{4}$ penija dnevno. (1 funt sterling je veljal 10 zlatih rubljev, 1 penny pa približno 4 kopejke.) V peticiji so sprožili tudi vprašanje

nizke mezde poljedelskih delavcev — dninarjev. Peticija je zahtevala spremembo zakona v revežih.

V novi peticiji so postavili čisto delavske zahteve: omejitev delovnega časa, spremembo zakona o revežih in odpravo delovnih hiš. Posebno važno je to, da je peticija zahtevala odpravo monopola na zemljo in industrijska proizvodna sredstva.

Dne 2. maja 1842, v času poostrene krize in brezposelnosti, so novo peticijo izročili parlamentu. Pod njo je bilo več kakor tri milijone podpisov. Dvajset ljudi jo je nosilo v ogromni skrinji in na tisoče demonstrantov jo je spremljalo.

Toda parlament je tudi tokrat zavrnil peticijo. Da jo podpro, so manchesterski delavci, za njimi pa tudi izvršilni odbor čartistične stranke proglasili splošno stavko (»sveti mesec«), ki pa dejansko ni postala splošna. Začele so se nove aretacije in sodni procesi proti organizatorjem neuspele stavke.

Leta 1842 so buržoazni krogi, ki jih je prestrašil razmah gibanja, dokončno pretrgali zveze s čartisti in čartizem je postal čisto delavsko gibanje.

Leta 1837—1842 so bila leta največjega razmaha množičnega čartističnega gibanja.

**Čartistično
gibanje
v letu 1848**

Zadnje veliko čartistično gibanje je bilo leta 1848. Huda ekonomska kriza l. 1847 in revolucija, ki se je začela v Franciji, sta na novo podžgali razmah čartizma. V Londonu se je spet sešel čartistični kongres. V tem času je O'Connor napravil načrt o proglasitvi buržoazno-demokratske republike v Angliji; nadejal se je, da bo sam postal njen predsednik. Za 10. april 1848 je bila določena veličastna demonstracija, ki bi podprla peticijo. Toda buržoazija je poklicala v prestolnico velikansko število vojaštva. Vojaštvo je bilo v bojni pripravljenosti po vojašnicah in pri topovih. Razen tega je razdelila vlada orožje med 150.000 prostovoljcev iz buržoaznih krogov. O'Connor, ki je bil glavni organizator demonstracije, se ni mogel odločiti, da bi dal znamenje za upor, temveč je še sam nagovarjal delavce, naj se razidejo na svoje domove. Demonstracija je bila prepredena. Peticijo so v razkošno okrašeni kočiji, v katero so bili vpreženi štirje konji, odpeljali pred parlament, ki jo je zavrnil tudi tretjič.

V tem zadnjem obdobju gibanja so čartisti- socialisti pod vodstvom Gurneya, ki je bil pod močnim vplivom Marxa in Engelsa, ustanovili l. 1844 »Družbo bratovskih demokratov«, s katero sta bila v zvezah Marx in Engels.

Leta 1847 so londonski »bratovski demokrati« priredili zborovanje za podporo revolucionarnega gibanja na Poljskem. Ko je na tem zborovanju nastopil kot delegat bruseljskih delavcev Marx, so ga goreče pozdravili. Marx je predlagal v svojem govoru, naj se l. 1848 skliče v Bruslju kongres predstavnikov delavcev vseh narodov, in je pozival čartiste na odločen boj za listino.

Kljub svojim slabim stranem je bil čartizem velikanskega pomena. Lenin je zapisal o čartizmu: »... Anglija je dala svetu prvo široko, dejansko množično, politično oblikovano proletarsko revolucionarno gibanje — čartizem.«¹

Tovariš Stalin je poudaril, da je »čartizem odigral svojo ne majhno zgodovinsko vlogo in prisilil del vladajočih razredov do nekaterih koncesij, do reform, da bi se izognili velikim potresom.«²

In dejansko so čartisti leta 1847 izvojevali 10-urni delavnik za ženske in mladino. 10-urni delavnik se je potem dejansko razširil tudi na nekatere kategorije moških delavcev. Buržoazija je pa izkoristila čartistično gibanje za spremembo žitnih zakonov, ki so bili ugodni za zemljiško gospodo.

Vzroki poraza čartističnega gibanja

Glavni vzrok poraza čartistov je bilo pomanjkanje enodušnosti in škodljiv vpliv pristašev samo mirnega nastopanja in sodelovanja z buržoazijo. Lenin označuje kot osnovo, na kateri se je razvil ta buržoazni vpliv v delavskem gibanju — neizmerne kolonije Anglije in njen monopolni položaj na trgu zaradi industrijske premoči nad drugimi deželami.

Zaradi velikanskih dobičkov je angleška buržoazija lahko nagrajevala vrhove delavskega razreda in po njih vplivala na delavsko gibanje. Vrh tega je bil v Angliji od leta 1852 dalje z majhnimi presledki pomemben ekonomski razmah.

V tem je vzrok začasnega upada revolucionarnosti v angleškem delavskem gibanju:

¹ Lenin, Zbrana dela XXIV. zv., str. 249.

² Stalin, Pogovor s H. G. Welsom, Vprašanja leninizma, 10. izd. 1936. leta, 611.

Nemška zveza v letih 1815—1848

Politična ureditev držav Nemške zveze Po dunajskem kongresu je bila državna ureditev nemških držav zelo pisana. V nekaterih južnih nemških državah, ki so prej pripadale Renski zvezi — na Bavarskem, v Badenskem i. dr. — so uvedli ustavo po zgledu francoske ustave, ki jo je »podaril«
Ludvik XVIII.

V dvajsetih državah Nemške zveze niso uvedli nikakega predstavnštva: med njimi so bile tako velike države kakor Prusija, Avstrija in Saška. V ostalih državah so obnovili srednjeveška stanovska predstavnštva.

Dejansko sta vladali v Nemški zvezi dve največji državi — Prusija in avstrijsko cesarstvo, ki sta druga drugi izpodbijali nadvlado.

V vsej Nemčiji je nedeljeno vladala zemljiška gospoda. Pristaše buržoaznih reform so zapirali. Nemški nacionalisti so predlagali, da bi se ogradili pred vplivom naprednejše Francije s tem, da bi obmejno ozemlje spremenili v puščavo in jo naselili z divjimi zvermi. Da bi bili bolj zdravi in da bi krepkeje bili Francoze, so nemški nacionalisti pozivali vse, naj se urijo v gimnastiki, in so zato ustanavljali gimnastična društva. Hvalili so barbarski način življenja Tevtonov.

Politična razdrobljenost in zaostalost nemških držav sta zavirali razvoj kapitalizma.

Razvoj kapitalizma v kmetijstvu Izredno počasi in pod težkimi pogoji za kmete so odpravljali njihove fevdalne obveznosti. Za odkup teh obveznosti so kmetje, plačali zemljiški gospodi nič manj kakor milijardo mark. Pri tem so prepustili zemljiški gospodi od tretjine do polovice vse orne zemlje. Do l. 1848 je v Prusiji odkupilo svoje obveznosti okrog šest sedmin premožnih kmetov. Kar se tiče revnih in srednjih kmetov, je mogla samo petina odkupiti obveznosti in vsaj del zemlje.

Zaradi težkih pogojev odkupa zemlje so se znatno povečale razlike med kmeti. Iz njihove srede se je oddelil sloj velikih kmetov (kulakov). Velik del kmetov, ki so izgubili znatne dele zemlje, je moral združiti gospodarjenje na svojem zemljišču z dninarskim delom pri zemljiškemu gospodu ali velikemu kmetu.

Na vasi je plemstvo ohranilo svoje sodne pravice in imelo na svojih posestvih svojo policijo.

Industrija Samovoljnost zemljiške gospode in obubožanje osnovnih kmetskih množic sta ovirali razvoj industrije. V mestih je živela samo četrtina prebivalstva, pri tem se je pa tudi mnogo meščanov bavilo s poljedelstvom. V industriji je prevladovala obrt. Še v 40-ih letih 19. stoletja je prišlo v Prusiji na 154.000 čevljarjev, 95.000 mojstrov-gospodarjev. Samo polovica pekov je uporabljala mezdne delavce in imela po enega delavca ali pomočnika. Drugi peki so delali sami.

Istočasno pa se je razvijala tudi velika industrija. Medtem ko sta bila l. 1824 v vsej Nemčiji samo dva parna stroja, so jih l. 1847 našteali samo na Pruskem nad tisoč.

Hambaška slavnost V začetku 30-ih let 19. stoletja je pod vplivom julijske revolucije zadel val revolucionarnih gibanj tudi države Nemške zveze. Samo hud policijski pritisk v Prusiji in Avstriji je preprečil, da nezadovoljstvo v teh deželah ni dovedlo do množičnih gibanj. Vendar so prebivalci v večini severnih držav namesto srednjeveških stanovskih zastopstev dobili ustavodajne zbornice. Seveda so skoraj povsod določili visok census, uvedli dvodomni sistem in vlada ni bila odgovorna parlamentu.

Velik političen dogodek v življenju vseh nemških dežel je bila prireditev proslave l. 1832 v gradu Hambach (ob Renu blizu Francije) za obletnico krajevne ustave.

Na slavnost se je zbralo nad dvajset tisoč ljudi. Liberalci in radikali so govorili o osvobojenju Nemčije in njeni združitvi ter zahtevali oklicanje republike. V odgovor na te govore so se razlegali klici: »K orožju, k orožju!« Metternich je zahteval stroge kazni za organizatorje hambaške slavnosti. Po vsej Nemčiji so se začele represalije. Družbeno gibanje, čigar glavno geslo je bilo zedinjenje Nemčije, je spet začasno zamrlo.

Carinska zveza Vendar je gibanje v začetku 30-ih let doseglo uspeh. Pod pritiskom zahtev nemške javnosti je leta 1834 večina nemških držav sklenila carinsko zvezo (brez Avstrije). Odpravljene so bile carinske pregraje med državami, ki so stopile v zvezo. Določili so splošno tarifo.

Zdaj so pobirali carino samo enkrat — pri prevozu blaga čez mejo vse carinske zveze. Zbrani denar so odvajali v skupno blagajno in ga potem delili med posamezne države.

Z uvedbo carinske zveze se začne gradnja železnic v Nemčiji. Leta 1835 so zgradili prvo železnico na Pruskem; leta 1845 je dolžina železniških prog presegala dva tisoč km. Ustanovitev carinske zveze je pripomogla k hitremu naraščanju velike industrije. Leta 1846 je bilo na ozemlju carinske zveze že nad tri sto velikih tekstilnih podjetij, v katerih je bilo zaposlenih 45.000 delavcev. Toda v teh tovarnah in manufakturah je prišlo na 800 mehaničnih statev 34.000 ročnih. Proti koncu 40-ih let je v Nemčiji še vedno prevladovala ročna proizvodnja.

Položaj delavcev Vstaja šlezjskih tkalcev (1848) V Nemčiji je povzročal obubožanje roko-delcev ne samo razvoj njene velike industrije, temveč tudi uvoz tovarniških izdelkov iz Anglije z njeno napredno, močno strojno tehniko. Posebno težak je bil položaj delavcev v Šleziji, ki so bili dvakrat izkoriščani. Šlezjski tkalci, ki so delali za trgovce doma, po vaseh, ki so se razprostirale po pobočjih Krkonošev, so trpeli še pod jarmom zemljiških gospodov, katerim so plačevali posebni »tkalski davek«. Zaradi gladu v nekaterih šlezjskih okrajih je pomrlo do polovice prebivalcev.

V dveh velikih vaseh — Paterswaldu in Langenbielau — so bili skoraj vsi prebivalci zaposleni s proizvodnjo bombažnih tkanin. Delali so za tovarnarje — prekupčevalce. O enem od njih, o Dreissigerju, so zložili v teh vaseh tole pesem:

Gospodje Dreissigerji — sodniki,
njih sluge — rablji zvesti,
ne ganejo jih naši kriki,
ginevamo v njih pesti.

Prekletstvo vam, tirani zli,
peklenske ve pošasti,
ko se spoznanje nam zbudi,
vam konec bo oblasti!

Ko je policija zaprla in do smrti pretepla enega od delavcev, ki so zapeli to pesem pod tovarnarjevim oknom, se je spontano pričel splošen upor tkalcev, ki niso vzdržali več stiske in brezpravnosti. V uporuh leta 1844 je sodelovalo

več tisoč delavcev. Razbili so več tovarn in poslovalnic. Uničili so trgovske knjige, v neki tovarni so razbili nove mehanične statve.

Proti vojaštvu ki je bilo poslano, da zatre vstajo, so šli delavci s sekirami in kamni. Vojaštvo je razgnalo delavce, jih 11 ubilo in 24 ranilo.

Kljub majhnemu obsegu je vstaja napravila močan vtis v Nemčiji. Pokazala je, da so delavci tudi v Nemčiji nastopili kot samostojna sila.

Heinrich Heine Napredni nemški pisatelj 30—40-ih let so z velikim zanimanjem spremljali boj pariških delavcev, opevali francosko revolucijo in klicali na boj s fevdalno maloburžoazno Nemčijo. Med njimi je bil najodličnejši Heinrich Heine. Rodil se je v obubožani judovski trgovski družini v Düsseldorfu ob Renu.

Višje šole je končal s pomočjo premožnih sorodnikov, od katerih je bil materialno zelo odvisen.

Časopise s poročili o julijski revoluciji v Franciji je sprejemal pesnik kot »sončne žarke, zavite v papir«. V Parizu, kjer je takrat živel, je z bridkimi občutki doživil poraz julijske revolucije; obnovitev monarhije v Franciji je vzbudila v njem bridko razočaranje. Heine je z velikim zanimanjem spremljal v duhu tudi boj angleških delavcev za politične pravice.

Leta 1843 se je Heine seznanil z Marxom in pod neposrednim vplivom tega zблиžanja se začne najplodovitejše obdobje Heinejeve ustvarjalnosti. V tem razdobju je zapel:

Trobi in bobnaj in kliči na plan,
trobi in bobnaj kot v vihri grmenje,
dokler se ne zruši poslednji tiran
in prosta bo pot v svobodno življenje!

Spešnil je znamenito pesnitev »Tkalci«, posvečeno upor u šlezjskih tkalcev l. 1844, cel niz satiričnih pesmi, naperjenih proti pruski in bavarski vladi, in končno svojo znamenito pesnitev »Nemčija« (»Zimska pravljica«).

Kakor je bil Heine ognjevit, ni bil vedno dosleden in ni bil političen borec za stvar proletarske revolucije. Bil je revolucionaren demokrat, ki je z odkritosrčnimi simpatijami spremljal rast mladega delavskega razreda Nemčije.

V eni svojih zadnjih pesmi je ta revolucionarni pesnik takole zapisal o samem sebi:

Izpraznil zdaj sem mesto, krvi ni v ranah več,
če pade eden — zamenjajo ga drugi;
a padam nepremagan, ni skrhan še moj meč,
je kopje moje celo, le srce mre mi v tugi.

Zadnjih deset let svojega življenja je preživel v strašnem stanju; težka bolezen ga je privezala na posteljo, »na grob iz žimnice«, kakor je sam govoril.

Bojni in umirajoči Heine se ni priznaval za premagane in je bil trdno prepričan, da bo na njegovo mesto stopila vrsta novih borcev.

Kot borec za napredek si je Heine nakopal sovraštvo fašističnih barbarov. Ko so fašisti prevzeli oblast v Nemčiji, so uničili Heinejeve spomenike in sezgali njegove knjige.

W. Weitling

Delavski razred v Nemčiji je bil manj zrel kakor v Angliji in Franciji. Delavske organizacije v nemških državah niso združevale industrijskih, temveč obrtniške delavce.

Pomočniki so mnogo potovali, preden so postali mojstri po običajih, ki so se ohranili iz eehovskih časov. Mnogo nemških pomočnikov je prepotovalo Švico in Francijo.

Pod njihovim vplivom se je l. 1836 ustanovila v Parizu »Zveza pravičnih«. Med člani te zveze so bili nemški delavci — čevljar Bauer, urar Mohi, Karl Schaper in drugi. Krojaški pomočnik Wilhelm Weitling (1808—1871) je deloval med nemškimi pomočniki v Parizu in kasneje v Švici.

Weitling je bil revolucionar. Rogal se je Fourieru, ki se je nadejal pomoči od bogatašev, in rekel: »Napisati bomo morali boljši načrt s krvjo«. Toda Weitling ni razumel zgodovinske vloge proletariata kot boreca za socializem. Oznanjal je krščanski komunizem in polagal nade v potepuhe, berače, ki so izgubili vsa sredstva za življenje, in celo v tatove in razbojnike, v vse tiste, ki so bili na skrajni stopnji bede in obupa. Weitling je mislil, da se bo z zaroto in splošno revolucijo preskočilo iz tlačanstva kar v krščanski komunizem, ki si ga je predstavljal kot vsesplošno izenačenje.

Ko je Marx kazal na slabe Weitlingove strani, je hkrati podarjal njegovo revolucionarnost v nasprotju z bojazljivostjo nemške buržoazije. Marx je primerjal Weitlingove teorije z orjaškimi otroškimi čevlji proletariata, po katerih se je dala presoditi bodoča moč mladega delavskega razreda Nemčije.

12. poglavje

Karl Marx in Friedrich Engels

Nastopi proletariata so bili do sredine 19. stoletja pretežno elementarnega, neorganiziranega značaja. Gibanje luditov, lyonski upori 30-ih let, upor šlezijских tkalcev jasno pričajo o tem. Utopični socialisti so odvajali proletariat od razrednega boja in ga niso mogli voditi po pravi poti. Še celo v sorazmerno zrelejšem čartističnem gibanju je bil še zelo močan vpliv maloburžoaznih utopičnih teorij.

Velikanski dogodek v delavskem gibanju in v svetovni zgodovini je bil nastanek znanstvenega socializma.

Velika učiteljica in voditeljica proletariata sta bila **Karl Marx** (1818—1883) in **Friedrich Engels** (1820—1895).

Visoko sta dvignila zastavo revolucionarnega nauka, ki sta ga ustvarila — nauka znanstvenega komunizma, ki mu je temelj nauk o diktaturi proletariata.

Marx je pokazal, da more socializem uresničiti samo delavski razred, ki je voditelj in vodnik vseh delovnih množic. Pokazal je, da je edina pot do tega velikega cilja diktatura delavskega razreda. To je glavno in temeljno pri marksizmu, kar je tolikokrat poudaril Lenin.

Ustanovitelj teorije znanstvenega komunizma — Marx in njegov zvesti prijatelj in pomočnik pri delu Engels — sta bila hkrati velika revolucionarna borca in organizatorja proletarske partije, oborožene z znanstveno revolucionarno teorijo.

Karl Marx Karl Marx se je rodil leta 1818 v mestu Trieru, v industrijsko razvitem Porenju, ki meji na Francijo. Samo tri leta pred Marxovim rojstvom se je Forenje odločilo od Francije in se spet spremenilo v pokrajino fevdalne Prusije.

Marxov oče je bil advokat, zelo izobražen mož; nanj so močno vplivali spisi francoskih materialistov 18. stoletja.

V šoli se je mladi Marx odlikoval s sijajno nadarjenostjo.

Po končani srednji šoli se je vpisal na vseučilišče najprej v Bonnu, potem v Berlinu.

Leta 1841 je dokončal vseučiliške študije z disertacijo o grški filozofiji in dobil naslov doktorja filozofije.

Leta 1842 so renski radikalni buržuji ustanovili v Kölnu »Renski časopis«. Štiriindvajsetletni Marx je postal njegov urednik. Pod Marxovim vodstvom je časopis dobival vedno bolj revolucionarno-demokratski značaj; osvetljeval je v svojih člankih težak položaj renskih kmetov in se boril proti cenzuri. Že v tem obdobju je začel Marx v člankih »Renskega časopisa« razvijati idejo o odpravi privatne lastnine in o prehodu h komunizmu po revolucionarni poti. Vpliv časopisa je hitro naraščal. Dne 1. aprila 1843 je pa pruska vlada sporočila, da ustavlja izhajanje časopisa. Marxov odhod iz uredništva ni rešil časopisa ustavitve.

Po ustavi časopisa se je Marx napotil v Pariz v spremstvu mlade žene Jenny (rojene Westphalen), stoje zveste prijateljice in pomočnice skoz vse življenje. Bivanje v Parizu je močno vplivalo na Marxa. Tu je Marx proučeval revolucionarno preteklost Francije in se hkrati seznanil s francoskimi revolucionarnimi krogmi. Mnogo časa je posvetil pro-

učevanju in kritični predelavi filozofije utopičnega socializma in politične ekonomije.

V tem pariškem obdobju svojega življenja, ko je v Franciji dozoreval nov revolucionarni val, je Marx dokončno postal socialist. Leta 1843 je začel izdajati časopis »Nemško-francoski letopisi«. V člankih, raztresenih v tem časopisu, je Marx razvil misel, da je proletariat, oborožen z revolucionarno teorijo, tisti razred, ki bo vse človeštvo rešil izkoriščevalcev. Marx dviga v teh člankih idejo oboroženega boja proti kapitalistom.

Pri »Nemško-francoskih letopisih« je sodeloval tudi Friedrich Engels, ki je tista leta živel v Angliji in ki se je samostojno povzpел do znanstvenega socializma.

Leta 1844 je Engels za nekaj dni prišel v Pariz, kjer se je blizu seznanil z Marxom (prvo kratko srečanje med Marxom in Engelsom je bilo l. 1842 v Kölnu, v uredništvu »Renskega časopisa«). To znanstvo je bilo začetek njunega pomembnega prijateljstva, ki je temeljilo na vdanosti stvari proletariata.

»Starodavna izročila nam pripovedujejo o raznih ganljivih primerih prijateljstva. Evropski proletariat lahko reče, da sta njegovo znanost ustvarila dva učenjaka in borca, katerih odnosi prekašajo najganljivejša pripovedovanja starih o človeškem prijateljstvu.«¹

Friedrich Engels Friedrich Engels se je rodil l. 1820 v industrijskem mestu Barmenu v renski pokrajini. Njegov oče je bil tovarnar in je primoral mladega Engelsa, da je služil v trgovski pisarni. Toda Engels je imel neprestano spore z rodbino in, namesto da bi hodil po očetovih stopinjah, je vse svoje moči posvetil revolucionarnemu gibanju delavskega razreda.

Ker je v začetku 40-ih let prebival v Angliji, je mogel od blizu opazovati strahoten položaj delavskega razreda in poguben učinek kapitalističnih kriz. Ko se je zblizal s člani čartističnega gibanja, je začel Engels sodelovati v čartističnem časopisu »Severna zvezda«. V Angliji je Engels napisal svoje veliko delo »Položaj delavskega razreda v Angliji«, v katerem je razkril strašno, nesramno izkoriščanje delavcev s strani buržoazije. Za razliko od drugih pisateljev tiste dobe, ki so slikali samo strahote trpljenja delavcev, kaže Engels

¹ Lenin, Fr. Engels, Zbrana dela, I. zv., str. 414.

delavski razred kot silo, ki je sposobna voditi boj za svoje osvobojenje. Mnogo časa je posvetil Engels proučevanju politične ekonomije.

Marx in Engels Od leta 1844 dalje sta se Marx in Engels, izdelata teorijo ki se je večkrat mudil v Parizu, »... najznanstvenega vneteje udejstvovala v tedanjem kipečem življenju pariških revolucionarnih skupin...«¹

V letih 1843 do 1846 je Marx odločno skritiziral idealistično filozofijo Hegla in njegovih učencv.

Marx je ne samo dosledno razložil ves družbeni razvoj, temveč je tudi poudaril geslo o revolucionarni preobrazbi sveta. »Filozofi so samo na različne načine razlagali svet,« je zapisal Marx, »toda gre za to, da ga spremenimo.«²

V letih (1845—1846) sta Marx in Engels spisala globoko, sijajno delo »Nemška ideologija«, v kateri napovedujeta odločen boj radikalnim buržujem, ki se boje množic in množičnega gibanja. V tem delu so že položeni temelji marksističnega svetovnega nazora, marksističnega nauka o družbenem razvoju in o odpravi privatne lastnine po revolucionarnem proletariatu. Marx in Engels pobijata tudi malo-buržoazne socialiste, ki odvajajo delavce od revolucionarnega boja in zavirajo revolucionarno gibanje delavskega razreda.

Hud boj sta morala bojevati Marx in Engels proti nemškim »resničnim socialistom« Grünu, Hessu in drugim. »Resnični socialisti« so odvrčali delavce od političnega boja. Apelirali so na »večno pravičnost«, bratstvo in ljubezen in s tem zavirali delavski razred, da bi spoznal nepomirljivost razrednih interesov. »Resnični socialisti« so izražali interese reakcionarne nemške male buržoazije.

Marx in Engels sta kritizirala tudi utopični komunizem Weitlinga, ki si je fantastično predstavljal osvobojenje proletariata z organiziranjem zarot.

Posebno ostro se je lotil Marx reakcionarnega zmešanca, človeka z velikimi pretenzijami, toda nevednega in praznega, tipičnega predstavnika lažžnanosti — Proudhona.

Z vsa močjo in ostrino svojega ogromnega polemičnega talenta se je Marx lotil Proudhona in v svojem pomembnem delu »Beda filozofije« (1847) formuliral idejo o revolucionarnem prevzemu oblasti po proletariatu. V isti knjigi je Marx položil tudi temelje svoje genialne ekonomske teorije.

¹ Lenin, K. Marx, Zbrana dela, XVIII. zv., str. 6.

² Marx, Izbrana dela, I. zv., 1940, str. 382.

Ze pred Marxom so poskušali proučiti in odkriti mehanizem kapitalističnega izkoriščanja ekonomisti tedaj najbolj razvite industrijske dežele — Anglije. V začetku razvoja buržoazije sta njena teoretika Adam Smith (1723—1790) in David Ricardo (1772 do 1823), predstavnik tako imenovane klasične šole politične ekonomije, poskušala pokazati tisti vir, iz katerega črpa buržoazija svoje dobičke, pokazati, da prihaja do teh dobičkov na račun neplačanega dela delavcev. Toda ta dva sta imela kapitalizem za večer in nista odkrila zakonov njegovega razvoja. V nadaljnjem sta nehala razkrivati izkoriščevalski značaj buržoazne proizvodnje.

Marx je bil tisti, ki je odkril, kako si buržoazija prisvaja neplačano delo delavcev, in ki je ugotovil prave razvojne zakone in neizogiben propad kapitalistične družbe. Popolnoma je razvil Marx ekonomsko teorijo kasneje v nesmrtnem delu »Kapital«, (prvi del je izšel l. 1867).

Ko je proučeval ekonomiko, je Marx pokazal, da razvoj družbe konec koncev temelji na ekonomskem razvoju in da ta razvoj vodi v proletarsko revolucijo.

Ko je Marx odkril najvažnejše zakone v filozofiji in politični ekonomiji, je sprejel od utopičnih socialistov njihov kritični odnos do kapitalizma, zavrgel pa slabe, neresnične strani njihovega nauka. Utopični socialisti so odklanjali razredni boj. Marx pa je pokazal njegovo neizogibnost in dokazal, da vodi ta boj v diktaturo proletariata, da je delavski razred tisti razred, ki bo na čelu vseh zatiranih množic rešil človeštvo izkoriščanja, odpravil razrede in ustanovil najprej socialistični, nato pa komunistični red.

»Kar se mene tiče,« je pisal Marx l. 1852, »mi ne pripada niti ta zasluga, da bi odkril obstoj razredov v sodobni družbi, niti ta, da bi odkril njihov medsebojni boj... To, kar sem jaz napravil novega, je bilo to, da sem dokazal sledeče: 1. da je obstoj razredov zvezan samo z določenimi zgodovinskimi fazami v razvoju proizvodnje; 2. da razredni boj neizogibno vodi v diktaturo proletariata; 3. da predstavlja ta diktatura samo prehod k odpravi vseh razredov sploh in k brezrazredni družbi.«¹

»Marxov nauk je vseмогоčen,« je pisal Lenin, »ker je resničen. Je popoln in skladen, daje ljudem celotni svetovni nazor, ki ni združljiv z nikakim praznoverjem, z nikako reakcijo, z nikakršnim zagovarjanjem buržoaznega zatiranja. Je zakoniti naslednik najboljšega, kar je ustvarilo človeštvo v 19. stoletju z nemško filozofijo, angleško politično ekonomijo in francoskim socializmom.«²

Tovariš Stalin je označil marksizem takole: »Marksizem je znanstveni izraz osnovnih interesov delavskega razreda.«³

¹ Marx in Engels, Zbrana dela XXV. zv., str. 145—146.

² Lenin, Zbrana dela, XVI., str. 349.

³ Stalin, Vprašanja leninizma, izd. 10., str. 507.

Marx in Engels sta se vse življenje strastno in vztrajno borila proti vsemogočnosti samogoltni, omejene in krute nemške zemljiške gospode, proti pruskemu kralju in drugim nemškim vladarjem. Pogumno sta razkrinkavala samovoljnost policije, sodišč in cenzorjev, ki so dušili vsako svobodno misel.

Politični faktorji nemške buržoazije in nemški znanstveniki so predrzno trdili, da so Nemci vzvišeni nad drugimi narodi, da je Nemcem usojeno, da zaslužnijo in podjarmijo vse druge narode in sicer v prvi vrsti Slovane in da pograbiijo njihove dežele. Pruski junkerji in buržoazija so zahtevali, da bi reakcionarna Prusija združila vse nemške države pod svojim gospodvom.

Marx in Engels sta poudarjala idejo revolucije v vseh nemških državah, strmoglavljenje oblasti nemške zemljiške gospode in buržoazije in ustanovitve demokratične Nemčije.

Teoretično delo Marxa in Engelsa je bilo nerazdružno zvezano z njunim revolucionarnim delom, z njunim bojem za proletarsko partijo.

Veliki revolucionar, genialni znanstvenik Marx je združil svojo usodo z usodo proletariata, postal njegov prvi voditelj in organizator njegove avantgarde — komunistične partije.

Decembra 1844 so Marxa na zahtevo pruske vlade izgnali iz Francije. Ko je prišel v Belgijo, je razvil veliko dejavnost med belgijskimi delavci. V juliju in avgustu 1845 je skupaj z Engelsom obiskal London in Manchester, da bi se osebno seznanil z življenjem najnaprednejše industrijske dežele na svetu.

»Zveza komunistov« Prva partijska organizacija, ki jo je ustanovil Marx z Engelsovim sodelovanjem, je bila »Zveza komunistov«, ki je nastala iz prejšnje »Zveze pravičnih«. Marx in Engels sta že dolgo imela zveze s tajnim revolucionarnim delavskim društvom — »Zvezo pravičnih«, ki se je organizirala v Parizu l. 1836.

V »Zvezi pravičnih« so bili v glavnem rokodelci in prištaši utopičnega komunizma.

Leta 1840 so vodilno središče »Zveze pravičnih« prenesli v Anglijo. V Londonu je dobila ta »Zveza« mednarodni značaj in je začela voditi propagandistično delo.

Marx in Engels sta kar najživahneje delala v »Zvezi« v letih 1846—1847. Istočasno je Marx, ki je živel v Bruslju, organiziral skupaj z Engelsom »Komunistični zvezni odbor«, ki je upostavil

in vzdrževal zveze z nemškimi socialisti in komunisti in si postavil za nalogo, da naveže stike z angleškimi ter francoskimi socialisti. V Bruslju je Marx mnogo delal med delavci, ustanovil »Nemško društvo«, predaval, bil podpredsednik bruseljske delavske »Demokratske asociacije«.

Na kongresu »Zveze pravičnih« leta 1847, ki se ga je udeležil tudi Engels, se je »Zveza« reorganizirala. Prav za prav se je na tem kongresu ustanovila nova organizacija. V izdelanem osnutku statuta so formulirali cilj nove »Zveze« takole: »... strmoglavljenje buržoazije, gospostvo proletariata, odprava stare, buržoazne družbe, ki temelji na razrednih nasprotjih, in zgraditev nove družbe brez razredov in brez privatne lastnine.«¹ Na mesto »Zveze pravičnih«, ki je delila nazore utopičnih socialistov, je stopila organizacija, ki je izhajala iz osnovnih tez znanstvenega komunizma. Po reorganizaciji se je »Zveza pravičnih« preimenovala v »Zvezo komunistov«. Tako je bil to prvi kongres »Zveze komunistov«. »Zveza« je bila nelegalna organizacija, ki je propagirala ideje znanstvenega komunizma. Odklanjala je vsako zarotniško taktiko.

Na II. kongresu »Zveze komunistov« v Londonu jeseni 1847 so dokončno formulirali statut »Zveze komunistov« in začeli sestavljati njen program. Pri sestavljanju »Zvezinega« programa je imel glavno vlogo Marx. Po desetdnevni razpravi o osnutku programa so naročili Marxu in Engelsu, da sestavita program »Zveze komunistov« in ga izdeta kot manifest »Zveze«.

Mladi nemški delavec (krojač) Lessner, član »Zveze komunistov«, je opisal vtis, ki ga je napravil nanj Marx l. 1847: »Marx je bil tedaj še mlad človek 28-ih let; kljub temu je napravil na vso nas globok vtis. Marx je bil srednje postave, širokih ramen in poln energije. Imel je visoko, zelo lepo čelo, goste in kot smola črne lase, prodiren pogled; obrisi ustnic so izražali sarkastičen nasmeh, ki je vlivl strah njegovim oponentom. Govoril je kratko in jedrnat; spregovoril ni nobene nepotrebne besede, vsak njegov stavek je bil poln misli, vsaka misel pa nujen sestavni člen v njegovi argumentaciji. Logika njegovega govora je bila nenavadno prepričevalna.«

Komunistični manifest Rokopis »Manifesta«, ki sta ga sestavila Marx in Engels, so konec januarja 1848 poslali iz Bruslja v London, kjer je »Manifest« izšel v tisku februarja l. 1848.

¹ Marx in Engels, Manifest komunistične partije, OGIZ 1939, str. 98.

Leta 1890 je Engels z vso upravičenostjo zapisal, da je »Manifest« postal »... najbolj razširjen, najbolj internacionalen spis v svez socialistični literaturi, skupen program mnogo milijonov delavcev vseh dežel od Sibirije do Kalifornije.«¹

Lenin je leta 1895 o »Manifestu Komunistične partije« zapisal: »Ta drobna knjižica odtehta cele knjige, njen duh navdaja in dviga do današnjih dni ves organizirani in bojujoči se proletariat civiliziranega sveta.«²

Vsako, ki hoče obvladati boljše vize, mora vedno znova in znova prebirati ognjevite vrste »Manifesta«.

»Komunistični manifest« ima štiri poglavja. Prvo poglavje, ki se imenuje »Buržuji in proletarci«, nam razloži, da je »zgodovina vseh dosedanjih družb zgodovina razrednih bojev.«³ Tu je pokazano, kako pride zaradi boja med različnimi razredi buržoazija na oblast. »Svoboden človek in suženj, patricij in plebejec, fevdalni gospod in tlačan, cehovski mojster in pomočnik, skratka: zatriralci in zatirani so bili v večnem nasprotju drug proti drugemu, so bojevali nepretrgan, zdaj prikrit, pa spet očiten boj, ki se je vselej končal z revolucionarno preobrazbo vse družbene zgradbe ali pa s splošnim propadom bojujočih se razredov.«⁴

Marx in Engels pokažeta, da je buržoazija, ki je uničila fevdalne odnose, ob svojem času odigrala revolucionarno vlogo v zgodovini. Ko pa je prišla na oblast in upostavila kapitalistično izkoriščanje, je ustvarila tako velikanske proizvodne sile, da jih ne more več obvladati. Nastopajo krize, kapitalistični red postane ovira za nadaljnji razvoj industrije in kmetijstva. Z buržoazijo vred se razvija tudi tisti razred, ki končno z revolucijo strmoglavi buržoazijo.

»V isti meri, kakor se razvija buržoazija, t. j. kapital, se razvija tudi proletariat, razred sodobnih delavcev...«⁵

Proletariat začne boj proti buržoaziji, ki ga izkorišča, se združuje v tem boju in odigra vlogo grobarja buržoazije in kapitalističnega reda.

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XVI. zv., del II., str. 51.

² Lenin, Zbrana dela, I. zv., str. 413.

³ Marx in Engels, Manifest Komunistične partije OGIZ, 1939, str. 27.

⁴ Isto, str. 27—28

⁵ Isto, str. 35—36.

V prvem poglavju označujeta Marx in Engels buržoazni državni ustroj takole: »Sodobna državna oblast je samo odbor, ki upravlja zadeve vsega buržoaznega razreda.«¹

V drugem poglavju »Proletarci in komunisti« govorita Marx in Engels o komunistih, ki so najnaprednejši in »... najodločnejši, vedno gonilni del delavskih strank vseh dežel; v teoretičnem pogledu prekašajo ostalo množico proletariata po razumevanju pogojev, poteka in splošnih rezultatov proletarskega gibanja.«²

»Bližnji cilj komunistov...« je »... strmoglavljenje gospostva buržoazije in osvojitve politične oblasti po proletariatu.« Tako vsebuje »Komunistični manifest« idejo o diktaturi proletariata. Pri tem utemeljujeta Marx in Engels nujnost odpraviti privatno lastnino proizvodnih sredstev.

Tovariš Stalin je poudaril, da sta že v »Manifestu Komunistične partije« »Marx in Engels dala temeljne osnutke za partijo kot avantgardo proletariata, brez katere (brez partije) si proletariat ne more priboriti osvobojenja niti v smislu prevzema oblasti, niti v smislu preureditve kapitalistične družbe«³ in da je Lenin »razvil dalje te osnutke ustrezno novim pogojem boja proletariata v obdobju imperializma...«⁴

»Komunistični manifest« pravi, da proletarci nimajo domovine. Razume se, da kapitalistične dežele niso domovina proletarcev. Toda sedaj imajo proletarci vsega sveta domovino — ZSSR. Delavski razred ZSSR, ki ustvarja komunistično družbo in z vsemi sredstvi utrjuje obrambo svoje socialistične domovine, se bori za stvar proletariata in zatiranih delovnih množic vsega sveta.

V tretjem poglavju »Komunističnega manifesta« je podana porazna kritika reakcionarnih in oportunističnih teorij, ki zavirajo razvoj delavskega gibanja. Zadnje, četrto poglavje govori o taktiki komunistov v raznih deželah v bodoči revoluciji, upoštevajoč posebnosti vsake dežele.

O nalogah proletariata pravi zaključni del »Manifesta Komunistične partije« sledeče: »Komunisti zaničujejo vsako prikrivanje svojih nazorov in namer. Odkrito izjavljajo, da morejo doseči svoje cilje samo z nasilnim strmoglavljenjem

¹ Marx in Engels, Manifest komunistične partije, OGIZ, 1939, str. 30.

² Isto, str. 44—45.

³ Stalin, Vprašanja leninizma, 10. izd., str. 172.

⁴ Isto, str. 172—173.

vsega obstoječega družbenega reda. Naj gospodujoči razredi trepečejo pred komunistično revolucijo. Proletarci nimajo v njej ničesar izgubiti, razen svojih okovov, pridobe pa z njo ves svet.«

»Proletarci vseh dežel, združite se!«

Ideje »Komunističnega manifesta« so se uresničile v ZSSR. Zmaga teh idej je fiksirana v Stalinski Ustavi zmagovitega socializma, ki je v ZSSR uresničil tista načela, ki sta jih postavila Marx in Engels v »Komunističnem manifestu«.

Delavski razred ZSSR je upostavil svojo diktaturo, postal vladajoči razred, odpravil buržoazno privatno lastnino in z velikanskim uspehom gradi komunistično družbo. Svetovno zgodovinske zmage Sovjetske zveze so triumf marksizma-leninizma.

Tovariš Stalin je govoril v svojem poročilu na 17. kongresu partije: »Več kakor osemdeset let je minilo odtlej, ko je marksizem stopil na pozornico. V tem času je desetine in stotine buržoaznih vlad skušalo uničiti marksizem. In kaj se je zgodilo? Buržoazne vlade so prihajale in odhajale, marksizem je pa ostal... Še več — marksizem je dosegel to, da je popolnoma zmagal na šestini zemeljske krogle... Ne smemo imeti za naključje, da je dežela, kjer je marksizem izvojeval popolno zmago, zdaj edina dežela na svetu, ki ne pozna kriz, niti brezposelnosti... Ne, tovariši, to ni naključje... za te uspehe se imamo zahvaliti temu, da smo delali in se borili pod zastavo Marxa, Engelsa, Lenina.«¹

Marxova dejavnost

Vse, ki so poznali Marxa, je presenečala njegova čudovita delovna sposobnost. Bil je nenavadno široko izobražen človek, imel je ogromno znanje v vseh področjih. Marx je svoja teoretična dela pripravljaval z največjo skrbnostjo in vestnostjo. Ko je na primer začel predelavati svojo ekonomsko teorijo, je Marx proučil velikansko množico spisov ekonomistov. Ohranili so se Marxovi izpiski iz del sedemdesetih ekonomistov 17., 18. in 19. stoletja. Samo ti izpiski bi obsegali pet debelih knjig, če bi jih tiskali.

Ko je proučeval agrarno vprašanje, je imel Marx za nujno potrebno, da prouči agrarne odnose v Rusiji, in v ta namen se je konec leta 1869 (ko je imel že 51 let) naučil ruskega jezika. Marx se je v treh mesecih naučil ruščine toliko, da je prebral Flerovskega knjigo »Položaj delavskega razreda v Rusiji«. V začetku 70-ih let je Marx prosto bral rusko; v njegovi knjižnici je bilo zbranih mnogo ruskih knjig. Proučeval je agrarno vprašanje v Rusiji, vrh tega ga je zanimala Rusija kot dežela, kjer je dozorevala revolucija, katere zmaga bi imela, kakor je pred-

¹ Stalin, Vprašanja leninizma, izd. 10., 1936, str. 597.

videval Marx, največji pomen za socialistično revolucijo v vseh deželah sveta.

Čeprav je posvetil mnogo časa partijskemu revolucionarnemu in znanstvenemu delu, je Marx vedno našel dovolj časa tudi za to, da je bil na tekočem v najboljših leposlovnih spisih. Obvladal je vse evropske jezike, odlično je poznal tudi svetovno literaturo in jo ljubil.

Od vseh romanopiscev je najviše cenil Cervantesa in Balzaca. Pripravljaj je posebno študijo o Balzacovi »Človeški komediji«.

Izmed ruskih pisateljev je Marx bral v izvirniku in visoko cenil Puškina, Gogolja, Černiševskega in Ščedrina. Od dramatikov je cenil nad vse Ajshila. Shakespearova dela je s posebno ljubeznijo prebirala vsa Marxova družina. Izmed pesnikov je imel Marx rad Homerja, Danteja, Goetheja, Heineja.

O Marxu lahko z vso pravico rečemo, da je pri ustvarjanju svojega velikega nauka »kritično predelal vse to, kar je ustvarila človeška družba in da ni zanemaril niti ene točke.«¹

Ko so fašistični barbari prevzeli oblast v Nemčiji, so sežgali na gredah genialna dela velikih svetilnikov človeške kulture, Marxa in Engelsa.

13. poglavje

Revolucija leta 1848 v Franciji

Februarska revolucija »Cesarstvo bankirjev« je vedno bolj vzbujalo nezadovoljnost širokih slojev francoskega prebivalstva. Čim trdovratneje so Louis-Philippe in njegovi ministri nasprotovali zahtevam po reformah, tem močnejši so postajali pristaši reform, ki so se zbirali okrog dveh časopisov. Zmerna buržoazija je odobraval pisanje časopisa »National«, pri katerem je sodeloval Lamartine, pesnik in hkrati zgodovinar, ki je pel slavo girondistom. Pred revolucijo si Lamartine še ni bil na jasnem, ali hoče monarhijo ali republiko.

Maloburžoazni radikali — demokrati so se ogrevali za časopis »Reforma«, pri katerem je imel vidno vlogo prepričan republikanec, advokat Ledru-Rollin, ki je izdajal ta časopis iz svojih sredstev.

V besedah je bil Ledru-Rollin za odločne ukrepe v korist množic. »Za nas je ljudstvo vse,« je govoril »in ni dovolj, da se mu da volivna pravica, neogibno potrebno je, da se v naši družbi iztrebi revščina, ki ga ogroža, in neenakost, ki ga ponižuje...« V praksi se je potegoval za reformo volivne pravice v korist širših krogov buržoazije.

¹ Lenin, Zbrana dela, XXV. zv., str. 387.

Pristaši »Reforme« so razkrinkavali podkupljivost ministrov Louisa-Philippa, ki so bili zapleteni v razne škandalozne afere. Pogosti so postali primeri, da so s klici »Proč s tatovi!« pozdravljali ministre Louisa-Philippa, ko so se peljali po ulicah. Posebno osovražen je bil reakcionarni minister Guizot.

Politični položaj se je v Franciji posebno zaostрил v zvezi s slabo letino v letih 1845—1847 in z boleznijo krompirja, ki se je razširila po vsej Evropi, posebno pa na Irskem in v Franciji. Leta 1847 je postal splošen položaj še bolj napet zaradi gospodarske krize. Operacije Francoske banke so se v enem letu zmanjšale za eno milijardo frankov. Delavska mezda je padla za 50—60%.

Buržoazija je sklenila izkoristiti krizo za to, da bi izsilila od vlade reformo volivne pravice, da bi dosegla znižanje visokega volivnega cenza (200 frankov neposrednega davka).

Ob aktivni podpori časopisov »National« in »Reforma« so prirejali bankete, na katerih so nastopali poslanci in drugi buržoazni javni delavci ter zahtevali reforme.

Velik banket so določili na 22. februar 1848. Objavili so tudi načrt sprevoda do kraja banketa, toda vlada ga je v zadnjem trenutku prepovedala. Buržoazija, ki ni niti najmanj mislila na revolucijo, se je odločila, da uboga. Buržoazni politiki so ostali doma, toda pred poslopjem, kjer bi moral biti banket, so se zbrali delavci, rokodelci in študentje. Ostanke podtalnih revolucionarnih družb, ki so bile prej razgnane, so nastopili s pozivom na upor. Ponekod so začeli postavljati barikade. Vlada je zapovedala, naj nastopi narodna garda, toda večina gardistov se je pobratila z delavci. Razlegali so se klici: »Dol z Guizotom! Živio reforma!« Kralj se je odločil, da razreši Guizota, toda bilo je že prepozno. Množice so šle na ulice.

V noči na 24. februar, potem ko so vladni poveljniki streljali na delavsko demonstracijo, ki je šla mimo poslopja zunanjega ministrstva, kjer je živel Guizot, je upor postal splošen. To noč so Parižani zgradili okoli dva tisoč barikad, za kar so posekali ob cestah nad 4000 dreves in izkopali iz cestnega tlaka več kakor milijon kock.

Proti jutru 24. februarja so bile vse vojašnice in vsa skladišča orožja v Parizu v rokah upornikov. Louis-Philippe, ki je ušel iz palače po podzemeljskem hodniku, je v najeti kočiji z ženo zbežal iz Pariza.

Poslanska zbornica je skušala posaditi na izpraznjeni prestol mladoletnega vnuka Louisa-Philippa, njegovo mater — vojvodinjo Orleansko pa napraviti za regentinjo. Toda oboroženi delavci in narodni gardisti, ki so vdrli v poslopje, so preprečili ta poskus. Tudi samega prestola v tem času ni bilo več. Francosko ljudstvo je pokazalo svoje stališče do monarhije s tem, da je sežgalo prestol na trgu.

Pristaši »Nationala« in »Reforme«, ki so prišli v bourbonsko palačo, so sporočili, da je (do sklicanja ustavodajne skupščine) sestavljena začasna vlada iz predstavnikov obeh teh buržoaznih strank.

Na zahtevo množic so pa sprejeli v začasno vlado tudi socialiste — delavca manufakture gumbov Alberta in malo-buržoaznega časnikarja Louisa Blanca. Toda socialista nista bila v vladi kot njena člana, temveč samo kot tajnika. Buržoazija je bila boljše organizirana kakor socialisti in je postala gospodarica položaja — opirala se je na bataljone narodne garde.

Vodilno vlogo v vladi je imel Lamartine, ki je bil blizu »Nationala«. Predstavnik »Reforme« Ledru-Rollin je dobil odgovorno mesto notranjega ministra.

25. februarja so na zahtevo velikanske delavske demonstracije oklicali Francijo za enotno in nedeljivo republiko. Republiko so izvojevali francoski delavci s svojim bojem, s svojo krvjo.

Toda začasna vlada ni ničesar storila zanje in trg pred poslopjem začasne vlade še je spet napolnil z oboroženim ljudstvom. Delavec — mehanik Marche je s puško v roki v imenu ljudstva zahteval od začasne vlade priznanje »pravice do dela«. Delavci so zahtevali »socialno republiko«. Ne da bi si bili na jasnem, kaka naj bo ta »socialna republika«, so vezali s tema besedama vprašanje o zboljšanju položaja delovnih množic. Ker niso jasno razumeli, da morejo doseči pravico do dela samo s tem, da strmoglavijo buržoazijo, so zahtevali, naj prizna buržoazija to pravico za vsakega delavca.

Začasna vlada je sklenila priznati »pravico do dela«, storila pa je to samo zato, da bi odpravila nevarnost, ki ji je grozila. Odločena je bila, da pod pretvezo uresničenja »pravice do dela« preide v napad na delavce.

Kot da gre za uresničenje »pravice do dela«, so imenovali posebno tozadevno komisijo z Louison Blancom in Albertom na čelu. To komisijo so preselili na rob mesta v

Luksemburško palačo in na ta način sta bila Lou's Blanc in Albert dejansko izrinjena iz začasne vlade. V luksemburško komisijo so prišli zastopniki pariških rokodelskih korporacij. Na prizadevanje Louisa Blanca so sprejeli v komisijo tudi predstavnike lastnikov. Komisiji niso dali denarja niti aparata.

Luksemburška komisija z Louisom Blancom na čelu je igrala nadvse škodljivo vlogo. Louis Blanc je varal delavce s tem, da jim je govoril, da se dela zanje in da jih ni klical na boj proti začasni vladi, temveč jim priporočal, naj jo podpirajo. S tem je bil spodkopan revolucionarni boj delavskega razreda. Louis Blanc je začel igrati vlogo »repka buržoazije«, postal je izdajalec delavskih interesov.

Med tem ko je bila luksemburška komisija zaposlena z neskončnimi razpravljanji o »socialnem vprašanju« in ublaževanju posameznih sporov med podjetniki in delavci, je vlada delala.

Za boj proti delavcem je vlada ustanovila mobilno (premakljivo) gardo iz 24 bataljonov, ki jo je zbrala iz izmečkov pariškega prebivalstva. Vojakom mobilne garde so plačevali po poldrug frank na dan. Te vojake, posebno mladino, so na vse načine hujskali proti delavcem.

Da bi izigrala idejo »organizacije dela«, je vlada naročila ministru javnih del Mariju, da organizira »nacionalne delavnice«. Vsakemu, ki se je vpisal vanje, so dali lopato in samokolnico. Celo najbolj kvalificirani delavci in mojstri so morali kopati zemljo.

Vzdrževanje teh delavnic je stalo mnogo denarja — v zvezi s krizo in brezposelnostjo se je v te delavnice zapisalo več kakor sto tisoč ljudi. Tedaj je vlada dala razne olajšave buržoaziji (izplačala je na primer odstotke za državna posojila pred določenim rokom), medtem ko je močno zvišala neposredne davke kmetom (za 45 % ali 45 centimov od franka).

Buržoazija je lažnivo prepričevala kmete, češ da pariški delavci nočejo delati in da morajo pač kmetje žrtvovati denar za vzdrževanje nacionalnih delavnic. To agitacijo je buržoazija razvila posebno v času volitev v ustavodajno skupščino. Na ta način je buržoazija podžigala sovraštvo kmetov proti delavcem. Pri volitvah v ustavodajno skupščino so kmetje, ki so tvorilo glavno množico francoskega prebivalstva, oddali svoje glasove reakcionarjem — monarhistom.

Ustavodajna skupščina

V ustavodajni skupščini, ki se je otvorila 4. maja 1848, je bila približno četrtnina poslancev prikritih monarhistov. Večina je pripadala zmernim republikancem — predstavnikom industrijske buržoazije. Ledru-Rollin in Louis Blanc sta bila sicer izvoljena, toda s prav majhnim številom glasov.

Namesto začasne vlade, ki je odložila svoja pooblastila, so izvolili izvršilno komisijo petih ljudi. Vanjo je prišel Lamartine; Louis Blanc in Albert pa ne. Gospodarji položaja so bili buržoazni republikanci iz »Nationala«.

Luksemburško komisijo so takoj razpustili. Predsedniku ustavodajne skupščine so dali pravico, da pokliče vojsko v primeru potrebe. Skratka, rezultat volitev je bil tak, da je Blanqui, ki je bil v začetku revolucije izpuščen iz ječe in je prišel v Pariz, rekel: »Zdaj je državljanska vojna neizogibna.«

Veliko nezadovoljstvo je vzbudila tudi zunanja politika ustavodajne skupščine. V svojih prvih deklaracijah je začasna vlada izjavila, da je francoska republika pripravljena pomagati narodom, ki se bore za svoje osvobojenje. Medtem se je Lamartine dogovoril s carskim poslanikom v Parizu, Kiseljovim, da se Francija ne bo vmešavala pri zadušitvi revolucionarnega gibanja Poljakov po carski Rusiji. Ko se je takoj za Francijo začela revolucija v nemških in italijanskih državah, je Lamartine izjavil, da je Francija zvesta obveznostim dunajskega kongresa, in je prav tako zavzel stališče nevmešavanja.

Središče boja proti reakcionarni ustavodajni skupščini so postali demokratični klubi, ki se jih je organiziralo v Parizu okrog dve stó petdeset.

Nekaj dni po otvoritvi ustavodajne skupščine so pariške množice poskusile, da jo razženejo. Dne 15. maja 1848 je množica vdrla v poslopje ustavodajne skupščine in razglasila njen razpust. Oklicali so novo vlado z Blanquijem in z drugimi revolucionarji na čelu. Ta vlada je zahtevala: podporo poljskim revolucionarjem, milijardno obdavčenje bogatašev, odhod vojske iz Pariza, »organiziranje dela« in »odpravo bede«.

Toda k poslopju skupščine so z vso naglico pohiteli buržoazni bataljoni narodne garde in »mobili«. Razgnali so demonstrante, zaprli Blanquija in druge voditelje ljudskih klubov, revolucionarne klube pa zapečatili.

Junijski dnevi Vlada je zdaj sklenila izvršiti veliko krvoprelitje, napraviti velikanski pokolj delavcev. Dne 22. junija 1848 je izvršilna komisija ustavodajne skupščine izdala odlok o razpustu nacionalnih delavnic — 113.000 delavcev je bilo s tem vrženih na cesto. V odgovor je sledil splošen upor.

Hercen opisuje takole njegov začetek: »23. ob štirih sem šel po bregu Seine proti mestni hiši: trgovine so zapirali, oddelki narodnih gardistov so z mrkimi obrazi, ki niso napovedovali nič dobrega, korakali v razne smeri... silen blisk je švignil izza oblakov. Grom za gromom je bobnel in sredi vsega tega je z enakomernim, zateglim zvokom udaril plat zvona s stolpa sv. Sulpicija, s katerim je klical spet prevarani proletarec svoje brate k orožju... Na drugi strani reke so po vseh malih in velikih ulicah postavljali barikade... plat zvona se je še vedno razlegal.« Nenavadno hitro so zgradili nad štiri sto barikad — najprej v predmestjih prestolnice potem v dobri polovici mesta.

Ustavodajna skupščina je razpustila izvršno komisijo in izročila oblast vojaškemu diktatorju, generalu Cavaignacu, ki se je proslavil s krutostmi pri zadužitvi upora arabskih plemen v Alžiru proti francoski zasedbi.

Na pariške barikade niso šli samo delavci nacionalnih delavnic. Složno z njimi so se borili tudi drugi oddelki pariškega proletariata — delavci mehaničnih delavnic in železniški delavci; v st. antoinskem predmestju so se v boju posebno odlikovali mizarji. Ženske in otroci so pomagali vlivati krogle, obvezovali ranjence, prinašali borcev vode in hrane.

Pri uporah so delavci pokazali brezprimerni pogum, čudovito enodušnost in vojaško izurjenost, s katero so presenetili celo sovražnika. Delavci nacionalnih delavnic so se okoristili s tem, da so bili v teh delavnicah vojaško organizirani.

V junijskih dnevih niso imeli delavci skupnega vodstva, toda v posameznih okrajih so pogumno in spretno vodili boj delavci, ki so bili člani tajnih društev in ki so imeli izkušnje v barikadnem bojevanju. V neki ulici je zapovedoval šestdesetletni čevljar Voisambert, oborožen z velikim kovaškim kladivom. V drugem okraju je poveljeval mehanik Racari, član tajnega komunističnega društva iz začetka 40-ih let, ki je kasneje umrl kot kaznjenev v prisilnem taborišču.

V celi vrsti okrajev so načelovali upornikom člani blankističnega kluba.

Delavci so si postavili med bojem za glavno nalogo, da zasedejo mestno hišo. Proti njej so prodirali s štirih strani. Prav do poldneva 24. junija je bila premoč na strani delavcev. Nekateri oddelki so bili oddaljeni od mestne hiše samo še šestdeset korakov. Toda 25. junija je postalo že očitno, da je premoč na Cavaignacovi strani. Močno topništvo je brez prizanašanja rušilo cele okraje Pariza.

Proti delavcem je nastopilo 24.000 »mobilcev«, ki so jih nabrali s tako imenovanega pariškega podzemlja, polki redne vojske in bataljoni narodne garde. Proletariat je ostal brez zaveznikov. Kmetje ga niso podpirali. Celo večina male buržoazije je bila v junijskih dnevih na strani sovražnikov delavcev. Uporniki niso imeli enotnega središča, niso imeli svoje revolucionarne partije. Kompromisar Louis Blanc je izdal delavce in jih nagovarjal, naj prenehajo z bojem.

»Strmoglavljenje buržoazije«, »diktatura proletariata«, to so bila gesla upornikov, kakor jih je označil Marx.

Junijski dnevi so bili »...prva velika bitka med obema razredoma, v katëra razpada sodobna družba. To je bil boj za ohranitev ali za uničenje buržoaznega reda.«¹ V tem boju je zmagala buržoazija. Delavci, ki so se trdovratno upirali, so bili prisiljeni umakniti se v predmestja. 26. junija se je vdalo st. antoïnsko predmestje, zadnji branik upornikov. Začelo se je streljanje ljudi, oblečenih v delavske bluže, z obrazi, črnimi od smodnika. V boju je bilo ubitih 800 delavcev, po boju so jih ustrelili nič manj kakor enajst tisoč. Zaprli so jih 25.000, 3500 so jih poslali v pregnanstvo.

V dnevih, ko se je razbesnel beli teror buržoazije, je Hercen pisal: »V ušesih mi še odmevajo strelji, topot drveče konjenice, težak, zamolkel ropot topovskih koles po mrtvih ulicah. Pred očmi mi migljajo posamezne podrobnosti. Ranjenec na nosilnici se z eno roko drži za bok... kaplje krvi tečejo po njem. Omnibusi, polni vojakov, ujetniki z zvezanimi rokami, Topovi na trgu Bastilje... in mračen nočni klic: »Stoj! Kdo tam?«

Sedeti doma v sobi s prekrizanimi rokami, ne da bi mogel iti ven, in poslušati zraven sebe, okrog sebe, od blizu in daleč — strele, povelja, krike, bobnanje bobnov, in vedeti, da okrog tebe teče kri, da koljejo, streljajo, da v neposredni bližini umirajo — ob tem lahko izdihneš, zblazniš. »Umrl nisem, toda postaral sem se...«, je pisal Hercen.

¹ M a r x, Izbrani spisi, X. zv., M., 1940, str. 176.

General Cavaignac, ki je krvavo zadušil upor, je zaslužil priznanje Nikolaja I., ki mu ga je izrekel po svojem pariškem poslaniku: »Car najiskreneje čestita k zmagi. Car izreka svojo pohvalo sijajnemu zadržanju generala Cavaignaca.«

Po porazu delavcev je reakcija prešla v ofenzivo ne samo v Franciji, temveč tudi v Nemčiji in Italiji, kjer je bila revolucija v polnem razmahu, in v drugih evropskih deželah.

Zakonodajna skupščina   Ustavodajna skupščina, ki je preživela hudo nevarnost v juniju, je pospešila izdelavo ustave, da bi utrdila močno centralizirano oblast. Po novi ustavi je prešla zakonodajna oblast na »zakonodajno skupščino« iz 750 članov, ki jih volijo vsi moški Francozi, ki so dosegli 21. leto starosti.

Izvršilna oblast pa je prešla na predsednika republike, ki so ga volili z ljudskim glasovanjem na štiri leta. Predsednik je imel velikanska pooblastila: napovedoval je vojno in sklepal mir, vodil pogajanja v imenu republike s tujimi državami, bil je vrhovni poveljnik oboroženih sil, imenoval je višje uradnike in generale.

Za predsedniško mesto so postavili dva glavna kandidata: kandidata republikancev, krvavega generala Cavaignaca, ki je zadušil junijski upor, in nečaka Napoleona I. — Louisa-Napoleona.

Louis-Napoleon Bonaparte je že za časa julijske monarhije dvakrat poskušal z zaroto prevzeti oblast in je zato prišel v ječo. Potem je živel v emigraciji v Angliji. »Mali nečak velikega strica« je bil ničla. Zmago pri volitvah mu je dalo njegovo ime, njegove lažnive obljube. Kmetje-posestniki, ki sta jih zbegali buržoazija in duhovščina in ki so jih lažnivi buržoazni časopisi nahujskali proti delavcem, so podprli predstavnika dinastije Bonapartejey. Kontrarevolucionarno razpoložena buržoazija je podprla Louisa Bonaparteja, ki si je prizadeval obnoviti monarhijo.

Več kakor leto dni po volitvah v ustavodajno skupščino so bile maja 1849 volitve v zakonodajno skupščino. To pot so zmagali odkriti monarhisti, pristaši Orleanov in »legitimne« bourbonske dinastije, ki so se združili v »stranko reda«.

V zakonodajno skupščino je prišla tudi pomembna skupina maloburžoaznih demokratov, skupina nova »gora«, kakor se je sama imenovala (180 poslancev).

Vodja te skupine je bil Ledru-Rollin. »Gora« se je bala obnovitve monarhije in je poskušala pritegniti široke sloje malo-

buržuazije in delavstva v boj proti monarhistični večini v zakonodajni zbornici.

Že prve dni po otvoritvi zakonodajne skupščine je »gora« protestirala proti politiki predsednika Louisa Bonaparteja, ki je poslal mornarico in vojsko proti Rimu, ki je vrgel papeško oblast in se proglasil za republiko. Toda za upor se »gora« ni odločila.

Napovedala je samo mirno protestno demonstracijo (13. junija l. 1849). Mirno demonstracijo 30.000 ljudi je z lahkoto razgnala vojska Louisa Bonaparteja.

Tako je bilo v Franciji upostavljeno gospostvo monarhistične »stranke reda«, poleg katere je obstajala močna predsedniška oblast.

Državni prevrat leta 1851

»Stranka dera« je začela izvajati reakcionarne ukrepe. Odpravila je splošno volivno pravico s tem, da je vzela glasovalno pravico tistim državljanom, ki so preživeli v nekem kraju manj kakor pol leta. Na ta način se je število volivcev zmanjšalo z 9 na 6 milijonov; poleg tega so mnogo delavcev odstranili od volivnih skrinjic. Duhovščini so dovolili, da odpira svoje šole.

Kmalu so se zaostriili odnosi med »stranko reda« in predsednikom. Leta 1852 je potekel rok predsednikovih pooblastil in na podlagi ustave ni mogel biti izvoljen isti predsednik drugič zapovrstjo.

Louis-Napoleon je pravočasno poskusil, da bi zbornica spremenila ustavno določbo, ki bi dovolila ponovno izvolitev predsednika, toda zbornica je odklonila ta predlog. Da bi spodkopal ugled zbornice v očeh množic, je tedaj Louis Napoleon predložil skupščini predlog zakona o ponovni uvedbi splošne volivne pravice. Zbornica pa je odklonila tudi ta zakon.

V noči na 2. december 1851 je predsednik Louis-Napoleon, ki je želel ostati na oblasti, dal zapreti voditelje »stranke reda«, nato razpustil zakonodajno skupščino in hkrati razglasil zopetno uvedbo splošne volivne pravice. Z izpremembo ustave je Louis-Napoleon podaljšal svoja pooblastila za deset let in si zagotovil vso oblast.

Proti državnemu prevratu, ki ga je izvedel »Napoleon Mali«, se je začel odpor republikancev. V Parizu so postavili nekaj desetih barikad. Na deželi so nastopili proti Louis-Napoleonu kmetje v celi vrsti krajev (posebno na jugu). Med prepevanjem marseljeze so zavzemali središča departmajev ter sežigali davčne knjige.

Vojaštvo Louisa-Napoleona je kruto zatrla odpor: 26.000 ljudi so izročili sodišču, med njimi pet tisoč kmečkih posestnikov in dva tisoč poljedelskih delavcev.

**Razglasitev
cesarstva**

V pogojih terorja je Louis-Napoleon izvedel ljudsko glasovanje; to je potrdilo ustavo, ki jo je prepustila oblast predsedniku za deset let. Čez leto dni, 2. decembra 1852, se je Louis-Napoleon, opirajoč se na vojaško kliko, bankirje, špekulante in veliko buržoazijo, oklical za francoskega cesarja pod imenom Napoleon III.¹

Buržoazna revolucija leta 1848 se je izvršila z aktivnim sodelovanjem ljudskih množic — delavcev, ki so izvojevali republiko in priznanje pravice do dela. Celotni junjski poraz delavcev je bil velikega pomena za njihov nadaljnji boj. Toda ta revolucija se je končala s porazom, zaradi česar se je v Franciji močno okrepi buržoazni izkoriščevalski državni stroj. Napoleon III., ki je prišel na krmilo v času, ko sta bila buržoazija in proletariat oslabljeni z medsebojnim bojem, je dajal delavcem in kmetom lažnive obljube, v praksi je pa izpolnjeval voljo buržoazije. Pri tem se je Bonaparte opiral na vojaško kliko in se obdajal s temnimi borznimi prekupčevalci in celo kriminalnimi tipi.

»Bonapartizem (po imenih dveh francoskih cesarjev Bonapartejev) se imenuje taka vlada, ki se skuša kazati nestransko, izkoriščujoč skrajno ostri medsebojni boj strank kapitalistov in delavcev. Dejansko služi taka vlada kapitalistom, delavce pa vedno bolj vara z obljubami in majhnimi darili.«²

14. poglavje

Revolucija leta 1848 v Nemčiji

**Preselitev
središča
revolucionar-
nega gibanja
v Nemčijo**

Pred letom 1848 je bila Nemčija mnogo naprednejša dežela kakor Francija proti koncu 18. stoletja. V Nemčiji, posebno v Porenju, se je že začela širiti velika strojna proizvodnja.

Glavno vprašanje bližajoče se buržoazne revolucije v Nemčiji je bilo vprašanje njenega zedinjenja. Razdrobljenost Nemčije na pet in trideset držav je bila glavna ovira za njen razvoj.

¹ Za Napoleona II. so imeli bonapartisti vojvodo Reichstadtskega, sina Napoleona I. in Marije Luize, ki je živel na avstrijskem dvoru in mlad umrl.

² Lenin, Zbrana dela, XXII. zv., str. 75.

Fevdalni preostanki v kmetijstvu v Nemčiji so bili tudi velikega pomena, čeprav je bilo tlačanstvo v celi vrsti nemških držav in pokrajin že odpravljeno.

V naprednem Porenju je bilo tlačansko pravo popolnoma odpravljeno, deloma že v obdobju revolucionarnih vojn, deloma pod prvim cesarstvom, ko je v tej pokrajini veljal francoski državni kodeks.

V drugih delih Prusije se je likvidacija tlačanskih odnosov začela l. 1807 in v celi vrsti okrožij je znaten del kmetov odkupil, čeprav z velikimi izgubami, svoja zemljišča in obveznosti od zemljiške gospode. Istočasno pa je bil v drugih nemških državah (na primer na Saškem) odkup kmetov brez privoljenja zemljiških gospodov dovoljen šele leta 1845 in tam so še obstajali tlačanski odnosi.

V nasprotju s francosko buržoazijo konec 18. stoletja nemška buržoazija devetnajstega stoletja ni bila revolucionarna, kajti izoblikovala se je šele v času, ko je proletariat v sami Nemčiji že pokazal svojo moč s šlezijским uporom leta 1844. Razen tega (in to je bilo še večjega pomena) je pruska buržoazija videla na primerih delavskega gibanja v Franciji in Angliji, da proletariat ogroža njo samo. Nemška buržoazija je bila plašna, boječa, neodločna, nagnjena k izdajstvu ljudstva, pripravljena na skupni boj z zemljiško gospodo proti ljudskim množicam.

Zaradi tega je nenavadno zrastel pomen proletariata kot revolucionarnega razreda, ki se je mogel potemtakem brez pomišljanja boriti proti fevdalno-absolutističnemu redu v Nemčiji in se v tem boju strniti in okrepiti za rešitev svojih lastnih nalog. V zvezi s posebno vlogo proletariata v dozorevajoči buržoazni revoluciji v Nemčiji se je »... središče revolucionarnega gibanja preneslo v Nemčijo.«¹

Kljub temu, da je mnogo znamenj napovedovalo bližajoči se revolucionarni vihar, so se pruski kralj in zemljiški gospodje — junkerji tesno oprijemali svojih predprav in niso mislili niti malo popustiti.

Na predvečer revolucije Ko je leta 1840 umrl priletni kralj Fridrik Viljem III., si je liberalna buržoazija obetala reforme od njegovega sina Fridrika Viljema IV. V začetku se je zdelo, da se ne bo varala v svojih pričakovanjih. Novi kralj je razglasil pomilostitev političnih obsojencev in olajšal položaj tiska, toda s tem je

¹ Stalin, Vprašanje leninizma, 10. izd., str. 6.

bila tudi vsa stvar končana. V kakršne koli reforme, posebno še v uvedbo ustave, kralj ni privolil. Pečal se je s prirejanjem dvornih svečanosti, hodil je na slovesna potovanja po deželi in radodarno delil darila propadlim dvorjanom. Z vsem tem je izpraznil že itak revno državno blagajno.

V letih 1845—1846 je bila zelo slaba letina. Zaradi bolezni krompirja in slabe letine so se dvignile cene pridelkom. Gruče lačnih ljudi so obračunavale s trgovci s krompirjem, ki so izkoriščujoč lakoto, navijali cene; vdirale so tudi v pekarije in s silo jemale pečen kruh. To se je dogajalo v Berlinu, Chemnitzu (veliko mesto na Saškem) in drugih mestih.

Leta 1847 je nastopila kriza tudi v industriji. Začeli so ustavljati delo v tovarnah.

Ker je bila država na robu bankrota, je Friderik Viljem IV. sklical združeni deželni zbor, da bi dobil denarja s posojili in davki. Združeni deželni zbor so tvorili poslanci pokrajinskih stanovskih korporacij, v katerih je prevladovalo plemstvo. V buržoaznih krogih so upali, da bo deželni zbor izdelal ustavo. Toda Friderik Viljem IV. je liberalce hudo razočaral. Ob otvoritvi deželnega zbora je dejal: »Dajem vam svojo kraljevsko besedo, da bi vas nikdar ne sklical, če bi le najmanje slutil, da mislite igrati vlogo tako imenovanih ljudskih predstavnikov.«

Poslanci liberalne buržoazije z renskima kapitalistoma Hansemannom in Kamphausenom na čelu so imeli za seboj večino deželnega zbora, ki je odklonila kralju posojilo. Tedaj je kralj razpustil deželni zbor. Splošna nezadovoljnost je še bolj narastla.

Gibanje v južni Nemčiji Vest, da se je v Franciji začela revolucija, je bila iskra, ki je zanelila revolucionarni požar v nemških državah. Prvi odmevi na dogodke februarske revolucije leta 1848 v Franciji so sledili v sosednih državah in pokrajinah.

3. marca je prišlo v središču industrijskega Porenja, v Kölnu, do velike demonstracije delavcev, ki so zahtevali zaščito dela. Ko je vojaštvo začelo razganjati demonstrante, so se iz množice čule grožnje o pridružitvi Franciji.

V južni Nemčiji, v badenski državi in drugod so se začela gibanja kmetov. Na Badenskem so kmetje navalili na graščine in sežigali fevdalne dokumente in knjige, v katerih so bile zapisane rento in dolгови. Na Württemberskem, v prav tistih okrajih, kjer se je l. 1525 vojevala kmečka vojna, so l. 1848 spet napadli gradove. Grad Weiler je napadalo tri sto kmetov. V sijajno oprem-

ljenem gradu ni bila ukradena niti ena dragocenost, zažgali so pa vse dokumente do najneznatnejših papirjev. »Glejte, spet je zletel petelin!« so kričali kmetje, kadar so se iskre razletele na vse strani. Čez dva dni je prišlo dve sto vojakov, toda kmetje so pokazali tako odločnost, da so morali izpustiti na svobodo celo zaprte »hujskače«.

Gibanje je zajelo tudi mesta. V prestolnico vojvodine Nassau-Wiesbaden je prišlo 30.000 kmetov. Pograbili so orožje v arzenalu, zahtevali in tudi dosegli odpravo fevdalnih obveznosti in dajatev.

Marca 1848 so v tistih južnih in drugih malih nemških državah, kjer se je začelo kmečko gibanje, sestavili vlade iz buržoaznih liberalcev.

Začetek revolucije v Avstriji in Nemčiji

Za začetek velikih revolucionarnih dogodkov v Nemčiji moramo šteti tisti čas, ko je revolucija zajela največje države Nemške zveze — avstrijsko cesarstvo in Prusijo. Predvsem se je gibanje začelo v trdnjavi Metternichovega režima, v Avstriji. 13. marca so bile po dunajskih ulicah postavljene barikade. Organizirala se je buržoazna narodna garda, cesarsko palačo je obkolovalo uporno ljudstvo. Na zahtevo ljudstva je moral odstopiti Metternich, ki je načeloval reakciji nad trideset let. V strahu za svoje življenje je zbežal preoblečen v žensko obleko. Cesar je sestavil vlado iz liberalnih uradnikov in obljubil ustavo. Ko so delavci dunajskih predmestij pohiteli v mesto, da podpro revolucijo, je dunajska buržoazija, ki se jih je ustrašila, zaprla mestna vrata. Buržoazna narodna garda je sprejela delavce z ognjem iz pušk.

Od vsega začetka revolucije so v narodnostno pisanem avstrijskem cesarstvu, ki je bilo vredno imena »ječa narodov«, zatirane narodnosti cesarstva stopile v aktivni boj. Na vest o vstaji na Dunaju so se v Milanu, ki je bil pod avstrijsko oblastjo, uprli Italijani. Pet dni je trajal trdovratni boj milanskega prebivalstva, ki je bilo skoraj brez orožja, proti redni avstrijski vojski, ki ji je poveljeval general Radetzki in na koncu so Radetzkega pognali iz Milana. Avstrijce so vrgli tudi iz mnogih drugih krajev Lombardije in Benečije.

Narodno neodvisnost so si priborili tudi Čehi v Pragi. Začelo se je široko narodno gibanje na Ogrskem.

Takoj za avstrijskim cesarstvom je zajela revolucija tudi Prusijo. Ko so v Berlinu zvedeli za dunajske dogodke, je prišlo do hudih demonstracij. Brat pruskega kralja, prestolonaslednik Viljem, je dal streljati v ljudske množice.

»Bilo je ob dveh popoldne,« pripoveduje neki očividec, »ko so skupine ljudi pribežale na Königstrasse. Ljudje so bili razburjeni, blede, zasopli. Kričali so, da so pravkar streljali nanje na trgu pred dvorom. Kriki ogorčenja in grožnje so se razlegali po vsem mestu. Vihar je zadivjal po mestu, kakor da bi zmanjkovalo tal pod nogami. Ljudje so izkopavali cestni tlak, pustošili skladišča orožja, vdirali v hiše, grabili sekire. Kot bi mignil, je zraslo na Königstrasse iz kočij, vozov, omnibusov, skladovnic blaga dvanajst trdnih, vzorno narejenih barikad. Ljudje so se prikazali na strehah hiš in stoječ v omotični višini z opekami v rokah pričakovali vojake. Vsi so se oborožili, s čimer so se mogli: z vilami, z meči, s kopji, pištolami, palicami. Otroci so pohiteli v hiše in nosili na strehe košare s kamni. Vse mesto je bilo pokonei kot en mož.«

Trinajst do štirinajst ur so se neprestano borili borci na barikadah. Spredaj so bili delavci. Čeprav so proti barikadam poslali 14.000 mož redne vojske in postavili 36 topov, niso nič opravili proti delavcem, ki jih je podpiralo prebivalstvo.

Kralj se je obrnil na Berlinčane z oklicem »Ljubljenim Berlinčanom«; prosil jih je, naj prenehajo z bojem, in zagotavljal, da je prišlo do prelivanja krvi samo zaradi tega, ker sta se dvema vajakoma »sprožili puški sami od sebe«. Toda oklic ni učinkoval in kralj je moral umakniti vojsko iz prestolnice.

Ko so nesli mimo kraljevega dvorca ubite žrtve iz barikadnih bojev, je moral na zahtevo ljudstva priti na balkon krivec teh žrtev — kralj. Bil je blede, skrušen in moral se je odkriti pred trupli delavcev, ki so jih ubili njegovi vojaki.

V marčnih bojih leta 1848 so v Berlinu zmagali delavci in rokodelci. Ker pa niso bili dobro organizirani, je zmago delavcev izkoristila buržoazija v Berlinu prav tako kakor februarja v Parizu. Kralj je imenoval liberalno vlado s tovarnarjema Kamphausenom in Hansemannom na čelu.

Nemška buržoazija, prestrašena zaradi moči, ki jo je v marčnih dneh pokazal delavski razred, je od vsega začetka revolucije začela podpirati zemljiško gospodo in kralja. Nova buržoazna vlada ni odstavila niti enega starega uradnika, ni se niti dotaknila stare pruske policije in vojske in zaščitila je kralja.

Berlinski delavci so na velikanskem zborovanju 26. marca zahtevali organizacijo ministrstva dela z delavskimi predstavniki in sklicanje deželnega zbora (parlamenta) na podlagi splošnih in direktnih volitev. Buržoazija je odgovorila

na to s tem, da je zaprosila kralja, naj spet pokliče vojaštvo v Berlin. Seveda je rade volje poklical vojsko.

V pruski narodni zbornici, ki se je otvorila v Berlinu 2. maja 1848, sta bila en delavec in en obrtnik. Drugi poslanci so bili predstavniki buržoazije in zemljiške gospode. Poleti 1848 se je na Pruskem začelo v mnogih krajih široko kmečko gibanje, toda pruska zbornica je odklonila predlog o odpravi fevdalnih obveznosti kmetov in jih s tem odbila od sebe.

Dne 14. junija 1848 so berlinski delavci zasedli arzenal, toda zaradi njihove neorganiziranosti je ostal ta nastop brez uspeha.

Frankfurtski parlament

Buržoazija je skušala izkoristiti revolucijo za zedinjenje nemških držav, toda ravnala je neodločno, v strahu, da ne oškoduje interesov kralja in zemljiške gospode; zato je bil ta poskus že vnaprej obsojen na neuspeh.

Dne 18. maja se je v Frankfurtu ob Menu v neki cerkvi sešel vsenemški parlament, ki je bil izvoljen s splošnim, toda posrednim glasovanjem. Parlament se je izgubljal v neskončnih razpravah o splošni nemški ustavi. Engels je imenoval frankfurtski parlament »zbornico starih bab«. Ta »zbornica starih bab« je izvolila za državnega glavarja (»nemškega namestnika«) enega od avstrijskih princev, Johanna. Maloburžoazno krilo v frankfurtski govorilnici se je tudi rajši posvetilo čvekanju, namesto da bi organiziralo množice za boj. Med neskončnim razpravljanjem v parlamentu so zemljiški gospodje in nemški monarhisti pripravljali sile za boj z revolucijo.

Marx in Engels v Nemčiji

Dosledno revolucionarno stališče v vprašanju zedinjenja Nemčije in v drugih vprašanih revolucije sta zavzemala Marx in Engels, ki sta prišla v Nemčijo v aprilu 1848 in se nastanila v napredni industrijski renski pokrajini. »Novi renski časopis«, ki sta ga ustanovila in v Kölnu izdajala Marx in Engels, je postal središče, okrog katerega so se zbirale renskično revolucionarne sile Nemčije.

»Niti eden nemški časopis — niti prej niti kasneje — ni imel podobne moči in vpliva, ni znal tako elektrizirati proletarskih množic kakor 'Novi renski časopis',« je pisal o njem Engels.¹

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, VI. zv., str. 100—11.

Ko sta prišla Marx in Engels v Nemčijo, je bil tamošnji delavski razred izoliran in politično neizkušen.

Da bi mogla vplivati na potek revolucije in jo gnati naprej, sta Marx in Engels vstopila v buržoazno demokratično stranko, v kateri sta bila na skrajnem levem krilu in kritizirala njeno neodločnost. Hkrati sta se Marx in Engels borila za ustanovitev revolucionarne proletarske partije v Nemčiji.

V vprašanju zedinjenja Nemčije je Marx poudaril, da je temeljna naloga strmoglavit nemške fevdalne vlade in ustanoviti eno samo demokratično republiko iz vseh nemških držav. V demokratični republici sta videla Marx in Engels stopnjo v boju za socializem. Pogoj za zmagovito demokratično revolucijo v Nemčiji je bila po Marxovem mnenju revolucionarna vojna s carsko Rusijo, ker je Nikolaj I. že pomaknil vojsko proti nemškim mejam in samo čakal na pretvezo za vmešavanje.

Take so bile splošne naloge revolucije. V delavskem gibanju samem sta Marx in Engels bojevala boj na dveh frontah. Borila sta se proti oportunistični taktiki člana »Zveze komunistov« Štefana Borna, ki je v Berlinu organiziral »bratovstvo delavcev«. Podobno kakor Louis Blanc se je Born ogreval za idejo proizvajalnih zadrug. Na kongresu, ki ga je Born sklical v Berlinu, je postavljaj ozke ekonomske naloge, zahteval celó obnovitev poklica cehovskih mojstrov, hkrati pa odklanjal politični boj, ki ga je prepuščal buržoaziji.

Boreč se proti Bornu, sta Marx in Engels z druge strani ostro kritizirala nad vse škodljivo stališče Gottschalka, predsednika kölnskega delavskega društva, ki je postavil geslo o neposrednem prehodu od fevdalne Nemčije naravnost k »delavski republici« in odklanjal skupno akcijo s kmeti in revolucionarnimi buržoaznimi elementi proti zemljiški gospodi. Marxu se je posrečilo pridobiti večino kölnskega delavskega društva, ki mu je postal predsednik.

Mobilizacija sil in nastop kontrarevolucije v Nemčiji Udušitev junijskega upora leta 1848 v Parizu je opogumila kontrarevolucijo v Nemčiji. Pruski junkerji so predrzno za-trjevali: »Proti demokratom zaležejo samo soldati.«

Ker je Marx menil, da bo prišlo do odločilnih bojov na Dunaju, se je v avgustu in septembru 1848 mudil tam okoli dva tedna in uspostavil zveze z revolucionarnimi demokrati in delavskimi organizacijami.

In res je prišlo do odločilnega spopada na Dunaju. Oktobra 1848 je vlada poslala vojaštvo iz prestolniške garnizije na Ogrsko, da bi zatrla gibanje, ki se je tam po razpustu ogrskega parlamenta močno okrepilo. 6. oktobra 1848 so dunajski študentje, mala buržoazija in delavci zasedli tiste ulice, po katerih bi morali iti iz mesta vojaki, zaprli so jim pot in se začeli bratiti z njimi. Vdrli so v arzenal in od tod se je oborožilo okrog sto tisoč ljudi.

Proti Dunaju je nato bila poslana cesarska vojska z generalom Windischgrätzom (Čehom) na čelu. Njej so pridružili hrvatsko vojsko pod poveljstvom bana Jelačića. Tako je 70.000 mož cesarske vojske z 200 topovi šlo nad Dunaj (26. do 28. oktobra 1848).

Pri obrambi Dunaja se je zelo odlikoval poljski revolucionar Josip Bem. Zabarikadiral je vhode v mesto in obnovil, kolikor je bilo mogoče, stare utrdbe. Pod točo krogel, sedeč na vojaškem stolu, je hladnokrvno vodil boj in sam osebno usmerjal ogenj iz baterije petih topov.

Po žilavem odporu je Dunaj padel. Dunajska delavska predmestja so bila porušena, mnogo hiš je bilo požganih. Zajete upornike so v celih gručah streljali. Med ustreljenimi je bil tudi demokrat Robert Blum, ki ga je poslala »levica« frankfurtskega parlamenta in ki je umrl kot «... eden mučencev nemške revolucije...»¹

Za udušitev dunajskega upora je avstrijska vlada poslala slovansko vojaštvo; izkoristila je sovraštvo slovanskih kmetov do njihovih zatiralcev — nemških zemljiških gospodov in tako podžgala nacionalno sovraštvo. V drugem primeru je avstrijska vlada na enak način nagnala slovanske kmete proti Ogrom.

Hkrati so se Slovani-Poljaki in del Slovanov-Čehov borili na strani revolucije.

Osvojitve Dunaja je pomenila težak poraz za vso nemško revolucijo. Kontrarevolucija je še bolj dvignila glavo, toda revolucionarni boj se je nadaljeval.

Razpust pruske zbornice   Tačoj po padcu Dunaja so vrgli iz pruske vlade liberalne ministre. Za novega ministrskega predsednika je kralj imenoval svojega strica, zagrizenega reakcionarja Brandenburga. Pruska zbornica je protestirala proti spremembi vlade. Tedaj je kralj razgnal ljudske predstavnike. Zbornica se ni odločila,

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XI. zv., 2. del., str. 614.

da bi pozvala množice na upor. Tako je žalostno končal buržoazno-fevdalni pruski deželni zbor.

(Decembra 1848) so na Pruskem uvedli novo-ustavo. Naslednje leto so izdali nov volivni zakon, ki je zagotovil v deželnem zboru zemljiški gospodi in buržoaziji popolno nadvlado.

Nemško revolucijo leta 1848 zaključujeta dva velika dogodka: boj za splošno ustavo za vso Nemčijo in nov razmah revolucije na Ogrskem, ki so jo najkruteje zatrli s pomočjo carske vojske.

Boj za državno Na pomlad leta 1849 so v frankfurtski go-
ustavo vorilnici končno le izdelali ustavo enotne
Nemčije. Nemška buržoazija ni našla nič
boljšega, kakor da je ponudila krono nemškega cesarstva
pruskemu kralju. To je bil dar strahopetne nemške buržoazije zmagovalcu, da si pridobi njegovo naklonjenost. Toda Friderik Viljem IV. jo je zaničljivo odklonil, rekoč, da ne mara »pobirati krone iz blata«. Hkrati je odklonil tudi priznanje ustave, ki so jo izdelali v Frankfurtu. Vlade Avstrije in drugih velikih držav so sledile pruskemu kralju. Tedaj je levo krilo frankfurtskega parlamenta pozvalo na upor, da bi se s silo uveljavila državna ustava. Ljudska vstaja se je začela v saški prestolnici, v Draždanih. Takoj za tem uporom, ki je bil zatrt samo s pomočjo pruske vojske, so se prenesli revolucionarni boji v Porenje.

Dne 10. maja 1849 je Engels odšel iz Kölna v veliko delavsko središče Porenja — Elberfeld. Med potjo je v Solingenu vzel s seboj dva zaboja patron, ki so jih zasegli delavei pri napadu na arzenal. V Elberfeldu je vojaška komisija »Odbora za varnost«, ki je bil v mestu gospodar položaja, izročila Engelsu vodstvo izgradnje utrdb in nadzorstvo nad vsemi barikadami v mestu. Naslednji dan, 12. maja, so mu poverili tudi poveljstvo nad topništvom. V odloku »Odbora za varnost« je bilo rečeno: »Državljan Fr. Engels se pooblašča, da razpostavi topove po svoji preroči in da izbere za to potrebne rokodelce«. Toda 14. maja je prišel k Engelsu, ki je dobil vodilno mesto v organizaciji vojaških sil Elberfelda, neki član »Odbora za varnost« in izjavil, da »čeprav nima v splošnem ničesar proti Engelsovemu vedenju, vendar je elberfeldska buržoazija skrajno preplašena zaradi njegovega bivanja v mestu; ves čas se boji, da ne bo okleal rdeče republike, in zato želi, da bi odšel.«¹

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, VII. zv., str. 385.

Oboroženi delavci in prostovoljci so bili silno razburjeni nad to zahtevo. Vztrajali so pri tem, da mora Engels ostati, in mu obljubljali, »da ga bodo varovali za ceno svojega življenja«. Engels je odšel, obljubil pa je elberfeldskim delavcem, da se nemudno vrne, ko se prične novo, tisočkrat važnejše gibanje... »v katerem bo šlo za njihove lastne, delavske interese«.¹

Gibanje v Porenju je zatrla pruska vojska. Po udušitvi upora v Porenju je moral »Novi renski časopis« prenehati izhajati zaradi preganjanj s strani pruske vlade (18. maja l. 1849). V zadnji številki »Renskega časopisa«, ki je bila tiskana v rdeči barvi, je Marx napisal kölnskim delavcem: »Ko se uredniki 'Novega renskega časopisa' poslavljajo od vas, se vam zahvaljujejo za izraženo sodelovanje. Njihova zadnja beseda bo vedno in povsod osvobojenje delavskega razreda!«²

Zaključna etapa boja za državno ustavo se je odigrala na Badenskem in v Pfalzu. Tja sta se napotila Marx in Engels. Badenčanom sta nasvetovala, naj spravijo pokonci sosedne države in jih pozovejo na splošnonemški oborožen upor. Marx in Engels sta vztrajala tudi pri zahtevi, da se morajo nemudoma odpraviti fevdalne obveznosti kmetov. Maloburžoazno vodstvo vstaje je omahovalo in zavlačevalo upor. Ker je hrepenela po ustanovitvi samostojnih malih republik, se je mala buržoazija odpovedala geslu splošnega nemškega upora. Sredi julija je po trdovratnih bojih armada 110.000 mož iz Prusije in drugih nemških držav zatrla upor, ki se ga je aktivno udeležil tudi Engels (Marx je medtem odšel v Pariz, kjer se je po prejetih poročilih pripravljala nova revolucionarna akcija). Levičarske poslance frankfurtskega parlamenta (njegove disidente), ki so zborovali v Stuttgartu, so razgnali.

Ogrska
revolucija

Zdaj so se vse sile kontrarevolucije obrnile proti revolucionarni Ogrski. Pomladi 1849 je uporni ogrski narod izgnal avstrijske čete; kmetje so začeli zasegati zemljo veleposestnikov. Ogrski parlament je oklical Ogrsko za neodvisno državo. Novi vladi, ki se je sestavila na Ogrskem, je načeloval advokat Kossuth. Utrditev zmage ogrske revolucije bi imela velikanski pomen za vso Evropo. Ogrji bi lahko napadli avstrijsko prestolnico Dunaj. Zmaga Ogrov nad Avstrijci bi osvobodila avstrijskega jarma Italijane. Revolucionarne sile vseh dežel Evrope bi dobile močno podporo.

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, VII. zv., str. 385.

² Isto, str. 391.

Avstrijski cesar sam ni bil kos revoluciji in se je obrnil za pomoč na Nikolaja I. Ta »žandar Evrope« je rade volje poslal na Ogrsko armado sto tisoč mož pod poveljstvom generala Paskjeviča.

»Ne bi se vmešal,« je pisal Nikolaj I. Paskjeviču, »če bi mi ne bila lastna srajca najbližja, t. j., če ne bi videl v Dunaju in drugih kanaljah na Ogrskem ne samo sovražnikov Avstrije, temveč sovražnikov svetovnega reda in miru... zločincev in pogubnih škodljivcev, ki jih je treba iztrebiti, da bomo mi imeli mir.«

Velikanska carska armada je skupaj s cesarsko avstrijsko vojsko zatrla ogrsko revolucijo. Poveljnike ogrske armade, ki so jih zajeli, so obesili. Kruto so obračunavali s kmeti. Po ogrskih vaseh so divjale kazenske ekspedicije in vojna sodišča. Tiste dni je revolucionarni ruski demokrat Černiševski zapisal v svojem dnevniku: »Kot prijatelj Ogrov želim poraz Rusov na Ogrskem in zato bi bil pripravljen žrtvovati tudi samega sebe.« O pomenu zadušitve ogrske revolucije je zapisal Engels:

»V letih revolucije je bila udušitev Ogrske po ruski vojski tako odločilen dogodek za Vzhodno in Srednjo Evropo, kakor so bili junijski boji v Parizu za Zahod...«¹

Vzroki poraza nemške revolucije

Glavni vzrok za poraz revolucije v Nemčiji je bilo izdajstvo nemške liberalne buržoazije nad ljudstvom. Proletariat je bil še preslaboten, da bi stopil na čelo boja vseh razredov proti nemški zemljiški gospodi in fevdalnim dinastijam. Buržoazija, velika in mala, je pokazala strahopetnost, neodločnost in izdala revolucijo.

Ne buržoazija, temveč ljudske množice so imele glavno vlogo v nedokončani nemški revoluciji leta 1848.

Zemljiška gospoda in fevdalne nemške dinastije, ki so se zagrizeno borile za ohranitev svoje oblasti in za razdrobljenost Nemčije, so zaradi izdajstva buržoazije in nezrelosti proletariata zmagale in utrdile zasužnjenje ljudskih množic.

Revolucija l. 1848 Evropska revolucija leta 1848 je napravila najin ruska javnost globlji vtis na napredne ruske ljudi. Znanj pisatelj — demokrat Saltikov-Ščedrin je pripovedoval o vtisu, ki ga je napravil nanj in na njegovo okolico začetek revolucije l. 1848 v Franciji. »Nismo bili samo navdušeni,« pravi, »temveč tudi nismo posebno dobro skrivali svojega zanosa pred očmi budne oblasti.«

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XV. zv., str. 221.

Hercen, ki je bil v tem času v Franciji, je ogorčeno bital krvoželjno obračunavanje francoske buržoazije z delavci po junijskih dneh in hkrati opravičeval revolucionarni jakobinski teror.

Neizbrisen vtis je napravila revolucija leta 1848 na Černiševskega. Pod njenim vplivom je Černiševski prišel na misel o nujnosti kmečke revolucije.

Član Petraševskega krožka Grigorijev je napisal knjižico »Vojakov pogovor«, v kateri je razpravljal o februarški revoluciji i. 1848. V tej knjižici je hvalil Francoze, »ki nimajo ne grofov, ne gospode in kjer so vsi enaki.« »Poglejte, kako se je lanl,« je pisal Grigorijev, »dvignilo ljudstvo, kako so vojaki iz cestnega tlaka gradili v mestu barikade, da je bilo veselje in da se je vnel strašen boj. Vidite, kralj z gospodo, toliko, da jo je šc porisal. Zdaj ne marajo več cesarjev in upravljajo svoje zadeve kakor mi na vasi, skupno, v sporazumu z izvoljenimi.« In Grigorijev je pozival vojake na upor.

Vendar revolucionarni vihar, ki je zajel leta 1848 skoraj vse evropske dežele, ni razgibal Rusije, kjer revolucija še ni dozorela.

15. poglavje

Revolucija leta 1848 v Italiji

Prva najvažnejša etapa k zedinjenju Italije, ki je po dunajskem kongresu leta 1815 ostala razdrobljena, je bila revolucija v letih 1848—1849.

V razdrobljeni Italiji je bilo prav tako kakor v Nemčiji temeljno vprašanje revolucije zedinjenje dežele. V severni Italiji so gospodarili Avstrijci, ki so nasilno ponemčevali prebivalstvo. Metternich je govoril, da morajo prebivalci Lombardije in Benečije »pozabiti, da so Italijani«. V središču Italije je vladal rimski papež s pomočjo najemniške švicarske vojske. V papeški državi so vladali ljudem škofi in duhovniki, ki so še vedno izvajali inkvizicijo. Na jugu, v Neaplju in na Siciliji, so despotsko vladali Bourboni, ki so bili odvisni od Avstrije.

Samo Piemont (sardinsko kraljestvo) je užival večjo samostojnost kakor druge italijanske države. Piemont, ki je mejil na Francijo in avstrijske vladavine, je izkoriščal nasprotja med Francijo in Avstrijo. Čeprav je bil Piemont v gospodarskem pogledu zaostala država, so se mnogi nadejali, da bo zaradi svojega bolj neodvisnega položaja in močne vojske stopil na čelo boja za zedinjenje Italije.

Slabe letine in lakota na deželi pred letom 1848 in kriza v industriji leta 1847 so povečale nezadovoljnost v Italiji.

Glavno množico prebivalstva so tvorili kmetje, toda malokje je bil kmet lastnik zemlje. Skoraj povsod je pripadala zemlja zemljiški gospodi, ki jo je dajala kmetom v najem pod tlačanskimi pogoji. V Piemontu sta se ohranili še tlaka in desetina. V kraljestvu obeh Sicilij so kmetje zašli v skrajno bedo zaradi tlačanskih pogojev zakupa zemlje. Razen tega so trpeli kmetje zaradi tujega jarma, razdrobljenosti dežel, samovoljnosti uprave in pohlepnosti katoliške duhovščine.

Geslo za revolucionarno zedinjenje Italije je dalo tajno politično društvo »Mlada Italija«, ki ga je ustanovil Mazzini. Zakleti Mazzinijev nasprotnik in reakeionar Metternich je dejal o njem: »Nihče in nikdar na svetu mi ni prizadel več skrbi kakor ta italijanski razbojnik — suh, blede, ves razcapan, toda gromovit govornik kot vihar, nebrzdan kot komedijant in neutrudljiv kot zaljubljenec.«

Mazzini je bil odkritosrčno vdan ideji demokratične revolucije, toda glavna napaka tega predstavnika revolucionarne buržoazije je bila v tem, da je bil vedno za upor → ne glede na položaj in brez pripravljalnega, vztrajnega, trdovratnega, sistematičnega dela med množicami. Razredno oporo je iskal v glavnem med buržoazijo in liberalno zemljiško gospodo, pa tudi med demokratičnimi elementi v mestih — med rokodelci, malo buržoazijo in delavci. Mazzini je bil za buržoazno lastnino in nasprotnik Marxovega komunizma. Njegovi večkratni poskusi zarot so bili brez uspeha.

Leta 1848 se je začela revolucija v italijanskih državah z uporom na Siciliji januarja 1848. To je bilo prvo veliko gibanje v Evropi v zgodovinskem letu 1848. Uporno ljudstvo je izgnalo iz Sicilije vojaštvo in uradništvo krutega in bedastega Ferdinanda II. Kralj je bil primoran uvesti ustavo. Takoj za tem se je revolucionarno vrenje razširilo na druga italijanska mesta. V Piemontu in papeški državi so uvedli ustavo. Marca 1848 je severno Italijo presenetila vest o revoluciji na Dunaju in o Metternichovem pobegu. V Milanu in Benetkah je prišlo takoj do upora. Neoboroženo milansko prebivalstvo so je pogumno spopadlo z avstrijsko garnizijo. Na vojake so metali opeko, kamne, steklenice in zlivali nanje vrelo vodo.

Uporniki so se polastili nekaj topov in začeli iz njih streljati. Razbili so skladišča orožja in pobrali orožje. Ponekod so postavili barikade. Po petdnevnih neprestanih junaških bojih so Milančani zmagali nad avstrijsko vojsko.

Prebivalstvo severne Italije je skoraj brez orožja v junaških bojih povsod premagalo redno avstrijsko vojsko. Tedaj je bil piemontski kralj Karl-Albert primoran napovedati vojno Avstriji. Toda ta neodločni »kralj-hinavec«, »kralj-izdajalec« se ni bal toliko Avstrijcev kakor svojega ljudstva in je vojeval vojno zelo previdno, ker se je bolj bal zmage kakor poraza.

Boja proti Avstrijcem sta se udeležila tudi rimski papež in neapeljski kralj.

Med množicami priljubljeni Garibaldi je začel zbirati oddelke prostovoljcev.

Garibaldi (1807—1882) je bil rojen v Nizzi v mornarski družini. Komaj deset let star je šel v službo kot vajenec na trgovsko ladjo in mnogo let prebil na morskih voznjah. Pri neki vožnji se je v Rusiji, v Taganrogu, srečal z nekim članom tajnega društva »Mlada Italija«, ki ga je ustanovil Mazzini, in vstopil vanj. Garibaldi je sodeloval pri neki ponesrečeni vstaji, ki jo je organiziral Mazzini. Po tej vstaji je moral Garibaldi bežati iz Italije. Nekaj let je preživel v Južni Ameriki, kjer se je proslavil z junaškimi dejanji v vojni za neodvisnost male republike Rio Grande proti brazilski monarhiji in v bojih za neodvisnost druge male republike Urugvaj.

V Ameriki se je Garibaldi oženil s temnolaso Urugvajko Anito. Anita je postala ena najboljših borcev v Garibaldijevem oddelku in njegov nenadomestljivi ordonanc. V najbolj nevarnih trenutkih se je ne samo hrabro borila, temveč gonila v boj tudi bojzaljivce, ki so se skrivali po varnih koticčkih.

Ko je Garibaldi ponudil svojo pomoč Karlu-Albertu, je »kralj-izdajalec« odklonil njegovo ponudbo in po svojem vojnem ministru sporočil, da so garibaldineji prostovoljeji, oblečeni v rdeče srajce in široke klobuke, to pa je dobra tarča za sovražnika. Pod to pretvezo je Karl-Albert dolgo odklanjal pomoč prostovoljcev; ko pa se je odločil, da vendarle sprejme Garibaldija, mu je delal vse mogoče ovire, mu ni dajal orožja in ni skrbel za prehrano njegovih prostovoljcev.

Neapeljski kralj in rimski papež, ki sta šla v vojno, sta kmalu izdala narodno stvar in odpoklicala svojo vojsko. Avstrijei so pretmagali Karla-Alberta. Zdelo se je, da bo reakeija zmagala.

Tedaj pa je izbruhnil upor v Rimu. Papežu so vzeli oblast. V Rimu se je zbrala ustavodajna skupščina, ki je oklicala republiko. Rimska republika, ki ji je načeloval Mazzini, je ponovila cel niz ukrepov francoske buržoazne revolucije 18. stoletja. Cerkevno premoženje je bilo zaplenjeno. Bogataše so obdavčili s progresivnim davkom — do dve tretjini njihovih dohodkov. Prostore inkvizicije so oddali za stanovanja revežem. Cerkevna zemljišča so izročali revnim kmečkim družinam. Marca 1849 je ustavodajna skupščina rimske republike izročila vsa pooblastila triumviratu (trojki) z Mazzinijem na čelu. Rim se je tudi zvezal z republikami, ki so se ustanovile v Toskani in Benečiji, pri čemer je Mazzini pozival, naj se skliče vseitalijanska ustavodajna skupščina. Tedaj je »kralj-izdajalec« Karl-Albert pod pritiskom zahtev ljudskih množle spet začel vojno z Avstrijei, pa se je tudi to pot bolj bal narodne zmage kakor poraza Avstrijeev.

Štiri dni po obnovitvi vojne je bil Karl-Albert premagan pri Novari (24. marca 1849). Ker se je zbal odgovornosti pred ljudstvom, je naravnost z bojišča preoblečen zbežal v najeti kočiji, da bi se skrnil na Portugalskem. Avstrijei so spet zasedli severno Italijo razen Benetk, kjer je novoustanovljena republika junaško branila svojo neodvisnost.

Zadnje dni benečanske republike je njen voditelj Manin izjavil: »Manjka ljudi, da bi prevažali in pokopavali trupla. (V mestu je izbruhnila kolera. — Pisatelj.) Požari od bomb in granat se množe z vsakim dnem, vsako uro. Gasileev je komaj dovolj, da gase neprestano pojavljajoče so požare. Manjka surovin za pripravlanje smodnika. Nikakega upanja ni na pomoč od zunaj.«

Na jug je na poziv papeža Pija IX. navalila intervenelja katoliških dežel: Franeije, Avstrije in Španije. Francoski predsednik Louis-Napoleon Bonaparte je poslal v Italijo generala Udina z armado 10.000 mož.

Ko si je prebil prehod skozi rimski zid, je Udino navall na mesto, ki ga je junaško branil Garibaldi. Ko so intervencionisti zasedli Rim, je konzul Združenih držav ponudil Garibaldiju pribežališče v svoji deželi in poslal ladjo za prevoz v Ameriko, toda Garibaldi je odklonil. S štiri tisoč prostovoljeji se je skušal prebiti na sever, da bi pomagal Benečanom. Garibaldijeva žena, ki mu je bila zvesta pomočnica v vseh bojih, je takrat težko obolela, da

so jo nosili na rokah; med potjo je umrla. Garibaldija samega so zaprle piemontske oblasti in šele na zahtevo ljudstva ga je piemontska vlada izpustila. Garibaldi je spet odšel v pregnanstvo v tujino.

Zdaj so v Italiji spet gospodarili Avstrijci, ki so zasedli tudi Benetke, Francozi, rimski papež in neapeljski kralj.

Kaj je dovedlo do poraza v Italiji? Niti piemontska buržoazija niti Mazzini nista povedla v boj proti Avstrijcem ljudskih množic, nista spremenila vojne v revolucionarno ljudsko vojno, usmerjeno ne samo proti Avstrijcem, temveč tudi proti italijanski zemljiški gospodi. Ljudska gibanja so ostala elementarna, brez vodstva, razen nekaterih mestnih središč (Rim, Benetke).

Veliko vlogo je imelo izdajstvo sardinske buržoazije, njen strah pred ljudskimi množicami, njena neodločnost v vojni z Avstrijci.

Poraz revolucije je dovršila intervencija katoliških držav, ki so poslale vojsko na poziv rimskega papeža.

Tretji del

50. — 60. leta devetnajstega stoletja

16. poglavje

Evropska reakcija — Vojna na Vzhodu — Ustanovitev Romunije in Srbije

**Evropska
reakcija
50-tih let**

V letih 1848—1849 se je v vseh evropskih deželah izbojeval boj proti revoluciji, kateri je potem sledila reakcija. V Avstriji in Italiji so kazenske ekspedicije obračunavale s kmeti. Po vaseh so stale vislice, vojaška sodišča so ljudi v množicah obsojala na smrt. V avstrijskem cesarstvu so odpravili ustavo. Neapeljski kralj Ferdinand II. je l. 1848 dal streljati iz topov na cele vasi in celo na mesto Messino. Dali so mu ime »kralj-bomba«.

Carska vojska je zatrla revolucijo na Ogrskem.

V naprednih kapitalističnih deželah — v Angliji in Franciji — se je reakcija odlikovala s tem, da so bili njeni glavni udarci naperjeni proti delavcem. V Angliji so razgnali zadnje ostanke čartističnih organizacij, v Franciji so zaprli skoraj vsa prosvetna društva in zadruge.

Pruska vlada je zaprla in izgnala iz Nemčije vse vidnejše udeležence delavskega gibanja v letih 1848 do 1849. Marx in Engels sta bila primorana oditi v Anglijo, kjer sta živela kot revolucionarna emigranta. V Angliji sta Marx in Engels vodila veliko politično delo med delavci. Jeseni 1850, ko je postalo že jasno, da je nov razmah revolucije v najbližnjem času nemogoč, sta člana »Zveze komunistov« Willich in Schaper nepravilno trdila, da bo nemudoma sledila nova revolucija, ki se bo v hipu spremenila v proletarsko. Hkrati sta se zvezala z Louisom Blancem, Ledru-Rollinom, Kossu-

thom, ki so bili v emigraciji, in z drugimi buržoaznimi demokrati ter se igrala s sestavljanjem revolucionarnih vlad.

Marx in Engels sta pobijala škodljivo politiko Willicha in Schaperja, ki sta bila zaradi dezorganizatorične delavnosti izključena iz »Zveze komunistov« (1850).

Kölnski proces Čez dve leti je pruska policija organizirala proces proti kölnskemu delu »Zveze komunistov«. Že maja 1851 so prijeli enega »Zvezinih« funkcionarjev in našli pri njem več dokumentov. V teh dokumentih ni bilo takih podatkov, ki bi se mogli porabiti, da bi postavili pred sodišče člane »Zveze komunistov«.

Zato je pruska policija začela izdelovati ponarejene dokumente. Pruski policijski agentje v Londonu so sfabricirali različne listine, med drugim podtaknjene zapisnike centralnega odbora »Zveze komunistov«. Ponaredili so dokumente, ki naj bi jih baje napisal »doktor Marx«. Marx je z lahkoto dokazal, da je to gradivo podtaknjeno. Ponarejeni dokumenti so bili sešiti z belimi nitmi. Po teh listinah bi na primer pristovovale sejam osebe, katerih imena se niso ujemale z njihovimi priimki, ali ljudje, ki jih v času teh sej sploh ni bilo v Londonu ipd. Na podlagi tega ponarejenega gradiva, ki so ga bili pripravili po naročilu pruske vlade, je prusko sodišče obsodilo sedem članov »Zveze komunistov« na ječo od treh do šest let. Samo štirje obtoženi so bili oproščeni.

Ta proces, ki je razodel metode pruske policije, ki se ni ustavljala niti pred vlamljanjem v miznice in fabrikacijo ponaredb, je Marx raztrgal v sijajnem pamfletu »Razkritje o kölnskem procesu ‚Zveze komunistov‘«.

V tem času so pozaprli v raznih deželah večino najdelavnejših članov »Zveze«, pristašev Marxa in Engelsa. V »Zvezi« so prevladali oportunisti in postalo je nesmiselno še dalje vzdrževati to organizacijo.

Novembra 1852, neposredno po obsodbi udeležencev kölnskega komunističnega procesa, je na predlog Marxa in Engelsa »Zveza komunistov« objavila svoj razpust.

Marx in Engels v emigraciji V obdobju reakcije, ki je nastopila po revoluciji leta 1848, sta bila Marx in Engels izgnana iz dežel evropske celine in sta živela: Marx v Londonu, Engels pa v Manchestru. Marx in Engels sta bila tesno zvezana z množičnim gibanjem angleških delavcev, ki sta jim predočevala naloge političnega boja. Hkrati sta opravljala ogromno teoretično delo in tako oboroževala delavce z revolucionarno teorijo.

Malo emigrantov je bilo, ki bi trpeli večje pomanjkanje kakor Marx in njegova družina. Bili so dnevi, ko Marx ni mogel iti delat v Britanski muzej (ena največjih shramb knjig in rokopisov na svetu), ker je bila edina obleka za na cesto v zastavljalnici. »Kapital« je Marx napisal za navadno mizo, ker ni imel pisalne mize. Leta 1861 je prišel v tako stisko, da je poskušal stopiti v službo železniške uprave, pa ga niso sprejeli »zaradi slabe pisave«.

Z velikim trudom je Marx zmagoval literarno delo; spisi so se mogli večinoma tiskati samo v Združenih državah. Engels, ki je v tem času sam živel v tesnih gmotnih razmerah, je pomagal Marxu. Mnogo mu je Engels pomagal tako pri teoretičnem kakor pri literarnem delu. Kljub skrajnemu pomanjkanju je Marx možato prenašal vso stisko in našel še vedno moči in časa za aktivno sodelovanje v delavskem gibanju in za njegovo usmerjanje, pri čemer je bila glavna njegova naloga, da je dajal gibanju politični značaj.

Vzhodno vprašanje

Po evropski revoluciji v letih 1848—1849 so se evropske vlade (posebno francoska in angleška), prestrašene po revolucionarnih nastopih množic, z zaupanjem ozirale na »evropskega žandarja« Nikolaja I.

Vendar so se odnosi med vladajočimi krogi Rusije in dvema največjima zahodnima državama — Anglijo in Francijo — l. 1853 zaostri zaradi tako imenovanega »vzhodnega vprašanja«, t. j. zaradi nadvlade v Turčiji, ki je bila gospodarica najvažnejših poti proti Vzhodu. To vprašanje je bilo velikanskega pomena, ker je nadvlada na Vzhodu pomenila tudi ogromno okrepitev v Evropi.

Medtem ko so buržoazne in fevdalne države skušale rešiti »vzhodno vprašanje« s podreditvijo ali razdelitvijo Turčije, sta bila Marx in Engels mnenja, da more »vzhodno vprašanje« resnično rešiti samo revolucija.

Spopad med državami zaradi »vzhodnega vprašanja« se je razvijal na sledeč način. Boj za razdelitev Turčije se je začel že konec 18. stoletja in se nadaljeval prvo polovico 19. stoletja. Napoleon III. je kmalu po prihodu na oblast zavzel glede »vzhodnega vprašanja« agresivno stališče. Zahteval je posebne privilegije za francosko duhovščino v Palestini. V istem času je poskušal Nikolaj I. izkoristiti ojačenje Rusije v obdobju reakcije in rešiti »vzhodno vprašanje« v prid Rusiji. Na nekem dvornem plesu januarja 1853 je med pogovori, ki so sledili temu plesu, predlagal angleškemu poslaniku v Peterburgu, Hamiltonu Seymouru, naj se Turčija razdeli med Rusijo in Anglijo. »Ako se mi sporazumemo,« je dejal car, »je v bistvu vseeno, kaj mislijo in počno drugi. Saj vidite, da imamo v rokah bolnika, težkega bolnika.

Odkrito vam povem, da bi bila velika nesreča, če bi umrl, posebno, če bi umrl, še preden so končane vse potrebne priprave.«

Nikolaj I. je predlagal razdelitev Turčije. Sporočil je tudi, da bo Rusija »začasno« zasedla Carigrad. Dva dni pred tem odgovorom je že krenil en ruski armadni zbor proti turški meji, drugemu je pa bilo ukazano, naj se pripravi na pohod.

Angleška vlada ni sprejela predloga Nikolaja I.

Dne 8. marca 1853 se je v sultanovi palači v Carigradu javil izredni carjev poslanik, admiral knez Menjšikov (potomec Aleksandra Menjšikova, zaupne osebe Petra I.). Ko je prišel na dvor v popotni obleki in s prašnimi čevlji, se ni niti pozdravil z zunanjim ministrom Fuad-pašo, ki je v uniformi in z vsemi odlikovanji stal v pozoru pred izrednim ruskim poslanikom. Menjšikov je šel naravnost k sultanu in v žaljivi obliki zahteval priznanje protektorata (pokroviteljstva) ruskega carja nad krščanskimi, pravoslavniimi prebivalci v Turčiji. Razen tega je zahteval Menjšikov, naj sultan spet odpravi privilegije, ki jih je dal na prizadevanje Napoleona III. katoliški duhovščini v Palestini, in naj da pravoslavnim duhovnikom in menihom pravico razpolaganja s »svetimi kraji« v Palestini.

Ker se je turška vlada zanašala na pomoč Anglije in Francije, je odklonila Menjšikovlje zahteve. V začetku junija se je velika angleško-francoska eskadra zasedrila pri vhodu v Dardanele. Tedaj je ruska armada z 80.000 možmi preko-račila reko Prut in vdrla v donavski kneževini — Moldavijo in Vlaško, ki sta bili odvisni od sultana.

Ko so zvedeli za to, so v Turčiji razglasili splošno mobilizacijo. Turški vazalni državi Egipt in Tunis sta ji poslali pomoč. Sultan je razglasil, da bo začela »Otomanska Porta« (Turčija) vojno, če Rusija ne odpokliče vojske iz donavskih kneževin.

Carska vlada se ni mislila umakniti iz teh kneževin in je upala, da bo Turčija popustila. Velikega pomena za potek tega spora je bilo stališče zahodnih držav.

Vprašanje vojne v Angliji V Angliji niso preveč odločno protestirali proti tem ruskim akcijam, ker so videli v carski Rusiji obrambo za boj proti revolucionarnim gibanjem. Vendar so bile glavne skupine angleške industrijske buržoazije za vojno.

Marx, ki je bil za časa krimske vojne v Angliji, je v svojih nastopih poudarjal pred delavskim razredom potrebo revolucionarne vojne proti ruskememu carizmu, ki je bil branik evropske reakcije, hkrati pa potrebo boja proti angleški buržoaziji. V članku o vladi Aberdeena in Palmerstona (20. septembra 1853) je Marx pisal: »... borzni prekupčevalci in buržoazija, ki trguje z vsem svetom in ki jih zastopa vlada oligarhije, izročajo Evropo Rusiji in zato moramo, če se hočemo upreti carjevim pretenzijam, predvsem vreči neslavno gospodarstvo teh nizkotnih klečeplaznih in podlih oboževalcev veau d'or (zlatega teleta).«¹

Stališče Francije Francosko buržoazijo je posebno vznemirila namera Rusije, da razdeli Turčijo brez udeležbe Francije. V 19. stoletju je bila Turčija odvisna od francoskih posojil, od francoske industrije in francoske vojne pomoči.

Ko je Napoleon III. zvedel o premikanju ruskih čet proti donavskima kneževinama, je izjavil, da zasedba teh kneževin po ruski vojski pomeni za Francijo vzrok za vojno.

Stališče držav Neniške zveze Leta 1849, v času udušitve ogrske revolucije, je morala biti habsburška monarhija hvaležna za svojo rešitev Rusiji. Zato so bili v Rusiji prepričani, da jo bo Avstrija v celoti podprla. Toda Avstrija, ki je hotela utrditi svoj vpliv v balkanskih deželah, ni hotela dopustiti, da bi Rusija zasedla donavski kneževini in Carigrad.

Po vkorakanju ruskih čet v Moldavijo in Vlaško je Avstrija poslala na Donavo velik »opazovalni zbor«, ki je zavzel ogrožujočo pozicijo za hrbtom ruske vojske.

Prusija se je kakor Avstrija izjavila za nevtralnno.

Ker se je carska vlada tako uračunala v diplomatskem pogledu, je ostala Rusija na predvečer vojne proti mogočni koaliciji Anglije, Francije in Turčije brez zaveznikov.

Krimska vojna

Do prvega velikega bojnega spopada med Rusijo in Turčijo je prišlo pri Sinopu na južni obali Črnega morja. 30. novembra 1853 je eskadra odličnega poveljnika ruske mornarice, admirala Nahimova, uničila turško eskadro, ki jo je nepričakovano zalotila v pristanišču. Rusko brodovje je zažgalo in potopilo sedem turških fregat² s 5000 mornarji.

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XI. zv., str. 474.

² Fregata je vojna ladja z mnogo topovi.

Decembra 1853 sta Anglija in Francija poslali svoji eskadri v Črno morje na pomoč turškemu brodogovju, marca 1845 sta pa te dve državi napovedali Rusiji vojno.

Septembra so zavezniki izkrkali na južni obali Krima 55.000 mož. Po enajstmesečnem obleganju so zavzeli Sevastopolj, ki se je junaško branil.

Mornarji in vojaki, ki so branili Sevastopolj pred sovražniki, so izvršili nesmrtna junaška dejanja. Admirala Kornilov in Nahimov sta podžigala branilce in oba poginila na prednjih postojankah. Mornar Fjodor Koška, Darja Sevastopolskaja in drugi branilci Sevastopolja so se na večne čase proslavili s svojo hrabrostjo in vdanostjo domovini.

Ruske čete so izvojevale uspehe na kavkaški meji Turčije, kjer so zasedle močno trdnjavo Kars. K porazu Turkov je prispevalo tudi to, da jim zavezniki niso poslali ojačenj na kavkaško mejo. Turške vojake so prisilili, da so morali nositi vodo in sekati drva za zavezniško vojsko na Krimu.

Januarja 1855 se je zaveznikom pridružilo sardinsko kraljestvo. Njegov ministrski predsednik Cavour je računal, da bosta za nagrado za udeležbo v vojni Francija in Anglija privolili v zedinjenje Italije pod vodstvom sardinskega kralja.

Krimska vojna kot spopad med buržoaznim in fevdalnim sistemom

V krimski vojni se je razgalila zaostalost ruske vojne tehnike. Medtem ko je bila večina zavezniških vojakov oborožena s puškami-risanicami, je bilo v vojski fevdalne Rusije mnogo oddelkov oboroženih še s puško na kremen. Zavezniški vojaki so napadali v verigah in se prilagojevali terenu; ruski polki so pa napadali v strnjeni vrsti, »liniji«, ker se je poveljstvo balo izpustiti tlačanske vojake izpod svojega nadzorstva in si je največ obetalo od spopada z bajoneti, ne od ognja iz pušk.

Ruski vozovi, ki so se globoko vdiral v blato zmeščanih krimskih cest, so prevozili povprečno na dan ne dosti več kakor 4 km; zavezniki so pa hitro zgradili na Krimu železnico.

Zavezniško mornarico so tvorili večinoma hitri parniki s propelerji; ruske jadrnice in parjike z veslaškimi kolesi so pa morali potopiti pri vhodu v sevastopoljsko luko, da bi zgradili pristop v njo.

Končno so Angleži, Francozi in Italijani takoj po prihodu na Krim napravili natančne zemljevide in krajevne načrte. Rusi pa niso imeli zemljevidov področja krimskih vojnih operacij. Ko so poslali kurirja po zemljevid v Peterburg, je vojni minister odgovoril, da imajo samo en izvod tega zemljevida in da edinega izvoda ne more izročiti. Medtem ko so razpravljali o zemljevidu, je ruska

vojska zaigrala važno bitko pri Inkermanu, ker so poslali oddelke v boj po nekem na hitro narejenem načrtu, na katerem so bili vsi griči in postojanke napačno zarisani.

Nesmiselno šablonstvo, ki je vladalo v vsem državnem mehanizmu fevdalne Rusije, in njena tehnična zaostalost sta jo privedli v poraz.

Po drugi strani je pa ruska vojska v krimski vojni pokazala toliko poguma in trdnosti ter zadala sovražnikom take udarce, da so Angleži in Francozi zavzeli Sevastopolj po neverjetnih naporih in so hiteli, da čimprej končajo vojno.

Poraz Rusije je dal spodbudo za reforme 60-ih let, ki jih je spravil na dnevni red njen notranji razvoj.

Pariški mir (1856)

V začetku leta 1855 je umrl Nikolaj I. Po miru, ki ga je podpisal v Parizu leta 1856 Aleksander II., se je morala Rusija odpovedati ne samo svojim zahtevam po Carigradu in donavskih kneževinah, temveč je izgubila tudi del Besarabije in pravico imeti vojno brodovje na Črnem morju, in priznala je svobodno plovo po Donavi. V tej vojni je postala očitna zaostalost Rusije, njena vojaška šablonska slabost v novih okoliščinah in pri novi vojni tehniki. Po krimskem porazu je znatno oslabil vpliv carske Rusije na evropsko politiko in s tem tudi vloga carizma kot »evropskega žandarja«.

Turčija je pa po pariškem miru postala še bolj odvisna od Francije in Anglije.

Močno je rasel vpliv Francije in Napoleona III. v Evropi. Mnogo je pridobila Anglija, katere vpliv se je močno dvignil na Vzhodu in v Evropi.

Ruski revolucijonarni demokrati 50—60-ih let in njihov boj proti carizmu

Dosledna revolucionarna demokrata Černiševski in Dobroljubov, ki sta v Rusiji nastopala proti fevdalnemu redu in proti carizmu, sta kazala na zgled francoskih jakobincev in pozivala, da se je treba prav tako odločno boriti, kakor so se oni. Černiševski in Dobroljubov sta dobro poznala utopične socialiste. Od utopičnih socialistov sta povzela kritiko kapitalističnega izkoriščanja; toda, ker sta bila borbena demokrata, ne pa marksista, še nista doumela zgodovinske vloge proletariata. Vse sta si obetala od kmečke revolucije.

V 50-ih letih je Hercen, ki je bival v tujini in bil v zvezah z revolucionarnimi krogi zahodnih evropskih dežel, tajno spravljal v Rusijo svoj revolucionarni časopis »Kolokol« (Zvon), ki je imel velik vpliv na napredne kroge ruske družbe.

Ustanovitev Romunije Po krimski vojni se je v zvezi z oslabljenjem Turčije in upadlim ruskim vplivom na bližnjem Vzhodu ustanovila nova država — Romunija. Donavski kneževini Moldavija in Vlaška sta bili pod protektoratom turškega sultana. Toda dejansko je gospodarila tu ruska vlada, odkar je ruska vojska (1829) zasedla Moldavijo in Vlaško.

Po porazu Rusije v krimski vojni sta se donavski kneževini združili. Opirajoč se na Francijo, sta se združili z izvolitvijo skupnega gospodarja (kneza) — vlaškega plemiča, polkovnika Cuza. Leta 1861 sta obe kneževini (z delom Besarabije) razglasili svojo neodvisnost od Turčije in ustanovili romunsko državo z aristokratskimi predstavniki. Prestolnica države je postala Bukarešta.

Leta 1864 je bila v Romuniji odpravljena fevdalna odvisnost. Del bojarskih posestev so izročili v odkup kmetom, s čimer so se v prvi vrsti okoristili vaški bogataši, ker je bila količina zemlje, ki jo je bilo mogoče odkupiti, odvisna od količine živine, ki jo je imel kmet. Temu so sledile reforme: sodstva, šolstva, vojaške obveznosti in druge. Zaplenili so samostanska posestva.

Leta 1866 je bojarska stranka vrgla kneza Cuza. Sistematično so rušili ustavni red. Ustanovitev Romunije je pripomogla k oslabitvi ruskega vpliva in povečanju vpliva Francije v vzhodnem delu Evrope.

Ustanovitev neodvisne Srbije V šestdesetih letih se je tudi slovanska Srbija osvobodila turške odvisnosti.

Srbijo so osvojili in podjarmili Turki že v 14. stoletju, ko so krdela otomanskih Turkov prodirala v Evropo z vzhoda. Srbsko ljudstvo se je upiralo Turkom in ni maralo sprejeti islama. Ko so Turki zaslužnili Srbijo, so srbske plemiče deloma pobili, deloma izgnali iz dežele in na njihovo mesto so stopili turški fevdalni zemljiški gospodje (spahije) in uradniki — izterjevalci davkov.

V začetku 19. stoletja je iz vrst srbskih kmetov zrasel vplivni sloj bogatih živinorejcev, ki so v prostranih hrastovih gozdovih gojili svinje za prodajo. Iz vrst teh živinorejcev je izhajal Kara-Gjorgje — vodja kmečkega upora (1804) proti fevdalem — Turkom. Po celem nizu junaških vstaj srbskega ljudstva je bila l. 1833 izvedena v Srbiji agrarna reforma. Kmetje so postali zemljiški posestniki brez odkupa. Spahijam so ostale samo hiše, sadovnjaki in zemljišča okrog hiš. Srbskim kmetom so zdaj naložili davke in dajatve v denarju za Turke. Pri upravi dežele je sodelovala — »skupščina« — svet predstavnikov najuglednejših rodbin pri knezu. Oslabitev Turčije po krimski vojni je podžgalo močnejše gibanje Srbov za neodvisnost. L. 1862 je uporno ljudstvo izgnalo turško uradnike iz glavnega srbskega mesta Beograda.

Čez pet let, t. 1867, je turška vlada umaknila iz Srbije zadnje posadke. Oblast v Srbiji je prešla na vladajoče kneze Obrenoviće, ki so bili veliki trgovci s svinjami. Srbska »skupščina« je postala navaden parlament, v katerega so volili poslance na podlagi censusa.

Od leta 1867 dalje je ostala kot edini ostanek srbske odvisnosti od Turčije enakopravnost obeh zastav — srbske in turške. V samostojni Srbiji je bil zelo močan vpliv Rusije.

17. poglavje

Anglija in njene kolonije v 50—60-ih letih 19. stoletja

**Anglija —
»delavnica
sveta«**

V petdesetih letih so vse evropske države doživele velik gospodarski razmah. Gradile so se tovarne in železnice, ustanavljale so se delniške družbe, zacvetela je borzna špekulacija. Odkritje zlata v Kaliforniji (ZDA) in Avstraliji je še bolj oživilo trgovino in industrijo. Gospodarski procvit je trajal do leta 1857, ko je zavladala huda kriza. Prvič v zgodovini se je ta kriza posebno močno pokazala ne v trgovini, temveč v industriji; posebno silovito je prizadela tovarniška okrožja.

Sredi 19. stoletja je bila med industrijskimi deželami na svetu na prvem mestu še vedno Anglija. V tistem času so našteali v angleški bombažni industriji 30 milijonov mehaničnih vreten — šestkrat več kakor v Franciji ali Združenih državah in dvajsetkrat več kakor v Prusiji. Mestno prebivalstvo v Angliji je leta 1870 doseglo 66%. Anglijo tedanjega časa so imenovali »delavnico sveta«. Njeno blago je prihajalo v najbolj oddaljene dežele, v najbolj skrite kotičke sveta.

V Angliji so hitro gradili železnice. Prve železnice so prevažale premog s kopnega k morju. Nato so zgradili železnice, ki so vezale velika središča z morjem in severno Anglijo z južno.

Sredi 19. stoletja se je angleška vlada odločno postavila na stališče svobodne trgovine, t. j. nevmešavanja države v trgovino in industrijsko delavnost.

Leta 1848 se je v zvezi z boleznijo krompirja in lakoto na Irskem in v Angliji okrepil boj proti »žitnim zakonom«. Industrijci so hoteli odpravo teh zakonov — ker bi tedaj lahko znižali delavske plače. Buržoazija je protestirala proti »žitnim zakonom« v tisku, v časopisih, na zborovanjih. De-

lavci, ki so predrago plačevali kruh, so vztrajno zahtevali odpravo teh zakonov. Leta 1846 so odpravili »žitne zakone«. Žito so zdaj lahko uvažali brez carine. Nato so odpravili »Navigacijske akte«, ki so bili veljavni celih dve sto let. postal je prost izvoz strojev iz Anglije, odpravili so skoraj vse carine na blago, ki se je uvažalo v Anglijo. Pri tem je vlada ostro pazila, da so zniževale tarife tudi tiste dežele, s katerimi je Anglija trgovala. Ker so imeli Angleži najbolj mehanizirano industrijo na svetu, so lahko proizvajali cenejše blago in tekmovali z drugimi deželami tudi brez carin.

Če so se kake države branile angleškega blaga na svobodni podlagi, so »freetraderji«, pristaši nevmešavanja, uporabili gospodarski pritisk ali poslali vojno brodovje in dosegli, da se jim je trg odprl. Na ta način je imelo angleško »freetraderstvo« (načelo svobodne trgovine) povsem agresivni, napadalni značaj.

Politični ustroj in stranke   Oficijelno je v Angliji od leta 1837 do svoje smrti leta 1901 vladala kraljica Viktorija. Toda angleški ministri niso hoteli, da bi vedno veljala njena volja in so v mnogih primerih vodili politiko v nasprotju z njenimi naročili.

Od konca 17. stoletja politična oblast v Angliji dejansko ni pripadala kralju, temveč parlamentu. V 19. stoletju je oblast prešla s parlamenta na kabinet, t. j. na vlado, ki jo je sestavljala v parlamentu gospodujoča stranka. Brez podpisa odgovornega ministra so bile sploh vse kraljičine odredbe neveljavne.

Vendar je kraljica Viktorija mogla do neke meje vplivati na državne posle, kolikor se je okoriščala s svojimi zvezami z aristokracijo, posebno z vrhovi torijske stranke (stranke velike zemljiške gospode).

Odprava »žitnih zakonov« je pomenila udarec za lorde in gentry, ki so tvorili jedro stranke torijcev.¹ To je oslabilo torijce in skoraj dvajset let (od l. 1848 do 1865) so bili neprestano, s kratkimi presledki na krmilu whigi (kasneje so se imenovali liberalci), stranka bloka bogatih zemljiških posestnikov in finančne buržoazije, pa tudi vrhov industrijske buržoazije.

Osrednja osebnost vlade whigov je bil irski zemljiški gospod lord Palmerston (1848—1865).

¹ Kasneje se je začela ta stranka imenovati konservativna.

V svoji notranji politiki je bil Palmerston proti vsaki reformi. Ko so vprašali Palmerstona, kaj misli o predlaganih reformah, si je pomel roke in zadovoljno odgovoril: »V resnici nimamo v tem pogledu ničesar bistvenega delati. Saj vendar ne moremo v neskončnost vpisovati novih členov v zbirko zakonov.«

Pa porazu čartističnega gibanja je v socialni zakonodaji nastopilo daljše zatišje.

Medtem je Palmerston aktivno nastopal v zunanji politiki, pri čemer je marsikaterikrat podprl reakcionarje. Pospeševal je kolonialno moč Anglije in kruto zatrl vstaje v Indiji (na primer upor sepojev v Indiji leta 1857—1859), v Novi Zelandiji in drugih kolonijah.

Sredi 19. stoletja je Anglija pokorila notranje dežele Indije. Angleški priseljenci so prodrli v notranjost Avstralije. Z vojno si je Anglija priborila dostop angleških trgovcev na Kitajsko (od l. 1842).

Po letu 1848 je prešla Anglija k »politiki svobodnih rok«. Držala se je ob strani, ni si vezala rok s sporazumi in zvezami, da je v odločilnem trenutku lahko podprla to ali ono deželo in pri tem požela velike dobičke z najmanjšo porabo svojih moči.

V začetku 50-ih let je obstajala samostojna parlamentarna stranka industrijske buržoazije — stranka radikalov — free-traderjev s Cobdenom na čelu. Ta stranka ni imela mnogo sedežev v parlamentu in je kmalu razpadla; v strahu pred delavskim gibanjem se je angleška buržoazija odpovedala boju proti torijcem in whigom. Sprijaznila se je z vladanjem zemljiške in trgovske aristokracije in kakor poprej rajši uveljavljala svoj vpliv po whigih in torijcih. V Angliji je za buržoazijo vladala aristokracija.

Angleške kolonije Velik pomen za Anglijo so imele njene kolonije. To so bile kolonije dveh tipov. Nekatero, kakor Indija, so imele že pred prihodom Angležev gosto naseljeno avtohtono prebivalstvo. V Indiji je vladal fevdalni red. Dežela se je delila na indijske kneževine, ki so bile sicer podrejene Angležem, upravljali so jih pa domači knezi, in na britanske pokrajine, kjer je oblast neposredno pripadala Angležem. Angleži so dobivali iz Indije velikanske vsote od kmetov, ki so jih odirali in jim nalagali davke. Tam se je na vasi še ohranila srenja, katere člani so se pečali tako s poljedelstvom kakor z obrtjo. V 19. stoletju so Indijo preplavile cenene, v tovarnah izdelane angleške tkanine. Uničujoče posledice te poplave, s katero je vdrlo

angleško blago v Indijo, so bile strahotne. Milijoni tkalcev, ki niso vzdržali konkurence z angleškimi tovarnami, so pomrli od gladu. Cvetoče področje obrtne delavnosti — Bengalija — je izumrlo.

»Indijske ravnine pokrivajo kosti bombažnih tkalcev,« je pisal o Indiji tistega časa angleški generalni guverner. Angleži so z davki odirali indijske kmete, niso se pa brigali za vzdrževanje namakalnih naprav, brez katerih je v večini indijskih krajev poljedelstvo nemogoče. Z zmanjšanim namakanjem se je v Indiji lakota vedno česče ponavljala. Milijoni kmetov so umirali od gladu, kolere in kuge.

V drugih kolonijah, kakor na primer v Avstraliji in Kanadi, ki sta bili sorazmerno redko naseljeni, so angleški kolonizatorji hitro iztrebili avtohtono prebivalstvo. Preostale prebivalce so odrinili v notranja področja. Ko so priključevali kolonije k britanskemu imperiju, so Angleži takoj razglasili, da pripada vsa zemlja angleški vladi. Na Tasmaniji (velik otok pri Avstraliji) so l. 1850 zadnje stotine preostalih avtohtonih prebivalcev preselili na sosedne neplodovite otočiče. Ni minilo deset let, ko je na teh otokih umrl zadnji moški od domačih prebivalcev. Čez leto dni je umrla zadnja ženska.

V Novi Zelandiji so domači prebivalci (Maori) poskusili, kaj se pravi upirati se odvzemu zemlje. Angleži so poslali armado 20.000 mož, ki so tri leta zapovrstjo iztrebljali Maore. V kratkem času se je število Maorov zmanjšalo z 80.000 na 30.000 ljudi. V kolonije, kjer so domače prebivalstvo hitro pokončavali, so v množinah prihajali priseljenci iz Anglije. V teh kolonijah z izumirajočim avtohtonim prebivalstvom so hitro rasle naselbine belih ljudi. Take kolonije so porabile mnogo več angleškega blaga kakor na primer Indija.

Kolonijam z belimi naseljenci — Kanadi in nato avstralskim kolonijam — so Angleži prepuščali veliko samostojnost, dovoljevali so jim samouprave. V njih se je hitro razvijalo kapitalistično poljedelstvo. Tako so v Avstraliji pograbili zemljo veliki ovčerejci, ki so imeli črede z desettisoči ovac. V Kanadi, kjer je bilo mnogo gozdov, so podjetniki najemali delavce in sekali les za prodajo. Tam so nastale tudi velike žitne farme; vzporedno s kapitalističnim kmetijstvom se je začela razvijati tudi velika kapitalistična industrija.

Kolonije s fevdalno ureditvijo in gostim avtohtonim prebivalstvom so bile popolnoma odvisne od Londona. Razvoj zaostalih kolonij, ki so jih izmозgavali, so zadrževali.

Upor sepojev v Indiji Izključno pravico trgovanja z Indijo je imela stara Vzhodnoindijska družba, ki se je ustanovila že l. 1600. Ta družba je upravljala Indijo in imela tu svojo vojsko. V zvezi s tem, da je bil monopol Vzhodnoindijske družbe neugoden za vedno močnejšo angleško industrijsko buržoazijo, so l. 1813 odpravili izključno pravico Vzhodnoindijske družbe za trgovanje z Indijo. Od tistega časa je angleško blago preplavljalo Indijo, iz Indije je pa naraščal izvoz surovin. L. 1857 so Angleži zgradili v Indiji prvo železnico in napeljali štiri tisoč milj brzojavnih prog.

Leta 1846 so Angleži priključili svojemu področju v Indiji ogromne osrednje in severne pokrajine, ki so bile dotlej podrejene radžam (fevdalnim knezom). Zemljo v teh pokrajinah so proglasili za lastnino novih zemljiških gospodov, zemindarov, angleških protežirancev. Ko so zemindari postali lastniki, so morali večji del zemljiških dohodkov oddajati Vzhodnoindijski družbi. Zato so še bolj stiskali kmeta. L. 1857 se je nedaleč od starodavne indijske prestolnice Delhi začel upor sepojev (beseda sepoy« pomeni vojaka-borca). Sepoji so se imenovali vojaški-domačini Vzhodnoindijske družbe; poveljevali so jim angleški častniki. Imeli so topove in nove puške. Uporlo se je hkrati 50.000 sepojev. Podpirali so jih kmetje in rokodelci. Upor se je razširil skoraj po vsej severni Indiji in delu centralnih pokrajin. Položaj Angležev je postal nevaren; domačih vojakov pod poveljstvom angleških častnikov je bilo skoraj desetkrat več kakor angleških. Nekateri manjši indijski knezi, ki so jim malo prej Angleži vzeli njihova posestva in prestole, so se pridružili upornikom.

Po dveletnih bojih so Angleži zatrli upor. Med obleganjem glavnega središča upora — Delhi — so revni meščani in rokodelci trdovratno branili vsako barikado, vsako ulico, vsako hišo. Toda številno topništvo, ki so ga Angleži s sloni pripeljali pred Delhe, je odločilo izid boja. Največ pa je pomagalo Angležem pomanjkanje enotnosti med uporniki. Fevdaleci in knezi niso niti mogli, niti marali voditi ljudskega boja proti tujim zaslužnjevalcem in so končno izdali ljudstvo — mnogo knezov pa je že od vsega začetka podpiralo Angleže. Angleži so podžgali versko in narodno mržnjo med uporniki, na njihovi strani je bila tudi tehnična premoč in enotno vodstvo.

Po udušitvi upora so Angleži privezovali ujetnike k topovskim žrelom in jih razstreljevali na drobne kose. Po udušitvi upora so Angleži odpravili Vzhodnoindijsko družbo in podredili Indijo vladni upravi. V strahu pred novim uporom so kmalu nato tudi razglasili, da v bodoče ne bodo več jemali posestev fevdalcem in knezom. Od tedaj so postali knezi opora Angležem. Kar se pa tiče kmetov, so jih kakor poprej še nadalje izkoriščali knezi, zemljiški gospodje in tuji zaslužnjevalci — Angleži.

O težkem položaju indijskih kmetov pod oblastjo Angležev in radž pričajo strašne lakote, ki se stalno ponavljajo in med katerimi umirajo milijoni.

**Ekonomsko
zasužnjenje
Kitajske po
kapitalističnih
državah**

Kitajska je bila zaprta za zunanjo trgovino že od 18. stoletja, ko so jo osvojili bojevití Mandžuri. Od tistega časa se je vodila vsa zunanja pomorska trgovina z Evropejci samo preko edinega južnega pristanišča Kantona. Za vsak tovar, ki se je uvozil na Kitajsko, so plačali carino cesarju mandžurske dinastije. L. 1839 so Angleži poslali na Kitajsko mornarico in vojaštvo ter zahtevali, da se odpre dežela za zunanjo trgovino. Kitajci so se odločili, da se bodo branili. Tri leta je trajala vojna, med katero so angleški vojaki uničili cela primorska mesta, ubijali ženske in natikali na bajonete majhne otroke. Ko so Angleži zasedli Šanghaj in Nanking, so l. 1842 prisilili mandžursko dinastijo, da je sklenila z njimi neenakopravno pogodbo. Po tej pogodbi so se Kitajci obvezali, da ne bodo nalagali na uvoženo blago več kakor 5% carine in da bodo odprli za trgovino razen Kantona še štiri druga pristanišča. Tako se je začelo zasušnjenje Kitajske po kapitalistih. Vendar, za razliko od Indije, Kitajske ni zasušnjila samo Anglija, temveč več kapitalističnih dežel hkrati. L. 1844 so Francija in Združene države zahtevale, da mora Kitajska podpisati enake pogodbe tudi z njimi. Takoj za njimi so zahtevale enake neenakopravne pogodbe tudi druge kapitalistične države.

Na ta način se je sredi 19. stoletja začela Kitajska spreminjati v odvisno deželo, čeprav se je še dalje štelá med samostojne države. Kasneje, proti koncu 19. stoletja, je postala Kitajska splošna polkolonija večjih evropskih roparjev in Združenih ameriških držav.

Leta 1850 so se posamezni upori kitajskih kmetov, ki so po vdoru Evropejcev trpeli pod še hujšim jarmom, zlili v mogočno kmečko gibanje. Njegovo središče je postalo področje glavne kitajske reke Jangcekiang. Kmetom so se pričeli pridruževati revni prebivalci mest, rokodelci, kuliji, čolnarji in na pol tlačanski rudarji. Uporni kmetje — tajpini¹ — so zasedli Nanking. Tajpini so skušali rešiti agrarno vprašanje. L. 1853 so izdali zakon, ki pravi: »Vsa zemlja se deli po številu jedcev ne glede na spol.« »Vsa polja Podnebesne² obdelujejo vsi v Podnebesni« (to se pravi, da ima vsakdo pravico dobiti zemljo). »Ako je zemlja, jo skupno obdelujejo; ako je hrana, jo skupno uživajo; ako je pijača, jo skupno pijejo; ako je denar, ga skupno trošijo. Povsod mora biti enakost in ne sme biti človeka, ki bi ne bil sit in na toplem.«

Toda tajpini so ustanovili novo monarhijo: izvolili so cesarja Šu-Čuana (l. 1851). Leta 1856 so se med tajpini samimi začeli razdori. Voditelja revolucionarnega krila tajpinov in vrhovnega poveljnika, oglarjevega sina, dninarja Jan-Šučina so ubili hkrati z več tisoč njegovih pristašev. Država tajpinov je razpadla na več pokrajin, ki so bile sovražne med seboj. Proti kmetom, ki so zasegli zemljo zemljiških gospodov, so tajpini sami začeli pošiljati kazensko oddelke. V letih 1856—1858 in 1860 so Angleži skupaj s Francozi vojevali roparske vojne z namenom, da si podrede kitajsko cesarsko vlado. Ko so Angleži in Francozi to dosegli in izsilili od kitajskega bogdihana niz privilegijev zase, so se sporazumeli z njim in s kitajskimi fevdalci, da bodo na najkrutejši način zatrli upor tajpinov. Kitajska se je začela spreminjati v odvisno deželo.

¹ Kitajske besede »taj-pin-tjan-go« pomenijo »nebeško cesarstvo večnega blagostanja«.

² Tako se je imenovala Kitajska.

Anglija in Irska Razen izvenevropskih kolonij in polkolonij je angleška buržoazija zatirala tudi sosedno Irsko, ki je bila tudi v položaju kolonije.

Irska (to ime pomeni »Zeleni otok«), ki je bila priključena Angliji v 17. stoletju, je izgubila zadnji ostanek bivše samostojnosti — svoj parlament. V nasprotju z Anglijo, kjer so bili mali kmetje v začetku 19. stoletja skoraj popolnoma uničeni, so se na Irskem obdržali do srede 19. stoletja. Toda kmetje večinoma niso bili posestniki, temveč najemniki. Skoraj vsa posestva na Irskem so pograbili in razdelili med seboj angleški aristokrati-lordi. Že pri udušitvi irske vstaje v 17. stoletju so severno Irsko — Ulster — v celoti pograbili in naselili Angleži-protestanti, v ostali Irski je pa ostalo prvotno katoliško prebivalstvo.

Položaj kmetov Ircev je bil obupen. Strašno obubožanje kmetov se je povečalo še z manjšanjem zemljiških parcel.

Zemljišča so se manjšala, ker so se že delila med sinovi, ko je bil še farmar živ.

»Landlordi« so namenoma drobili zemljišča na vedno manjše parcele, ker so na ta način lahko dobili več najemnine. Najemniki so se pa težko preživljali z majhnimi parcelami in za plačilo najemnine jim ni ostalo nič. Landlordi so neusmiljeno podili z zemljišč slabe plačnike. Ogromno število Ircev je pomrlo od gladu ali se izselilo iz Irske. Leta 1841 je bilo na Irskem 8,200.000 prebivalcev, čez dvajset let pa samo pet in pol milijona. Na Irskem sta nastali celo dve različni besedi za dve obliki lakote: »počasna« in »hitra« lakota. »Počasna« lakota je bila navadno Irčevo življenje, »hitra« je pa nastopila v primeru slabe letine.

Revni kmetje in dninarji so večkrat nastopili proti landlordom. Oddelki kmetov, ki so imeli tako imenovane »bele noge« (t. j. bose) i. dr., so napadali njihove pristave, večkrat so tudi pobili zemljiške gospode ali njihove upravnike. Angleška vlada je kruto zatrla vsako tako gibanje.

Leta 1846 je po odpravi »žitnih zakonov«, zaradi uvoza cenenejšega žita iz Evrope, hitrega razvoja industrije in naraščanja mest postalo lordom ugodnejše odpovedati irskim kmetom najem, da so sami vodili gospodarstvo in prodajali v mesto živino in mlečne izdelke. To je povzročilo množičen izgon kmetov z zemlje. Da se kmetje ne bi več vračali, so podirali njihove siromašne kočice.

Lačni ljudje so v gručah blodili po velikih mestih brez cilja in brez upa. Pobirali so to, kar jim je padlo v roke —

zrna različnih rastlin, meso crknjenih psov, konj in oslov. Često so našli ob cestah mrtvece, katerih želodci so bili polni trave.

V 60-ih letih se je začelo na Irskem močno gibanje za odcepitev od Anglije in za ustanovitev republike. Ustanovila se je stranka »fenijev«. (Fenij je legendarni junak v irskih narodnih pravljicah.) »Feniji« so bili irski buržoazni nacionalisti. Tajni oddelki fenijev so si izbirali zeleno zastavo, to je zastavo neodvisne Irske. Toda vodstvo tega gibanja je prišlo v roke katoliških duhovnikov in advokatov iz vrst irske buržoazije. Gibanje je imelo zarotniški značaj in je šlo po škodljivi poti terorističnih dejanj. Marx je toplo sočustvoval z bojem irskega ljudstva, je pa ostro obsojal teroristično politiko fenijskega vodstva, ki je povzročala velikansko škodo irskemu ljudstvu. Gibanje je šlo po napačni poti in je doživel poraz. Njegovi voditelji so bili usmrčeni.

Irski kmetje so še naprej izumirali.

Angleško delavsko gibanje —

Reforma I. 1867

Po porazu čartizma je v obdobju industrijskega procvita angleško delavsko gibanje zadobilo ozki, ekonomski značaj. Mnogo prejšnjih članov čartističnega gibanja se je zdaj odpovedovalo politični dejavnosti.

Nekateri od njih so dobili dobro plačana mesta v državnih ali zasebnih podjetjih. Drugi so stopili v službo strokovnih zvez.

Glavna oblika delavskega gibanja so postali trade-unioni (strokovne organizacije), ki so združevali samo kvalificirane delavske vrhove. Delavci vsakega poklica (na primer strojniki, mazači, kurjači itd.) so se združevali v svojih posebnih strokovnih organizacijah.

V 50-ih letih je bilo v Angliji 1600 trade-unionov, Včasih je bilo v enem kraju več trade-unionov, ki so združevali delavce enega in istega poklica.

Kriza v letih 1857—1859 je pripomogla k združitvi trade-unionov. Leta 1860 se je v Londonu ustanovil svet, ki je združil vse trade-unionne angleške prestolnice.

Marx je bil v zvezah z vodstvom londonskega sveta in pod njegovim vplivom je postal londonski svet važno politično središče vsega angleškega delavskega gibanja in je izvedel boj za reformo volivne pravice. V tem boju je imela velik delež I. Internacionala pod vodstvom Marxa in Engelsa.

Leta 1867 je bila izvedena parlamentarna reforma. Znižan je bil volivni census. Število volivcev se je skoraj podvo-

jilo. Toda glavna množica delavcev (vsi delavci, ki niso imeli svojega lastnega stanovanja) in majhni zemljiški najemniki na deželi niso dobili volivne pravice.

**Realizem
v angleški
literaturi**

Velike spremembe, ki so se izvršile v Angliji v zadnjih stoletjih, so našle svoj izraz v literaturi, v spisih velikega realista Charlesa Dickensa (1812 do 1870). Ko je bil Dickens še otrok, je njegov oče obubožal in prišel zaradi dolgov v ječo. Otrok je moral v tovarno, kjer je zlagal v zaboje škatlice z mazilom za čevlje. Dickens je do dobra na lastni koži okusil stisko in izkoriščanje v tovarnah. Ko je odrasel, se mu je posrečilo, da je postal časopisni poročevalec. Medtem ko je sodeloval pri časopisu, je pisal tudi roman »Pickwickovci«, s katerim je v hipu postal slaven. V tem romanu je Dickens prikazal podeželsko Anglijo, ki je odhajala v preteklost, in življenje njenih malih mest. Eden glavnih junakov, ki ga Dickens v tej povesti oriše s toplo simpatijo, je človek iz ljudstva, sluga Pickwickov, Samuel Waller. Iznajdljivost in prirojena Wallerjeva razumnost vzbujata pri bralcu najbolj živo simpatijo.

Ceprav je Dickens postal znan, je moral zaradi zasluzka podpisovati z založbami suženjske pogodbe in kot rokodelec pisati zanje knjigo za knjigo.

V obdobju reakcije, ki je nastopila v Evropi v 50-ih letih, je Dickens vedno bolj slikal mračne strani angleškega življenja, kruto stran angleške šole (»David Copperfield«, »Nikolaj Nickleby«). Vedno pogosteje je začel risati npravstvene izrodke in pohabljenca (»Mrzla hiša«). Mehki humor, s katerim je Dickens razkrival zlo, v upanju, da ga premaga, je vedno bolj zapuščal pisatelja.

18. poglavje

Državljska vojna v Severni Ameriki

V prvi polovici 19. stoletja je v Severnih državah hitro rastla tovarniška industrija, predvsem industrija bombaža. Medtem ko je bilo l. 1805 v bombažnih tovarnah 4500 vreten, jih je bilo leta 1815 že 130.000, leta 1860 pa pet milijonov dve sto tisoč.

Velike uspehe so dosegle Združene države v proizvodnji strojev. Standardni stroji za žetev žita in drugi Mac Cormikovi poljedelski stroji (30—40-ih let), šivalni stroji i. dr. so postali znani po vsem svetu.

Leta 1860 je bilo v industriji Sev. Amerike 1,300.000 mezdnih delavcev. Od leta 1850 dalje so bile Združene države na prvem mestu na svetu po dolžini železniškega omrežja, ki se je raztezalo na 15.000 km. Zaradi težkega izkoriščanja

v ameriški industriji se je mnogo delavcev selilo na zahod. Mnogo delavcev in kmetov se je selilo iz Evrope v Ameriko.

V industrijskem razvoju so bile na prvem mestu stare, severovzhodne države, kjer ni bilo suženjstva. V teh državah je prišlo na enega delavca, zaposlenega v industriji, 8 delavcev, zaposlenih v kmetijstvu; v hitro naseljenih severozahodnih državah je prišlo na enega industrijskega delavca 48, na zaostalem Jugu, kjer je vladalo še suženjstvo, pa 82 poljedelskih delavcev.

Položaj delavcev Ameriški delavci so bili hudo izkoriščani. Delovni čas je trajal 13—14 ur. V začetku 19. stoletja so delavke severovzhodnega tekstilnega področja živele v posebnih zgradbah pod strogim nadzorstvom. Nekatero tovarno so v 20—30-ih letih sprejemale na delo samo tiste delavce, ki so imeli najmanj po šest otrok, pri čemer so odpustili očeta, če je vzel svojega otroka iz tovarne in ga poslal v šolo.

Posebno težak je bil položaj za premnoge evropske izseljence, ki niso imeli ne strehe nad glavo ne dela in ki često niso znali jezika; prav tako težak je bil položaj delavcev-Črncev, ki pa jih ni bilo toliko. Vendar je bil položaj delavcev v Severni Ameriki nekoliko boljši kakor v Evropi, kar je privabilo od tod mnogo izseljencev.

Izseljevanje v Ameriko Možnost naselitve na »svobodnih« tleh je privabila v Ameriko veliko število emigrantov iz Evrope. Od leta 1787 do sredine 19. stoletja se je izselilo iz Evrope v Ameriko vsega skupaj okrog pet milijonov ljudi (od leta 1787 do leta 1914 okrog 35 milijonov).

Kolonizacija zahoda, ki je ustvarila ogromen trg za industrijo, je pospešila razvoj kapitalizma. V 40-ih letih so začeli uporabljati v kmetijstvu žetvene, kosilne in druge stroje. Hitro je rastla uporaba mezdnih delavcev v kmetijstvu. Že leta 1860 je prišlo v Združenih državah na 1,400.000 farmarjev-posestnikov 800.000 dninarjev.

Naraščanje plantažnega gospodarstva v prvi polovici 19. stoletja V prvi polovici 19. stoletja je zaradi razvoja tekstilne industrije v Evropi in Severnih državah Amerike postajalo povpraševanje po bombažu vedno večje. Cene so mu bile visoke, pridelovanje ni bilo težavno.

V južnih državah, kjer je bilo mnogo rodovitne zemlje, je bilo ugodneje nalagati kapital v nasade bombaža, ki so jih obdelovali Zamorci-sužnji. Tovarniška

proizvodnja se tu skoraj ni razvijala. Plantaže bombaža, kjer so se izčrpavali v težkem delu Zamorci-sužnji, so se širile vedno bolj proti Zahodu.

Če so lastniki plantaž potrebovali novih sužnjev, so jih lahko kupili kot živino ali kakršno koli reč. Časopisi so bili polni ponudb o prodaji Zamorcev. Tu je primer takega oglasa: »Prodamo izvrstne Zamorce: mlada ženska, ki zna kuhati, prati, likati, in njene 4 otroke, dečko 12 let, deček 9 let, deklica 5 let, ki zna šivati, in deklica 4 let.«

Čeprav je bil prepovedan dovoz novih sužnjev iz Afrike, so tihotapski trgovci vseeno dovažali mnogo novih sužnjev v skritih vmesnih prostorih med dvojnimi stenami ladij ali med dvojnimi krovci. Često so se tam sužnji zadušili in pomrli. Heine je opisal prevoz nesrečnih sužnjev iz Afrike v pesmi »Ladja sužnjev«:

Sest sto Zamorcev za malenkostno ceno
sem kupil ob reki Senegali.
Zobje so jim kremen, mišičje jekleno,
da bi le dolgo plovbo prestali!
V zameno sem dal zrealo in stare tkanine,
steklenih orglic, žganja, dva žepna nožička.
Če jih med potjo tudi polovica pogine,
osem sto odstotkov bo vseeno dobička.

Lastniki sužnjev so zelo kruto ravnali z njimi. Imeli so jih v verigah in pretepali z biči. Navadno je suženj umrl že po 8 do 10 letih dela na nasadih...

Sužnji so se večkrat uprli. Posebno pomembna je bila vstaja Nata Turnerja v Virginiji leta 1831. Ker pa niso imeli organizacije in akcijskega programa, so Zamorci doživeli poraz. Nata Turnerja so z dvajset drugimi sužnji usmrtili.

V 40-ih letih 19. stoletja so začeli abolicionisti, t. j. pristaši odprave suženjstva (farmarji, delavci in napredna buržoazija) z živahno propagando proti suženjstvu in pomagali Zamorcem, da so bežali s plantaž. Abolicionisti so organizirali tako imenovano »podzemeljsko železnico«, t. j. verigo tajnih agentov (pretežno farmarjev), ki so dali zavetišče pobeglim sužnjem in jih pošiljali od »postaje« do »postaje«, proti kanadski meji, kjer je bilo kakor tudi v drugih angleških kolonijah l. 1833 suženjstvo odpravljeno.

Leta 1852 je izšla knjiga »Koča strica Toma«, ki jo je spisala Harriet Beecher-Stowe iz države Ohio, ki je mejila na suženjski Jug. Stowe je izkoristila pripovedovanja očitvidcev in gradivo časopisnih člankov in pretresljivo naslikala strahotne muke, ki so jih prizadejali kruti lastniki sužnjev junaku njene povesti Zamorcu »Stricu Tomu«. Stowe je v isti knjigi osladno narisala »dobré« verne lastnike nasadov, pri katerih se je Črncem baje dobro godilo. Stowine knjige so

že prvo leto razpečali 300.000 izvodov; odigrala je znatno vlogo v propagandi proti suženjstvu.

Naselitev Zahoda

V 19. stoletju se je izvršila v velikem obsegu naselitev severno-ameriške celine.

Sredi tega stoletja so Združene države deloma z boji, deloma z nakupi pridobile vse ozemlje, ki se je razprostiralo od prvotnih trinajst vzhodnih kolonij do obale Tihega oceana.

Lastniki plantaž so se selili na Zahod na vozovih s strehami in vprežnimi voli. »Ni si bilo lahko utirati prehoda skozi gozdove te dežele,« je pisal popotnik, ki je šel skupaj z lastniki nasadov in lastniki sužnjev proti zahodu, »gosto bodičasto grmičevje, zarastlo z bodljivo in glogom, tvori skoraj neprodirno živo pregrado. K temu moram oméniti še kače, moskite, krokodile. Posebno zadnji... povzročajo mnogo skrbi!«

Proti zahodu sta se pomikali dve reki kolonistov — bogati lastniki nasadov s svojimi sužnji in siromaki, ki so sanjali o koščku zemlje, na katerem bodo postali sami svoji gospodarji. Tu je slika take selitve revežev na zahod. »Mož si je nadel jermen čez ramo in vlekel voz za oje, sin je pomagal očetu. Žena je sedela na vozu, starka pa je hodila s puško in vodila kravo za seboj.«

Reveži, ki niso imeli denarja za nakup zemlje, so si samolastno prillašali zemljišča. Na zahodu so nastajale cele naselbine squatterjev, t. j. tistih, ki so se sami polastili zemlje. Squatterji so se združili v skupine in z orožjem v rokah branili zemljo, ki so si jo vzeli od države.

Na jugu so grabile zemljišča oborožene bande plantažnikov, ki niso dovolili farmerjem, da bi si prisvojili parcele.

Odkritje zlata v Kaliforniji (1848) in porast cen žita v zvezi s krimsko vojno v letih 1843—1856 sta pospešila kolonizacijo Zahoda. Medtem ko so leta 1850 prodali 1.400.000 akrov¹ zemlje na zahodu, so je prodali leta 1855 že 15 milijonov akrov. V začetku 50-ih let je vsako leto odšlo 400.000 izseljencev iz Evrope v Severno Ameriko.

Sredi 19. stoletja so bili naseljeni sami Indijanci le še sredi dežele, na prostranih področjih — Kanzasa in Nebraska. Leta 1854 je dovolil Kongres, da se v Kansasu in Nebraskaški naselijo ameriški državljani.

Takoj so vse ozemlje Kanzasa zasedli tisoči squatterjev.

»Pritisk kolonistov v Kalifornijo ni nič v primeri s poplavo priseljencev, ki so zdaj planili v Kansas,« je govoril dopis v časopisu »New-yorška tribuna«.

Plantažniki so hoteli napraviti iz Kanzasa državo s suženjskim gospodarstvom, delavci, farmerji in buržoazija so pa zahtevali, da se tam prepove suženjstvo. Po uvedbi zakona o dovoljenju naselitve v Kansasu se je začel v tej deželi oborožen boj med lastniki sužnjev in farmerji, »pristaši svobodne države«. Ustanovilo se je dvoje vlad in dvoje zakonodajnih zbornic, ki sta predstavljali dve

¹ acre je 0.39 ha

nasprotni struji. Oborožene tolpe lastnikov sužnjev so šle nad Kansas iz sosedne suženjske države Missouri in iz suženjskih držav »starega Juga«. Hkrati so mobilizirali svoje moči tudi nasprotniki suženjstva, abolicionisti na severu.

Tako je guverner države Pensilvanije, abolicionist Chase predlagal, naj se organizira pet polkov iz državnih sredstev in naj odidejo za pol leta v Kansas na boj z gospodarji sužnjev. Tedaj je priskočila na pomoč lastnikom sužnjev v Kansasu osrednja vlada, ki je bila v rokah plantažnikov — lastnikov sužnjev. Prezident Pears, ki je imel sam veliko gospodarstvo s sužnji, je prepovedal odpošiljanje orožja in oddelkov v Kansas in poslal tja redno vojsko s topništvom. »V Kansasu sta se dva nepoznana človeka,« je poročal neki dopisnik v časopisu, »približala samo s pištolami v rokah: prvi njun pozdrav je bilo vedno vprašanje: za svobodno državo ali za suženjstvo?« Cesto je temu pozdravu takoj sledil strel.«

Po dolgi in ogorčeni partizanski vojni so bili farmarji Kansasa prisiljeni, da so se podredili lastnikom sužnjev, ki jih je z vso močjo podpirala osrednja vlada.

Vstaja
Johna Browna Leta 1859 se je oboroženi boj prenesel v Virginijo. Tu je farmar John Brown poskušal organizirati upor sužnjev. Brown je predlagal, da se utrde v Alleghanskih gorah in od tod razširijo upor Črncev. Na deževen, temen večer se je posrečilo Brownu, da se je polastil vladnega arzenala v mestecu Harper's Ferry na meji držav Virginije in Marylanda. Ves Brownov oddelek je štel 23 ljudi, med katerimi je bil on sam, trije njegovi sinovi (dva sinova je zgubil v partizanski vojni v Kansasu) in dva zeta. Tudi pet Črncev je bilo v njegovem oddelku. Takoj je poslal Brown ljudi iz svojega oddelka, da osvobodijo sužnje na sosednjih plantažah in vzamejo lastnike sužnjev kot talce.

Splošnega upora se Brownu ni posrečilo zanetiti. Naslednji večer je prišlo iz prestolnice (Washington) vojaštvo in Brownov oddelek je bil skoraj ves pobit. Hudo ranjenega Browna so prijeli, ga na nosilih nesli pred sodišče in ameriški »demokratični« sodniki so ga obsodili na vislice.

»Jaz, John Brown, sem zdaj trdno prepričan, da bo samo kri oprala veliki zločin, te pregrešne dežele,« je pisal o suženjstvu možati Brown na predvečer usmrtitve.

Brownov zgled je vzbudil vrsto uporov sužnjev v drugih krajih. Ob teh vstajah je zapisal Marx: »Po mojem mnenju sta zdaj na svetu dva največja dogodka in sicer z ene strani ameriški upor sužnjev, ki se je začel s smrtjo (Johna) Browna, z druge pa gibanje sužnjev v Rusiji.«¹

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XXII. zv., str. 474.

Ustanovitev republikanske stranke

Marx je napovedoval, da pomenijo »poboji« v Kansasu začetek državljanske vojne v Združenih državah. V času bojev v Kansasu se je leta 1854 ustanovila nova republikanska stranka, stranka bloka (zveze) industrijske buržoazije in farmarjev. Tudi delavci so pripadali tej stranki.

Vodilno vlogo v tej stranki je dobila buržoazija. Napredni buržoazni krogi so bili proti suženjstvu, ker suženjski Jug ni trošil skoraj nič industrijskega blaga in je nadaljnja ohranitev suženjstva grozila, da bo vsa dežela zaostala v primeri z drugimi kapitalističnimi deželami. Toda med buržoazijo so bili tudi taki sloji, kakor na primer tekstilni tovarnarji na Severu, ki so se bali preloma z Jugom. Kajti zaradi ustanovitve dovoza južnega bombaža bi prenehale obratovati tudi njihove tovarne. Razen tega so plantažniki — lastniki sužnjeve dolgovali težke vsote trgovsko-industrijskim tvrdkam Severa in v primeru vojne se je buržoazija Severa balá, da bo izgubila ta denar.

Republikanska stranka je zahtevala, naj se vse zahodne dežele odpró brezplačni naselitvi farmarjev in da se omeji, potem pa sploh odpravi suženjstvo. Leta 1855 so dobili republikanci večino v predstavníški zbornici. Ugledni voditelj te stranke je bil Abraham Lincoln.

Abraham Lincoln

Abraham Lincoln (1809—1865) je bil rojen v družini revnega farmarja-naseljenca v državi Kentucky. Njegov oče ni znal niti čitati.

Bogatemu sosedu, plantažniku in lastniku sužnjeve, se je zamerila družina Lincoln zato, ker je bila naklónjena Črn-cem; začel jo je preganjati. Lincolnov oče je moral prodati kmetijo in iti na pot proti zahodu, v nove kraje. Mladi Abraham je bil nenadomestljiv očetov pomočnik, odličen delavec in priznan atlet; v vsem okrožju ni bilo človeka, ki bi zasadil sekiro tako globoko v drevo kakor Abraham.

V mladosti je Lincoln menjal mnogo poklicev: bil je trgovski pomočnik, splavar na Missisippiju itd.

Ko si je pridobil ugled v okraju, so ga izvolili za poštnega upravnika. Svoj novi položaj je izkoristil za to, da se je pripravil za advokatski izpit. Leta 1848 je bil izvoljen v Kongres. Leta 1856 je vsa dežela z napetim zanimanjem sledila sijajnim Lincolnovim govorom proti Douglasu, pristašu ohranitve suženjstva.

Upor suženjskega Juga Leta 1860 je republikanska stranka nastopila pri predsedniških volitvah. Kandidat republikanske stranke Lincoln je bil izvoljen za predsednika. V poslanski zbornici so dobili republikanci večino že leta 1855, za časa bojev v Kansasu. Lastniki sužnjev so zdaj izgubili večino v Kongresu v prid buržoaziji. Na izvolitev Lincolna za predsednika so lastniki sužnjev na Jugu odgovorili z uporom.

Dne 20. decembra 1860 je država Južna Karolina izjavila, da izstopa iz Zveze; 4. februarja 1861 pa je izstopilo iz Zveze še pet južnih držav s suženjskim gospostvom. Na ta dan so lastniki sužnjev, ki so se zbrali na kongresu v Montgomeryju, ustanovili svojo vlado in izvolili za predsednika velikega posestnika plantaž iz države Missisippija, polkovnika Davisa.

»Temeljni kamen naše nove vlade,« je izjavil podpredsednik Konfederacije (tako se je imenovalo združenje odcepih se držav) na kongresu upornikov, »je globoko prepričanje o tem, da Črncem ni enak belemu človeku, da je suženjstvo, podrejenost višjemu plemenu, družben in normalen položaj za Zamorce.«

Zdaj sta bila v Severni Ameriki dva predsednika, dva »Bela doma«, dva Kongresa in dve vojski, ker je bil eden prvih ukrepov kongresa južnjakov sklep, da organizirajo armado sto tisoč mož. Začela se je vojna.

V severnih državah je bila razvita industrija in gosta mreža železniških prog; prebivalcev je bilo 22 milijonov. Na Jugu je bilo devet milijonov prebivalcev, od teh nad tri in pol milijona sužnjev. Industrija je bila tu izredno slaba. Južnjaki-lastniki sužnjev so vedeli, da ne bodo mogli premagati severnjakov v dolgotrajnem boju. Ves njihov račun je bil zgrajen na upanju, da bodo dobili podporo od tujih intervencionistov — Anglije in Francije. Anglija in Francija bi radi uničili svojega tekmeca — Severne industrijske države — in spremenili Ameriko v svojo kolonijo. Angleška vlada je bila pripravljena začeti z intervencijo in je že poslala vojaštvo v sosedno Kanado. Toda angleški delavci so (na Marxovo inicijativo) organizirali cel niz mogočnih protestnih zborovanj in preprečili intervencijo. Osamljena Francija se ni odločila za nastop.

Južnjaki toliko da niso dvakrat zasedli prestolnice. Vendar se je severnjakom obakrat posrečilo, da so jih odbili. Izdelali so načrt o obkrožitvi južnjakov z obročem (načrt

»kačjega objema«). Marx in Engels sta dokazovala v svojih razpravah, da ta načrt ni posrečen, da je za zmago potrebno vdreti globoko v zaledje nasprotnika in pretrgati glavne železniške proge v državi Georgiji. Marx in Engels sta bila mnenja, da je za zmago potrebno, da severnjaki preidejo k revolucionarnim ukrepom in da predvsem odpravijo suženjstvo. Potek vojne je prisilil severnjake, da so sprejeli načrt, ki sta ga od vsega začetka predlagala Marx in Engels.

Sever je zmagal v državljanski vojni zaradi revolucionarnega, ljudskega značaja, ki ga je zadobila državljanska vojna Severa z Jugom.

Prehod k revolucionarni vojni

Do preloma v vojni je prišlo, ko je vlada Severa prešla k odločilnim ukrepom. Predsednik Abraham Lincoln je pod pritiskom množic razglasil zakon o homesteadih¹, t. j. o brezplačni razdelitvi zemljišč iz ogromnega fonda neoddane zemlje na zahodu vsem, ki so jo želeli obdelovati. Odpravili so suženjstvo. 186.000 Zamorcev, ki so bili še včeraj sužnji, je bilo sprejetih v vojsko in mornarico. Ukrenili so odločne ukrepe proti kontrarevolucionarjem. Vojsko so čistili kontra-revolucionarnih in sumljivih elementov. Delavci so organizirali posebne polke in stotnije industrijskih delavcev (tiskarjev, stavbincev). Posebne polke so (po narodnostih) organizirali delavci-emigranti. Delavski polki so sami volili svoje poveljnike, med katerimi je bilo mnogo socialistov. Med poveljniki je bil na primer nemški komunist, Marxov prijatelj Weidemayer. Delavski polki generala Granta in posebno generala Shermana so bili najboljši polki in so izvojevali odločilne zmage na frontah. Vojaki severnjakov so se začeli boriti z vsem navdušenjem in so zmagovali. Poleg tega je med vojno vedno bolj prihajala do izraza velika industrijska premoč Severa. Leta 1864 je general Sherman, uničujoč vse na svojem pohodu, vdrl v nasprotnikovo zaledje, zasedel državo Georgijo in pretrgal najvažnejše železniške zveze Juga.

Shermanovi vojaki so šli v boj s pesmijo »Duh Johna Browna nas vodi naprej«. Armada je prodirala v štirih vzporednih kolonah po štirih poteh in uničevala vse na svojem pohodu. Podirali so brzojavne drogove, rušili železniške proge, zažigali mostove. Povsod je Sherman brez usmiljenja

¹ Homestead je domačija. Tu pomeni delež, ki ga je mogel od leta 1862 dalje dobiti vsak državljan ZDA, ki ni sodeloval v uporuh proti Zvezi. Plačal je samo 10 dolarjev za vpis pogodbe. Čez pet let je postalo posestvo njegova last.

obračunaval z lastniki plantaž in s prebivalci, ki so jih podpirali, ter osvobajal sužnje. Pri vsem tem se je ohranila v Shermanovi vojski najstrožja disciplina. »Nikdar nisem slišal niti o enem primeru uboja ali tatvine,« je mogel izjaviti Sherman.

Dne 16. novembra je Sherman začel pohod in 21. decembra je brzojavil Lincolnu iz Savannaha, da je došel do oceana; marca leta 1865 je Sherman obvladal skoraj vso Južno Karolino in se obrnil proti Severu.

Zmaga Severa (pomladi 1865)

Medtem ko je Sherman prodril globoko v sovražnikovo zaledje, je Grant oblegal prestolnico Konfederacije — Richmond. Dne 3. aprila 1865 je padel Richmond in čez šest dni se je pri Appomatoxu vrhovni poveljnik južnjakov, general Lee, vdal Grantu z armado 28.000 mož. Grant se je vedel nasproti Leeju izredno velikodušno: pustil mu je orožje, dovolil njegovim vojakom, da so vzeli konje s seboj in jim dal za na pot za pet dni hrane.

Umor Lincolna (14. aprila 1865)

Po vsem Severu so začeli prirejati velika praznovanja zmage. Pozabili so na vse varnostne ukrepe nasproti premaganemu sovražniku.

Dne 14. aprila, pet dni po predaji Leeja in ravno ob štiriletnici začetka državljanske vojne, je bil ubit Lincoln v svoji loži med svečano predstavo v Washingtonu.

Ubil ga je igralec Booth, ki so ga podkupili gospodarji s sužnji Juga in velika buržoazija Severa. Isti večer so morilci prizadeli težke rane najbližjemu Lincolnovemu pomočniku Sewardu, ki je zaradi bolezni ostal doma.

V boju za oblast, ki se je razvnel po Lincolnovi smrti, je zmagala velika buržoazija, ki je upostavila svojo diktaturo.

Pomen ameriške državlanske vojne

Prva posledica zmage severnjakov je bila obnovitev Zveze, toda že brez politične nadvlade plantažnikov — lastnikov sužnjev, pod gospodstvom buržoazije Severa in Zahoda.

Zamorcem južnih držav državljanska vojna ni prinesla dejanskega osvobojenja. Bili so sicer osvobojeni suženjstva; ker pa niso dobili zemlje, so bili Črnci primorani dalje delati na posestvih svojih prejšnjih gospodarjev kot dninarji ali zakupniki. Prejšnje suženjstvo je nadomestilo novo, kapitalistično suženjstvo, združeno z ostanki prejšnjega suženjstva. Vendar je bil odpravljen prejšnji plantažni sistem suženjstva.

Zmaga severa je bila pomembna tudi za delavsko gibanje. Med državljansko vojno so se začele hitro ustvarjati strokovne organizacije; po končani vojni so si delavci v posameznih državah priborili prve zakone o osemurnem delavniku. Leta 1866 se je ustanovila »Narodna delavska zveza« z W. Silvisom na čelu, ki si je dopisoval z Marxom.

Kmetom je dala državljanska vojna zakon o homesteadih in odpravila je nevarnost, da bi se lastniki sužnjevi polastili zemlje na Zahodu. Hkrati s tem se je po državljanski vojni pospešila diferenciacija med farmerji: iz srede kmetov so zrastle bogatini, po drugi strani je pa začela propadati glavna množica farmerjev, ki so povečali vrste dninarjev. Glavna množica farmerjev okuša najhujšo stisko kapitalističnega izkoriščanja.

S končanjem državljanske vojne, po uničenju suženjstva in po začetnem brezplačnem razdeljevanju zemlje na Zahodu se je začel kapitalizem v Združenih državah hitreje razvijati kakor v kateri koli drugi deželi. V 30—40-ih letih po končani državljanski vojni so Združene države prekosile Anglijo in postale prva industrijska dežela na svetu.

Ameriška državljanska vojna in revolucionarni demokrati v Rusiji Napredni demokrati 60-ih let v Rusiji so napeto sledili poteku državljanske vojne v Združenih državah in osvobojenja Črncev izpod suženjstva. V časopisu »Sovremeničnik«, kjer je sodeloval Černiševski, in v drugih časopisih je izhajalo mnogo razprav o Ameriki. V teh člankih so pod videzom, da obravnavajo vprašanja ameriške državljanske vojne, v simbolični obliki pozivali na revolucijo v Rusiji.

Tu je na primer pesem ameriškega pesnika Longfellowa iz cikla »Pesmi o Črncih«, ki je izšla (v prevodu) v »Sovremenniku« leta 1861.

Samson¹, ponižan, suženj, oslepljen,
še danes biva v cesarstvu našem. Brez sil
v okovih ždi. A gorje, če v njem vzbudil
ponos bi se in dvignil roke bi, svoj težki plen
marmornatih kolonad bi stresel,
da do temeljev vse fasade te bahave
bi zrušile se v prah na naše glave,
da več ne bilo bi ne templjev, ne njih gesel!

¹ Samson — legendarni junak starih Judov.

Revolucija in reforme »Medži« na Japonskem

Japonska pod tokugavskim režimom »Deželo vzhajajočega sonca« (dežela, ki leži na vzhodu), Japonsko, so začeli obiskovati Evropejci v obdobju velikih zemljepisnih odkritij.

V 16. stoletju so Portugalci in Španci poskusili zagospodovati nad Japonsko. Japonska pa je izgnala tujce (l. 1637) in ostala samostojna dežela. Vladali so ji šoguni iz rodu Tokugava — dedni vrhovni poveljniki in največji fevdalci, ki se jim je posrečilo iztrgati oblast iz rok cesarja (mikado).

Mikado je živel kot ujetnik šogunov v Kiotu. Fevdalnim gospodom so prepovedali hoditi na cesarjev dvor. Po izgonu Evropejcev je bila Japonska več nego dve stoletji, do polovice 19. stoletja, skoraj odrezana od zunanjega sveta.

Na Japonskem se je v celoti ohranil fevdalni red. Kmetje so morali prenašati mnogo bremen in bili so brezpravní.

Razen osnovnega zemljiškega davka so pobirali od kmetov tudi doklade za vzdrževanje šogunovih uradnikov in za prevoz riža v državna skladišča. Poleg tega, da so morali kmetje plačevati vse te davke, so morali graditi tudi ceste in mostove, oskrbovati rečna pristanišča in jezove, večkrat na leto plačati davke fevdalcem, dajati obvezna darila svojemu knezu in samurajem. Nekoliko boljše je bil položaj premožnih kmetov. Po vaseh je bilo mnogo revščine, malih najemnikov in poljedelcev brez zemlje.

Najbolj brezpravna je bila mnogoštevilna skupina okrog milijon ljudi, ki niso pripadali nobenému stanu. Te so imenovali »zavržence«. »Zavrženci« so bili berači, konjederei, rablji i. dr.

Japonska mesta so imela značaj obrtniških in trgovskih naselbin okrog fevdalnih gradov. Samo v južnih krajih so se začele pojavljati prve manufakture, proizvodnja sladkorja in predilna industrija.

Kmečki upori Kmetje in mestna revščina so večkrat nastopali proti zemljiški gospodi in trgovcem, toda vse te upore so kruto zatrli. Fevdalna aristokracija in malo posestniško plemstvo — samuraji — so še nadalje zatirali kmete.

V 50—60-ih letih 19. stoletja so po vsej Japonski divjali kmečki upori. Kmetje so napadali fevdalna posestva, ubijali zemljiške gospode in njihove uradnike, zahtevali pravico voliti vaše starešine, ki so jih fevdalni gospodje navadno imenovali iz vrst bogatinov.

Drugi vdor Evropejcev na Japonsko · Vojna Anglije s Kitajsko v letih 1839 do 1842, ki je odprla Kitajsko evropskim trgovcem, je spravila na dnevni red vprašanje, da se tudi Japonska odpre zunanji trgovini. Sredi 19. stoletja so začele ogrozati neodvisnost Japonske Združene ameriške države. Tok ameriških izseljencev je v tem času prodril do držav Tihega oceana. Hitro so se začeli naseljevati, posebno po odkritju zlata v Kaliforniji leta 1848.

Julija 1853 je prišla v pristanišče Uraga (nedaleč od prestolnice šogunov — Edo) ameriška eskadra pod poveljstvom admirala Parryja. Parry je prinesel s seboj pismo ameriškega predsednika japonskemu cesarju. V tem pismu je vlada Združenih držav predlagala Japonski »prijateljstvo, trgovske odnose in vzajemno odpiranje pristanišč«.

Skoraj istočasno s Parryjem je prispela na Japonsko eskadra ruskega generala Putjatina, ki je zahteval, naj bi se sklenila trgovska pogodba z Rusijo in naj bi dovolili ruskim trgovcem, da bi prihajali na Japonsko.

Marca 1854 je bil šogun pod pritiskom na novo prispele velike ameriške eskadre prisiljen podpisati pogodbo, ki je odprla deželo ameriškim trgovcem. Leta 1858 je Japonska sklenila pogodbe z Anglijo, Rusijo, Holandsko in potem še z drugimi deželami.

Te pogodbe niso bile enakopravne; tujci so dobili pravico eksteritorialnosti, to se pravi, da niso bili podrejeni japonskim zakonom in japonskim sodiščem. Tujce so mogli soditi samo za kršenje zakonov njihove dežele; sodniki so bili konzuli prizadete dežele na Japonskem. Japonska ni imela pravice določati visoke carine na tuje blago.

Tujci so začeli uvažati tovarniške izdelke, ki so spodirivali in uničevali japonsko manufakturo in obrt.

Gibanje proti tujcem · V odgovor na vdor tujcev so veliki fevdalci iz južnih rodov Čošu, Sacuma i. dr. protestirali proti podpisu teh pogodb s tujci in obiskali cesarja-ujetnika v Kiotu. Mikado je izjavil, da se ne strinja s podpisanimi pogodbami. Ljudske množice so zahtevale izgon tujcev.

Posamezni ugledni fevdalci so, ohrabreni po mikadovi podpori, sami na svojo roko v mnogih krajih nastopili proti Evropejcem. V tem gibanju proti tujcem so sodelovali tudi široki ljudski sloji na Japonskem — mestna revščina in kmetje.

Odgovor na ta nastop je bila kazenska ekspedicija združene ameriške, francoske, holandske in angleške mornarice z 18 bojnimi ladjami. Eskadra je s topniškim ognjem uničila baterije kneževine Čošu in porušila mesto Simonoseki. Nato so poslaniki držav, ki so začele te vojne operacije, zahtevali od šoguna kontribucijo treh milijonov dolarjev in zagrozili, da bodo v nasprotnem primeru zasedli južni del Japonske. Šogun je bil prisiljen izpolniti te zahteve.

Tedaj se je nezadovoljnost ljudskih množic s tujci, ki so povzročili draginjo in poslabšanje gmotnega stanja ljudstva, obrnila tudi proti šogunu, ki se je uklonil tujcem.

Odprava šogunata — Množično gibanje Oktobra 1862 so fevdalci začeli zapuščati šogunovo prestolnico Edo. Pomladi 1863 je prišlo že 62 uglednih fevdalcev s svojimi četami v Kioto, kjer je živel cesar. Kioto je bil preplavljen z vojaštvom — s šogunovimi polki in četami kneževin Sacuma, Čošu in drugih, oboroženih s kopji in sulicami, z loki in puščicami, s puškami starih in novih modelov. Poleg kneževskih čet so pa prišli tudi samostojno organizirani oddelki obubožanih samurajev, kmetov in obrtnikov.

Ti oddelki so pobijali bogataše in policijske agente. Glave ubitih so natikali na bambusova kópja. Na prsi ubitih so pritrjevali napise z navedbo krivde. Kmetje in obrtniki so obračunavali s trgovci, ki so navili cene. Določili so cene in zahtevali, da se jih drže; ponekod so vdirali v trgovine z živili.

Noči v Kiotu so bile nemirne. Vso noč so goreli ognji, ob katerih so bdeli vojaki fevdalcev, ki so se bali napada.

V boju proti šogunu in tujcem so imeli glavno vlogo vladajoči knezi južnih rodov in mestna buržoazija — trgovci in industrijci, lastniki svilarških, sladkornih in drugih manufaktur. Da bi pritegnili kmete, so knezi širili gesla: »Enakost štirih stanov« (t. j. vojščakov-fevdalcev, kmetov, obrtnikov in trgovcev), »Upoštevanje javnega mnenja v državnih zadevah«, »Bratstvo vseh narodov štirih morij« (t. j. vsega sveta). Mestna revščina je tudi v mnogih mestih nastopila proti šogunu. »Vzhod in zahod Japonske sta nastopila drug proti drugemu, državljanska vojna se neprestano razgoreva,« tako je stalo v pismu, ki ga je l. 1867 poslala skupina uglednih fevdalcev šogunu, ki so mu nasvetovali, naj se odpove oblasti.

Na Japonskem se je razmahnilo revolucionarno gibanje množic.

Še isto (1867) leto je mikado, ki se je opiral na množično gibanje proti šogunu, razglasil njegovo odstavitv.

Po neuspelem poskusu oboroženega upora je bil šogun pregnan in vsa oblast je prešla na cesarja Mucuhitá, čigar vladanje je dobilo ime Medži (prosvetljenost).

Ljudske množice so malo pridobile s to spremembo. Po odpravi šogunata ljudsko gibanje ni prenehalo. Začeli so se množični upori kmetov, ki so zahtevali odpravo fevdalnih privilegijev in zmanjšanje davkov. Po letu 1868 je bilo v enem desetletju nad sto kmečkih vstaj proti novi vladi Medži, pri čemer je v nekaterih vstajah nastopalo do 300.00 kmetov hkrati.

Po uradnih podatkih je bilo samo v štirih okrajih ene od prefektur (gubernij) »kaznovanih« 28.000 kmetov, v drugi prefekturi — 30.000 in tako dalje. Buržoazija je izdala ljudsko gibanje in pomagala samurajcem zatreti vstajo kmetov in mestne revščine.

»Reforme

»Medži«

V zvezi z udušitvijo množičnega gibanja se je na Japonskem utrdila absolutna monarhija, ki je zastopala interese fevdalcev in buržoazije in ustvarila novo birokracijo. Pod to absolutno monarhijo, ki je morala upoštevati interese trgovsko-industrijske buržoazije, so izvedli »od zgoraj« vrsto buržoaznih reform, ki so odpravile nekatere fevdalne odnose, ki so ovirali razvoj kapitalizma na Japonskem.

Leta 1869 se je vlada reorganizirala po evropskem zgledu; prestolnico so prenesli v Edo, ki so jo preimenovali v Tokio. Z odredbo l. 1869 so bili vsi Japonci proglašeni za mikadove podanike. S cesarjevim ukazom l. 1871 so knezi izgubili fevdalne pravice in določili so jim pokojnino v razmerju 10% njihovih prejšnjih dohodkov (letne dajatve kmetov in tlaka). Ker je bilo mnogo kmetov in fevdalcev zadolženih, so njihova zemljišča prišla v roke upnikov.

Japonska se je izognila usodi odvisne dežele, začela je prevzemati evropsko tehniko in šla po poti evropeizacije (često samo na zunaj) državnega stroja in življenja.

Značaj »reform
Medži«

»Reforme Medži« je pospešil vdor tujcev in boj z njimi in izvedle so se v deželi, kjer so bili kapitalistični elementi primeroma slabo razviti. Na oblasti so ostali samuraji, uradniki in vojaški krogi (tem se je pridružila tudi velika buržoazija), ker je množično gibanje doživelo poraz in so plodove gibanja izkoristili za svoje interese mikado in fevdalci kakor tudi velika buržoazija. »Reforme Medži« so imele polovičarski, nedokončan značaj. Na Japonskem se fevdalno izkoriščanje ni odpravilo, temveč samo prilagodilo razvijajočim se kapitalističnim odnosom. Kmetje in delavci Japonske so trpeli pod dvojnim jarmom: pod preostanki fevdalizma in kapitalističnim izkoriščanjem.

Kapitalistične države in »reforme Medži« Zgodovinske okoliščine so pripomogle Japonski, da se je osvobodila varuštva Američanov in Evropejcev. V začetku 60-ih let, ko se je začelo na Japonskem mhožično gibanje proti tujcem, so bile Združene države Amerike v ognju državljanske vojne in zaradi tega niso mogle aktivno posegati v japonske zadeve.

Tudi Rusija se ni mogla tedaj vmešati v japonske zadeve, kajti dogodki na Japonskem so se začeli kmalu potem, ko je Rusija doživela poraz v krimski vojni, ko je nastopilo obdobje upora na Poljskem in agrarne reforme.

V Evropi so se v tem desetletju izvojevale štiri narodno-zedinjevalne vojne, v katere so bile zapletene Francija in države Italije in Nemške zveze. Anglija je morala v pripravljenosti čakati, če bi bilo potrebno njeno vmešavanje v te vojne. Hkrati sta upor tajpinov na Kitajskem (1850 do 1864) in udeležba pri njegovi udušitvi odvrnila sile Anglije in Francije od Japónske.

Vse to je pripomoglo k temu, da Japonska ni postala kolonija ali polkolonija evropske in ameriške buržoazije. Čez nekaj desetletij je tudi Japonska sama postala imperialistična država, ki je začela zasušnjevat Korejce, Kitajce in druge narode Daljnega Vzhoda.

20. poglavje

Zedinjenje Italije

Gibanje za zedinjenje v 50-ih letih Proti koncu 50-ih let, ko so se demokratične množice opomogle po porazu revolucije v letih 1848 do 1849, v obdobju ekonomskega procvita, postaja v Italiji gibanje za zedinjenje spet močnejše. Radikalna »Zveza dela« z Mazzinijem na čelu je upala doseči zedinjenje z ustanovitvijo demokratične republike. Toda med Mazzinijevim in Marxovim načrtom je bistvena razlika.

Marx in Engels sta bila za zedinjenje Italije z ljudsko revolucijo in sta postavljala taka gesla, ki bi spravila v boj ljudske množice, na primer geslo razdelitve zemlje med kmete na račun zemljiške gospode. Mazzini je pa skušal zediniti Italijo z zaroto in vstajo, opirajoč se na buržoazijo in napredno zemljiško gospodo, na buržoazno demokracijo.

Cavour

Drugo pot za zedinjenje Italije je ubral politični voditelj sardinskega kraljestva grof Cavour (1810—1861).

Cavour je izhajal iz bogate plemiške rodbine in je v mladosti služil na sardinskem dvoru. Cavour je uporabljal na svojem posestvu nove metode v kmetijstvu, se pečal z žitno trgovino, ustanovil tovarno umetnih gnojil in bil močno udeležen pri »Turinski banki«. Kot živahen, ognjevit in sijajen govornik se je hitro dvignil v sardinskem parlamentu, kjer je zagovarjal svobodo trgovine in razvoj industrije ter sodeloval pri razširjenju genovskega pristanišča, pa tudi gradnji železniških prog. Od leta 1852 do smrti (leta 1861) je bil Cavour skoraj nepretrgoma predsednik sardinskega kraljestva.

Cavour je bil zmeren liberallec. Bil je mnenja, da je bolje dati ustavo po angleškem zgledu, »dokler ni prepozno«, t. j. dokler ne pride ljudstvo do kraja potrpljenja in vrže monarhijo. Cavour je bil nasprotnik republike. Njegova glavna politična ideja je bila zedinjenje Italije pod vodstvom sardinske monarhije in ob sodelovanju ene od večjih evropskih držav.

Cavour je obračal svoje oči posebno na Francijo. Ko se je začela krimska vojna, je Piemont¹ vstopil v njo, za kar je dobil od Napoleona III. obljubo, da bo podpiral zedinjenje Italije.

Napoleon III. je privolil v pomoč Piemontu in sicer ne brez koristi zase. Kot nagrado za svojo pomoč je zahteval, da se izroči Franciji Savojska, katere prebivalstvo je bilo po večini francosko, pa tudi Nica, ozemlje s čisto italijanskim prebivalstvom.

Leta 1885 sta Cavour in Napoleon III. na tajnem sestanku v francoskem zdravilišču Plombièresu rešila vprašanje vojne z Avstrijo.

**Vojna Francozov
in Italijanov
proti Avstrijem**

Aprila 1859 se je ta vojna začela. Kmalu sta združeni vojski Francije in Sardinije odločilno zmagali pri Magenti (4. junija) in Solferinu (24. junija). V vojnih akcijah leta 1859 v severni Italiji se je udejstvoval s svojimi prostovoljci tudi narodni junak Garibaldi, ki se je proslavil že v

¹ Piemont je bil glavni setavni del sardinskega kraljestva in so po njegovem imenu često imenovali vse kraljestvo Piemont. V sardinskem kraljestvu, oziroma v Piemontu, je vladala savojska dinastija.

vojni z Avstrijci v letih 1848—1849 in ki ga je zdaj povabil Cavour, da bi dal vojni večjo popularnost.

Zmagi nad Avstrijci pri Magenti in Solferinu sta bili signal za upor v vojvodstvih Parma in Modena, ki sta bili pod avstrijskim jarmom in ki sta se takoj za Toskanijo pridružili Piemontu. Njeni vladarji, ki so se naslanjali na pomoč avstrijskih bajonetov, so zbežali.

Napoleona III. je prestrašilo, da je vojna začela dobivati revolucionarni značaj. Dogovoril se je z avstrijskim cesarjem Francem Jožefom za tajni sestanek in izdal svoje italijanske zaveznike s tem, da je sklenil ločen mir z Avstrijo. Po mirovni pogodbi l. 1859 je del Lombardije z Milanom pripadel sardinskemu kraljestvu, Benečija je pa ostala pod Avstrijo. Francija je izstopila iz vojne, ne da bi do kraja izpolnila svoje obveznosti o osvobojenju vseh italijanskih pokrajin izpod avstrijskega jarma. Vendar to ni motilo Francije, da ne bi sprejela »nagrade« za svojo udeležbo — Savojo in Nico.

Med vojno leta 1859 sta Marx in Engels objavila v evropskih in ameriških časopisih celo vrsto člankov, v katerih sta od vsega začetka razkrinkavala izdajalsko vlogo Napoleona III.

Ocenjujoč položaj, ki je nastal v Italiji po francosko-avstrijski vojni leta 1859, sta Marx in Engels menila, da je neizogiben nov razmah gibanja za zedinjenje. »... V stvar lahko poseže italijanska revolucija...«¹ je pisal Marx. V kratkem času se je pokazalo, da je bila njegova trditev popolnoma pravilna.

Upor v južni Italiji l. 1860

V aprilu 1860 so izbruhnili kmečki upori na Siciliji. Kmetje so bili tu osebno svobodni, toda niso bili lastniki zemlje in so jemali v najem parcele od velikih zemljiških posestnikov (baronov). Kmetje so pridelovali znamenito sicilsko pšenico, gojili prekrasne pomaranče in drugo sadje, sami so se pa vse leto hranili z bobom, ker so morali skoraj ves dohodek oddati baronom, lastnikom zemlje in kraljevskim izterjevalcem davkov. Ko je zvedel za odpor na Siciliji, je začel Garibaldi organizirati oddelek za pomoč Jugu.

Garibaldijeva »tisočica«

Garibaldi je zbral malo armado; vsega skupaj samo nekaj tisoč prostovoljcev. (Ti prostovoljci so nosili rdeče srajce in so zato dobili ime »tisočica rdečesrajčnikov«.) V največji tajnosti se je s svojo ekspedicijo na dveh parnikih odpravil

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XI. zvo., 2. del., str. 230.

iz Genove. Ko se je 11. maja 1860 izkrcał na skrajni zahodni točki Sicilije v pristanišču Marsala, so ga pozdravile ljudske množice kot osvoboditelja izpod tiranstva Bourbonov. Z vseh strani so hiteli prostovoljci pod njegovo zastavo. V dveh dneh se je Garibaldijevemu oddelku pridružilo že štiri tisoč samostojnih kmetov. S svojim oddelkom je krenil čez hribe proti severu v smeri proti mestu Calatafimi. Tu se je Garibaldi srečal z vojsko neapeljskega kralja Frančiška II., ki je zasedel prestol leta 1859 po smrti svojega očeta »kralja-bombe«, Ferdinanda II.

Pod najhušim ognjem so se Garibaldijevi prostovoljci povzpeli na strmo gorsko verigo nad Calatafimijem in premagali kraljevo vojsko.

O tej slavni bitki je Garibaldi sam v svojih spominih pisal: »Calatafimi! Ko bom jaz, ki sem doživel sto bitk, ležal na mrtvaškem odru, se te bom spomnil s ponosnim nasmehom, ker ne poznam bitke, ki bi bila slavnejša od tebe. 'Tisočica', prava zaščitnica ljudstva, je z junaškim preziranjem smrti zavzemala postojanko za postojanko najemnikom tiranije, ki so se bleščali v pisanih uniformah in našivih, ter jih pognala v beg. Kako naj pozabim peščico mladeničev, ki so me, v strahu, da me ranijo, obkročili, se postavili tesno drug poleg drugega in stvorili neprodiren zid?«

Prva posledica Garibaldijeve zmage pri Calatafimiju je bila vstaja prebivalstva proti umikajočemu se sovražniku. Povsod so se zbirali oboroženi oddelki, ki so se pridruževali »tisočici«. V avgustu je Garibaldi načeloval že 25.000 upornikom in s to armado je potolkel vojsko neapeljskih Bourbonov s 150.000 možmi. Garibaldijevo ime je bilo tako popularno med ljudskimi množicami južne Italije, da so celi polki kraljeve vojske pri srečanju s »tisočico« kričali: »Viva Garibaldi!« (Živio Garibaldi!) in prehajali v tabor ljudskih revolucionarjev.

Garibaldijeva zmaga v južni Italiji

Garibaldi je premagal vojsko Frančiška II. in med pozdravljanjem množic vkorakal v Neapelj. Garibaldi, ki je stopil na čelo zmagovite ljudske revolucije, se je izkazal pogumnega, nadarjenega vojskovodjo. Engels je dejal, da je žel uspehe zaradi pogumne revolucionarne taktike in zaradi zveze z upornimi množicami. Garibaldi je pokazal, da lahko vodi zamotane in težavne vojaške operacije.

Dejansko so se zdaj glavne italijanske pokrajine zedinile s pomočjo ljudske revolucije, »od spodaj«. Vendar se

revolucionarno zedinjenje Italije ni izvršilo do kraja, čeprav je bilo to mogoče.

Po zasedbi Neaplja je Garibaldi postal diktator Juga. Potem ko je upostavil in utrdil v teh krajih revolucionarno-demokratsko diktaturo, bi mogel poslati vojsko v druge italijanske pokrajine, da bi na revolucionarni način dokončal zedinjenje vse dežele. Toda maloburžoazni revolucionar Garibaldi ni znal pritegniti v gibanje širokih kmečkih množic in jih povesti v boj proti zemljiški gospodi. Medtem je zahteval Cavour, da bi Neapelj priznal oblast sardinskega kralja Viktorija Emanuela. V tem odgovornem trenutku je Garibaldi pokazal kratkovidnost in neodločnost: privolil je v to, da sardinska vojska zasede Neapelj. Po ljudskem glasovanju, ki se je izvedlo pod hudim pritiskom piemontske vlade (21. oktobra 1860), se je južna Italija pridružila Piemontu.

Garibaldi je sam odložil diktatorska pooblastila in izročil oblast Viktorju Emanuelemu, ki ga je spremljal pri njegovem slovesnem prihodu v Neapelj (6. novembra 1860). Garibaldi je jezdil na konju vstric s kraljem in vzklikal: »Živio kralj!«

Po priključitvi Neaplja in Sicilije k Piemontu so se začeli v južni Italiji množični kmečki upori proti zemljiški gospodi. Piemontska vojska je kruto zatrla te vstaje in zažigala pri tem cele vasi. Nekateri poveljniki so dali postreliti vse kmete, ki so jih zajeli z orožjem v rokah. General Pinelli je v enem svojih povelj celo dejal: »Usmiljenje s takim sovražnikom pomeni zločin. Z ognjem in mečem bomo uničili te kraje.«

Tako je italijanska buržoazija nagradila kmete, ki so ji pomagali pri zedinjenju dežele.

**Ustanovitev
italijanske
kraljevine
l. 1861.**

Leta 1861 so v Turinu Piemont s pridruženimi pokrajinami proglasili za italijansko kraljestvo. Namesto prejšnjega Piemonta, ki je imel pet milijonov prebivalcev, je kralj Viktor Emanuel vladal zdaj kraljestvu z 22 milijoni prebivalcev. Tri mesece po turinskem parlamentu je umrl Cavour zaradi slučajnega prehlada in ni doživel dokončnega zedinjenja dežele, kajti vsa Italija še ni bila zedinjena.

Benečija je ostala pod avstrijskim jarmom, v Rimu in pripadajoči mu papeški državi pa se je ohranila oblast papeža, ki je sicer izgubil dve tretjini svojih prejšnjih vladavin. Ostanke svoje države in predvsem Rim je papež obdržal s pomočjo francoske vojske, ki jo je poslal Napoleon III.

Garibaldi in Rim

Leta 1862 je poskušal Garibaldi zavzeti Rim. Ker ni dobil podpore od Viktorja Emanuela, je na svojo roko zbral dva tisoč prostovoljcev, s katerimi se je izkrcał v Kalabriji in jih pod geslom »Rim ali smrt« povedel proti starodavni prestolnici Italije. Na poti ga je pri gori Aspromonte ustavila vojska Viktorja Emanuela. Pri tem srečanju s kraljevo vojsko je bil Garibaldi ranjen. Ranjenega Garibaldija so poslali v pregnanstvo na mali otok Caprero.

Ko je leta 1866 Prusija napadla Avstrijo, se je italijanska vlada v tej vojni pridružila Prusiji. Spet so izkoristili Garibaldijevo vojaško nadarjenost in revolucionarno navdušenost. Garibaldi, ki je pozabil stare žalitve, je zbral zbor prostovoljcev in se z uspehom spopadel z Avstrijci. Čeprav je redna vojska v tej vojni doživljala poraz za porazom, je vendar Italija dobila vojno, ker je pruska vojska premagala Avstrijo, ki se je morala ob sklenitvi miru odpovedati Benečiji. Benečija se je zdaj (1866) pridružila Italiji. Nepriključena je ostala papeška država.

Oktobra 1867 je neutrudljivi Garibaldi z oddelkom prostovoljcev ponovno prekorlačil mejo papeške države. 3. novembra se je Garibaldi pri vasi Mentani srečal s francosko vojsko in švicarskimi najemniki, ki so ščitili papeža. Garibaldijev oddelek je bil potolčen pred očmi italijanske kraljevske vojske, ki ni posegla v boj.

»V imenu francoske vlade izjavljamo: Italija ne bo nikdar zavladata nad Rimom,« je izjavil takoj po Mentani predsednik francoske vlade Rouher. »Če pojde Italija nad Rim, bo srečala na svoji poti Francijo.«

Končano zedinjenje Italije

Minila so komaj tri leta. L. 1870 je pruska vojska premagala Francijo. Papežev pokrovitelj Napoleon III. je bil vržen s prestola. To je izkoristil Viktor Emanuel in 20. septembra 1870 je po majhni praski kraljeva vojska zasedla Rim. Papež Pij IX. se je umaknil v Vatikan (rimski okraj z nekaj stotinami prebivalcev in papeževo palačo) in ohranil politično oblast samo nad vatikansko duhovščino.

V znamenju protesta, da so mu vzeli prejšnje vladavine, je papež izjavil, da ne bodo niti on niti njegovi nasledniki nikdar zapustili Vatikana. Ogorčeni nad takim ponižanjem »svetega očeta« so katoličani začeli imenovati papeža »vatiškanskega ječnika«.

»Prišli smo v Rim in ostanemo v njem,« je izjavil Viktor Emanuel. Rim je postal prestolnica italijanskega kraljestva.

Tako se je končalo zedinjenje Italije. Zedinjenje Italije se je začelo »od spodaj«, z revolucijo. Toda plodove Garibaldijevih zmag sta izkoristili sardinska buržoazija in savojska dinastija, da sta završili zedinjenje »od zgoraj«.

Italija, ki je ostala pod oblastjo zemljiške gospode, se je počasi razvijala; posebno težak je bil položaj delavcev in kmetov.

21. poglavje

Zedinjenje Nemčije. Gibanje za zedinjenje v 50-ih in v začetku 60-ih let

Državni ustroj Prusije po revoluciji l. 1848 »Leta 1848,« je priznal ob neki priložnosti pruski kralj Friderik Viljem IV., »so nas pošteno položili na dilico.« V petdesetih letih je bil položaj drugačen. Reakcija je zmagala in pruski junkerji so obdržali državno oblast. Vendar je kralj v strahu pred ponovitvijo revolucije ohranil ustavo na Pruskem.

Nov volivni zakon iz leta 1849 (ki je veljal v bistvu prav do leta 1918) je uvedel javne in posredne volitve v predstavniško skupščino. Volivci so bili razdeljeni na tri skupine ali »razrede« po višini davkov, ki so jim bili predpisani. Prvemu »razredu« je pripadalo 153.000 volivcev — velikih davkoplačevalcev, v drugem razredu je bilo 409.000 srednjih davkoplačevalcev in v tretjem 2,651.000 manjših davkoplačevalcev. Vsaka teh skupin je imenovala enako število volivnih mož, ki so volili poslance. Pri takem načinu volitev so predstavniki prvih dveh »razredov«, ki so imeli dvakrat več glasov kakor predstavniki tretjega »razreda«, seveda lahko izvolili iz svoje srede nič manj kakor dve tretjini poslancev spodnje zbornice.

»Zgornjo« ali gosposko« zbornico so po zakonu iz leta 1854 tvorili kraljevi prinči in po kralju imenovani predstavniki aristokratskih plemiških rodbin.

**Agrarna
reforma l. 1850
Razvoj
kapitalizma
v kmetijstvu**

Važno vprašanje, ki ga revolucija ni rešila, je bilo kmetjsko vprašanje. Z zakonom z dne 2. marca 1850 o regulaciji odnosov med zemljiško gospodo in kmeti je bilo brez odškodnine odpravljenih kakih dvajset drugovrstnih kmečkih obveznosti, ki so malokje ostale nedotaknjene. Vseh obveznosti, ki so prinašale kakršne koli fevdalne dohodke, med njimi vseh oblik tlake, so se morali kmetje odkupiti.

Na podlagi tega zakona iz leta 1850 so morali kmetje, ki so prebivali vzhodno od Labe, plačati junckerjem v petdesetih letih okoli milijardo mark.

»Uredba o dninarjih«, izdana leta 1854, je določala ječo za poskus, da bi dninarji stavkali. Pruski junckerji so imeli svojo policijo in so mogli po svoji volji vreči kmeta v ječo.

Po porazu revolucije leta 1848 so nemški junckerji prejeli znatne denarne vsote od kmetov, ki so se odkupili za svoje obveznosti in zemljišča. Visoke cene žita v petdesetih letih zaradi hitrega naraščanja industrije in mest so pruskim junckerjem olajšale prehod h kapitalističnemu gospodarstvu z uporabo mezdnega dela in strojev. Iz splošnega počasnega in težkega propadanja obubožanih kmetov in brezpravnega položaja dninarjev je zrastel sloj velikih, bogatih kmetov (Grossbauern).

Osnovne množice pruskih kmetov so počasi propadale. Zapisane so bile težkemu izkoriščanju in zatiranju na mnoga desetletja.

**Razvoj
industrije**

Po letu 1848 se je v Prusiji in drugih nemških državah začela na hitro razvijati velika industrija. Upostavili in razširili so carinsko zvezo.

V nemških državah, v glavnem na Pruskem in Saškem, se je začel industrijski prevrat šele po revoluciji l. 1848. Doba od leta 1849 do leta 1859 je bila za Nemčijo perioda znatnega gospodarskega razmaha. V tem času se je Nemčija, kakor je zapisal Marx »... tako rekoč iz poljedelske dežele spremenila v industrijsko.«¹

Do leta 1848 je bil izvoz volne v Anglijo, Francijo in druge dežele ena glavnih postavk nemškega izvoza. Leta 1859 pa je bilo volne komaj dovolj za domače tovarne. O hitrem naraščanju mest priča dejstvo, da je samo v Berlinu narastlo število delavcev v teh desetih letih od 50.000 na 180.000.

Zdaj je bila še bolj kakor l. 1848 glavna ovira za nadaljnji razvoj kapitalizma v Nemčiji njena politična razdrobljenost.

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, knj. XI., II. del., str. 175.

»... Nacionalno vprašanje popolnoma utrjenega buržoaznega razvoja Nemčije je bilo zedinjenje ipd., ne pa agrarno vprašanje...«¹ je pisal Lenin. »Na dnevnem redu je bilo vprašanje zedinjenja Nemčije. Pri tedanjem odnosu med razredi se je moglo zedinjenje izvršiti na dvojni način: bodisi z revolucijo, ki bi jo vodil proletarijat in ki bi ustvarila vsenemško republiko, ali z dinastičnimi vojnami Prusije, ki bi utrjevale hegemonijo pruskih junckerjev v zedinjeni Nemčiji.«²

Ustavni spor L. 1861 je umrl kralj Friderik Viljem IV., ki je bil zadnja leta življenja duševno zmeden. Prestol je zasedel njegov brat Viljem I.

Viljem I. je povečal vojsko in jo začel oboroževati z novim orožjem. Poslanska zbornica, ki je bila nezadovoljna s tem, da je ta reforma ojačila vojsko, ki je bila orodje fevdalne klike, in posebno s tem, da je bila reforma vojske poverjena skrajnemu reakcionarju von Roonu, je odrekla kredite za to reformo. Tedaj se je Viljem I. odločil, da bo vladal ne glede na parlament, in je pozval na oblast Bismarcka.

Bismarck je imel veliko vlogo v političnem življenju Nemčije in je dobil kasneje naslov grofa in kneza.

Velik politik, odličen diplomat, vnet zagovornik interesov pruskih zemljiških gospodov-junckerjev in zaklet sovražnik delavcev in kmetov, Otto von Bismarck (1815—1898), je izhajal iz starega plemiškega rodu. Otroška leta je preživel v gradu Schönhausen (ob Labi) na očetovem posestvu, nato je dovršil gimnazijo in univerzo, kjer je imel 27 dvobojev z burši.³

Po končanih vseučiliških študijah je Bismarck upravljal dvoje svojih posestev. Orjaška postava, neukrotljiva нрав, surovost v obnašanju s kmeti, praktična razumnost, vztrajnost in neizbirčnost v sredstvih za dosego svojih ciljev — to so značilne Bismarckove poteze. V času marčnih dogodkov leta 1848 je Bismarck poskušal oborožiti kmete, da bi šel z njimi v Berlin »rešit kralja«.

V letih 1848 do 1849 je bil Bismarck zagrizen konservativec in se je hudo norčeval iz liberalne klepetalnice frankfurtskega parlamenta. Vloga Bismarcka kot vnetega bojovníka fevdalne stranke je vzbudila kraljevo pozornost. Najprej je imenoval Bismarcka za predstavnika Prusije v frank-

¹ Lenin, Zbrana dela, XIV. zv., str. 214.

² Lenin, Zbrana dela, XVI. zv., str. 547.

³ Burš je študent starejšega kurza, član študentske korporacije. racije.

furtskem vsedržavnem zboru, in potem za poslanika v Rusiji, kjer je postal osebni prijatelj carja Aleksandra II. V zunanji politiki je nastopal Bismarck kot zahrbtnen in verolomen sovražnik Rusije.

Bismarck je imel za najvažnejšo nalogo zedinjenje Nemčije pod vodstvom Prusije. Pri tem je Bismarck menil, da je potrebno z vojno zlomiti odpor Avstrije in Francije in zatreti demokratično gibanje, ki je že od leta 1848—1849 hotelo doseči zedinjenje Nemčije z revolucijo.

»Velika vprašanja epohe se ne rešujejo z govori in z glasovanjem večine,« je izjavil Bismarck v deželnem zboru leta 1862, »temveč z železom in krvjo. Nemčija ne gleda na liberalizem Prusije, temveč na njeno oboroževanje.«

Po Bismarckovem prihodu na oblast se je nadaljeval spor med kraljevo vlado, ki jo je predstavljal Bismarck, in poslansko zbornico. V odgovor na trdovratne zahteve poslanske zbornice, da odstopi, je Bismarck udaril s pestjo po mizi in zakričal: »Mi nismo Anglija, in ministri smo služabniki kralja, ne ljudstva, ne vaši sluge!« — in nadaljeval s svojo politiko vojaškega in diplomatskega pripravljanja zedinjenja Nemčije »od zgoraj«, pod vodstvom Prusije. V svoji nadaljnji politični dejavnosti se je Bismarck opiral na blok junckerjev in velikega kapitala.

Ustanovitev Severnonemške zveze

Leta 1864 je začel Bismarck uresničevati svoj načrt zedinjenja Nemčije »z železom in krvjo«. Prusija je skupaj z Avstrijo napadla Dansko, da bi vzela dve danski vojvodini: Schleswig in Holstein, kjer so znaten del prebivalcev tvorili Nemci. Danska je bila premagana. Schleswig in Holstein sta si razdelili Avstrija in Prusija. Čez dve leti je Bismarck izjavil, da pripadata obe vojvodini Prusiji, in je začel vojno z Avstrijo. V nekaj dneh je bolj oborožena pruska vojska potolkla avstrijsko. V bitki pri Kraljevem Gradcu na Češkem so avstrijski polki zašli v križni ogenj. Častniki in vojaki ter topniške vprege so se vrgli k mostovom na Labi. V gneči so ljudje ginili pod kolesi topov in udarci konjskih kopit. Avstrijci so izgubili 20.000 ubitih (dvakrat več kakor Prusi), 20.000 ujetnikov in 160 topov.

Po zmagi je hotel Viljem I. spraviti Avstrijo na kolena in na koncu vkorakati na Dunaj na čelu svoje vojske, toda

Bismarck je to preprečil. Ker se je pripravljala na vojno s Francijo, je Bismarck vztrajal na razmeroma lahkih mirovnih pogojih za Avstrijo. Avstrija je izgubila Benečijo v prid Italiji in plačala Prusiji prav skromno vojno odškodnino.

Zdaj je prejšnja Nemška zveza razpadla.

Iz držav severne Nemčije se je ustanovila Severnonemška zveza s Prusijo na čelu. Države, ki so ležale južno od Maine (Bavarska i. dr.), se niso mogle pridružiti Severnonemški zvezi, ker je francoska vlada v tem primeru zagrozila z vojno. Vendar so vladarji južnih nemških držav sklenili s Prusijo tajno vojaško zvezo. Po tem sporazumu so v primeru vojne s Francijo priznali pruskega kralja za vrhovnega poveljnika vojske vseh nemških držav (razen Avstrije).

Spričo tega, da je razpadla prejšnja Nemška zveza, je nastalo vprašanje o političnem ustroju Severnonemške zveze, ki se je l. 1866 ustanovila iz nemških držav, ki so ležale severno od reke Maine. Bismarck, ki je bil prej hud nasprotnik ustave, je zdaj predlagal, naj se s splošnim glasovanjem izvoli ustavodajni državni zbor (Reichstag). Z uvedbo splošne volivne pravice je hotel Bismarck doseči podporo vse javnosti za zasnovano vojno s Francijo — tedaj še ni slutil, da mu bo kasneje, sorazmerno z naraščanjem delavskega gibanja, splošna volivna pravica povzročala nemalo težav.

**Notranja
Bismarckova
politika**

Potem ko je premagal Avstrijo in si s primerno milimi pogoji zagotovil njeno nevtralnost v primeru vojne s Francijo, je Bismarck sklenil, da v Nemčiji sami politično pripravi vojno!

Zmagovita vojna leta 1866 in zedinjenje velikega dela Nemčije sta likvidirali ustavni spor na Pruskem in pomirili večino opozicionalne buržoazije z Bismarckom.

**Ustava
Severnonemške
zveze**

Dne 17. aprila 1867 je ustavodajni državni zbor sprejel skupno zvezno ustavo in se razšel. Pruskega kralja so oklicali za predsednika Severnonemške zveze. Postal je tudi vrhovni poveljnik vseh vojaških sil.

Severnonemška zveza je bila samo prehodna stopnja k enotni državi. V Prusiji sami je ostal prejšnji »trirazredni« sistem volitev.

Bismarck je s severnonemškim državnim zborom izvedel cel niz ukrepov v korist buržoazije. Uvedel je enoten sistem mer in uteži, cehi so izgubili zadnje privilegije, olajšal je ustanavljanje delniških družb, odpravil je srednjeveško omejitev višine obrestne stopnje za posojila.

V letih 1866—1867 še ni bilo končano zedinjenje Nemčije. Južne nemške države so ostale še izven zveze, ker se je Napoleon III. odločno uprl njihovi priključitvi. Potrebno je bilo še nekaj let, da se je izvršilo zadnje dejanje zedinjenja Nemčije.

Nemško cesarstvo, ki mu je načeloval pruski kralj Viljem I., se je ustanovilo leta 1871, potem ko je bila poražena Francija.

Richard Wagner V periodi zedinjenja Nemčije se je v glasbi pojavil talent izredne moči, slavni skladatelj, avtor cele vrste oper, Richard Wagner (1813—1883). Wagner je leta 1849 sodeloval v draždanskem uporu, nakar je bil primoran emigrirati v Švico. Leta 1864 se je vrnil na Bavarsko, se odrokel svojim prejšnjim političnim nazorom in živel od penzije, ki mu jo je dal bavarski kralj.

Wagner je sam pisal besedilo vseh svojih oper in glasbo k njim. Za snov je navadno izbiral nemške ljudske bajke, ki jih je obdelal v duhu nacionalističnih teženj nemške buržoazije. Najbolj znane Wagnerjeve opere so štiri skladbe pod skupnim naslovom »Nibelunški prstan«, kakor tudi »Nürnberški mojstrski pevci«. Ena zadnjih njegovih oper »Parsival« se odlikuje s silnim mističnim zanosom.

Delavski razred Nemčije v obdobju njenega zedinjenja

V začetku 60-tih let so bile delavske organizacije Nemčije pod vodstvom bodisi napredne buržoazije ali duhovščine (protestantske ali katoliške).

Leta 1860 se je v zvezi z zedinjevalnim gibanjem v Italiji opazal splošen razmah političnega življenja tudi v Nemčiji. V tej dobi je oživela tudi delavnost delavskih prosvetnih društev, v katerih so često razpravljali tudi o političnih vprašanjih.

Leta 1861 se je v Lipskem ustanovila delavska prosvetna zveza, ki se je sestajala pretežno iz obrtniških delavcev. Sejam zveze je prisostvoval mladi pomočnik Bebel, ki je v nadaljnem imel največjo vlogo v nemškem delavskem gibanju.

A. Bebel Avgust Bebel (1840—1913) je bil sin pruskega vojaka, Oče in mati šta mu umrla, ko je bil še otrok. Učil se je v šoli za révne. S štirinajstim letom se je šel učiti k strugarskemu mojstru. Mladega Bebla je odlikovala ukaželjnost in živa razumnost in prizadeval si je, da bi spopolnil svojo izobrazbo, kar pa je bilo zelo te-

žavno, ker je prejemal od svojega gospodarja samo hrano, prenočišče in nekaj pfenigov na teden. Kot mladenič je šel Bebel na potovanje, kakor je bilo običajno za obrtniške pomočnike tistega časa. Prepotoval je južno Nemčijo, Avstrijo in Švico. Leta Beblovega potovanja (1858—1860) so sovpadala z italijansko-francosko-avstrijsko vojno, zedinjevalnim gibanjem v Italiji in z razmahom nacionalnega družbenega gibanja v Nemčiji.

Beblovo potovanje je pripomoglo k razširjenju njegovega umskega obzorja in vzbudilo v njem zanimanje za politična vprašanja.

Ko se je vrnil s potovanja, je mladi Bebel začel sodelovati v delavskih izobraževalnih društvih. Ta društva je organizirala liberalna buržoazija z namenom, da jih spravi pod svoj vpliv in da zadrži ustanavljanje samostojnih delavskih organizacij.

»Saška zveza delavskih društev« — V letih 1864—1867 je postal Bebel viden funkcionar »Saške zveze delavskih društev«, ki je združevala pet tisoč članov. V. Liebknecht Istočasno je bil tudi pri maloburžoazni »Ljudski stranki«, ki je vodila »Delavsko saško zvezo«. V tej zvezi je imel vodilno vlogo Viljem Liebknecht (1826—1900), oče Karla Liebknechta.

V. Liebknecht je sodeloval v revoluciji l. 1848—1849, posebno v oboroženem uporu na Badenskem l. 1849, v času bojov za državno ustavo. Po zaporu v Nemčiji je moral emigrirati v Švico; od tod so ga izgnali, ker je poskušal organizirati kongres delavskih zvez; odšel je v London, kjer se je zblížal z Marxom in Engelsom. L. 1862 se je po amnestiji vrnil v Nemčijo. Vzdrževal je zvezo z Marxom in Engelsom in vodil politično delo med nemškimi delavci ter hkrati z Beblom vstopil v maloburžoazno »Ljudsko stranko«.

Bebel je označil svojega učitelja in najbližjega tovariša v strankinem delu — Viljema Liebknechta takole: »S temperamentom borea je Liebknecht združeval tudi neomajen optimizem, brez katerega je nemogoče doseči kakršen koli velik cilj. Nikdar ni izgubil glave, vedno je našel izhod.

V boju z nasprotnikom se je držal gesla: »Na vsako žaljivko je treba odgovoriti z dvema«. Kakor je bil strog in neizprosni proti sovražnikom, je bil prekrasen prijatelj in tovariš. To je bil človek z železno voljo in otroško dušo.«

V vprašanju zedinjenja Nemčije sta Liebknecht in Bebel nastopala proti Bismarcku in njegovemu načrtu ustanovitve nemškega cesarstva pod vodstvom pruskih junkerjev.

Medtem ko sta se borila proti Bismarcku, sta Liebknecht in Bebel že tedaj nastopala tudi proti politiki Lassalla, ki je podpiral Bismarckov načrt zedinjenja nemških držav, načrt zedinjenja od »zgoraj«.

Vendar Bebel in Liebknecht v vprašanju zedinjenja Nemčije nista bila v celoti na stališču Marxa in Engelsa. Načrt zedinjenja Nemčije sta Marx in Engels razložila že leta 1848 v spomenici »Zveze komunistov«, ki sta jo izdala v Parizu, preden sta odšla v Köln. Po tem načrtu bi morala Nemčija postati predvsem enotna republika. Vse fevdalne dinastije bi bilo treba vreči. Vse države, vstevši Avstrijo, bi morale v primeru zmagovite revolucije vstopiti v sestav centralizirane demokratične nemške republike. Za uresničenje tega načrta sta se Marx in Engels borila v 50-ih in 60-ih letih.

V nasprotju z Marxom in Engelsom sta Bebel in Liebknecht sicer v celoti podpirala ta načrt, vendar sta bila proti ustanovitvi centralizirane države. Bala sta se, da bi Prusija ali Avstrija pogoltnila Saško in druge manjše nemške države.

V vprašanju ustanovitve samostojne delavske stranke sta tako Bebel kakor Liebknecht zavzela nepravilno stališče. V nasprotju z Marxovimi naročili dolgo nista hotela pretrgati zvez z »Ljudsko stranko« in organizirati samostojno delavsko stranko. Še nadalje sta ustanovljala delavska izobraževalna društva pri malobúržoazni »Ljudski stranki«, pod njenim političnim vodstvom.

F. Lassalle Samostojna politična delavska organizacija je nastala leta 1863 mimo Bebla in Liebknechta pod vodstvom F. Lassalla. Ta organizacija ni bila prva delavska stranka v Nemčiji. Prva delavska stranka v Nemčiji je bila komunistična organizacija, ustvarjena z »Zvezo komunistov« (l. 1848). Lassalle je pripomogel k osamosvojitvi delavcev izpod buržoaznih strank v 60-ih letih. Hkrati je bil oče oportunitizma v nemškem socialnodemokratskem gibanju.

Ferdinand Lassalle (1825—1864) je izhajal iz bogate judovske trgovske rodbine in je tudi sam razpolagal z znatnim osebnim premoženjem. Po poklicu je bil advokat, vendar se v glavnem ni pečal s svojo prakso, temveč z literarno dejavnostjo. Odlikovale so ga odlične sposobnosti in velika častihlepnost. Prizadeval si je doseči viden položaj, toda brezpravnost in preganjanje Judov v junkerski Nemčiji sta mu zapirali vsa vrata. V svojem dnevniku iz mladih let je zapisal

Lassalle: »Če bi se rodil kot princ ali knez, bi bil aristokrat z dušo in telesom; ker pa sem samo navaden trgovčev sin, bom v svojem življenju demokrat.«

Lassalle je zaničeval plašne pruske liberalce, ki so klečeplazili pred junckerji, in se odločil, da bo nastopil politično, opirajoč se na delavski razred Nemčije.

»Splošna nemška Leta 1862 se je lipski delavski odbor, v delavska zveza« čigar predsedstvu je vzniknila misel o samostojni politični delavski stranki, obrnil na Lassalla s prošnjo, da formulira splošne naloge delavskega razreda. V svojem »Javnem odgovoru lipskemu odboru« je Lassalle priporočal: »Organizirajte se v obliki Splošne nemške zveze z zakonito in mirno, toda neutrudno in neustrašno agitacijo za splošno volivno pravico!« Lassalle je bil za »mirne« parlamentarne metode. Od junkerske države svoje dobe je Lassalle pričakoval, da bo pomagala delavskim proizvajalnim zadrugam.

Ker si je vse obetal od splošne volivne pravice, je Lassalle odklanjal vsakodnevni boj delavcev za izboljšanje njihovega položaja in zmotno imel tak boj delavcev za popolnoma nekoristen.

Najbolj škodljivo stališče je pa zavzel Lassalle v vprašanju kmetov: kmete je imel za »reakcionarno množico«. Nepravilno je bilo Lassalovo mnenje tudi o poglavitnem političnem vprašanju tistega časa — o poti, po kateri naj se zedinijo Nemčija, Lassalle, ki je v letih 1859—1861 pozdravljal Napoleona III. kot »zeditelja« Italije, je podpiral zedinjenje Nemčije pod oblastjo Hohenzollercev. Leta 1863 se je celo pogajal z Bismarckom in mu obljubil pomoč, če uvede Bismarck splošno volivno pravico. Lassalle ni veroval v moč delavskega razreda in demokratičnih množic in si je več obetal od junckerjev in Bismarcka.

Maja 1863 so predstavniki delavskih organizacij enajstih mest ustanovili »Splošno nemško delavsko zvezo«. Za predsednika te zveze z diktatorskimi pooblastili so izvolili Lassalla. Lassallu se ni posrečilo spremeniti to zvezo v množično organizacijo — čez leto dni ni imela več kakor tisoč članov. Leta 1864 je bil Lassalle ubit v dvoboju.

Engels je prav povedal o Lassallu, da je bil »v sedanjosti zelo nezanesljiv prijatelj, v bodočnosti pa dovolj siguran sovražnik...«¹ Lassalla, ki se je začel osebno pogajati in

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XXIII. zv., str. 199.

si dopisoval z Bismarckom in ki je organiziral delegacijo delavcev k pruskemu kralju Viljemu I., sta Marx in Engels imenovala kraljevsko-pruskega demokrata.

Razmah delavskega gibanja v letih 1863—1866
Dokončno zedinenje Nemčije

V razdobju let 1863—1866 je bila v Nemčiji revolucija nemogoča. Neznosnost političnega položaja v 60-ih letih v Prusiji, kakor je o tem pisal Bebel v svojih spominih, je postajala vedno bolj in bolj očitna za delavce in se je seveda kazala tudi v njihovem razpoloženju.

»Vsi so zahtevali spremembe. Ker pa ni bilo vodilnih elementov, ki bi se popolnoma zavedali in jasno videli cilj, po katerem je treba stremeti, in ki bi uživali zaupanje; ker ni bilo krepke organizacije, ki bi združevala sile, je to razpoloženje propadlo... Še nikdar se ni kako gibanje, tako sijajno v svojem bistvu... končalo bolj brezuspšno,« je pisal Bebel.

Gibanje se je v tem času res močno razmahnilo. Vsa zborovanja so bila prenapolnjena in najostrejši nastopi so želi največje odobravanje. Na zborovanju pet tisoč delavcev v Lipskem (8. maja 1866) so soglasno sprejeli Liebknechtovo in Beblovo resolucijo, ki je zahtevala republiko, sklicanje parlamenta na podlagi splošnega, neposrednega, enakoga in tajnega glasovanja ter splošno oborožitev ljudstva. Česa je manjkalo nemškemu delavskemu razredu za zmago? Revolucionarna volja je bila, revolucionarna gesla so se poudarjala. Ni pa bilo, kakor piše Lenin »... dovolj zavednih vodilnih elementov, ki bi razumeli revolucionarne naloge (t. j. ni bilo revolucionarne socialnodemokratske stranke, ki bi razumela naloge hegemonije)...«¹

Lassallovci so bili proti revolucionarnim dejanjem in so podpirali Bismarcka. Še več, končali so z zvezo s prusko policijo. Poglejmo, kaj je napisal Marx o sektaših — lassallovcih:

»Sekte, ki so ob svojem nastanku služile kot vzvod gibanja, ga začno zavirati, kakor hitro jih gibanje preraste; tedaj postanejo reakcionarne. O tem pričajo sekte v Franciji in v Angliji, v zadnjem času pa lassallovci v Nemčiji, ki so bili celo vrsto let cokla za organizacijo proletariata in ki so končali s tem, da so postali čisto navadno orodje v rokah policije.«²

Široki krogi nemške buržoazije so pozabili na včerajšnji spor z Viljemom I. in Bismarckom in so navdušeno pozdravljali osvajaško kanclerjevo politiko. Bismarck je odgovarjal na oživljeno delavsko gibanje z nasiljem. Ker ni bilo revo-

¹ Lenin, Zbrana del, XV. zv., str. 213—214.

² Marx, Dozdevni razkoli v Internacionali, časopis »Proletarska revolucija« 1938, št. 9., str. 156.

lucionarne proletarske partije, ki bi mogla stopiti na čelo gibanju delavskega razreda in širokih demokratičnih množic, je omogočilo nemškim junckerjem in plašni buržoaziji, ki jih je podpirala, da so zedinili Nemčijo »od zgoraj«. Namesto radikalnih demokratičnih preobrazb, ki bi jih prinesla s seboj zmagovita revolucija, so se v Nemčiji izvajale polovičarske buržoazne reforme, ki so »okradle revolucijo«.

22. poglavje

Drugo cesarstvo v Franciji

V Franciji se je po letu 1848 kakor v drugih naprednih evropskih deželah gospodarstvo hitro dvigalo.

Nastajale so velike tovarne, odpirale so se velikanske trgovske hiše z vsem najraznovrstnejšim blagom in s tisoči uslužbencev, ustanovljale so se prekomorske paroplovne družbe. Francijo so prepredli z gosto mrežo železnic. Toda za razliko od Anglije, kjer jo velika strojna proizvodnja skoraj čisto uničila rokodelstvo in malo obrt, se je v Franciji poleg velike proizvodnje ohranila tudi majhna ročna proizvodnja. To je bilo skrajno žilavo rokodelstvo, večinoma mali mojstri z enim ali dvema pomočnikoma. Na deželi jo bilo od vseh kmetijskih posestev 75% malih, 19% srednjih, ostalo pa bogatih kmetov. Pri tem je bilo v francoskih vaseh tri milijone dninarjev in poljedelskih delavev.

Kmete, posestnike majhnih zemljišč je dušilo to, da so imeli premalo zemlje, davili so jih dolгови in davki. Napoleon III., ki je prišel na oblast z glasovi kmetov, ki jih je prevaral, ni ničesar storil zanje. Na vasi je v 50—60-ih letih silno vrelo; pogosti so bili primeri požigov posestev zemljiške gospode, čemur so sledila kruta obračunavanja s kmeti.

Politični ustroj Drugega cesarstva in notranja politika

Louis Napoleon je prišel na krmilo po hudih bojih med proletariatom in buržoazijo leta 1848. Ko sta bila oba razreda oslABLJENA. Ko je odpravil republiko, si je cesar z vsemi sredstvi prizadeval okrepiti svojo oblast, ter je zato delil obljube različnim razredom, da bi tako jadral med njimi. V praksi je pa služil veliki buržoaziji. Resnični gospodarji dežele so bili vrhovi buržoazije — 200 najbogatejših rodbin, ki so jim načelovali milijonarji kakor bankir Rotschild ali lastnik tovarne topov v Creuzotu — Schneider, ki je bil predsednik zakonodajnega telesa.

Dno 2. decembra 1852 je bila Francija proglašena za cesarstvo. V času Drugega cesarstva (prvo je bilo cesarstvo Napoleona I.) je narodno predstavništvo sicer ostalo, vendar je dejansko izgubilo vsako samostojnost. Spodnja zbornica ali zakonodajno telo ni imela niti te pravice, da bi predlagala zakone. Te je izdeloval po cesarju imenovani državni svet, zbornica pa je smela ali sprejeti ali pa v celoti odkloniti vladne predloge zakonov. Zgornja zbornica — senat — je objavljala zakone.

Izvršilna oblast je v celoti pripadala cesarju, ki je vladal s trumo pustolovcev, z vojaškimi krogi, s »črno vojsko« — duhovščine in menihov.

V strahu pred gibanjem brezposelnih je Napoleon III. organiziral javna dela za preureditev Pariza, nasade gozdov in osuševanje močvirij. Pošiljal je svoje agente med delavce in jih poskušal organizirati pod nadzorstvom policije. Toda to se mu ni posrečilo.

V času stavke tiskarskih delavcev v Parizu leta 1861 so delavci razglasili geslo: »Niti buržoazija niti Bonaparte, temveč neodvisno delavsko gibanje!« Leta 1864 se je delavcem posrečilo, da so dosegli odpravo Le-Chapellerovega zakona, ki je prepovedoval strokovne organizacije in stavke.

Vendar je bil v Franciji, kjer je bilo toliko malih posestnikov, močan maloburžoazni vpliv v delavskem razredu. To je silno zaviralo njegovo dejavnost.

Zunanja politika

Napoleona III.

Hudo nezadovoljstvo z Napoleonom III. je v 60-ih letih povzročila njegova zunanja politika. Ko je prišel na oblast, je Napoleon izjavil: »Cesarstvo — to je mlr«; v resnici je pa malo-katero leto njegovega vladanja minilo brez vojne. Tako se je vmešal v krmsko vojno in potem v vojno Italije z Avstrijo. Mnogo denarja in človeških življenj so stale francosko ljudstvo osvajalne vojne Napoleona III. na Kitajskem in v kolonijah.

Od l. 1852 do l. 1857 je Napoleon nepretrgoma vojeval vojne z afriškimi plemeni, ki so živela južno in zahodno od alžirske kolonije. V Sahari so zasedli celo vrsto novih zelenic. Po vojni ekspediciji v Siriji so francoski kapitalisti v 60-ih letih začeli graditi sueški prekop, ki naj bi združil Sredozemsko morje z Rdečim morjem in za trikrat skrajšal pot iz Evrope v vzhodne dežele. Z gradnjo prekopa je Francija računala, da bo zagospodarila končno tudi nad Egiptom.

Za izkopanje prekopa so pripeljali parne lokomobile; velblodi so jih s težavo vlačili po peščenih slpinah; na desetisoče evropskih in domačih delavcev, ki so v množicah ginili pod žgočimi sončnimi žarki, je gradilo ta prekop. Prekop je bil izkopen v dolžini 160 km po načrtu francoskega podjetnika Lessepsa in so ga imeli za eno svetovnih »čudes« tedanje gradbene tehnike. Z ogromnimi težavami je bil prekop dovršen l. 1869, toda čez nekaj let je prešel v roke Angležev.

Poskus Napoleona III., da bi se polastil Mehike, se je tudi z neuspehom končal. Mehika se je l. 1821 odcepila od Španije in l. 1824 postala republika. Leta 1855 so v Mehiki vrgli reakcionarno fevdalno-klerikalno vlado in na oblast so prišli demokrati. Demokrati so zaplenili cerkvena posestva, izrgali sodišča in šole iz rok duhovščine in razpustili meniške redove. Leta 1857 so sprjeli novo ustavo, ki je uvedla splošno volilno pravico. V tistem času je bila to najdemokratsnejša ustava na svetu. Na to sta odgovorili zemljiška gospoda in duhovščina z uporom. Od vsega začetka državljanske vojne v Mehiki se je dvignil na prvo mesto Juarez, ki je postal predsednik republike. Benito Juarez je bil po rodu Indijanec in je služil najprej kot hišni sluga, potem pa se je zaradi svojih sijajnih sposobnosti in zaradi slučajnega pokroviteljstva nekega bogatega Španca, izšolal in postal advokat. Ko je l. 1858 postal

predsednik, je zadušil upor skoraj v vsej deželi; ker pa mu je manjkalo denarja, je za dve leti zaostal s plačilom posojila, ki sta ga dali Mehiki Francija in Anglija.

Da podpro zemljiško gospodo in duhovščino ter da se polaste Mehike same, so poslale tja svojo vojaško ekspedicijo tri države — Francija, Španija in Anglija (1861). Španci in Angleži so kmalu zapustili Mehiko; francoska vojska je pa začela vojno, da bi si pokorila deželo. Obnovili so oblast fevdalno-cerkvene stranke. Spremenili so Mehiko iz republike v cesarstvo. Za cesarja so napravili vnetega katoličana, avstrijskega nadvojvodo Maksimilijana, varovanca Napoleona III.

Toda v deželi se je začela partizanska vojna proti klerikalcem in Maksimilijanu. Medtem je vlada Združenih držav, ki je že zatrla upor južnih držav, zagrozila z vojno, če se francoske čete ne umaknejo iz Mehike. Napoleon je moral l. 1867 odpoklicati francoski ekspedicijski korpus. Maksimilijan se pa ni maral odpovedati oblasti in oditi iz Mehike. Juarez ga je ujel in dal ustreliti.

Grdo nasilje francoske vlade nad samostojno mehiško državo, kruto ravnanje francoske vojske z mehiškimi revolucionarji, ogromne izgube ljudi in velikanski izdatki za ponesrečeno mehiško pustolovščino, vse to je vzbudilo v francoskih množicah viharen odpor proti Napoleonu III.

Neuspešna je bila v 60-ih letih zunanja politika Napoleona III. tudi v Evropi. Ker je verjel obljubi Bismarcka, ki je obetal pohlepemu, toda kratkovidnemu cesarju večji prirastek ozemelj za Francijo, Napoleon v začetku ni ugovarjal ustanovitvi Severno-nemške zveze. Zdaj se je ob strani Francije namesto slabotne zveze nemških držav pojavil močan sosed z močno armado. To je vzbudilo hudo nezadovoljnost buržoazije.

Razmah delavskega gibanja V 60-ih letih so se pomnožile stavke delavcev, ki so bili glavni nasprotniki napoleonskega cesarstva; zdaj so stavkali pod političnimi gesli.

Hkrati so predstavniki francoskih delavcev navezali stike z angleškimi delavci in se z njimi pogajali za upostavitve stalnih zvez, za izmenjavo izkušenj in vzajemno pomoč v boju proti buržoaziji.

Julija 1863 so v Londonu priredili protestno zborovanje proti zverinskemu obračunavanju carske vlade s poljskimi revolucionarji. Tega zborovanja so se udeležili tudi delavci, ki so prišli iz Francije.

Na tem zborovanju so sklenili angleški delavci, da pošljejo poslanico francoskim delavcem.

Poslanica je govorila med drugim: »Da napravimo konec sedanjemu zlorabljanju sile, pozivamo vse, da se ustvari bratstvo narodov. Skličimo zborovanje predstavnikov Anglije, Francije, Nemčije, Italije, Poljske in vseh tistih dežel, kjer je volja za skupno delo v korist človeštvu! Skličimo svoje kongrese, da presodimo velika vprašanja, od katerih je odvisen mir narodov!«

Spomenica je govorila tudi o tem, da angleški podjetniki v času stavk vabijo delavce iz evropskih dežel in da je treba temu napraviti konec s solidarnim delovanjem delavcev raznih dežel.

Delavski odbori mednarodne solidarnosti, ki so se ustanovili v Angliji in Franciji, so pripomogli k okrepitvi zvez med delavci teh dežel.

23. poglavje

I. Internacionala

Ustanovitev »Mednarodne zveze delavcev« — Prvo obdobje njenega delovanja — do bazelskega kongresa leta 1869

I. Internacionala (»Mednarodna zveza delavcev«), ki se je ustanovila leta 1864, je vzniknila tedaj, ko sta kapitalizem in delavsko gibanje dosegla značno višjo stopnjo kakor leta 1847, ko se je ustanovila »Zveza komunistov«.

Razvoj kapitalizma, okrepitev mednarodnih zvez in vojaške zveze buržoazije raznih dežel so z vso ostrino postavile pred napredne elemente delavskega razreda vprašanje o ustvaritvi mednarodne delavske organizacije za skupni, ne samo ekonomski, temveč tudi politični boj.

Kriza v letih 1857—1859 je dala močno pobudo delavskemu gibanju v vseh naprednih kapitalističnih deželah. Upor na Poljskem l. 1863, narodnoosvobodilno gibanje in vojne Italije in Nemčije, državljanska vojna v Združenih ameriških državah, nevarnost intervencije angleške buržoazije v državljanski vojni za podporo lastnikov sužnjev — vse to je učinkovalo v istem smislu.

Zborovanje   Odločilni korak za ustanovitev medna-
28. sept. 1846 in   rodne proletarske organizacije je bil na-
ustanovitev   pravljen 28. septembra 1864 na velikem
I. Internationale   mednarodnem zborovanju v Londonu. To
zborovanje, ki je bilo tako velikega po-
mena v mednarodnem delavskem gibanju, sta pripravila
Marx in Engels s svojim delom za združitev in organizacijo
revolucionarnih elementov mednarodnega delavskega giba-
nja. Za predsedniško mizo je na tem zborovanju sedel Karl
Marx. Zborovalci so sklenili organizirati stalno mednarodno
delavsko organizacijo; izvolili so odbor, ki naj izdela statut
in programatično poslanico na mednarodni proletariat.

V odbor, ki se je potem imenoval centralni svet, je prišel za nemške delavce Marx. Tu so bili ugledni pred-
stavniki angleških trade-unionov in francoskih delavcev (v
glavnem prudonisti in zastopniki drugih dežel — skupaj
32 ljudi).

**»Ustanovni
manifest«**

I. Internationale

Tako je bil storjen najvažnejši korak za ustvaritev prve mednarodne proletarske partije. Zdaj je bilo treba izdelati program partije. Težava je bila v tem, da so se v Internacionali združili delavci raznih dežel, ki so bili na različnih stopnjah razredne zavesti: nemški delavci — komunisti, ki so sledili Marxu, angleški tradeunionisti, francoski prudonisti, angleški owenisti i. dr. Program Internationale je moral biti proletarski program, pri tem pa dovolj dostopen, da ne bi odbil niti ene niti druge skupine delavcev, ki so stali na najrazličnejših stopnjah političnega razvoja.

Program in statut Internationale je napisal Marx. Marx, ki je žrtvoval mnogo moči, da bi dvignil delavsko gibanje na stopnjo, na kateri bi bilo mogoče ustanoviti Internacionalo, ni stal pred lahko nalogo. Toda Marx ni bil zaman priznani voditelj proletariata. Sijajno je rešil to nalogo. Vse osnovne ideje »Manifesta Komunistične partije« je vključil v »Ustanovni manifest« in statut Internationale v taki obliki, da jih je moral razumeti najbolj zaostali delavec.

V »Ustanovnem manifestu« je Marx dokazoval, da naraščanje družbenega bogastva in uspehi industrije pod kapitalizmom »ne odpravljajo bede delavskega razreda«, da se položaj delavskega razreda pod kapitalizmom ne izboljšuje, temveč slabša, da je delavski razred pod kapitalizmom zatiran i ekonomsko i politično.

Naloga manifesta je bila pokazati najširšim delavskim slojem, da je neizbežno popolno uničenje privatne lastnine proizvodjalnih sredstev, in spraviti delavce do spoznanja, da je nujno potrebno ustvariti proletarsko partijo za revolucionarni prevzem oblasti.

V zaključku je »Ustanovni manifest« razglasil za načelo mednarodne politike proletariata mir, obsodil kolonizatorsko politiko carske Rusije na Kavkazu in kruto ravnanje carizma s Poljsko; delavce je pozival na aktivni boj proti politiki razbojniških vojn.

»Ustanovni manifest« se je prav tako kakor »Manifest Komunistične partije« končaval z bojnim klicem: »Proletarci vseh dežel, združite se!«

**Statut
in program**

I. Internationale

Hkrati z »Ustanovnim manifestom« je Marx sestavil začasni statut Internationale, čigar uvodni del je bil temelj programa »Mednarodne zveze delavcev« (Internationale). Programatični del je v obliki osnovnih tez

govoril, da »mora biti osvobodjenje delavcev delo delavcev samih«, da delavci ne streme po ustanovitvi novih privilegijev, temveč po uničenju vsakršnega razrednega gospostva: dokazoval je, da je ekonomska podreditve delavca lastniku proizvodjalnih sredstev osnovni vzrok zasužnjenja delavcev. Zato je ekonomsko osvobodjenje delavskega razreda proglašal za veliki cilj, politično gibanje pa kot sredstvo za ekonomsko osvobodjenje.

Generalni svet je soglasno sprejel »Ustanovni manifest« in statut, kakor ju je sestavil Marx.

»Ustanovni manifest« skupaj s »Komunističnim manifestom« je postal temelj vseh kasnejših programov revolucionarnih proletarskih partij.

Velike težave je moral obvladati Marx pri rešitvi vprašanja o organizacijskem ustroju I. Internationale.

V 60-ih letih 19. stoletja so spričo nezadostne zrelosti in nezadostne politične oblikovanosti delavskega gibanja v posameznih deželah sprejemali v Internacionalo ne samo politične stranke, temveč tudi trade-unione, delavske izobraževalne in propagandistične organizacije in celo posamezne osebe, ki so se izjavile, da se strinjajo z osnovnimi tezami Internacionale. Internacionala je bila zgrajena na osnovi načela demokratičnega centralizma.

Po statutu Internacionale ji je načeloval generalni svet, ki je bil v Londonu.¹ V pretežni večini so bili člani generalnega sveta delavci. Osnovne celice organizacije so bile sekcije. Sekcije enega mesta ali cele dežele so se lahko združile v federacijo, ki je bila v zvezi z generalnim svetom. Generalni svet je imel v vmesnem času med kongresi pravico do neposrednih zvez s katero koli organizacijo in katerim koli članom Internacionale. Na bazelskem kongresu l. 1869 je dobil generalni svet pooblastila, da sprejema in izključuje organizacije in posamezne člane.

Od ustanovitve Internacionale in ves čas njenega obstoja je Marx izvršil ogromno delo v njej.

Kot član in dejanski vodja generalnega sveta je bil Marx hkrati tajnik — dopisnik za Nemčijo in kasneje za Rusijo. V pismu Engelsu z dne 13. marca 1865 je Marx pisal: »Poleg dela s knjigo (mišljen je »Kapital« — op. pisat.) mi vzame neverjetno mnogo časa ‚Mednarodna zveza‘, ker sem

¹ Do l. 1866 se je imenoval centralni svet.

dejansko njen head« (glava).¹ »Marx je bil duša tega društva...«², je pisal Lenin o vlogi Marxa v I. Internacionali.

Marx se je kot voditelj mednarodnega proletarskega gibanja boril za to, da bi bil praktičen boj I. Internationale na višini revolucionarne teorije znanstvenega socializma. Marx in Engels sta se neizprosno borila proti vsem poskusom oportunistov, da bi zavedli delavsko gibanje z revolucionarnih pozicij. Hkrati je Marx opravljal ogromno organizacijsko delo. Skrbno je pripravljala resolucije kongresa, vestno izbiral poročila in v tisku razjasnjeval osnovna politična vprašanja, skratka, vodil je konkretno vse delo I. Internationale.

Ženevski kongres I. Internationale (1866) Na prvem kongresu Internationale (1866) Marx ni bil navzoč. V tem času je bil posebno zaposlen s prvim delom »Kapitala«, z delom, ki je bilo velikanskega pomena za teoretično oborožitev mednarodnega delavskega gibanja. Toda Marx je predelal dnevni red tega kongresa in dal angleškemu delegatom podrobna navodila, ki so dajala odgovor na vsa vprašanja dnevnega reda, in resolucije.

Na ženevskem kongresu se je pri vseh točkah dnevnega reda razvil boj proti prudonistom, ki so nastopili proti stavitkam, proti ustanavljanju strokovnih organizacij, proti osemurniku in proti uporabi ženskega dela v proizvodnji, češ da spada ženska k domačemu ognjišču in da je njen poklic družina.

Prudonisti so izjavili, da se vzdrže protesta proti nasilstvom carske vlade na Poljskem, ker da so prišli na kongres samo zaradi preresetavanja ekonomskih vprašanj.

Resolucije prudonistov so bile odklonjene. Kongres je sprejel resolucije, ki jih je sestavil Marx.

V resolucijah o strokovnih organizacijah se je govorilo, da se morajo udeleževati političnega boja in da je treba pritegniti v strokovne zveze slabo plačane kategorije delavcev, posebno dninarje.

Kongres je sprejel zahtevo po zakoniti uvedbi osemurnega delovnega časa, priznal je pravico žensk in otrok do proizvodjalnega dela in poudaril zahtevo, da je potrebna široka organizacija za zaščito dela.

V nasprotju s tradeunionisti, ki niso razumeli važnosti političnega boja, se je v navodilih delegatom, ki jih je sestavil Marx, in v resoluciji kongresa poudarjala važnost boja za izdajo zakonov o delavskem vprašanju in o pritegnitvi delavcev v politični boj. Kongres se je izjavil za ustanovitev demokratične Poljske.

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XXIII. zv., str. 267.

² Lenin, Zbrana dela, XVIII. zv., str. 7.

Kongres se je izrekel za odpravo stalne vojske, ki naj se nadomesti s splošno oborožitvijo ljudstva.

»Zelo sem se bal za prvi kongres v Ženevi,« je pisal Marx po kongresu. »Toda proti mojemu pričakovanju je potekel v splošnem dobro. Njegov vpliv v Franciji, Angliji in Ameriki presega vsa pričakovanja.«¹

S sklepi kongresa je bil zadan resni udarec prudonistom. Po kongresu je vpliv Internacionalne v delavskih množicah znatno rastlel.

I. Internacionala in stavkovno gibanje Internacionala je zelo hitro postajala vodilno središče množičnega delavsega gibanja. Aktivno je pripravila izvedbo cele vrste stavk, ki so se sredi 60-ih let v zvezi z gospodarsko krizo zelo pomnožile.

V Parizu je vodila Internacionala impozantno stavko delavcev, zaposlenih z izdelavo bronastih predmetov. Razen tega je Internacionala vodila stavke v Angliji, Švici in drugih deželah. Pomladi 1868 je prišlo v Londonu do velike stavke delavcev, ki so delali železne ograje. Da bi zlomili stavko, so podjetniki sklenili privabiti delavce iz Francije. Ko je Internacionala zvedela za to, je obvestila o tem svoje sekcije v Franciji in gospodarji so izgubili stavko.

Istega leta 1868, za časa stavke stavbenih delavcev v Ženevi, kjer je bil pred dvema letoma kongres Internacionalne, je krajevna sekcija Internacionalne nastopila pred podjetniki v imenu ženevskih delavcev. Podjetniki so odklonili pogajanja. Tedaj so se na ulicah pojavili letaki, ki so razglasili, da bo isti dan ob šestih zvečer z bobnanjem sklicano zborovanje vseh mestnih sekcij Internacionalne.

Ko se je na bobnanje zbralo v središču z vseh koncev mesta pet tisoč delavcev, ki jih je združevala ženevska sekcija Internacionalne, je napravilo to na podjetnike velik vtis. Ko se je razvedelo, da so o stavki obveščeni London, Pariz, Lyon in Bruselj, da je generalni svet obljubil, da bo dal za podporo stavkajočih nič manj kakor 40.000 frankov in da jih je Pariz poslal že 10.000, so gospodarji po nekaj ugovorih popustili. Delovni dan se je skrajšal za eno do dve uri, mezda se je pa dvignila za 10%.

Naslednja leta se je vpliv Internacionalne na delavsko gibanje še okrepil.

Leta 1868 je prišlo do krvavih dogodkov v Belgiji: vlada je dala streljati na lačne stavkajoče rudarje v Charleroi. Internacionala je pozvala angleške rudarje in železničarje, naj zbirajo denarna sredstva za družine ubitih. Generalni svet je zbral znatne vsote in jih poslal v Belgijo.

V odgovor na to se je pridružilo Internacionali znatno število belgijskih delavcev in ustanovila se je belgijska sekcija Internacionalne.

¹ Marx in Engels, Zbrana dela, XXV. zv., str. 478.

Bruseljski kongres

Pod vodstvom Marxa, ki je bil duša, inspirator in organizator vsega dela Internacionale, je generalni svet bojeval nepomirljiv boj na dveh frontah: tako proti desničarskim oportunistom — prudonistom, angleškim tradeunionistom in lassalovcem, kakor tudi proti »levičarjem« — blankistom in bakunistom.

Na dveh sledečih (po ženevskem) kongresih v Lausanni (1867) in v Bruslju (1868) so prudonisti poskušali prodreti s svojimi resolucijami in dobiti v svoje roke generalni svet. Njihove intrige so se ponesrečile.

Na II. kongresu v Bruslju (1868) so sprejeli najvažnejši sklep o nujni potrebi odprave privatne lastnine rudnikov in železnic kakor tudi zahtevo po nacionalizaciji zemlje. Kongres je izjavil, da »zahteve proizvodnje in uporaba nekaterih zakonov agronomije zahtevajo prehod k poljedelstvu v največjem obsegu, nujno potrebno uporabo strojev in kolektivno organizacijo kmetijskega dela.« Pri tem se je poudarjalo, da ekonomski razvoj sodobne družbe ustvarja socialno potrebo, da zemlja preide v družbeno last in da država oddaja to zemljo v najem poljedelskim proizvajalnim zadrugam.

S temi resolucijami o socialistični lastnini so bili zadani odločni udarci prudonistom, ki so branili malo lastnino.

Kongres je sprejel tudi resolucijo o nujni potrebi stavk, ki naj jih vodijo strokovne organizacije. S posebno resolucijo se je priporočalo delavcem proučevanje Marxovega »Kapitala«, katerega prvi del je izšel l. 1867.

Na bruseljskem kongresu so bili prudonisti dokončno premagani in to je pripomoglo k poglobitvi razkola v njihovih organizacijah v Franciji in drugih deželah, kjer so imeli vpliv.

Marxov boj z oportunisti v angleških trade-unioni

Delo generalnega sveta so celo ovirali voditelji nekaterih angleških trade-unionov. Branili so privilegije, ki jih je imel del angleških delavcev zaradi trgovsko-industrijskega monopola Anglije. Oktobra 1866 je svet tradeunionistov ugovarjal sprejemu zveze delavcev za zemeljska dela v Internacionalo z utemeljitvijo, da so v njej nekvalificirani delavci.

✓ Hodger in njegovi pristaši so prišli tako daleč, da so skušali prenesti generalni svet iz Londona v kako drugo mesto z namenom, da bi oslabili vpliv Marxa in njegovih pristašev. Na spletke Hodgera, ki je bil predsednik generalnega sveta od l. 1866, je Marx v septembru 1867 odgovoril s predlogom, da se odpravi dolžnost

predsednika, kar je bilo tudi sprejeto. Oficialno vodstvo je imel od tega časa tajnik generalnega sveta.

Oportunizem londonskega sveta trade-unionov je prisilil generalni svet, da se je l. 1868 obrnil s posebnim pozivom na člane strokovnih organizacij Anglije in Irske, ki so jim nasvetovali, naj se zvežejo neposredno z generalnim svetom mimo londonske organizacije trade-unionov.

Marx in Engels sta s sijajnim primerom pokazala, kako se je treba boriti in zmagovati pod skrajno težkimi pogoji. Posrečilo se jima je premagati vpliv oportunistov iz angleških trade-unionov in povesti za seboj večino generalnega sveta.

Bazelski kongres leta 1869 — Zaključek prvega obdobja delavnosti I. Internacionale

Od bruseljskega kongresa Kmalu po bruseljskem kongresu se je do bazelskega kongresa godil v Severnonemški zvezi dogodek, ki je bil zelo velikega pomena za vse delavsko gibanje. Leta 1869 se je v Eisenachu ustanovila socialnodemokratska delavska stranka Nemčije z združitvijo »Zveze delavskih društev«, ki sta jo organizirala Liebknecht in Bebel, z delom »Splošne nemške delavske zveze«, ki se je obrnil proti Lassallovemu učencu in nasledniku Schweizerju. V program, ki je bil sprejet v Eisenachu so prišle tudi nekatere lasalovske teze, kakor na primer zahteva po proizvodjalnih zadrugah, ki naj bi bile deležne pomoči buržoazne države, in cela vrsta drugih protimarksističnih točk, ki so pričale o nezrelosti nemške socialne demokracije.

Samo pod pritiskom najostrejše kritike Marxa in Engelsa so se ajzenahovci polagoma otresali lasalovskih napak.

Bazelskemu kongresu Internacionale (1896) so prisostvovali predstavniki ne samo štirih dežel kakor na prvem kongresu, temveč devetih: Angliji, Franciji, Nemčiji in Švici so se pridružile Združene države, Belgija, Avstrija, Italija in Španija.

V prvem vprašanju — o zemljiški lastnini — so bili na tem kongresu prudonisti dokončno premagani v njihovih poskusih obrambe male lastnine v kmetijstvu. Prudonisti, ki so bili za ohranitev male lastnine, so že s to zahtevo samo stremeli po ohranitvi kapitalizma. Marx in njegovi pristaši

ki so poudarjali geslo odprave privatne lastnine proizvajalnih sredstev, so stali na stališču socializma.

Marx, ki je v svojih delih dvigal idejo diktature proletariata, je videl v delovnih kmečkih množicah zaveznike proletarske revolucije. Leta 1850 je pisal: »Samo strmogavljenje kapitala lahko dvigne kmeta, samo protikapitalistična, proletarska vlada lahko napravi konec njegovi ekonomski bedi in družbeni degradaciji.«¹

Po dokončani zmagi nad prudonisti na bazelskem kongresu se ni dal več zamisliti kolikor toliko resen nastop proti marksizmu pod zastavo odkrite obrambe privatne lastnine. Zdaj so mogli nastopati oportunisti samo pod krinko lažnih revolucionarnih in socialističnih gesel.

Pod to krinko je tudi nastopila na bazelskem kongresu nova, bakuninska opozicija.

M. Bakunin Ruski plemič Mihael Bakunin (1814 do 1876) je bil v mladosti topniški častnik in se je udeležil revolucije 1848. Bakunin je slabo razumel teorijo in s svojo neuravnovešenostjo je lahko postal orodje delavskemu razredu sovražnih elementov.

V 60-ih letih je bil Bakunin anarhist, zanikaval je potrebo vsake, tako tudi proletarske države po zmagi socialistične revolucije, t. j. odklanjal je diktaturo proletariata, s čimer je povzročal največjo škodo delavskemu gibanju. V Italiji je ustanovil svoje tajno revolucionarno bratstvo (»Alianso«); njegove glavne programatične točke so bile: »ateizem« (brezboštvo), »izenačenje razredov« z odpravo podedovanja in »likvidacija« države.

Ko je leta 1868 vstopil v Internacionalo, je Bakunin na zahtevo generalnega sveta razglasil razpust »Alianse«, toda v resnici je zahrbtno ohranil svojo tajno organizacijo, ki jo je izkoriščal za zlobno obrekovalno gonjo proti Marxu. Bakunin je bil zarotnik — dezorganizator v vrstah delavskega gibanja.

Bakunisti so bili nasprotniki zavednosti in načrtno organiziranosti, ki sta nujno potrebni proletariatu za njegov boj z buržoazijo.

»...Bakunisti,« je pisal Engels, »so dolga leta oznanjali, da je vsako revolucionarno delo od zgoraj navzdol kvarno, da je treba vse organizirati in uresničiti od spodaj navzgor.«²

Osnovna skupna točka pri Proudhonu in Bakuninu je bila zanikanje države. Prvi kakor drugi je bil anarhist in je zanikal nujno potrebo razredne proletarske partije in upostavitve diktature

¹ Marx, Izbrana dela, II. del, 1940, str. 227.

² Marx in Engels, Zbrana dela, XV. zv., str. 117.

proletariata. Bakunin in Proudhon sta bila huda nasprotnika komunizma.

Mala buržoazija, propadajoči obrtnik in kmet, pauper, novi kadri delaveev, še ne zvarjeni v tovarniškem kotlu, armada brezposelnih in lumpenproletarcev — to so bili elementi, na katere se je skušal opirati Bakunin.

Bakunin ni bil zvezan s tovarniškim, industrijskim proletariatom, sposobnim za organizacijo in sistematični boj. Bakunin je zaničljivo gledal nanj. Za Bakunina so bili nerazumljivi cilji proletariata, njegovo trdovratno stremljenje po organizaciji in političnem, razrednem boju. Bakunin je bil v besedah pripravljen, da z enim samim udarcem pokonča stari svet. »Ljudstvo je pripravljeno na upor,« je ponavljal Bakunin, »treba je samo vreči žveplenko in plamen upora bo vzplamtel.«

Iz tega je izviral Bakuninov organizacijski načrt: zgraditi Internacionalno tako, da bi bila vsaka sekcija in vsak član Internacionale popolnoma neodvisna in da bi vsakdo delal, kakor bi se mu zljubilo. Z drugimi besedami, anarhist Bakunin se je na vse načine trudil, da bi uničil Internacionalo. Bakunin je bil agent buržoazije v delavskem gibanju. Kakor se je dognalo, je imela cela vrsta bakunistov zveze s policijo.

Bakunisti na bazelskem kongresu

Na bazelskem kongresu so bakunisti prešli v napad in spravili na dnevni red vprašanje o pravici podedovanja. Trdili so, da bo kapitalizem izginil sam po sebi, če se

odpravi ta pravica.

Toda brez revolucije, brez razrednega boja, brez najglobljih socialnih sprememb, brez uničenja ekonomskih korenin, iz katerih raste kapitalizem, t. j. privatne lastnine proizvodnih sredstev, s samim izdajanjem zakonov v okviru buržoazne družbe — kapitalizem ne more biti uničen. Bakunistične resolucije, ki je zahtevala odpravo pravice podedovanja, kongres ni sprejel.

Na istem kongresu so bakunisti predlagali, naj se razširijo pooblastila generalnega sveta, ki naj ima tudi pravico izključevati iz Internacionale posamezne sekcije, federacije in osebe. Ta predlog je bil sprejet. Bakunisti so predlagali to v upanju, da se jim bo posrečilo že na bazelskem kongresu dobiti generalni svet v svoje roke. Vendar se jim to upanje ni izpolnilo. Tedaj so začeli bakunisti odkrito napadati generalni svet in Marxa. S spletkarjenjem proti Marxu in večini generalnega sveta je hotel Bakunin odcepiti trade-unione od Internacionale. Bakunisti so vodili razkolniško delo tudi po drugih deželah. Igrali so dvojno vlogo, ko so izjavljali, da je »Aliansa« razpuščena, medtem ko so vodili tajni frakcijski boj z namenom, da dobe Internacionalo v svoje roke.

Kljub vsem svojim prizadevanjem in umazanim spletkam so bili bakunisti poraženi. Delavci jih niso podpirali.

Plodovi dela I. Internacionale do l. 1870 »Združujoč delavsko gibanje raznih dežel,« je pisal Lenin o glavni nalogi, ki jo je Marx izvrševal v Internacionali, »prizadevajoč si, usmeriti v eno strugo skupnega dela različne oblike neproletarskega, predmarksističnega socializma... s tem, da se je boril s teorijami... vseh sekt in šol, je Marx skoval enotno taktiko proletarskega boja delavskega razreda v različnih deželah.«¹

Bazelski kongres je pomenil prelom v zgodovini Internacionale. Dokončni poraz malolastninskega prudonizma in zmaga znanstvenega socializma kakor tudi okrepitev centralizacije in discipline v Internacionali je bila najvažnejša etapa v boju za proletarsko partijnost.

Marx in Engels v 50—60-ih letih kot revolucionarna voditelja proletariata V 50—60-ih letih je Marx kljub skrajno težavnim materialnim pogojem in kljub velikanskemu političnemu delu v mednarodnem delavskem gibanju napisal globoko in sijajno razpravo »H kritiki politične ekonomije« (1895). Kasneje je Marx razvil to razpravo v največje znanstveno delo v zgodovini človeštva, delo, ki je dalo obširno teoretično utemeljitev proletarske revolucije — »Kapital«. Prvi del »Kapitala« je izšel leta 1867.

V »Kapitalu« je Marx podrobno raziskoval in dokazal, da kapitalist izkorišča delavca, ki mora lastniku proizvodnih sredstev oddajati več dela, kakor je potrebno za zaslužek potrebnih življenjskih sredstev za delavca in njegovo družino. Marx je dokazal, da si v samem procesu proizvodnje razred kapitalistov prisvoja neplačano delo delavca. Marx je odkril tudi »splošni zakon kapitalistične akumulacije«, ki sestoji v tem, da se v isti meri, kot se razvija kapitalizem, vedno več bogastva osredotoča (koncentrira) v rokah maloštevilnih kapitalistov in da se vedno bolj povečava izkoriščanje delavcev. Ko je odkril bistvo kriz, je Marx pokazal, da neizbežno dozoreva zadnja kriza kapitalizma, ki mora dovesti do proletarske revolucije.

Tako odkriva Marx v »Kapitalu« zakone razvoja in pogina kapitalistične družbe.

¹ Lenin, Karl Marx, Zbrana dela, XVIII. zv., str. 7.

Marx in Engels sta položila temelj za izdelavo vprašanj o taktiki proletariata, o kmetih kot njegovih zaveznikih in o nacionalno-kolonialnem vprašanju.

Medtem ko se mali lastniki razlašajo in se spreminjajo v proletarce, medtem ko se hkrati koncentriira kapital v rokah vedno manjšega števila oseb, »...narašča množina bede, pritiska, hlapčevstva, degeneracije, izkoriščanja, hkrati s tem pa tudi odpora delavskega razreda, ki ga uči, združuje in organizira mchanizem samega procesa kapitalistične proizvodnje.«

»... Centralizacija proizvodjalnih sredstev in podružbljenje dela,« piše Marx, »dosežeta točko, ko postaneta nezdružljiva s svojo kapitalistično lupino. Ta razpade. Zadnja ura kapitalistične privatne lastnine bije. Ekspropriatorji se ekspropriirajo.«¹

S »Kapitalom« je Marx razgalil in ovrgel buržoazno politično ekonomijo in oborožil s revolucionarno teorijo delavsko gibanje vsega sveta. Marx je globoko teoretično utemeljil neizbežnost diktature delavskega razreda.

»Odkar so na svetu kapitalisti in delavei, še ni izšla niti ena knjiga,« je pisal Engels o »Kapitalu«, ki bi bila tolikšnega pomena za delavce...«²

Razen »Kapitala« je napisal Marx v 50—60-ih letih vrsto zgodovinskih razprav, med njimi »18. brumaire Louisa Bonaparteja« (1852), kjer je genialno posplošil izkušnje revolucije l. 1848. »Razkritje o kölnskem komunističnem procesu« (1853) in nekaj stotin člankov v evropskem in ameriškem periodičnem tisku ter vse osnovne dokumente Internacionale.

V svojih delih je Marx ne samo znanstveno napovedal in utemeljil neizbežnost pogina kapitalistične družbe, temveč je tudi dokazal, da je med kapitalistično in komunistično družbo perioda preobrazanja prve v drugo in da tej periodi ustreza tuda politična prehodna perioda in da ne more biti država te periode nič drugega kakor revolucionarna diktatura proletariata«³ (»Kritika gotaškega programa«). Nauk o diktaturi proletariata je Marx poglobil in razvil s tem, da je izkoristil izkušnje revolucije l. 1848 in podčrtal, da je glavno v njegovem nauku — prav nauk o diktaturi proletariata. Ta Marxov nauk o diktaturi proletariata sta kasneje dvignila na novo, višjo stopnjo Lenin in Stalin.

Marx in Engels sta predelala vprašanje o taktiki proletariata, o kmetih kot zaveznikih proletariata, o nacionalno-revolucionarnem gibanju. Kakor je rekel tovariš Stalin, »sta Marx, in Engels dala glavne osnutke ideje o hegemoniji proletariata.«⁴

Marx in Internacionala sta vodila boj za pravico Irske do samoodločbe vse do odcepitve in se borila za neodvisno revolucionarno-demokratsko Poljsko. V številnih člankih je Marx razgaljal kolonialno izkoriščanje v vseh njegovih oblikah. Marx in Internacionala sta se borila proti kolonialnim vojnám in zahtevala odpravo suženjstva v Ameriki. Marx in angleški delavci so še

¹ Marx, Kapital, I. del, Marx in Engels, Zbrana dela, XVII. zv., str. 834.

² Marx, Izbrana dela, I. zv., str. 315.

³ Marx in Engels, Zbrana dela, XV. zv., str. 283.

⁴ Stalin, Razgovor s prvo ameriško delavsko delegacijo, »Vprašanja leninizma«, izd. 10. 1935, str. 171.

24. poglavje

Uspehi tehnike in naravoslovnih znanosti v letih 1789—1870

Uspehi industrije Mehanične statve in parni stroj so se najprej pojavili v Angliji proti koncu 18. stoletja. V 19. stoletju se je začela tovarniška proizvodnja širiti tudi v drugih evropskih deželah in v Severni Ameriki. Celo stroje same so začeli izdelovati ne ročno kakor prej, temveč s pomočjo drugih strojev.

Razvoj tehniko je prinesel mnogo novega tudi v način življenja. Novost so bile stearinske sveče (namesto lojenih), petrolejske svetilke, prodaja narejenih oblek, papirnate tapete. Na cestah so se prvič pojavile plinske svetilke.

Prevoz in zveze V istem obdobju se je izvršil temeljit prevrat v prevozu. Leta 1807 je Fulton usposobil kotel, parni stroj in veslaška kolesa za rečne parnike. Fultonov parnik je odplul iz New-Yorka in že na prvi vožnji prevozil po reki navzgor 240 km. Navdušen nad uspehom te vožnje je Fulton zapisal: »Prehitel sem vse čolne in male jadrnice. Zdelo se je, kot da stoje vsi zasidrani.« Kmalu so napravili parnike, sposobne za morsko plovbo. Leta 1819 je prvi parnik vozil čez Atlantski ocean; pri tem so morali del poti prejadrati, ker je zmanjkalo promoga.

Uspešna uporaba pare za prevažanje po vodli je postavila vprašanje: ali se ne da voziti s pomočjo pare tudi po suhem?

Kmalu so rešili to nalogo.

Leta 1814 je sin angleškega delavca, inženir-samouk Stephenson zgradil svojo prvo lokomotivo, ki je vlekla osem vozov in prevozila šest kilometrov na uro. Leta 1825 so v Angliji odprli prvo železniško progo za splošno porabo; vlaki na njej so razvijali hitrost do deset kilometrov. Sredi 19. stoletja so vozili vlaki že s hitrostjo petdeset kilometrov na uro.

Spočetka so se mnogi bali železnic. Nemški zdravniki so na primer trdili, da je treba prepovedati gradnjo železnic, če pa že to ni mogoče, jih je treba zgraditi takko, da se ograde s plotovi z nadčloveško višino, da se ne bi pri pogledu na vlak plašila živina in da ljudje ne bi znoreli. Vendar nazadnjakarji niso mogli preprečiti gradnje železnic.

Leta 1830 je železniško omrežje vsega sveta obsegalo komaj 332 km. V petih letih je njegova dolžina zrastle na 8000 km, leta 1870 pa na več kakor 200.000 km.

Eno najvažnejših sodobnih sredstev — električni brzojav — je izumil Američan Morse leta 1837. Kmalu so začeli odpirati prve brzojavne proge za splošno uporabo.

Vojna tehnika Hitro se je spopolnjevala vojna tehnika. Artilerija je stopila v kapitalistično dobo z bronastim topom brez žlebov. V ta top so polnili smodnik in kroglo skozi odprtino cevi. V 50—60-ih letih so začeli uvajati brzostrelne topove

z risanicami, vliete iz jekla, z zaklopko. Puške na kremen so nadomestile puške z naboji in udarnim vžgalom, nato pa puške z zaklopko, v katero se je namestila ena patrona; to so bile puške tipa »berdanke«.

Silna eksplozivna sredstva — dinamit, nitroglicerin kakor tudi brezdimni smodnik — so omogočila zmanjšanje teže krogle in puške in povečale njeno strelnost. Pomen nove puške je postal še večji z uporabo taktike razvite bojne črte, ki se je začela prakticirati v času revolucionarnih vojn konec 18. stoletja.

Tudi brodovje se je spopolnjevalo. Namesto zastarelih lesenih jadrnic so začeli graditi železne parnike na propelerje z daljnostrelnimi topovi.

Sredi 19. stoletja so gradili »oklepnike« (parnike z bronastimi oklepi) in uporabljali podvodne mine, privezane na sidra. Leta 1864 je Whitehead izumil torpedo (mino), ki se je sama premikala in ki so jo začeli uporabljati v večjem obsegu šele proti koncu 19. stoletja.

Razvoj naravoslovnih znanosti

Razvoj tehnike v industriji in uspehi kmetijstva so bili zvezani z znanstvenimi izumi. Naravoslovne znanosti so dosegle velikanske uspehe.

Leta 1812 sta istočasno angleški učenjak Joule in nemški učenjak Mayer zračunala, v katerih količinah prehaja energija iz ene oblike v drugo (na primer toplota, ki jo dobivamo od zgorevanja kuriva — v mehanično delo parnega stroja). Dokazala sta, da energija ne izgine in se ne pojavi vnovič, temveč da prehaja iz ene oblike v drugo (zakon o ohranitvi energije).

V teh letih so odkrili tudi skrivnost rastijskega razvoja in življenja živalskega tkiva. Dokazali so, da je življenje rastijskega in živalskega tkiva — razvoj in razmnoževanje (delitev) celic.

V zvezi z uspehi kemije so začeli v kmetijstvu uporabljati umetna gnojila.

Svetovnega pomena so bila dela ruskih znanstvenikov. Profesor kazanskega vseučilišča Lobačevski je napravil zelo važna odkritja v geometriji. Znameniti ruski kemik Mendelejev je pokazal pot k odkritju novih kemičnih elementov in vnaprej označil njihove lastnosti. Napravil je tabelo kemičnih elementov, ki je imela velikanski pomen za razvoj sodobne kemije in fizike.

Največjega pomena so bila Darwinova odkritja. Njegove teorije so zadale udarec starim predstavam o negibnosti in nespremenljivosti narave. Leta 1859 je Darwin izdal knjigo »Izvor vrst z naravnim izborom«, za katero je delal dvajset let.

Darwin je dokazal, da so se: 1. živalske vrste na zemlji razvijale iz najpreprostejših enoceličnih organizmov k bolj kompliciranim in da so bile oddaljene prednice človeka živali (teorija evolucije); 2. v boju za obstoj se ohranijo najbolj prilagodljiva živalska bitja in njihove lastnosti prehajajo dalje s podedovanjem.

Darwin je sprožil misel, da je mogoče ustvariti nove vrste živalskih bitij z izborom in križanjem.

Ovrgel in razblinil je stare predstave o »božjem« ustvarjenju živali in rastlin in o nespremenljivosti njihovih vrst. Darwin je prav dobro vedel, da se bodo spravili nanj reakcionarji. Že l. 1849 je pisal v pismu Hookerju: »Čprav me čaka več brc kakor pensov, sé ne odpovem svojemu delu, samo če mi bo življenje dovolilo.«

V svoji pomembni karakteristiki ga tovariš Stalin ni zamenjal prišteval med tiste pogumne znanstvenike, »...ki so znali podirati staro in ustvarjati novo ne glede na kakršne koli ovire, kljub vsemu.«¹

Darwin in njegovi pristaši so pogumno propagirali svoje nazore. Eden najbližjih Darwinovih pristašev, Thomas Huxley, je primerjal vtis, ki ga je napravil nanj Darwinov nauk, z učinkom bliska, ki razsvetli pot človeku, ki je zablodil v temni noči:

Ker je bila Darwinova teorija zelo hud udarec za verske predstave, je duhovščina odgovorila nanjo z divjim napadom. Leto dni po izidu knjige Charlesa Darwina je bilo sklicano v dvorani starodavne angleške oxfordske univerze zborovanje znanstvenikov, da oceni njegovo teorijo. Prišlo je okrog tisoč ljudi. Pozornost je vzbujalo visoko število duhovščine in množica dam v tedaj modernih krinolinah, ki so prišle poslušat znamenitega pridigarja, oxfordskega škofa.

Škof je napadel Darwinovega prijatelja Huxleya: »Profesorja Huxleya, ki sedi nasproti meni in ki se pripravlja, da me raztrga na drobne kose, bi hotel vprašati, ko bom končal svoj govor, kaj misli o izvoru človeka iz opice? Ali misli, da on sam izvira iz opice po njenem dedu ali po njeni stari materi?« Oglušujoč krohotal se je razlegel. Škofov govor je spremljalo gromovito in dolgotrajno ploskanje, dame so živo mahale z belimi robčki. Škof je končal svoj govor s trditvijo, da je Darwinov nauk v protislovju s »svetim pismom« in da zanika obstoj boga.

Huxley je odgovoril na to: »Darwinova teorija ni abstraktna fantazija, temveč samo veže z nitjo presoj ogromno količino bioloških dejstev. Kar se pa tiče vprašanja o izvoru človeka od opice, se to seveda ne sme razumeti tako surovo. Gre samo za izvor človeka preko tisoč pokolenj od prednika, ki je človeku in opici skupen... Če pa bi meni postavili tako vprašanje, bi odgovoril takole: ne bi me bilo sram, da izviram od ubogih živali z njenim slabim razumom in njeno sključeno hojo; prej bi se sramoval, če bi izviral od človeka z velikimi talenti in sijajnim družbenim položajem, ki se vmešava v področje, ki mu je čisto nepoznano, in ki služi predsodkom in prikriva resnico.«

Duhovniki in dame so bili zmedeni, študentje in del občinstva so živo ploskali. Škof si ni upal ugovarjati.

V Rusiji sta predelala probleme, ki jih je ustvaril Darwin, in bojevala odločni boj z nasprotniki darvinizma veliki ruski učenjak K. A. Timirjazev in V. O. Kovalevski, čigar dela v zvezi z raziskavo izumrlih izkopanin so svetovnega pomena.

Ze prvi uspehi darvinistične teorije so pokazali njen veliki pomen v boju z verskim svetovnim nazorom, ki je vladal v tistem času. Darwinova teorija kakor tudi druga odkritja naravoslovnih ved so zadala najsilovitejše udarce religiji. Zaradi tega so duhovniki vsega sveta z rimskim papežem na čelu navallili na nove teorije. Vendar duhovniki niso imeli moči, da bi vzeli znanosti njena dognanja.

¹ Stalin, Govor v Kremlju 17. maja 1938 na sprejemu delavcev višje šole, OGIz, 1938, str. 4.

O pomenu teh velikih odkritij naravoslovnih ved (odkritje celice, zakon o ohranitvi energije in Darwinov nauk) je pisal Engels: »... vse, kar so priznavali za večno, so začeli imeti za prehodno, vsa narava se je razodela, v večnem pretakanju in krogotoku.«¹

Ogromni so bili uspehi tehnike in znanosti v 19. stoletju. Toda pod kapitalizmom služita znanost in tehnika izkoriščevalskemu razredu. Stroji, ki naj bi olajšali delo, so služili za še večje zaslužnje delavcev, žensk in otrok. Izobrazba in znanost sta bili dostopni samo buržoaznim razredom.

---

¹ Engels, Dialektika narave, M. 1936, str. 93.

Kronološka razpredelnica zgodovine novega veka

Od francoske buržoazne revolucije do francosko-pruske vojne in pariške Komune (1789—1870) — obdobje zmage in utrditve kapitalizma v naprednih deželah

60.—70. leta 18. stoletja	Začetek industrijskega prevrata v Angliji
1775—1783	Vojna angleških kolonij v Severni Ameriki za neodvisnost
1776	Deklaracija neodvisnosti
1787—1789	Izdelava in utrditev ustave Zedinjenih držav

A. Obdobje francoske buržoazne revolucije in Napoleonovega cesarstva

1787—1789	Zaostritev ekonomske in politične krize v fevdalno-absolutistični Franciji
1789 5. maja	Otvoritev Generalnih stanov
1789 17. junija	Tretji stan se okliče za Narodno skupščino
1789 14. julija	Zavzetje Bastilje
1789 4.—11. avgusta	Odlok o odpravi nekaterih manj važnih fevdalnih obveznosti
1789 26. avgusta	»Deklaracija človeških in državljanskih pravic«
1791	Zakon Le Chapeliera
1792 20. aprila	Začetek francoskih revolucionarnih vojn
1792 10. avgusta	Strmoglavljenje monarhije (vstaja 10. avgusta)

1792 20. septembra	Otvoritev narodnega Konventa — Ustanovitev republike v Franciji
1793 21. januarja	Obglavljenje Ludvika XVI.
1793 31. maja—2. jan.	Padec Gironde. Oblast prevzamejo jakobinci
1793	Dekret Konventa o odpravi fevdalnih obveznosti brez odškodnine
1794 27. julija	Konec jakobinske diktature — Kontrarevolucionarni prevrat (9. termidorja II. leta republike)
1795—1799	Direktorij v Franciji
1796	Babeufova »zarota enakih«
1799 9.—10. nov.	Bonapartejev državni prevrat (18.—19. brumaira VIII. leta republike)
1799—1804	Konzulat
1804—1814	Cesarstvo v Franciji
1806	Poraz pruske vojske pri Jeni
1807	Tilzitski mir
1807	Odprava fevdalnega prava v Prusiji — Začetek buržoaznih reform
1808	Začetek ljudske vojne proti francoskim zavojevalcem v Španiji
1812	Pohod Napoleona v Rusijo in zlom njegove moči
1814	Prva restavracija v Franciji
1814—1815	Dunajski kongres
1815 20. marca do 28. junija	Sto dni (Napoleonov povratek v Pariz) — Vrnitev Bourbonov v Francijo
1815 18. junija	Bitka pri Waterlooju
1815—1830	Druga restavracija v Franciji

B. Od Dunajskega kongresa do revolucije 1848. leta (vštevši)

Velika revolucionarna teoretika in borca,
voditelja proletariata Karl Marx (1818—1883)
in Friedrich Engels (1820—1895)

1830	Julijska revolucija v Franciji
1830—1848	Julijska monarhija v Franciji
1831 in 1834	Delavski upori v Lyonu

1832	Volivna reforma v Angliji
1837—1848	Glavno obdobje čartističnega gibanja
1844	Vstaja šlezjskih tkalcev
1846	Odprava žitnih zakonov v Angliji
1847	Uvedba 10 urnega delavnika za ženske in mladoletne v Angliji
1847—1852	»Zveza komunistov«
1848 februar	Izid Marxovega in Engelsovega »Komunističnega manifesta« v Londonu

Revolucija leta 1848 v Franciji

1848 februarja	Revolucija v Franciji
1848 23.—26. junija	Delavska vstaja v Parizu (junjski dnevi)
1851 2. decembra	Državni prevrat Louisa Bonaparteja
1852 2. decembra	Obnova cesarstva v Franciji

Revolucija leta 1848 v Nemčiji

1848 marca	Vstaja na Dunaju in Berlinu
1848 1. junija do	Izdajanje »Novega renskega časopisa«
1849 19. maja	Vstaja na Dunaju
1848 oktobra	Razpust pruske narodne zbornice
1848 novembra	Boj za splošno nemško ustavo
1849	Proglasitev neodvisnosti Ogrske in intervencija carske vojske na Ogrskem
1849	Revolucija v Italiji
1848—1849	

C. Petdeseta in šestdeseta leta

1853—1856	Krimska vojna
1861—1865	Državljska vojna v Severni Ameriki — Odprava suženjstva
1868—1872	Reforme »Medži« na Japonskem

Kolonije, kolonialna gibanja

1850—1864	Tajpinska vstaja na Kitajskem
1857—1859	Vstaja sepojev v Indiji
60. leta 19. stoletja	Gibanje fenijev na Irskem

Zedinjenje Italije

1859	Vojna Italije in Francije z Avstrijo
1860	Vstaja kmetov v južni Italiji — Pohod »tisočice« garibaldincev in zasedba kraljestva obeh Sardinij
1861	Ustanovitev italijanskega kra- ljestva
1866	Priključitev Benečije k italijan- skemu kraljestvu
1870	Priključitev Rima

Zedinjenje Nemčije

1862	Zaostritev ustavnega spora in Bismarckov prihod na oblast
1866	Italijansko-avstrijsko-pruska vojna
1867	Ustanovitev Severnonemške zveze
1869	Ustanovitev socialnodemokratske stranke v Eisenachu

I. Internacionala

1864	Ustanovitev I. Internationale
1866	Ženevski kongres
1867	Izid I. dela »Kapitala«
1868	Bruseljski kongres
1869	Bazelski kongres

1789—1870 — obdobje zmage in utrditve kapitalizma
v naprednih deželah

VSEBINA

Prvi del

Evropa in Sev. Amerika proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja

1. poglavje	Evropa na predvečer buržoazne revolucije v Franciji	5
	Anglija v 60—70-ih letih 18. stoletja	6
	Gospodstvo fevdalno-absolutističnega reda na evropski celini	10
2. poglavje	Vojna za neodvisnost in ustanovitev Združenih držav	11
3. poglavje	Francoska buržoazna revolucija 18. stoletja (1879 do 1794)	16
	Kriza fevdalno-absolutistične Francije	16
	Ideologija razvijajoče se buržoazije in ljudskih množic	22
	Zaostritev krize. Sklicanje generalnih stanov. Začetek revolucije	25
	Velika buržoazija na oblasti	32
	Strmoglavljenje monarhije. — Boj girondistov in »gore«	40
	Obdobje jakobinske diktature	46
	Pomen francoske buržoazne revolucije v 18. stoletju. Temeljna razlika med buržoazno in proletarsko revolucijo	54
4. poglavje	Francija od 1794. do 1815. leta	56
	Kontrarevolucionarni termidorski Konvent in Direktorij	56
	Konzulat in cesarstvo v Franciji	66
5. poglavje	Anglija v letih 1789—1815	79
	Razpad »Svetega rimskega cesarstva« — Buržoazne reforme v Prusiji	81

Drugi del

Od Dunajskega kongresa do revolucije leta 1848 (všteto)

6. poglavje	Dunajski kongres — »Sveta aliansa«	83
7. poglavje	Restavracija v Franciji in julijska revolucija leta 1830	90
8. poglavje	Utopični socializem (Saint-Simon, Fourier, Owen)	92
9. poglavje	Julijska monarhija v Franciji	97
10. poglavje	Anglija v letih 1815—1848	101
11. poglavje	Nemška zveza v letih 1815—1848	110
12. poglavje	Karl Marx in Friedrich Engels	114
13. poglavje	Revolucija leta 1848 v Franciji	124
14. poglavje	Revolucija leta 1848 v Nemčiji	133
15. poglavje	Revolucija leta 1848 v Italiji	144

Tretji del

50.—60. leta 19. stoletja

16. poglavje	Evropska reakcija — Vojna na Vzhodu — Ustanovitev Romunije in Srbije	148
	Krimska vojna	152
17. poglavje	Anglija in njene kolonije v 50—60-ih letih 19. stol.	
18. poglavje	Državljanska vojna v Severni Ameriki	164
19. poglavje	Revolucija in reforme »Medži« na Japonskem	174
20. poglavje	Zedinjenje Italije	178
21. poglavje	Zedinjenje Nemčije	184
	Gibanje za zedinjenje v 50-ih letih in v začetku 60-ih let	184
	Ustanovitev Severnonemške zveze	187
	Delavski razred Nemčije v obdobju njenega zedinjenja	189
22. poglavje	Drugo cesarstvo v Franciji	194
23. poglavje	I. Internacionala	197
	Ustanovitev »Mednarodne zveze delavcev« — Prvo obdobje njenega delovanja — do bazelskega kongresa leta 1869	197
	Bazelski kongres l. 1869 — Zaključek prvega obdobja dejavnosti I. Internationale	203
24. poglavje	Uspehi tehnike in naravoslovnih znanosti v letih 1789—1870	210
	Kronološka razpredelnica zgodovine novega veka	214

Knjigo spisal
A. V. JEFIMOV

Delo
ZGODOVINA NOVEGA VEKA

Založba
DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

Predstavnik
JOŽE KOS

Tiskala
CELJSKA TISKARNA